Harper Lee

Tespih Ağacının Gölgesinde*

Türkçesi: Püren Özgören

TESPİH AĞACININ GÖLGESİNDE*

HARPER LEE, 1926 doğumlu Amerikalı romancı. Alabama eyaletinin Monroeville şehrinde büyüdü. 1956'da yazmaya başladığı otobiyografik öyküler zaman içerisinde *Bülbülü Öldürmek*'e evrildi. Kitap 1960 yılında yayımlandığında okurlardan yoğun ilgi gördü. 1961'de Pulitzer Edebiyat Ödülü'nü kazanan Lee, *Bülbülü Öldürmek*'ten sonra birkaç deneme haricinde yazı yayımlamadı; neredeyse hiçbir söyleşi ve program davetini kabul etmeyerek münzevi bir hayat sürdü. Kitaptaki "Dill" karakterinin çocukluk arkadaşı Truman Capote'den esinlendiği biliniyor. Ayrıca Capote'nin daha sonra kült kitabı *Soğukkanlılıkla*'ya dönüşen Cutler cinayetlerinin izini sürmek için araştırma yapmaya gittiği Holcomb, Kansas yolculuğuna da eşlik etmiştir.

Tespih Ağacının Gölgesinde, Bülbülü Öldürmek'ten önce yazılmış ancak editörünün yönlendirmesiyle olayların bir çocuğun gözünden anlatıldığı başka bir hikayeye dönüştürülmüştü. Bugüne dek yayımlatmayı tercih etmediği *Tespih Ağacının Gölgesinde*'yle Harper Lee 55 yıl sonra dünya edebiyatında yeni bir efsane yaratıyor.

*SEL YAYINCILIK / ROMAN

*SEL YAYINCILIK
Piyerloti Cad. 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85

http://www.selyayincilik.com
E-mail: halklailiskiler@selyayincilik.com

SATIŞ - DAĞITIM:
Çatalçeşme Sokak, No: 19, Giriş Kat
Cağaloğlu - İstanbul
E-mail: siparis@selyayincilik.com
Tel. (0212) 522 96 72 Faks: (0212) 516 97 26

*SEL YAYINCILIK: 741
ISBN 978-975-570-760-0

TESPİH AĞACININ GÖLGESİNDE
Harper Lee
Roman

Türkçesi: Püren Özgören

Özgün Adı:
Go Set a Watchman

© Harper Lee, 2015
© Sel Yayıncılık, 2015

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sancı
Editör: Bilge Sancı
Redaksiyon: Melisa Kesmez
Kapak tasarımı ve teknik hazırlık: Gülay Tunç

Birinci Baskı: Kasım 2015

Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203
Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 11931

Harper Lee

Tespih Ağacının Gölgesinde

Roman

***Türkçesi*: Püren Özgören**

Bay Lee ve Alice'in hatırasına...

BİRİNCİ KISIM

1

Atlanta'dan beri, âdeta fiziksel bir keyif alarak, vagonunun camından dışarıya bakmıştı. Sabah kahvesini içerken Georgia'nın son tepelerinin de geri çekilip uzaklaşmasını, kırmızı toprağın belirişini izledi; o toprakla birlikte ortaya çıkan, süpürülmüş avluların ortasındaki teneke damlı evleri, avlularda gövermiş, beyaz badanalı lastiklerin çevirdiği, olmazsa olmaz mine çiçeklerini. Boyanmamış bir Zenci evinin tepesindeki ilk televizyon antenini görünce sırıttı; antenler çoğaldıkça neşesi de arttı.

Jean Louise Finch bu yolculuğu her zaman uçakla yapardı, ama bu kez, yani evine yaptığı yıllık ziyaretlerin beşincisinde New York'tan Maycomb'a trenle gitmeye karar vermişti. Nedenlerden biri, son bindiği uçakta korkudan ödünün patlamış olmasıydı; pilot bir hortumun tam ortasından geçmekte hiçbir sakınca görmemişti. Bir başka neden de, eve havayoluyla gitmek demek, babasının sabahın üçünde kalkması, onu Mobile'da karşılamak üzere yüz altmış kilometre yol katetmesi, sonra da işe gidip akşama kadar çalışması demekti; yetmiş iki yaşına gelmiş birine bunu yapmak haksızlıktı.

Trenle gelmeye karar verdiğine memnundu. Trenler çocukluğundan bu yana değişmişti ve bu deneyimin yeniliği onu eğlendiriyordu: Duvardaki bir düğmeye basınca, karşısında şişman,

cin gibi bir yataklı vagon görevlisi belirdi; tek bir buyruğuyla, bir başka duvardan paslanmaz çelik bir lavabo fırladı; bir de, insanın ayağını üzerine dayayabildiği bir tuvalet vardı. Kompartımanın – odacık deniyordu bunlara– dört bir tarafına asılmış çeşitli duyuru levhalarından tırsmamaya kararlıydı, ama dün gece yatmaya yeltendiğinde, BU KOLU YATAK KENETLERİNİN ÜZERİNE İNDİRİN talimatını görmezden geldiği için, yatakla birlikte katlanıp duvarın içine hapsolmayı becermiş, yatarken sadece pijamasının üstünü giymek gibi bir alışkanlığı olduğundan, mahcup bir halde görevlinin sorunu gidermesini beklemişti.

Şansı varmış ki, kapan onunla birlikte şak diye kapandığında, adam koridorda devriye gezmekteydi. Duvarın içinden gelen vuruşlara cevaben, "Çıkaracağım oradan sizi, bayan," diye seslendi. "Hayır, lütfen," dedi Jean Louise. "Yalnızca nasıl çıkacağımı söyle, yeter." "Sırtım dönük yapabilirim," dedi adam, dediğini de yaptı.

O sabah uyandığında, tren Atlanta bahçelerinin önü sıra takırdayarak ilerliyor, makaslardan geçiyordu, ama kompartımanındaki bir başka levhaya boyun eğdi ve College Park yanlarından şimşek hızıyla geçip gidene kadar yatağından çıkmadı. Giyinme vakti gelince, tipik Maycomb kılığına büründü: Gri pantolon, siyah, kolsuz bir bluz, beyaz çoraplar ve makosenler. Aralarındaki dört saatlik mesafeye karşın, halasının hoşnutsuzlukla hıh'ladığını duyabiliyordu.

Dördüncü kahvesini yudumlamaya başladığında, Crescent Limited düdüğünü çaldı, kuzeye giden yoldaşını dev bir kaz misali selamladı ve Chattahoochee'nin üzerinden gürleyerek geçip Alabama'ya girdi.

Chattahoochee geniş, düz ve çamurludur. Suları bugün alçaktı; sarı bir sığlık ırmağın akışını yalnızca bir damlamaya dönüştürmüştü. Belki kışın şakıyordur, diye düşündü: O şiirin tek bir dizesini bile anımsayamıyorum. Çığlık çığlığa vadilerden iniyor? Hayır. Şair saksağanlar mı demişti yoksa çağlayanlar mı?

Sidney Lamier az biraz, uzun zaman önce ölen, özel edebiyat dağarcığı *Black Belt*'ten* Bayou La Batre kasabasına kadar uzanan kuzenim Joshua Singleton St. Clair gibi biriydi herhalde, diye düşününce, kahkahaları koyverme dürtüsünü sertçe bastırdı. Jean Louise'in halası ikide bir Kuzen Joshua'yı ailedeki kolay kolay karşı çıkılamayacak bir örnek olarak kızın karşısına dikerdi: Tam bir erkek güzeliydi, bir şairdi, ne yazık ki yaşamının baharında dalından koparılmıştı; Jean Louise onun bir zamanlar ailenin yüz akı olduğunu mutlaka anımsıyordu herhalde? Resimleri aileye itibar kazandırırdı – Kuzen Joshua, kılıksız bir Algernon Swinburne'i andırıyordu.

Jean Louise babasından dinlediği öykünün devamını hatırlayınca kendi kendine gülümsedi. Kuzen Joshua dalından koparılmıştı, doğru, ama Tanrı'nın eliyle değil, Sezar'ın askerleri tarafından:

Üniversitedeyken Kuzen Joshua çok fazla ders çalışmış, çok fazla düşünmüştü; işin aslı okuya okuya kendini on dokuzuncu yüzyılın dışına çıkarıvermişti. Sırtına Inverness tarzı denen bir pelerin alır, bizzat tasarlayıp bir demirciye yaptırdığı, baldırlarına kadar çıkan deri çizmeler giyerdi. Bir lağım müfettişinden hallice olduğunu düşündüğü üniversite rektörüne ateş ettiğinde, yetkililerin tavrı karşısında büyük bir hayal kırıklığına uğradı. Görüşü hiç kuşkusuz doğruydu, ama ölümcül bir silahla saldırı suçu için oldukça kof bir gerekçeydi. Yüklüce bir miktar paranın elden ele geçmesinden sonra, Kuzen Joshua demiryolunun diğer tarafına götürüldü ve davranışlarından mesul olmayanlar için açılmış bir devlet kurumuna yerleştirildi, ömrünün sonuna kadar da orada kaldı. Her bakımdan mantıklı, aklı başında olduğunu söylerlerdi, ta ki birinin ağzından o rektörün adı çıkıncaya kadar; işte o zaman Joshua'nın yüzü allak bullak olur, tek ayak

* Kara Kuşak: Dövüş sanatlarına ilişkin haberleri, teknikleri duyuran ve bu sporun ünlülerini tanıtan bir dergi. (ç.n.)

üzerinde dikilip çığlık çığlığa öten bir turna kesilirmiş; bu hali sekiz-dokuz saat sürermiş ve bacağını indirmeyi hiç kimse başaramazmış, ta ki o adamı unutuncaya dek. Kafasının açık olduğu günler Kuzen Joshua Yunanca okurmuş; arkasında, Tuscaloosa'daki bir matbaaya özel olarak bastırdığı ince bir şiir kitabı bırakmış. Şiirler zamanın öyle ötesindeydi ki, deşifre etmeyi henüz hiç kimse başaramamıştı; yine de, Jean Louise'in halası kitabı oturma odasındaki bir sehpanın üzerinde güya kayıtsızca ama göze çarpacak biçimde sergilemeye özen gösterirdi.

Jean Louise yüksek sesle güldü, sonra duyan oldu mu diye etrafına bakındı. Babası, kız kardeşi Alexandra'nın herhangi bir Finch'in Tanrı vergisi üstünlüğüne ilişkin söylevlerini çürütmenin bir yolunu bulmuştu: Her seferinde kızına öykünün kalanını anlatırdı, sakince ve vakarla; öte yandan, Jean Louise bazen Atticus Finch'in gözlerinde zındıklığı yadsınamaz bir ışıltı gördüğü duygusuna kapılırdı; yoksa gözlük camlarına vuran ışık mıydı yalnızca? Hiç bilemedi.

Kırsal alan ve tren sakinleşmiş, tatlılıkla yuvarlanmaktaydı, Jean Louise'in camdan ufka kadar gördüğü tek şey, otlaklarla kara ineklerdi. Buranın çok güzel bir ülke olduğunu neden daha önce hiç düşünmemişti?

Montgomery istasyonu, Alabama'daki bir dirseğin kuytusuna sığınmıştı; bacaklarını hareket ettirmek için trenden inince, onu hırpaniliği, ışıkları ve tuhaf kokularıyla geri dönen bir aşinalık karşıladı. Bir şey eksik, diye düşündü. Tamam, şu aşırı ısıtılmış ray-milleri. Bir adam elinde kol demiriyle tren boyunca ilerler. Madeni bir çatırtı duyulur, sonra *s-sss-sss*, buhar püskürür ve kendini alttan ısınan ve sofrada yemeği sıcak tutan şu metalik aygıtta sanırsın. Eh, bunlar artık petrolle çalışıyor.

Hiçbir neden yokken, içini kadim bir korku kemirmeye başladı. Bu istasyona yirmi yıldır ayak basmamıştı; o zaman çocuktu ve Atticus'la birlikte başkente gidiyordu, iki yana yalpalayıp du-

ran tren ya ırmağın kıyısında devrilip suya gömülür de hepimizi boğarsa diye ödü kopmuştu. Ama eve dönmek üzere yeniden trene bindiğinde, unutup gitmişti.

Tren çam ormanlarının arasından takırdayarak ilerledi, bir açıklığa geldiklerinde, yan hatta duran, şen renklere boyalı, çan biçiminde bir bacası olan müzelik parçaya alay edercesine düdük çaldı. Üzerinde bir kereste şirketinin amblemi vardı ve Crescent Limited onu bir lokmada yutabilir, hazımsızlık falan da çekmezdi. Greenville, Evergreen, Maycomb Kavşağı.

Kondüktöre onu indirmeyi unutmamasını tembihlemiş, kondüktör yaşlıca bir adam olduğundan, yapacağı şakayı beklemeye koyulmuştu: Merak etmesine gerek yoktu, Maycomb Kavşağı'nda cehennemden kaçan bir yarasa gibi uçacak ve treni küçük istasyondan çeyrek kilometre ileride olsa da mutlaka durduracaktı; sonra kızı uğurlarken, az kalsın unutuyordum, kusura bakmayın, diyecekti. Trenler değişirdi; kondüktörler asla. Sadece işaret verildiğinde durulan istasyonlarda genç hanımlara takılmak, mesleğin şanındandı; New Orleans'tan Cincinnati'ye kadar her kondüktörün ne yapacağını önceden bilen Atticus da, buna uygun olarak, kızını tam ineceği noktada bekleyecekti – altı adım bile geride değil.

Jean Louise'in memleketi, Maycomb İlçesi'ydi; uzunluğu yüz, en geniş noktasıysa elli kilometre kadar olan bir seçim bölgesi; en büyüğü ilçe merkezi Maycomb olan minik yerleşimlerin beneklediği bir kırsal alan. Maycomb İlçesi tarihinde görece yakın zamana kadar ulusun kalanından öylesine kopuktu ki, ilçe sakinlerinin kimisi, yani Güney'in son doksan yıllık politik tercihlerinden bihaber olanlar oylarını hâlâ Cumhuriyetçi Parti'ye vermekteydi. Oraya tren gitmezdi – hürmeten verilmiş, resmi olmayan unvanıyla Maycomb Kavşağı, kasabadan otuz iki kilometre uzaktaki Abbott İlçesi'ndeydi. Otobüs seferleri düzensizdi, düzeleceğe de benzemiyordu, ama Federal Hükümet bataklığa en az bir otoyol yapılmasını zorunlu kılmış, böylece vatandaşlara özgür çıkış olanağı tanımıştı.

Ne var ki, yollardan istifade edenlerin sayısı azdı, zaten ne gerek vardı ki? Çok şey isteyen biri değilsen, burada her şey boldu.

Yörenin ve ilçenin adı Albay Mason Maycomb'dan geliyordu, yersiz özgüveni ve mağrur inatçılığıyla Creek Kızılderili Savaşları'na birlikte katıldığı herkese karışıklık, yanılgı ve bozgun getiren adam. Albayın yetki alanının kuzeyi hafif tepelikti, kıyısal düzlüğün saçaklarına dayanan güneyi ise düz. Kızılderililerin düz ovada savaşmaktan nefret ettiğine inanan Maycomb, bölgenin kuzey menzilini tarıyor, onları arıyordu. Maycomb'un generali, bizimki tepelerde dolanıp dururken, Creekler'in güneydeki çamlıklarda pusuya yattığını keşfedince, yandaş bir Kızılderili ulağı, *Güneye çekil, kahrolasıca*, mesajıyla Maycomb'a gönderdi. Maycomb bunun, onu kapana düşürme amaçlı bir Creek komplosu olduğundan emindi (eh, başlarında mavi gözlü, kızıl saçlı bir iblis yok muydu?), yandaş Kızılderili ulağı tutsak alıp daha da kuzeye çekildi, sonunda birlikleri ilk ormanlık alanda umutsuzca kaybolup gitti; çarpışmaların sonuna kadar orada, derin bir şaşkınlık içinde, ne yapacağını bilemez halde oturdular.

Aradan yeterince yıl geçip de Albay Maycomb aldığı mesajın aslında gerçeği yansıttığına ikna olunca, güneye doğru kararlı bir yürüyüşe geçti; askerleri yol boyunca iç kısımlara göç eden yeni yerleşimcilerle karşılaşıyor, onlardan Kızılderili Savaşları'nın bitmek üzere olduğunu öğreniyorlardı. Askerlerle göçmenler epeyce kaynaştılar, hem de Jean Louise Finch'in ataları olacak ölçüde; Albay Maycomb ise kahramanlığının hak ettiği saygıyı toplamak üzere bugünün Mobile'ına doğru ilerlemeyi sürdürdü. Tarihin kaydettiği anlatım, gerçek öyküyle örtüşmez, ama gerçekler bunlar, çünkü yıllar içinde kulaktan kulağa aktarıldılar; bunları her Maycomblu bilir.

"... çantalarınızı alalım, bayan," dedi yataklı vagon görevlisi. Jean Louise onun peşine takıldı, dinlenme vagonundan kendi kompartımanına kadar izledi. Cüzdanından iki dolar çıkardı:

Biri normal hizmetleri için, biri de dün gece onu kurtardığı için. Tren, elbette, cehennemden kaçan bir yarasa misali istasyonu geçti, 400 metre kadar ileride durdu. Kondüktör göründü, sırıtıyordu; özür dilerim, az kaldı unutuyordum, dedi. Jean Louise de ona sırıttı, görevlinin sarı basamağı yerine yerleştirmesini sabırla bekledi. Adam elini tutup inmesine yardım etti, o da adama iki dolarını verdi.

Babası onu karşılamaya gelmemişti.

Rayların üst tarafına, istasyona doğru bakınca minicik peronda bekleyen uzun boylu erkeği gördü. Adam aşağıya atladı, ona doğru koştu.

Kızı yakalayıp sımsıkı kucakladı, sonra kendinden uzaklaştırıp ağzından önce sertçe, sonra tatlılıkla öptü. "Hank, burada olmaz," diye mırıldandı Jean Louise, zevkten dört köşe.

"Sus bakayım," dedi erkek, yüzünü çekmesini engelleyerek. "Canım isterse seni adliyenin basamaklarında bile öperim."

Onu adliye binasının önündeki basamaklarda bile öpme hakkına sahip olan bu erkek Henry Clinton idi; çocukluk arkadaşı, ağabeyinin yoldaşı ve eğer bu şekilde öpmeye devam ederse, müstakbel kocası. Kimi istersen sev ama kendi denginle evlen, Jean Louise'de içgüdüye dönüşmüş bir atasözüydü. Henry Clinton, Jean Louise'in dengiydi ve kız artık bu atasözünü o kadar da katı bulmuyordu.

Bavulunu almak üzere, rayların yanından kol kola yürüdüler. "Atticus nasıl?" diye sordu Jean Louise.

"Bugün elleriyle omuzları fena tutulmuş."

"Böyle olduğunda araba kullanamıyor, değil mi?"

Henry sağ elinin parmaklarını yarıya kadar kapadı, "Bundan daha fazla kapatamıyor," dedi. "Böyle günlerde bağcıklarını bağlamak, gömlek düğmelerini iliklemek Bayan Alexandra'ya düşüyor. Atticus tıraş bıçağını bile tutamaz oluyor."

Jean Louise başını salladı. Bu haksızlığa sövüp sayamayacak kadar yaşlıydı, ama babasını sakatlayan bu hastalıkla şöyle ya da

böyle savaşmadan durumu kabullenemeyecek kadar da gençti. "Yapabilecekleri hiçbir şey yok mu?"

"Olmadığını biliyorsun," dedi Henry. "Tek yapabildiği, günde yetmiş tane aspirin yutmak."

Henry onun ağır bavulunu aldı, birlikte arabaya doğru yürüdüler. Jean Louise, acı günbegün kendini tekrarlar hale geldiğinde nasıl davranacağını merak etti. Atticus gibi davranmayacağı kesindi: Ona nasıl olduğunu sorduğunuzda doğruyu söyler ama asla yakınmazdı; hali tavrı hiç değişmezdi, dolayısıyla sağlığını, kendini nasıl hissettiğini öğrenebilmeniz için, mutlaka ona sormanız gerekirdi.

Henry durumu kazara öğrenmişti. Bir gün baktıkları bir tapu davası için adliyenin bodrumundaki arşiv bölümündeyken, Atticus çok ağır bir ipotek dosyasını kucaklamış, bembeyaz kesilmiş ve elinden düşürmüştü. "Neyin var?" diye sordu Henry. "Romatizmal arterit," dedi Atticus. "Şunu kaldırabilir misin?" Henry ne zamandır böyle olduğunu sorunca, Atticus altı aydır dedi. Jean Louise biliyor muydu? Hayır. Söylemeliydi ama. "Söylersek atlayıp gelir, hastabakıcılığa soyunur. Bu hastalığın tek ilacı, seni yenmesine izin vermemek," dedi Atticus. Böylece konu kapandı.

"Sen sürmek ister misin?" diye sordu Henry.

"Saçmalama," dedi kız. Her ne kadar saygılı bir sürücü olsa da, çengelli iğneden daha karmaşık olan mekanik şeyleri kullanmaktan nefret ederdi: Çimenlikteki şezlongları katlamak bile onun için muazzam sinir bozucu bir işti; bisiklet sürmeyi ya da daktilo kullanmayı bir türlü öğrenememişti; balığı kamışla tutardı. En sevdiği spor golftu, çünkü temel ilkeleri yalnızca bir sopa, küçük bir top ve kararlılıktan ibaretti.

Henry'nin otomobile ustaca, hiç zorlanmaksızın hakim oluşunu, keskin bir gıptayla izledi. Arabalar onun hizmetkarları, diye düşündü. "Havalı direksiyon mu? Otomatik vites mi?" diye sordu.

"Tabii ki," dedi Henry.

"Peki, ya her şey durursa nasıl vites değiştireceksin? O zaman başın belada demektir, öyle değil mi?"

"İyi de, her şey durmaz ki."

"Nereden biliyorsun?"

"İnanç denen bir şey var. Buraya gel."

General Motors'a duyulan inanç. Jean Louise başını onun omzuna dayadı.

"Hank," dedi az sonra, "gerçekte ne oldu?"

Aralarında eski bir şakaydı. Erkeğin sağ gözünün altından başlayan pembe bir yara izi, burnunun kenarına dokunduktan sonra çaprazlamasına üst dudağına iniyordu. Dudağının gerisinde altı tane takma ön diş vardı; çıkarıp göstermeye onu Jean Louise bile ikna edemezdi. Savaştan onlarla dönmüştü. Savaşın sonunda, ilk iş hoşnutsuzluğunu dile getirmeyi kafasına koyan bir Alman, tüfeğinin dipçiğini Henry'nin suratının ortasına indirmişti. Jean Louise'e kalırsa "olabilir de, olmayabilir de" bir öyküydü bu: Makineli tüfekler, B-17'ler, V-bombalar ve daha niceleri ufku dövüp dururken, Henry büyük bir olasılıkla Almanların tükürme mesafesinde bile değildi.

"Tamam tatlım," dedi. "Berlin'de bir mahzendeydik. Herkes içkiyi fazla kaçırdı ve kavga çıktı – illa ki inanılır olanı dinlemek istiyorsun, değil mi? Şimdi evlenecek misin benimle?"

"Henüz değil."

"Neden?"

"Doktor Schweitzer gibi olmak ve otuzuma kadar eğlenmek istiyorum."

"Bak o adam gerçekten de iyi eğlendi," dedi Henry ekşi bir sesle.

Jean Louise onun kolunun altında kıpırdandı. "Ne demek istediğimi biliyorsun," dedi.

"Evet."

Henry Clinton'dan daha düzgün bir delikanlı bulamazsınız, derdi Maycomb halkı. Jean Louise katılıyordu buna. Henry ilçe-

nin güney ucundandı. Babası, Henry'nin doğumundan kısa bir süre sonra karısını terk etmiş, kadın Henry'yi Maycomb devlet okullarında okutabilmek için kavşaktaki küçük dükkanında gece gündüz çalışmıştı. Henry on iki yaşından itibaren, Finch ailesiyle aynı sokakta, tam karşıdaki evde pansiyoner olarak yaşamıştı ve sırf bu bile onu diğer çocuklardan daha yüksek bir pozisyona kavuşturmuştu: Kendi kendinin efendisiydi, aşçıların, ırgatların ve ebeveynlerin otoritesinden uzaktaydı. Dahası kızdan dört yaş büyüktü, ki bu, o yaşlarda büyük fark demekti. Kıza takılırdı; kız ona tapardı. Oğlan on dört yaşındayken annesi öldü, ona neredeyse hiçbir şey bırakmadı. Dükkanın satışından elde edilen azıcık paraya Atticus gözkulak oldu (cenaze masrafları paranın çoğunu silip süpürmüştü) ve kendi cebinden çaktırmadan katkıda bulundu, Henry'ye okuldan sonra çalışması için Jitney Jungle adlı dükkanda tezgahtarlık işi ayarladı. Henry liseden mezun olunca orduya katıldı, savaştan sonra da üniversiteye gidip hukuk okudu.

Tam da o sıralarda, onun izinden gitmekte olan Jean Louise'in ağabeyi Jem ansızın ölüverdi; hukuk bürosunu bir gün oğluna devretmeyi planlayan Atticus bu karabasanı iyi kötü atlattıktan sonra, bu işe uygun bir başka genç adam aranmaya başladı. Henry'yi işe alması çok doğaldı, Henry zamanla Atticus'un eli ayağı oldu. Atticus Finch'e oldum olası saygı duymuştu; bir süre sonra bu gerçek bir sevgiyle pekişti ve Henry onu babası gibi görmeye başladı.

Ama Jean Louise'i kız kardeşi gibi görmedi. Savaş ve üniversite yüzünden uzakta olduğu yıllarda, kız tulumlu, kavgacı, elisapanlı bir yaratıktan, makul bir insan suretine dönüşmüştü. Her yıl memleketine yaptığı iki haftalık ziyaretlerinde kızla çıkmaya başladı; Jean Louise her ne kadar hâlâ on üç yaşındaki bir oğlan çocuğu gibi davranıyor, kadınsı süsün püsün çoğuna burun kıvırıyor olsa da, Henry onda öyle yoğun bir kadınsılık buldu ki,

ona âşık oldu. Karşıdan bakıldığında geçinmesi kolay, yanında genellikle rahat edebildiğiniz bir kızdı, ama ona kolay biri demek kesinlikle mümkün değildi. Ruhsal olarak yerinde duramamak gibi bir illeti, Henry'nin kestiremediği bir huzursuzluğu vardı, ama onun aradığı kız olduğunu biliyordu. Onu koruyacaktı; onunla evlenecekti.

"New York'tan bıktın mı?" diye sordu.

"Hayır."

"Şu iki hafta bana açık çek ver, ben de seni New York'tan bıktırayım."

"Uygunsuz bir teklif mi bu?"

"Evet."

"Yürü, anca gidersin o zaman."

Henry arabayı durdurdu. Marş anahtarını kapadı, yan dönüp kıza baktı. Jean Louise onun ne zaman ciddi olduğunu anlardı, çünkü alabros kesim saçları kızgın bir fırça gibi dikelir, yüzü renklenir, yara izi kızarırdı.

"Tatlım, bunu bir beyefendi gibi ifade etmemi mi istiyorsun? Pekâlâ. Bayan Jean Louise, artık iki kişiye bakabilecek bir ekonomik konuma ulaştım. Ben, tıpkı nam-ı diğer İsrail* gibi, üniversitenin asma bağlarında ve babanın bürosunun çayırlarında senin uğruna tam yedi yıldır ter dökmekteyim ve–"

"Atticus'a söyleyeyim de, bir yedi yıl daha eklesin."

"Kötü kalplisin."

"Ayrıca," dedi kız, "o dediğin, Yakup'tu. Yo, ikisi aynı kişiydi. Her üç dizede bir adları değişir durur zaten. Halam nasıl?"

"Otuz yıldır gayet iyi olduğunu bal gibi biliyorsun. Konuyu değiştirme."

Jean Louise'in kaşları titreşti. "Henry," dedi resmi bir tavırla, "seninle bir ilişki yaşarım ama seninle evlenmem."

---

* Hz. İbrahim'in oğlu, İsrailoğulları'nın atası; adı Yakup iken, Tanrı'nın meleğiyle güreşip başarılı olunca İsrail adını alır. (ç.n.)

Sonuna kadar doğruydu.

Henry öfkeden dili dolaşarak, "Lanet olsun, çocukluk etme, Jean Louise!" dedikten sonra General Motors'un son yeniliklerini unutup elini vites koluna attı ve debriyaj pedalına bastı. Her ikisinde de aradığını bulamayınca, marş anahtarını sertçe çevirip bazı düğmelere bastı ve koca araba otoyolda usulca, tatlılıkla kaymaya başladı.

"Pikap ağır kalıyor, değil mi?" dedi kız. "Şehirde kullanmaya uygun değil."

Henry dik dik ona baktı. "Bu da ne demek şimdi?"

Kavgaya dönüşmesi an meselesiydi. Henry ciddiydi. Böyle susmasındansa, tepesinin atması daha iyi olacaktı; bu arada Jean Louise de düşünecek zaman kazanırdı.

"O korkunç kravatı nereden buldun?" dedi.

Şimdi.

Hemen hemen âşıktı Hank'a. Yo, olanaksız bu, diye düşündü: ya âşıksındır ya değilsindir. Aşk bu dünyada sarih olan, su götürmeyen tek şey. Sevginin pek çok çeşidi var, tamam, ama hepsinde de "ya seviyorsun ya da sevmiyorsun" önermesi geçerli.

Jean Louise kolay bir çıkış yoluyla karşılaştığında, mutlaka zor yolu seçen biriydi. Şu anki kolay yol, Hank'le evlenmek ve kendine baktırmaktı. Birkaç yıl sonra, çocuklar beline geldiğinde, asıl evlenmesi gereken adam ortaya çıkacaktı. Kalp yoklamaları, telaşlar, alevlenmeler ve kızgınlıklar, postanenin basamaklarında uzun bakışmalar; kısacası herkesin payına bolca düşecek bir bedbahtlık. Bütün o harala gürele ve âlicenaplık bitince, geriye kalan tek şey, Birmingham taşra kulübü tarzı bir başka küçük, pespaye gönül macerası olacaktı, bir de Westinghouse marka son model mutfak aletleriyle dolu, kendi elinle inşa ettiğin, sana özel bir cehennem. Hank bunu hak etmiyordu.

Hayır. Jean Louise şimdilik evde kalmışlığın taşlı patikasında ilerlemeyi seçecekti. Barışı yeniden, onurlu bir biçimde sağlamaya girişti:

"Tatlım, çok özür dilerim; gerçekten üzgünüm," dedi; öyleydi. Henry, "Tamamdır," diyerek onun dizine bir şaplak indirdi.

"Arada bir içimden seni öldürmek geliyor, hepsi bu."

"Biliyorum, nefretlik biriyim."

Henry ona baktı. "Tuhaf biri olduğun kesin, şekerim. Numara yapamıyorsun."

Erkeğe baktı. "Ne demek istiyorsun?"

"Şey, genel kural kadınların çoğunluğunun, imzayı atmadan önce erkeğine gülümseyen, uysal yüzünü göstermesidir. Gerçek düşüncelerini saklarlar. Oysa sen, balım, kendini kötü hissettiğinde, kötü *oluyorsun*."

"İyi de, bir erkeğe neye bulaşmak üzere olduğunu önceden göstermek daha adil, daha dürüstçe değil mi?"

"Evet, ama bu şekilde bir erkeği asla tavlayamayacağını görmüyor musun?"

Jean Louise o bariz karşılığı vermemek için dilini ısırdı, sordu: "Büyüleyici bir kadın olmayı nasıl becereceğim peki?"

Henry konuya şevkle sarıldı. Otuzundaydı ve kendini uzman sayıyordu. Nedeni belki de avukat olmasıydı. "Öncelikle," diye başladı serinkanlılıkla, "dilini tut. Bir erkekle tartışma, özellikle de alt edeceğini biliyorsan. Bol bol gülümse. Kendini kocaman hissetmesini sağla. Ne kadar harika bir erkek olduğunu söyle ve ona hizmet et."

Kız ışıl ışıl gülümsedi: "Hank, söylediğin her şeye katılıyorum. Sen yıllardır karşıma çıkan en zeki ve anlayışlı insansın, bir seksen boyundasın, sigaranı yakabilir miyim? Evet, nasıl?"

"Berbat."

Yeniden dosttular.

2

Atticus Finch elini sol manşetinin üzerine attı, dikkatle sıyırdı. Bir kırk. Bazı günler iki saat takardı: Bugün de çifte saatliydi; çocuklarının ilk göz ağrısı olan köstekli, antika bir saatle bir de kol saati. İlki alışkanlıktı, ikincisine ise, parmaklarını saat cebine yeterince sokamadığı zamanlar başvuruyordu. Yaşlanmadan önce iri yarı bir erkekti, mafsal iltihabı onu orta boylu birine çevirmişti. Geçen ay yetmiş ikisine basmıştı, ama Jean Louise onu hâlâ ellilerinde biri olarak görüyordu – babasının daha genç halini anımsamıyordu ve babası ona hiç yaşlanmıyormuş gibi geliyordu.

Atticus'un oturduğu koltuğun önünde çelik bir nota sehpası vardı, üzerinde de *Alger Hiss'in Sıradışı Davası*. Atticus okuduklarını daha büyük bir hoşnutsuzlukla, daha iyi eleştirebilmek için azıcık öne eğildi. Yabancı biri onun yüzünde kızgınlık göremezdi, çünkü kızgınlığını nadiren dışavururdu; ancak bir dostu, az sonra ondan kupkuru bir "Hım" geleceğini bilirdi: Çünkü Atticus'un kaşları kalkık, ağzı sevimli, ince bir çizgiydi.

"Hım," dedi.

"Efendim canım?" dedi kız kardeşi.

"Böyle bir adamın bize Hiss davasıyla ilgili görüşlerini sıralayacak küstahlığı nereden bulduğunu aklım almıyor. Fenimore Cooper gibi bir yazarın kalkıp Waverley Romanları'nı* yazması gibi bir şey."

"Neden canım?"

"Devlet memurlarının dürüstlüğüne, asaletine çocuksu bir inancı var ve göründüğü kadarıyla, Kongre'nin de bu soyluluğa denk düştüğünü düşünüyor. Amerikan siyasetinden bu kadar mı habersiz olunur!"

---

* Sir Walter Scott'un (1771-1832) yazdığı tarihsel romanlar serisi. (ç.n.)

Kız kardeşi kitabın cildini koruyan kitap kabına bir göz attı. "Tanıdığım bir yazar değil," dedi ve böylece kitabı bir kalemde silip atmış oldu. "Boş ver, dert etme birtanem. Şimdiye kadar gelmeleri gerekmez miydi?"

"Dert ettiğim yok, Zandra." Atticus içten içe eğlenerek kız kardeşini süzdü. Çekilmez bir kadındı, yine de sürekli bu evde yaşayan, mutsuz bir Jean Louise'den çok daha iyi bir görüntüydü. Kızı mutsuz olduğunda diken üstünde dolanıp dururdu, Atticus ise etrafındaki kadınların rahat, sakin olmasını isterdi, habire kül tablalarını boşaltmalarını değil.

Bir arabanın garaj yoluna saptığını, iki kapısının da çarpıldığını duydu, sonra da sokak kapısının kapatıldığını.

Önündeki nota sehpasını ayaklarıyla, temkinle itti, gömüldüğü derin koltuktan ellerini kullanmadan kalkmayı denedi, beceremedi, ikinci denemesinde başardı; Jean Louise üzerine atıldığında, dengesini ancak bulabilmişti. Dişini sıktı, kızının sarılışına elinden geldiğince karşılık verdi.

"Atticus..." dedi kız.

"Bavulunu yatak odasına koyuver Hank, lütfen," dedi Atticus kızının omzunun üstünden. "Onu karşıladığın için teşekkürler." Jean Louise halasına küçük bir yumruk indirmek istedi, ıskaladı, sonra çantasından bir sigara paketi çıkarıp koltuğa fırlattı.

"Romatizma nasıl, halacığım?"

"Biraz daha iyi, tatlım."

"Atticus?"

"Biraz daha iyi, tatlım. Yolculuğun iyi geçti mi?"

"Evet, efendim." Kendini koltuğa bıraktı. Görevini tamamlayan Hank döndü, "Kenara kaysana," dedikten sonra kızın yanına oturdu.

Jean Luise esnedi, gerindi. "Ne haberler var?" diye sordu. "Bugünlerde tek bilgi kaynağım, *Maycomb Tribune*'ün satır araları. Hiçbiriniz bir şey yazmıyorsunuz ki bana."

"Kuzen Edgar'ın oğlunun ölümünü duydun," dedi Alexandra. "Felaket acı bir olay."

Jean Louise, Henry ile babasının bakıştığını fark etti. Atticus şöyle dedi: "Bir akşamüstü ter içinde futbol antrenmanından dönmüş ve Kappa Alpha derneğindeki buzdolabını yağmalamış. Dahası bir düzine muz yemiş, üstüne de yarım litre viski içmiş. Bir saat sonra da ölmüş. Bence acıklı filan değil."

"Amanın!" dedi Jean Louise.

Alexandra atıldı: "*Atticus!* Edgar'ın minik oğluydu o."

"*Gerçekten* korkunç, Bayan Alexandra," dedi Henry.

"Kuzen Edgar sana hâlâ kur yapıyor mu, halacığım?" diye sordu Jean Louise. "On bir yıldan sonra artık evlenme teklif eder herhalde."

Atticus kaşlarını uyarırcasına kaldırdı. Kızının içindeki cinin ayaklanışını ve onu ele geçirişini izledi: Onunkilere benzeyen kaşları havalandı, belirgin göz kapaklarının altındaki gözleri irileşti ve ağzının bir kenarı tehlikeli bir biçimde kabardı. Jean Louise'in yüzü bu hale geldiğinde, ağzından ne çıkacağını bir tek Tanrı ile Robert Browning bilirdi.

Halası karşı çıktı. "Aa, lütfen ama, Jean Louise, Edgar babanla benim birinci dereceden kuzenimiz."

"Oyunun bu aşamasında, bunun ne önemi var ki, halacığım." Atticus telaşla atıldı: "Nasıl oldu da büyük kentten ayrılabildin?"

"Şu an istediğim tek şey, bu büyük kentte olup biteni öğrenmek. Siz ikiniz dedikoduları bana hiç yazmıyorsunuz. Hala, bir yılın özetini benim için on beş dakikada bir tek sen çıkarabilirsin." Henry'nin koluna hafifçe vurdu; amacı daha çok, Atticus'la mesleki bir sohbete girişmesini engellemekti. Henry bunu sıcak bir jest olarak yorumladı, karşılık verdi.

"Şey..." dedi Alexandra. "Eh, Merriweatherlar'ı duymuşsundur. Felaket üzücüydü."

"Ne oldu ki?"

"Yollarını ayırdılar."

"Ne?" dedi Jean Louise gerçek bir şaşkınlıkla. "Boşandılar mı yani?"

"Evet."

Babasına döndü. "Merriweatherlar ha? Ne kadardır evliydiler?" Atticus tavana baktı, anımsamaya çalıştı. Kesin konuşmayı seven bir adamdı. "Kırk iki yıl," dedi. "Düğünlerine katılmıştım."

"Bir şeylerin yolunda gitmediğini, kiliseye gelince salonun ayrı kanatlarında oturduklarında hissettik..." dedi Alexandra.

"Pazar günleri birbirlerine yiyecekmiş gibi bakıp duruyorlardı..." dedi Henry.

"Sonra bir baktım, büroma gelmiş onları boşamamı istiyorlar," dedi Atticus.

Jean Louise babasına baktı. "Boşadın mı?"

"Evet."

"Hangi gerekçeyle?"

"Zina."

Jean Louise başını inanamayarak salladı. Tanrım, diye düşündü, buranın suyunda bir şey olmalı–

Alexandra'nın sesi daldığı derin düşünceleri kesti : "Jean Louise, trenle buraya Bu Şekilde mi geldin?"

Hazırlıksız yakalandığından, halasının Bu Şekilde derken neyi kastettiğini anlamak bir dakikasını aldı.

"Ah – evet efendim," dedi. "Yo, bir dakika, halacığım. New York'tan çoraplı, eldivenli ve ayakkabılı yola çıktım. Atlanta'yı geçer geçmez de bunları giydim."

Halası burun büktü. "Bu sefer evdeyken daha iyi giyinmeni diliyorum. Kasaba halkı hakkında yanlış bir izlenime kapılıyor. Senin ayaktakımıyla –ah– düşüp kalktığını sanıyorlar."

Jean Louise'in yüreği daralıverdi. Aralarındaki Yüz Yıl Savaşları, gergin ateşkes dönemleri dışında doğru dürüst hiçbir gelişme kaydetmeksizin neredeyse yirmi altıncı yılına ulaşmıştı.

"Halacığım," dedi, "eve iki haftalığına, sadece oturmak için döndüm, bu kadar basit. Bu süre zarfında dışarıya çıkacağımdan bile kuşkuluyum. Zaten bütün yıl kafa patlatıp duruyorum–"

Kalkıp şömineye gitti, ateş saçan gözlerle şömine rafına baktı, sonra odaya döndü. "Maycomb halkı şöyle ya da böyle illa ki bir izlenime kapılacaktır. Beni süslü püslü görmeye kesinlikle alışık değiller." Daha sabırlı bir sesle sürdürdü: "Bak, bir anda karşılarına tam tekmil giyinmiş bir halde çıksam, New York'a gitmek üzere yola çıktığımı sanırlar. Sense şimdi kalkmış, pantolonla dolaşırsan onların ne düşündüğünü umursamadığını sanacaklar, diyorsun. Yüce Tanrım, Maycomb işçi tulumundan başka bir şey giymediğimi gayet iyi biliyor, halacığım, yani Lanet'im başladığından beri–"

Atticus ellerinin vaziyetini unuttu. Kusursuzca bağlanmış bağcıklarını düzeltmek üzere eğildi, kızarmış ama ifadesiz bir suratla doğruldu. "Scout, bu kadarı yeter," dedi. "Halandan özür dile. Eve ayak bastığın an kavga başlatma."

Jean Louise babasına gülümsedi. Ne zaman onaylamadığı bir şey görse, hemen kızının çocukluk lakabına dönerdi. Jean Louise iç geçirdi. "Özür dilerim, halacığım. Özür dilerim, Hank. Baskı altındayım, Atticus."

"O zaman New York'a dön ve özgürleş."

Alexandra kalktı, iri gövdesini baştan aşağı saran korse izlerini eliyle düzeltti. "Trende yemek yedin mi?"

Kız, "Evvet efendim," diye attı.

"Kahve ister misin peki?"

"Lütfen."

"Hank?"

"Evet efendim, lütfen."

Alexandra erkek kardeşine sormadan salondan çıktı. "İçmeyi hâlâ öğrenemedin mi?" diye sordu Jean Louise.

"Hayır," dedi babası.

"Viskiyi de?"

"Hayır."

"Sigarayı ve kadınları?"

"Hayır."

"Bugünlerde hiç eğleniyor musun peki?"

"İdare ediyorum."

Jean Louise ellerini golf vuruşu yapar gibi birleştirdi. "Bu nasıl gidiyor?" diye sordu.

"Seni ilgilendirmez."

"Hafif vuruş sopalarını hâlâ kullanabiliyor musun?"

"Evet."

"Kör olmana rağmen golfte oldukça iyiydin."

Atticus, "Gözlerimde hiçbir sorun yok," dedi.

"Görememeni saymazsak, yok tabii."

"Bu ithamı kanıtlamaya hazır mısın?"

"Evet, bayım. Yarın üç uygun mu?"

"Tamam – olmaz. Bir toplantım var. Pazartesiye ne dersin? Hank, pazartesi öğleden sonrasına bir işimiz var mı?"

Hank kıpırdandı. "Yok, ama saat birde şu ipotek duruşması başlıyor. Bir saatten fazla sürmez."

Atticus kızına döndü: "Öyleyse emrindeyim. Yalnız görünüşünüze bakılırsa, Bayan Vırvırcı, belli ki kör dövüşü gibi bir şey olacak."

Jean Louise yıllardır şömine karıştırıcısı hizmeti de gören, ahşap saplı, eski, kararmış golf sopasını eline aldı. Kocaman, antika bir tükürük hokkasını yan devirdi, içindekiler –golf topları– oturma odasının ortasına yuvarladı, onları yeniden hokkaya doldurmaya giriştiği sırada, üzerinde kahve, fincanlar ve kek bulunan bir tepsiyle halası göründü.

"Laf aramızda, şu kilim tam bir yüz karası," dedi Alexandra. "Hank, eve göz kulak olmak için buraya geldiğimde, ilk işim kilimi bulabildiğim en koyu renge boyatmak olmuştu. Eski halini anımsar mısın? Buradan şömineye kadar uzanan, ne yapsan çıkaramayacağın kapkara bir patika vardı üzerinde..."

"Anımsıyorum, bayan," dedi Hank. "Korkarım o patikaya katkıda bulunanlardan biri de bendim."

Jean Louise golf sopasını ateş maşalarının yanına koydu, topları toplayıp tükürük hokkasının içine attı. Koltuğa oturup sağa sola kaçışanları toplayan Hank'i seyretti. Devinimlerini izlemekten asla bıkmayacağım, diye düşündü.

Henry yerine döndü, sade, kaynar kahveyi korkutucu bir süratle içti, "Bay Finch, ben artık gitsem iyi olacak," dedi.

"Bekle biraz, ben de geliyorum," dedi Atticus.

"Haliniz var mı, efendim?"

"Elbette. Jean Louise," dedi aniden, "burada olup bitenlerin ne kadarı gazetelere yansıyor?"

"Siyasi olayların mı? Eh, vali ne zaman boşboğazlık etse bulvar gazetelerinde çıkıyor, ama bunun ötesinde, hiçbir şey."

"Anayasa Mahkemesi'nin *ölümsüzlük* önerisini kastetmiştim."*

"Ah, o mu. Şey, haberi *Post*'tan duyarsak, onları sabah ilk iş linç ederiz; *Journal*'ın umurunda bile değil; *Times* ise kendini gelecek nesilleri düşünme görevine öylesine kaptırmış ki, insanı sıkıntıdan patlatabilir. Otobüs boykotları ve şu Mississippi meselesi dışında benim hiç dikkatimi çekmemişti. Atticus, eyaleti bu davaya ikna edememek, Pickett Hücumu'ndan** beri yaptığımız en büyük hataydı."

"Evet, öyleydi. Gazeteler bunun tadını doyasıya çıkarmıştır herhalde?"

"Resmen çıldırdılar."

---

* 1954 tarihli bir davada, eyalet mahkemesinin kararına karşın Anayasa Mahkemesi, Beyazlar ile Siyahların ayrı okullara gitmesini anayasaya aykırı bulmuştu. (e.n.)

** Amerikan İç Savaşı sırasında, Konfederasyon komutanı Robert E. Lee tarafından, General George G. Meade'nin Mezarlık Bayırı'ndaki birliklerine karşı, 3 Temmuz 1863'de düzenlenen harekat. (ç.n.)

"Peki ya NAACP?"*

"O ekip hakkında hiçbir şey bilmiyorum, tabii geçen yıl yanlış bilgilendirilmiş bir kâtibin bana yolladığı NAACP Noel damgalarını saymazsak; ben de eve yolladığım bütün kartpostallara o damgaları basıp durdum. Kuzen Edgar kartpostalını almış mı?"

"Almış, sonrasında sana neler yapmam gerektiğine ilişkin birkaç öneride bulundu." Babası geniş geniş sırıtmaktaydı.

"Ne gibi?"

"Örneğin New York'a gitmem, seni saçından yakalamam ve eşek sudan gelinceye kadar pataklamam gerektiği gibi. Edgar seni oldum olası tasvip etmemiştir, fazla bağımsız olduğunu söylüyor..."

"Mizah duygusundan hiç nasibini alamadı, kendini beğenmiş pisi balığı. Evet, bıyıkları, ağzı filan, tam bir pisi balığı. Ona göre New York'ta tek başına yaşıyor olmam, doğrudan günah içinde yuvarlanmam anlamına geliyor."

"Öyle de denebilir," dedi Atticus. Güç bela koltuktan kalktı, Henry'ye gidelim işareti yaptı.

Henry, Jean Louise'e döndü. "Yedi buçuk iyi mi, tatlım?"

Kız başını tamam anlamında salladı, sonra göz ucuyla halasına baktı. "Pantolon giymemde sakınca var mı?"

"Yok, bayan."

"Aferin sana, Hank," dedi Alexandra.

---

* National Association for the Advancement of Colored People: Siyahların ilerlemesine, gelişmesine yönelik ulusal birlik; Afrika kökenli Amerikalıların sivil haklarını gözetmek amacıyla 1909'da kurulan örgüt. (ç.n.)

3

Hiç kuşku yoktu: Alexandra Finch Hancock her açıdan heybetli bir kadındı; arkası da en az ön tarafı kadar dediğim dedikti. Jean Louise o korseleri nereden aldığını sık sık merak etse de, asla sormazdı. Korseler kadının göğsünü baş döndürücü yüksekliklere çıkartıyor, belini sıkıyor, kalçasını ansızın kabartıyor ve Alexandra'nın bir zamanlar kum saati benzeri bir endamı olduğunu hissettirmeyi beceriyordu.

Bütün akrabaları içinde, Jean Louise'in dişlerini sıkmasına en çok neden olan kişi halasıydı. Alexandra ona karşı hiçbir zaman bariz bir biçimde kaba davranmamıştı (yaşayan hiçbir canlıya sert davranmazdı; açelyalarını yiyen tavşanlar hariç, onları zehirlemişti), ama zamanında Jean Louise'in yaşamını cehenneme çevirmeyi becermişti; kendi seçtiği anlarda ve kendi yöntemleriyle. Artık Jean Louise büyüdüğünden, on beş dakikalık bir sohbeti, uzlaşması olanaksız bakış açılarını öne sürmeden tamamladıkları görülmemişti; arkadaşlıklarda canlandırıcı olabilen bu görüş ayrılıkları, yakın akrabalıklarda tedirgin bir samimiyet üretmekten başka işe yaramaz. Aralarında yarım kıtalık bir mesafe varken, Jean Louise'in halasında gizliden gizliye hoşlandığı pek çok nitelik mevcuttu, ancak temas kurulduğunda yıpratıcı, aşındırıcı oluyorlar, Jean Louise halasının güdülerini incelemeye giriştiğinde ise, sıfırlanıveriyorlardı. Alexandra hayatını hiçbir bedel ödemeden geçiren insanlardandı; dünyasal yaşamında en küçük bir duygusal fatura ödemeye zorlansaydı, Jean Louise onun cennetteki kayıt masasına uğrayıp para iadesi talep edeceğinden emindi.

Alexandra otuz üç yıldır evliydi; bunun ona şöyle ya da böyle bir etkisi olmuşsa bile, asla göstermezdi. Jean Louise'e göre görünüşü de davranışı da ata benzeyen, Francis adında bir oğul doğurmuştu; oğlan Birmingham'da sigorta poliçesi satmanın şanı şerefi uğruna, uzun zaman önce Maycomb'dan ayrılmıştı. Çok da iyi etmişti.

Alexandra'nın teknik olarak hâlâ evli olduğu iri yarı, sakin adamın adı James Hancock idi; sahibi olduğu pamuk antreposunu haftanın altı günü müthiş bir kusursuzlukla işletir, yedinci gün de balık tutmaya giderdi. On beş yıl önce bir pazar günü, Tensas Irmağı'ndaki balıkçı kampından bir Zenci oğlanla, karısına haber gönderdi ve burada kalacağını, bir daha da dönmeyeceğini bildirdi. Alexandra bir başka dişinin söz konusu olmadığından emin olunca, konuyu kafasından sildi. Francis ise bunu ömür boyu sırtında taşıyacağı bir haça çevirmeyi seçti; Atticus Dayı'nın babasıyla mükemmel ama mesafeli bir ilişki sürdürmesinin nedenini de (Francis, Atticus'un Bir Şeyler Yapması gerektiğine inanıyordu), babasının bu eksantrik, dolayısıyla bağışlanamaz davranışı karşısında annesinin neden yıkılmadığını da bir türlü anlayamıyordu. Jimmy Enişte Francis'in tavrından haberdar olunca, ormandan bir mesaj daha yolladı ve eğer Francis karşısına dikilip onu vurmak istiyorsa, onunla buluşmaya hazır ve istekli olduğunu bildirdi, ancak Francis bunu hiç yapmadı, sonunda oğlana bir üçüncü haber ulaştı: *Bir erkek gibi kalkıp gelmeyeceksen, çeneni kapa.*

Jimmy Enişte'nin yokluğu Alexandra'nın donuk ufkunda en küçük bir dalgalanma yaratmadı: Misyonerlik Derneği'nde sunduğu yiyecek ve içecekler hâlâ kasabanın bir numarasıydı; Maycomb'un üç kültür kulübündeki faaliyetleri arttı; Atticus, Jimmy Enişte'nin parasının idaresini üzerine alınca, Alexandra'nın opak cam koleksiyonu zenginleşti; kısacası, kadın erkekleri hor görüyor, onların yokluğunda serpilip gelişiyordu. Oğlunun üç dolarlık bir banknotun bütün atıl özelliklerini bünyesinde topladığı dikkatinden kaçtı; tek bildiği, oğlanın Birmingham'da yaşamasının işine geldiğiydi, çünkü annesine hastalık derecesinde düşkündü, bu da Alexandra'nın karşılık vermek için kendini zorlaması anlamına geliyordu; kadının içinden gelerek, doğallıkla yapabileceği bir şey değildi.

Öte yandan, ilçe yaşamında yer alan ve o yaşama katkıda bulunan kişiler içinde, Alexandra türünün tek örneğiydi: Nehir gemisi ile yatılı okul karışımı tavır ve hareketler sergiliyordu; ufukta ders çıkarılabilecek bir ahlak düsturu belirdiği an, kadın onu destekler, yüceltirdi; kınama, tasvip etmeme ustasıydı; iflah olmaz bir dedikoducuydu.

Alexandra'nın gittiği, genç kızları toplum hayatına hazırlayan özel okuldaki ders kitaplarında, kendinden kuşku duymak diye bir şey yazmıyordu, dolayısıyla o da bunun ne demek olduğunu öğrenemedi; canı asla sıkılmaz, en küçük fırsatını bulduğunda hanedana özgü ayrıcalıklarını kullanırdı: Düzenler, öğütler, ihtar eder, uyarırdı.

Dilinin tek bir hareketiyle Jean Louise'i ahlaksal bir bunalıma sürüklediğinden tümüyle habersizdi; yeğenini kendi güdülerinden ve iyi niyetinden şüpheye düşürüyor, kızın bilincindeki aksilik, hoyratlık tellerini hayali bir kanun misali titreşinceye kadar tırnaklıyordu.

Alexandra, Jean Louise'in zayıf, incinebilir noktalarına bilinçli bir şekilde basmış olsaydı, kemerine bir kafa derisi daha ekleyebilirdi, neyse ki Jean Louise yıllar süren titiz incelemelerin ardından, düşmanını artık çok iyi tanıyordu. Onu gizlendiği kovuktan çıkarmayı beceriyordu becermesine, ama düşmanının verdiği hasarı onarmayı henüz öğrenememişti.

Alexandra'yla son çatışması, ağabeyinin ölümünde oldu. Jem'in cenaze töreninden sonra mutfaktaydılar, Maycomb ölümlerinin ayrılmaz bir parçası olan kabile ziyafetinin bulaşıklarıyla uğraşıyorlardı. Finchler'in eski aşçısı Calpurnia alıp başını gitmiş, Jem'in öldüğünü öğrenince geri dönmemişti. Alexandra Hannibal gibi saldırdı: "Jean Louise, bence eve temelli dönmenin tam zamanı. Babanın sana çok ihtiyacı var."

Uzun deneyimlerden hareketle, Jean Louise'in tüyleri diken diken oluverdi. Yalan söylüyorsun, diye düşündü. Atticus'un bana ihtiyacı olsaydı, bunu bilirdim. Nasıl bildiğimi sana anlat-

mam, anlamanı sağlamam mümkün değil, çünkü sana ulaşamıyorum. "Bana mı?" dedi.

"Evet, canım. Eminim bunu sen de anlıyorsundur. Sana söylememe bile gerek yok."

Söylemek. Hizaya getirmek. İşte başladın, o koca postallarınla mahrem alanımıza daldın bile. Babamla aramızda böyle bir konu geçmedi bile!

"Halacığım, Atticus'un bana gereksinimi varsa, biliyorsun ki kalırım. Şu an kafasında bir deliğe ne kadar ihtiyaç duyuyorsa, bana da o kadar duyuyor. Aynı evde ikimiz de mutsuz oluruz. Bunu o da biliyor, ben de. Bu olaydan önce ne yapıyorsak ona dönmediğimiz takdirde, toparlanmamızın çok daha yavaş olacağını göremiyor musun? Halacığım, anlamanı sağlayamam, ama gerçekten, Atticus'a karşı görevimi yerine getirmemin tek yolu, şu an yaptığım şeyi sürdürmek... yani tek başıma yaşamaya ve geçinmeye devam etmek. Atticus bana ancak elden ayaktan düşünce ihtiyaç duyacak, o zaman da ne yapacağımı sana söylememe bile gerek yok. Anlıyorsun, değil mi?"

Hayır, anlamıyordu. Maycomb ne anlıyorsa Alexandra da onu anlıyordu: Maycomb her kız evladın görevini yerine getirmesini beklerdi. Tek oğlunu kaybetmiş, dul bir babanın tek kızı olarak Jean Louise'in de görevi gayet açıktı: Eve dönmeli, babasıyla birlikte yaşamalıydı; bir kız bunu yapardı, bunu yapmayana da kız evlat denmezdi.

"... bankada işe girer, haftasonları da sahile gidersin. Artık Maycomb'da çok sevimli bir topluluk var; bir sürü genç insan. Resim yapmayı seviyorsun, değil mi?"

Resim yapmayı sevmek. Alexandra onun New York'ta akşamları ne yaptığını sanıyordu yahu? Kuzen Edgar'ın yaptığını muhtemelen. Hafta içi her akşam sekizde Sanat Öğrencileri Birliği. Genç hanımlar eskiz çizer, suluboya yapar, yaratıcı düzyazı bağlamında kısa paragraflar yazar. Alexandra'ya göre resim yapan biriyle bir ressam, yazı yazan biriyle bir yazar arasında mutlak ve nahoş bir ayrım vardı.

"... sahil nefis manzaralarla dolu, eh, senin de hafta sonların boş olacak."

Yarabbim. Aklımı yitirmek üzere olduğum an beni yakalıyor ve yürüyeceğim hayat yollarımı önüme seriyor. Nasıl olur da, babamın kız kardeşi olmasına rağmen onun kafasından, benimkinden, herhangi birinin kafasından geçenlerden bu kadar habersiz olabilir? Yüce Tanrım, bize Alexandra Hala'ya açıklamamızı, tercüme etmemizi sağlayacak dilleri neden vermedin? "Halacığım, birine ne yapması gerektiğini söylemek kolay tabii..."

"Ama sözünü dinletmek zor. Dünyadaki sorunların çoğunun nedeni de bu zaten; insanlar denileni yapmıyor."

Böylece karar verilmiş olacaktı; kesinkes. Jean Louise evde kalacaktı. Alexandra bunu Atticus'a bildirecek, bu da Atticus'u dünyanın en mutlu adamı yapacaktı.

"Burada kalmıyorum, halacığım. Kalsaydım, Atticus dünyadaki en üzgün adam olurdu... ama tasalanma, Atticus durumu mükemmelen anlıyor, eh sen de kolları bir sıvadın mı, bütün Maycomb'un anlamasını da sağlarsın, eminim."

Bıçak ansızın, derine batıverdi: "Jean Louise, şu düşüncesizliğin ağabeyine öldüğü güne kadar dert oldu!"

Şu an, bu sıcak gecede yağmur mezarına usul usul dökülüyordu. Jem, bunu hiç söylemedin, bunu aklından bile geçirmedin; geçirseydin mutlaka dile getirirdin. Çünkü böyle biriydin. Rahat uyu, Jem.

Sonra yaraya tuz bastı: Ben düşüncesizim, tamam. Bencilim, inatçıyım, oburum ve kendimi Ortak Dua Kitabı gibi hissediyorum. Yapmam gerekeni yapmadığım, yapmamam gerekeni yaptığım için Tanrı beni bağışlasın – aman, canı cehenneme.

New York'a vicdanında Atticus'un bile rahatlatamadığı bir zonklamayla döndü.

Bu iki yıl önceydi ve Jean Louise düşüncesizliğini dert etmeyi çoktan kesmişti; ancak Alexandra yaşamındaki tek özverili eylemle onun elini kolunu bağladı: Atticus mafsal iltihabına yaka-

lanınca, Alexandra onun evine yerleşti. Duyduğu minnet Jean Louise'in süngüsünü düşürüverdi. Atticus kız kardeşiyle kızının vardığı gizli kararı bilseydi, onları asla affetmezdi. Hiç kimseye ihtiyacı yoktu, ama etrafta ona göz kulak olabilecek, ellerini kullanamadığında düğmelerini ilikleyecek ve evi çekip çevirecek birinin bulunması harika bir fikirdi. Bu işi altı ay öncesine kadar Calpurnia yapmıştı, ama artık öyle yaşlanmıştı ki, Atticus ondan daha çok ev işi görür hale gelmiş, onurlu bir biçimde emekli olan kadın da Mahalle'ye dönmüştü.

Alexandra kahve fincanlarını toplamaya girişince, Jean Louise atıldı: "Ben yaparım, halacığım." Kalktı, gerindi. "Böyle oturup kalınca insanın uykusu geliyor."

"Birkaç fincan sadece," dedi Alexandra. "Bir dakikada hallederim. Otur oturduğun yerde."

Jean Louise oturdu, çevresine bakındı. Eski mobilyalar yeni eve iyi uymuştu. Yemek odasına doğru bakınca, büfenin üzerinde duran annesinin ağır, gümüş sürahisini, kadehleri ve uçuk yeşil duvara karşı ışıldayan tepsiyi gördü.

İnanılmaz bir adam, diye düşündü. Yaşamının bir dönemi kapanırken Atticus kalkıp eski evi yıktırıyor ve kasabanın yeni bölgelerinin birinde yeni bir ev yaptırıyor. Ben asla yapamazdım. Eski evin yerine bir dondurma dükkanı açılmış. Kim işletiyor acaba?

Mutfağa gitti.

"Ee, New York nasıl?" diye sordu Alexandra. "Kahve demliğini boşaltmadan, bir fincan daha ister misin?"

"Evet, efendim, lütfen."

"Ah, bu arada, pazartesi senin onuruna bir Sabah Kahvesi düzenliyorum."

"*Hala!*" Jean Louise inledi. "Sabah Kahveleri" Maycomb'a özgü bir şeydi. Kasabaya dönen genç kızlar için düzenlenirdi. Bu kızlar, Maycomb'da gönüllü olarak kalan akranlarının onları en kısa zamanda, güzelce inceleyebilmesine fırsat vermek amacıy-

la, sabahın on buçuğunda görücüye çıkarılırdı. Bu koşullarda da eski, çocukluk samimiyetleri nadiren canlanırdı.

Jean Louise'in beraber büyüdüğü neredeyse herkesle irtibatı kopmuştu, ergenlik arkadaşlarına yeniden kavuşmayı da aman aman arzuladığı yoktu. Okul günleri hayatının en içler acısı dönemiydi, okuduğu kız kolejine karşı içi duygusuzluk derecesinde boştu ve hiçbir şey canını "Bilmem Kimi Anımsıyor musun?" oyunu oynayan bir grup insanın ortasında kalmaktan daha çok sıkamazdı.

"Sabah Kahvesi'nin düşüncesini bile had safhada ürkütücü buluyorum," dedi, "ama bir tane de benim onuruma düzenlenmesine bayılırım."

"Ben de öyle düşünmüştüm, canım."

Jean Louise'in içini ani bir şefkat doldurdu. Gelip Atticus'la yaşadığı için halasına ne kadar teşekkür etse azdı. Ona karşı bir kez olsun alaycı, küçümseyen bir tavır takınması, kalleşliğin dik âlâsı olurdu; bu kadında onca korseye karşın belli bir savunmasızlık, artı Jean Louise'in asla sahip olamayacağı bir incelik vardı. *Gerçekten de* türünün son örneği, diye düşündü. Hiçbir savaş ona dokunamadı, üstelik tam üç savaş atlattı; onun dünyasını, beyler verandada ya da hamakta sigaralarını içerken, hanımların zarifçe yelpazelendiği ve soğuk sularını yudumladığı bu dünyayı hiçbir şey bozamadı.

"Hank'in durumu nasıl?"

"Hank'in durumu harika, tatlım. Kiwanis Kulüp onu Yılın Adamı seçti, biliyorsun. Ona nefis bir parşömen tomarı verdiler."

"Yo, bilmiyordum."

Kiwanis Kulüp'ün Yılın Adamı'nı seçmesi, Maycomb'da savaş sonrasına ait bir yenilikti, genellikle Başarılı Genç Erkek anlamına gelirdi.

"Atticus onunla öyle gurur landı ki... Onun akit sözcüğünün anlamını henüz bilmediğini, ama vergilendirme alanında iyi olduğunu söylüyor."

Jean Louise sırıttı. Babası hukuku bitirdikten sonra avukatlığı öğrenmenin en az beş yıl aldığını söylerdi: İki yıl ekonomi alıştırması yapmak, üstüne iki yıl Alabama Layihaları'nı öğrenmek, beşinci yılda da İncil'i ve Shakespeare'i yeniden okumak için. İnsan her şart altında ayakta kalmaya ancak o zaman hazırlıklı olurdu.

"Hank'in yeğenin olmasına ne derdin?"

Alexandra mutfak havlusuyla ellerini kurulamayı kesti. Dönüp sertçe Jean Louise'e baktı. "Ciddi misin sen?"

"Olabilirim."

"Sakın acele etme, tatlım."

"Acele mi? Yirmi altı yaşındayım, hala, ayrıca Hank'i kendimi bildim bileli tanıyorum."

"Evet, ama–"

"Sorun nedir, onu onaylamıyor musun?"

"Mesele bu değil, yalnızca –Jean Louise– bir oğlanla çıkmak başka şey, onunla evlenmek bambaşka bir şey. Her şeyi hesaba katmalısın. Henry'nin geçmişi..."

"... benim geçmişimle birebir aynı. Birbirimizin cebinde büyüdük biz."

"O ailede bir içkici damarı var."

"Halacığım, içki damarı her ailede var."

Alexandra'nın sırtı dikleşti. "Finch ailesinde yok."

"Haklısın. Bizde sadece delilik var."

"Bunun doğru olmadığını sen de biliyorsun," dedi Alexandra.

"Kuzen Joshua resmen kafayı sıyırmıştı, unutma."

"Bildiğin gibi, o illeti anne tarafından almıştı. Jean Louise, bu ülkede Henry Clinton'dan daha düzgün bir delikanlı yoktur. Bir gün bir kıza olağanüstü bir koca olacak, ama–"

"Ama bir Clinton bir Finch'in kesinlikle dengi olamaz, diyorsun. Halacığım, tatlım, bu tür şeyler Fransız Devrimi'yle ortadan kalktı; ya da başladı, hangisiydi unuttum."

"Ben kesinlikle öyle bir şey demiyorum. Sadece böyle işlerde *dikkatli* olmalısın, diyorum."

Jean Louise gülümsüyordu, savunma hatları denetlenmişti, hazırdı. İşte yine başlıyor. Tanrım, bu konuya ne diye değindim ki? İçinden kendini tekmelemek geldi. Alexandra Hala fırsatını bulsa, Henry için Wild Fork'tan tatlı, temiz, damızlık bir köylü kızı seçer, gençlerden de hayır duasını esirgemezdi. Ona göre Henry'nin yaşamdaki yeri buydu.

"Eh, insan daha ne kadar dikkatli olabilir, bilmiyorum halacığım. Atticus, Hank'in aramıza resmi olarak katılmasına bayılırdı. Zevkten dört köşe olurdu, biliyorsun."

Gerçekten de olurdu. Atticus Finch, Henry'nin kızını böyle bölük pörçük kovalayıp durmasını sevecen bir tarafsızlıkla izlemiş, istendiğinde öğüt vermiş ama bulaşmaktan kesinkes kaçınmıştı.

"Atticus bir erkek. Bu işlerden pek anlamaz."

Jean Louise'in dişleri sızlamaya başladı. "Hangi işlerden, halacığım?"

"Şimdi bak, Jean Louise, bir kızın olsaydı onun için ne dilerdin? Her şeyin en iyisini, elbette. Göründüğü kadarıyla farkında değilsin, yaşıtın gençlerin çoğu da farkında değil, ama... kızının, çocuğunu ve karısını terk eden, sarhoş bir halde Mobile'daki rayların üzerinde ölen bir babanın oğluyla evlenmek istediğini öğrensen, ne yaparsın? Cara Clinton iyi bir insandı, acı bir hayatı oldu, gerçekten üzücü, tamam, ama sen kalkmış böyle bir birleşmenin ürünüyle evlenmeyi düşünüyorsun. Bu çok ciddi bir karar."

Gerçekten de ciddi bir karar. Jean Louise çarpık bir peruğun altındaki ekşi surata takılı altın çerçeveli gözlüğün parıltısını, kemikli bir parmağın havada titreştiğini gördü. Şöyle dedi:

"Sorumuz, Beyler – içkiye dair;
Madem akıl soruyorsunuz – işte cevabım:
Kafayı bulunca kadını dövdüğünü, tekmelediğini söylüyor,
Bırakalım kafayı bulsun, Beyler ve hele bir denesin!"

Alexandra bunu komik bulmadı. Canı fena halde sıkkındı. Bugünlerde gençlerin tavırlarını hiç mi hiç anlayamıyordu. Anlaşılmaya filan ihtiyaç duydukları da yoktu gerçi –gençler her kuşakta aynıydı– ama şu kendini beğenmişlik, yaşamlarının en vahim meselelerini bile ciddiye almaya yanaşmamaları Alexandra'yı öfkelendiriyor, sinirlerini hoplatıyordu. Jean Louise hayatının en büyük hatasını yapmak üzereydi, buna rağmen çenesi hiç durmuyor, yüzüne baka baka alıntılar yapıyor, halasıyla dalga geçiyordu. Bu kıza bir anne lazımdı. Atticus onu iki yaşından sonra tamamen başıboş bırakmıştı, işte sonuçlarını görüyordunuz. Şimdi yapılması gereken şey, onu ite kaka hizaya getirmek, yola sokmaktı; hem de iş işten geçmeden.

"Jean Louise," dedi, "sana hayatın birkaç gerçeğini hatırlatmak isterim. Hayır," –Alexandra elini kaldırıp kızı susturdu– "bu gerçekleri zaten bildiğinden eminim, ama bütün şu hazırcevaplığınla filan, bilmediğin bazı şeyler var, çok şükür ki bunları sana söyleyecek ben varım. Şehirde yaşıyor olsan da, kuluçkadaki bir yumurta kadar safsın. Henry sana uygun değil, asla da olmayacak. Biz Finchler fakir ve cahil köylülerin, beyaz süprüntülerin çocuklarıyla evlenemeyiz, ki Henry'nin anne-babası tam da böyle bir ailede doğdular, ömürlerini böyle geçirdiler. Onlara daha iyi tanımlar bulmak mümkün değil. Henry'nin şimdiki gibi biri olmasının tek nedeni, babanın daha çocukken onun elinden tutması, savaşın çıkması, eğitiminin parasını da devletin ödemesi. İstediği kadar düzgün bir delikanlı olsun, o avam geçmişinden asla kurtulamaz.

"Pasta yerken parmaklarını nasıl yaladığına hiç dikkat ettin mi? Avam. Ağzını kapamadan nasıl öksürdüğünü gördün mü? Avam. Üniversitede bir kızın başını belaya soktuğunu biliyor muydun? Avam. Kimsenin görmediğini sanırken burnunu nasıl karıştırdığını fark ettin mi? Avam..."

"Bu ondaki avamlıktan değil ki, halacığım, içindeki erkekten," dedi Jean Louise yumuşak bir dille. İçten içe kaynıyordu.

Halam birkaç dakikaya kalmaz kendini güzelce işler, yeniden iyi huylu haline döner. O, benim az sonra olacağım kaba, pespaye kişi istese de olamaz. Hank gibi, benim gibi bayağı biri asla olamaz. Nasıl biri olduğunu bilmiyorum, ama artık kesse iyi olacak, aksi halde benden uzun zaman unutamayacağı şeyler duyacak...

"... yetmezmiş gibi, babanın kuyruğuna takılarak kendine bu kasabada bir yer edinebileceğini sanıyor. Tek amacı Metodist Kilisesi'nde babanın yerine geçmek, hukuk bürosunu devralmak, onun arabasıyla ülkenin dört bir yanında dolanmak. Baksana, daha şimdiden bu ev kendisininmiş gibi davranıyor. Atticus ne yapıyor peki? Kabulleniyor, tek yaptığı bu. Kabulleniyor, hatta bayılıyor. Henry Clinton'ın Atticus'un sahip olduğu her şeyi gaspetmeye çalıştığı, bütün Maycomb'un dilinde..."

Jean Louise parmaklarını lavabodaki ıslak fincanın kenarında gezdirmeyi bıraktı. Parmağındaki su damlasını yere silkeledi, sonra ayakkabısıyla marley zemine yaydı.

"Halacığım," dedi candan bir tavırla, "neden gidip şapkana işemiyorsun? Biraz rahatlardın."

Jean Louise'le babası arasında cumartesi geceleri yinelenen ritüel, vazgeçilemeyecek kadar eskiydi. Jean Louise oturma odasına girdi, onun koltuğunun karşısında durdu. Genzini temizledi.

Atticus elindeki *Mobile Press* gazetesini indirip ona baktı. Kız yavaşça arkasını döndü.

"Fermuarım kapalı mı? Çorap çizgilerim düzgün mü? O aksi, inatçı saç tutamı alnımda mı?"

"Saat yedi ve her şey yerli yerinde," dedi Atticus. "Halana küfretmişsin."

"Küfretmedim."

"Öyle söylüyor."

"Kabalık ettim ama sövmedim." Jean Louise'le ağabeyi küçükken, Atticus ara ara onları karşısına alır, biraz açık saçık ko-

nuşmakla dinsel içerikli küfür sallamak arasına keskin bir çizgi çekerdi. Birinciyi sineye çekebilirdi, ama Tanrı'nın işin içine karıştırılmasından nefret ederdi. Bunun sonucu olarak, Jean Louise'le ağabeyi onun önünde asla küfretmediler.

"Damarıma basıyor, Atticus."

"Buna izin vermemelisin. Ne dedin ona?"

Jean Louise aktardı. Atticus suratını buruşturdu. "Eh, bir an önce barışmalısın onunla. Tatlım, bazen büyüklük tasladığını biliyorum, ama iyi bir kadın o..."

"Konu Hank'le ilgiliydi, beni çıldırttı."

Atticus bilge bir adamdı, dolayısıyla konuyu burada kesti. Finchler'in kapı zili mistik bir aygıttı; zile basanın ruh halini anlamak mümkündü. Zil *dii-ding!* deyince, Jean Louise kapıyı memnun mesut çalanın Henry olduğunu anladı. Hemen kapıya seğirtti.

Henry hole girince, Jean Louise'in burnuna onun hoş, alttan alta erkeksi kokusu çarptı, ama tıraş kremi, tütün, yeni araba ve tozlu kitap karışımı koku, mutfaktaki konuşmanın anısına karışıp gitti. Ansızın kollarını erkeğin beline doladı, yüzünü onun göğsüne gömdü.

"Nedendi bu?" diye sordu Henry keyifle.

"Mütareke İlkeleri; Gelibolu Muharebesi'nden az önce çıktık da. Haydi gidelim."

Henry köşeden eğildi, oturma odasındaki Atticus'a bir göz attı. "Onu eve erkenden getiririm, Bay Finch." Atticus ona gazeteyi salladı.

Gecenin karanlığına adım attıklarında, Jean Louise merak etti: Yeğeninin bir süprüntüyle evlenmeye hayatında hiç olmadığı kadar yakın olduğunu bilse, Alexandra ne yapardı acaba?

İKİNCİ KISIM

4

Alabama'daki Maycomb kasabası, kurulduğu yeri Sinkfield adındaki birinin soğukkanlılığına borçluydu; adam ilçenin yeni yeni kurulmaya başladığı günlerde iki domuz patikasının kesiştiği bir noktada bir han işletmekteydi; orası yöredeki tek tavernaydı. Bu yeni ilçenin huzurunu, kendi halindeki dinginliğini pazarlamayı, bundan yararlanmayı amaçlayan Vali William Wyatt Bibb, kasabanın tam merkezini saptamaları için bir mesaha ekibi gönderdi, hükümet konağını oraya kurduracaktı: Sinkfield malını mülkünü korumak adına gözüpek bir çıkış yapmasaydı, Maycomb kasabası Winston Bataklığı'nın tam ortasında, hiçbir getirisi olmayan bir yerde yükselecekti.

Onun yerine, göbeğinden yani Sinkfield'in tavernasından dışarıya doğru gelişti, yayıldı, çünkü Sinkfield bir akşam mesaha ekibini sarhoş edip haritalarını ve planlarını ortaya dökmeye ikna etmişti; azıcık şuradan budandı, bir parça şuraya eklendi ve ilçenin merkezi onun isteklerine uyduruldu. Ertesi gün onları, heybelerinde haritaları ve beş litrelik kaçak içkiyle uğurladı – adam başı iki, vali için de bir litre.

Jean Louise, Sinkfield'in manevrasının akıllıca olup olmadığına bir türlü karar veremezdi; genç kasabayı o günlerdeki tek kamu taşımacılığının –nehir gemisinin– otuz iki kilometre uzağına yerleştirmişti ve ilçenin güney ucundan Maycomb'a alışverişe

gelen birinin, iki günlük yol katetmesi gerekiyordu. Bunun sonucunda kasaba yüz elli yılı aşkın bir süre boyunca hiç değişmeden kaldı. Birincil varlık nedeni, hükümetti. Onu Alabama'nın bir başka küçük, pasaklı toplumu olmaktan kurtaran şey, Maycomb'daki profesyonel kişi oranının yüksek olmasıydı: İnsanlar diş çektirmeye, at arabasını tamir ettirmeye, kalbini dinletmeye, parasını yatırmaya, katırlarına baktırmaya, ruhunu kurtarmaya, kredi borcunun vadesini uzatmaya Maycomb'a geliyordu.

Buraya yeni yerleşimci nadiren gelmekteydi. Aynı aileler aynı ailelerle evlendiler, öyle ki sonunda akrabalık ilişkileri karmakarışık oldu, toplumun bireyleri tekdüze bir biçimde birbirine benzedi. Jean Louise İkinci Dünya Savaşı'na kadar kan bağı ya da evlilik yoluyla, neredeyse bütün kasabayla akrabaydı, ama bu, Maycomb İlçesi'nin kuzey yarısında olup bitenle kıyaslandığında, hafif kalıyordu: Orada Old Sarum denen ve iki aileden oluşan bir yerleşim vardı; aileler başta ayrı ve farklıydılar, fakat şanssızlığa bakın ki aynı soyadını taşıyorlardı. Cunningham ailesiyle Coningham ailesi birbiriyle evlenip durduğundan, soyadlarının yazılışı soyut bir hal almıştı – tabii eğer, bir Cunningham'ın canı, toprak mülkiyeti konusunda bir Coningham'ı oyuna getirmek istemediği ve iş mahkemeye intikal etmediği sürece. Jean Louise Yargıç Taylor'ın bir açık duruşmada elinin kolunun bağlandığını sadece bir kez görmüştü, o da bu iki aile arasındaki bir ihtilaf davasıydı. Jeems Cunningham ifadesinde, annesinin bazı tapu senetlerini filan Cunningham diye imzaladığını, ama aslında bir Coningham olduğunu, telaffuz konusunda pek istikrarlı olmadığını, zaten ön sundurmada otururken bazen uzaklara dalıp gitmeye meyilli olduğunu söyledi. Yargıç Taylor, Old Sarum sakinlerinin zırvalarını tam dokuz saat dinledikten sonra, asılsız suçlamalar gerekçesiyle davayı iptal etti ve umuma açık beyanların her iki tarafı da tatmin etmiş olduğunu canı yürekten umut ediyorum, dedi. Evet, tatmin olmuşlardı. Zaten hepsinin de öncelikli arzusu buydu.

Maycomb ilk asfalt döşeli caddesine 1935'te, F.D. Roosevelt sayesinde kavuştu, ancak o zaman bile asfaltlanan şey tam bir cadde sayılmazdı. Her nedense Başkan, Maycomb Dilbilgisi Okulu'nun ön kapısından başlayıp okul arazisine bitişik iki patikayla birleşen açık alanın iyileştirilmesi gerektiğine karar vermişti, böylece söz konusu alan iyileştirildi; buysa çocukların derisi yüzülmüş dizlerle ve çatlak kafataslarıyla dolaşmasıyla ve en nihayetinde okul müdürünün kaldırımda Kamçıyı-Şaklat oyununun oynanmasını yasaklamasıyla sonuçlandı. Eyalet hakları kavramının tohumları da, Jean Louise'in kuşağının yüreğine böylece atılmış oldu.

İkinci Dünya Savaşı'nın Maycomb'a tek bir etkisi oldu: Oğlanlar savaştan para kazanmayla ilgili tuhaf fikirlerle ve yitirilen zamanı bir an önce telafi etme telaşıyla döndüler. Anne-babalarının evlerini iğrenç renklere boyadılar; Maycomb'un dükkanlarını badanalayıp neon tabelalar astılar; eskiden mısır tarlaları ve çam korularının bulunduğu yerlere kendilerine ait, kırmızı tuğlalı evler yaptılar; kısacası eski kasabanın görüntüsünü mahvettiler. Sokaklar asfaltlanmakla kalmadı, birer isme de kavuştu (Bayan Adeline Clay'e atfen, Adeline Caddesi), ama daha yaşlı sakinler sokak isimlerini kullanmaktan kaçınıyordu; Tompkins Place'in önündeki yol demek, kerteriz almak için yeterliydi. Savaştan sonra, ülkenin dört bir yanındaki kiralık çiftliklerden gelen genç adamlar Maycomb'a doluştular, kibrit kutusu evler dikip aile kurdular. Hayatlarını nasıl kazandıklarını bilen yoktu ama kazanıyorlardı işte; kasabanın kalanı onların varlığını kabul etseydi, Maycomb'da yeni bir toplumsal sınıf yaratmaları işten bile değildi.

Her ne kadar kasabanın görünümü değişmiş olsa da, yeni evlerde, televizyonların ve Mixmasters programının karşısında atanlar, aynı kalplerdi. Biri canının istediği yere beyaz badana yapabilir, komik, neon tabelaları gönlünce asabilirdi, ama bütün bu ilave yükleri sağlamca omuzlayan şey, yıllanmış kerestelerdi.

"Bu halinden hoşlanmıyorsun, öyle değil mi?" diye sordu Henry. "Kapıdan girdiğinde yüzünü gördüm."

"Değişime karşı tutucu bir direniş, hepsi bu," dedi Jean Louise, ağzı kızarmış karideslerle dolu. Maycomb Otel'in yemek salonunda, iki kişilik bir masanın krom sandalyelerinde oturuyorlardı. Klima daimi, alçak bir gurultuyla iradesini ortaya koymaktaydı. "Hoşuma giden tek tarafı, o ağır kokunun gitmiş olması."

Bir sürü tabak çanakla dolu, uzun bir masa, köhne, küflü salonun ve mutfaktan gelen kızgın yağın kokusu. "Hank, MutfaktakiKızgın-Yağ* neydi?"

"Hı?"

"Oyun muydu neydi?"

"Ha, senin dediğin Kızgın Bezelyeler, tatlım. İp atlama oyunu; ipi çok hızlı çevirirler ki, ayağın takılıp düşesin."

"Hayır, Elim Sende gibi bir şeydi galiba."

Anımsayamıyordu. Ölürken anımsayacaktı muhtemelen, ama şimdilik zihninde cılız bir şekilde çakıp sönenler bir kot gömlek kolu, ani bir haykırıştı: "Mutfaktakızg-ınyağ!" Kolun kime ait olduğunu, o kişiye ne olduğunu merak etti. Adam belki de şu yeni, küçük evlerde ailesini genişletmekle meşguldü. Jean Louise zaman yanından geçip gitmiş gibi, garip bir duyguya kapıldı.

"Hank, haydi ırmağa gidelim," dedi.

"Gitmeyeceğimizi mi sandın yoksa?" Henry gülümsüyordu. Nedenini hiç anlamasa da, Jean Louise ne zaman Finch Arazisi'ne gitse, eski benliğine dönüverirdi: Havadaki bir şeyi ciğerlerine çekiyordu sanki. "Sen çift karakterlisin; Doktor Jekyll ile Bay Hyde gibi," dedi kıza.

"Çok fazla televizyon izliyorsun."

"Bazen seni aynen böyle yakaladığımı hissediyorum," – Henry elini yumruk yaptı– "ve tam seni ele geçirdiğimi, sımsıkı tuttuğumu düşünürken, benden kaçıveriyorsun."

---

* A.B.D.'de oynanan bir çocuk oyunu; okula ilk gelen oğlan kendini Mutfak Kralı ilan eder, isterse diğer oğlanları okulun avlusuna sokmaz; "Kızgın yağ!" diye bağırarak birbirlerini yere yıkar, güreşirler, kazanan yeni Mutfak Kralı olur. (ç.n.)

Jean Louise kaşlarını kaldırdı. "Bay Clinton, dünyayı bilen bir kadının gözlem yapmasına izin verirsen, elini göstermiş olursun."

"Nasıl?"

Kız sırıttı. "Bir kadın nasıl tavlanır, bilmiyor musun, tatlım?" Alabros tıraşlı hayali saçlarını sıvazladı, kaşlarını çattı, şöyle dedi: "Kadınlar erkeklerinin güçlü, buyurgan, aynı zamanda da mesafeli olmasından hoşlanır, bu marifeti gösterebiliyorsan tabii. Onlara kendilerini aciz hissettir, özellikle de bin türlü çileyi gık demeden çekebilenlere. Karşılarında kendinden asla şüpheye düşme ve ne olursa olsun asla onları anlamadığını söyleme."

"Tamam bebeğim, pes," dedi Henry. "Ancak son önerini tartışacağım. Değişik ve gizemli bulunmak asıl kadınların hoşuna gider sanıyordum."

"Hayır, yalnızca değişik ve gizemli görünmek isterler. Bütün o devetüyü süsler filan aralandığında, bu dünyada doğmuş her kadın onu bir kitap gibi okuyabilen, güçlü bir erkek ister; onun âşığı olmakla kalmayıp dünyayı sırtlayabilen bir adam. Aptalca, değil mi?"

"Koca değil baba istiyorlar, o halde?"

"Sonuç oraya varıyor," dedi Jean Louise. "Kitaplar o konuda haklı."

Henry, "Bu akşam bilgeliğin üstünde," dedi. "Nereden öğrendin bütün bunları?"

"New York'ta günah içinde yuvarlanırken," dedi kız. Bir sigara yaktı, dumanı derin derin içine çekti. "Madison Cadde'sinde yaşayan, genç, parlak evli çiftleri gözleyerek öğrendim – o dili bilir misin, tatlım? Çok eğlencelidir, ama kulağın yatkın olmalı... bir tür kabile dansıyla eğitiliyorlar, ancak uygulama alanı evrensel. Başlangıç noktası, kocaları para kazanmaktan bitap düştüğü ve onlarla hiç ilgilenmediği için canı ölesiye sıkılan kadınlar. Ne var ki, karıları bağırıp çağırmaya başlayınca, adamlar nedenini anlamaya çalışmak yerine, hemen gidip ağlayacakları duygudaş bir omuz buluyorlar. Sonra kendilerinden bahsetmekten bıkınca da

karılarına geri dönüyorlar. Bir süreliğine ortalık güllük gülistanlık oluyor, sonra erkekler sıkılıyor, kadınlar yeniden höykürüyor ve döngü başlıyor. Bu yaşlardaki erkekler Öteki Kadın'ı psikiyatrın kanepesine dönüştürmüş durumda, üstelik çok daha ucuza mal oluyor."

Henry ona bakakaldı. "Böyle alaycı konuştuğunu hiç duymamıştım," dedi. "Neyin var böyle?"

Jean Louise gözlerini kırpıştırdı. "Özür dilerim, tatlım." Sigarasını söndürdü. "Mesele şu ki, yanlış erkekle evlenerek hayatımı berbat etmekten ödüm kopuyor – benim için yanlış türde olanla yani. Başka kadınlardan hiç farkım yok ve yanlış adam beni rekor bir sürede avaz avaz haykıran bir şirrete dönüştürebilir."

"Yanlış adamla evleneceğinden neden bu kadar eminsin? Karısını döven biri olduğumu öteden beri bilmiyor musun?"

Siyah bir el, hesabın durduğu küçük tepsiyi uzattı. El Jean Louise'e tanıdık geldi, başını kaldırıp baktı. "Selam, Albert," dedi. "Sana beyaz ceket giydirmişler, ha."

"Öyle, Bayan Scout," dedi Albert. "New York nasıl?"

"Gayet iyi," dedi kız ve Maycomb'da yedi bela Scout Finch'i başka kim anımsıyor acaba, diye sordu kendine. Muhtemelen bir tek Jack Amca, diye düşündü; arada bir çocukken işlediği suçları patır patır sayıp dökerek onu başkalarının önünde acımasızca mahcup eden amcası. Yarın onu kilisede görecek, öğleden sonra da uzun bir ziyarette bulunacaktı. Jack Amca, Maycomb'un sabit kalan zevklerinden biriydi.

"Yemekten sonra içtiğin kahvenin," dedi Henry düşünceli düşünceli, "ikinci fincanını mutlaka yarım bırakmanın nedeni ne?" Jean Louise elindeki fincana baktı; şaşırmıştı. Kişisel tuhaflıklarının dile getirilmesi, bunu yapan Henry bile olsa, onu utandırırdı. Hank'in bunu fark etmesi zekiceydi. İyi de, bunu söylemek için neden on beş yıl beklemişti ki?

5

Jean Louise arabaya binerken başını arabanın tavanına sertçe çarptı. "*Kahrolası!* Rahatça binelim diye şunları biraz daha yüksek yapsalar olmaz mı yani?"

"İyi misin, tatlım?"

"Evet. İyiyim."

Henry kapıyı yavaşça kapayıp öteki tarafa dolandı, kızın yanına oturdu. "Şehir yaşamına fazla alışmaktan," dedi. "Orada hiç arabaya binmiyorsun, öyle değil mi?"

"Öyle. Tavanı otuz santime indirmelerine az kaldı. Gelecek yıl, yüzü koyun yatarak yol alırız artık."

"Ya da bir toptan fırlatılırız," dedi Henry. "Maycomb'dan Mobile'a üç dakikada uçarız."

"Eski, yaylı bir Buick bana yeter de artar. Hatırlıyor musun onları? Yerden en az bir buçuk metre yüksekte otururduk."

"Jem'in arabadan düşüşünü anımsıyor musun?" dedi Henry. Kız güldü. "Haftalarca başına kakmıştım: Jem Finch arabadan düşmeden Barker Girdabı'na kadar bile gidemeyen, ıslak sıçanın tekidir!"

Loş geçmişte, Atticus'un eski, üstü açılan, kocaman bir otomobili vardı; bir keresinde Jem, Henry ve Jean Louise'i yüzmeye götürürken, araba yoldaki iri, diğerlerinden daha kötü bir tümseğin üzerinden geçmiş ve yola Jem'siz devam etmişti. Atticus arabayı Barker Girabına'na kadar sakin sakin sürdü, çünkü Jean Louise'in babasına Jem'in artık aralarında olmadığını söylemeye hiç niyeti yoktu, parmağını tutup geriye bükerek Henry'nin de konuşmasına engel oldu. Dere kıyısına varınca Atticus coşkulu bir "Herkes dışarı!" ile arkasını döndü ve tebessümü yüzünde donuverdi: "Jem nerede?" Jean Louise, az sonra burada olur, dedi. Jem zoraki koşusu yüzünden ter ve kir pas içinde, oflayıp puflayarak göründüğünde, yanlarından koşarak geçti, giysile-

riyle dereye daldı. Saniyeler sonra suyun yüzeyinde ölümcül bir surat belirdi: "Scout, sen hele buraya bir gel bakayım! Hodri meydan, Hank!" Meydan okumasına karşılık verdiler; Jean Louise bir ara Jem'in onu ciddi ciddi boğacağını sandıysa da, sonunda ağabeyi onu bıraktı: Atticus oradaydı.

"Girdaba kereste rendeleme fabrikası kurdular," dedi Henry. "Artık yüzülmüyor."

Arabayı E-Lite Kafeteryası'nın önüne yanaştırdı, kornaya bastı. "Bizi iki kişilik buzlu soda, lütfen," dedi, işareti alıp yanlarında beliren delikanlıya.

Maycomb'da insan ya içerdi ya da içmezdi. İçtiğinde, garajın arkasına geçer, yarım litreliği başına diktiği gibi mideye indirirdi; içmeyen kişiyse karanlığa sığınıp E-Lite Kafeteryası'ndan buzlu soda isterdi: Bir erkeğin evinde akşam yemeğinden önce veya sonra, tek başına ya da bir komşusuyla birkaç kadeh yuvarladığı duyulmamıştı. Böyle keyif için içmek, Sosyal İçicilik sayılıyordu. Sosyal İçiciler pek de birinci sınıf bulunmadığından, eh, Maycomb'da da kendini birincinin dışında başka bir sınıfta gören tek bir kişi bulunmadığından, kasabada Sosyal İçicilik diye bir şey yoktu.

"Benimki hafif olsun, tatlım," dedi Jean Louise. "Rengi dönsün, yeter."

"İçkiyi hâlâ kaldıramıyor musun?" dedi Henry. Koltuğun altına uzandı, kahverengi bir Seagram's Seven şişesi çıkardı.

"Sert olanları," diye yanıtladı kız.

Henry onun kâğıt bardağındaki sodayı renklendirdi. Kendine erkek-boyu bir içki doldurup parmağıyla karıştırdı, şişeyi dizlerinin arasına yerleştirip kapağını kapadı. Yeniden sürücü koltuğunun altına soktu ve arabayı çalıştırdı.

"Haydi gidiyoruz," dedi.

Lastikler asfaltta vızıldıyor, Jean Louise'in uykusunu getiriyordu. Henry Clinton'ın en sevdiği yönlerinden biri, canı susmak istediğinde kızın susmasına izin vermesiydi. Jean Louise onu oyalamak, eğlendirmek zorunda değildi.

Böyle suskunlaştığında, Henry onu taciz etmeye asla yeltenmezdi. Asquith tarzı liberal bir yaklaşımı vardı ve bu sabrını kızın da takdir ettiğinin farkındaydı. Jean Louise onun bu erdemi babasından öğrendiğinden habersizdi. "Gevşek davran, evlat," demişti Atticus kızıyla ilgili ender yorumlarından birinde. "Onu zorlama. Bırak istediği hızda ilerlesin; sen onun hızına ayak uydur. Eğer onu iteklersen, ilçenin bütün katırlarını mumla ararsın."

Henry Clinton'ın hukuk fakültesindeki sınıfı zeki, mizahtan yoksun, içi geçmiş gençlerden oluşuyordu. Rekabet korkunçtu, ama Henry çetin işlere alışıktı. Her ne kadar ayak uydurmayı becermiş ve durumu idare etmiş olsa da, pratik değeri olan pek az şey öğrenebilmişti. Atticus Finch, "Üniversitenin Henry'ye tek bir faydası dokundu; Alabama'nın müstakbel politikacıları, demagogları ve devlet adamlarıyla arkadaş olmasını sağladı," derken haklıydı. Avukatlığın ne olduğuna dair ilk sezgileri edinmeye, ancak avukatlık yapma zamanın gelince başlayabiliyordun. Alabama ve genel hukuk davası açmak gibi uygulamalar mesela, doğası gereği öyle soyuttu ki, Henry o dersten ancak kitabı ezberleyerek geçmişti. Dersi veren ufak tefek, tatsız adam okulda bu dersi vermeye yeltenecek cesareti olan tek profesördü; dersin eksik, hatalı anlaşılmasının yaratacağı vahim sonuçları ortaya sermekten de çekinmemişti. "Bay Clinton," demişti, özellikle muğlak bir sınavı irdelemeye cüret eden Henry'ye, "isterseniz kıyamet gününe kadar yazıp durabilirsiniz, beni ırgalamaz, ama benim yanıtlarımla örtüşmeyen yanıtlar yanlış demektir. Yanlış, bayım."

İşbirliklerinin ilk günlerinde Atticus'un şu sözleriyle Henry'nin kafasını karıştırmasına hiç şaşmamalı: "Layiha hazırlamak, söylemek istediklerini kâğıda geçirmekten biraz daha fazlasıdır." Atticus sabırla, fazla zorlamadan Henry'ye meslekte bildiği her şeyi öğretti, ama Henry bazen merak ediyordu: Hukuku avucunun içine almayı ancak Atticus'un yaşına geldiğinde mi başaracaktı? *Tom, Tom, baca temizleyicinin oğlu.* Şu eski kefalet davası mıydı bu? Hayır, sahipsiz define davalarının ilkiydi: Mülkiyet, gerçek sahibi

dışında bütün taraflar için geçersizdir. Oğlan bir broş bulmuştu. Henry eğilip Jean Louise'e baktı. Kız uyukluyordu.

Bu kızın gerçek sahibi oydu, bundan hiç kuşkusu yoktu. Henry'ye taş fırlattığı günlerden beri; barutla oynarken oğlanın kafasını uçurmasına ramak kaldığı günden beri; arkadan gelip sırtına zıplayıp kolunu büktüğü, yarım, gayet sıkı bir el-ense çektiği ve oğlanı "Buzağı Kemendi!" diye bağırttığı günden beri; bir yaz hastalanıp ateşlendiği ve Henry'nin, Jem ve Dill'in adını sayıkladığından beri – Dill nerelerdeydi acaba? Jean Louise bilirdi, irtibatı kesmemişti.

"Tatlım, Dill nerelerde?"

Jean Louise gözlerini açtı. "Son duyduğumda İtalya'daydı." Kıpırdandı. Charles Baker Harris. Yani Dill; yüreğinin dostu.

Esnedi, arabanın burnunun otoyoldaki beyaz çizgiyi yutuşunu seyretti. "Nerdeyiz?"

"On altı kilometremiz daha var."

"İnsan nehri şimdiden hissedebiliyor," dedi Jean Louise.

"Yarı timsah olmalısın," dedi Henry.

"Ben hissedemiyorum çünkü."

"İki-Parmaklı Tom hâlâ buralarda mı?"

İki-Parmaklı Tom nehir neredeyse orada yaşardı. Bir dâhiydi: Maycomb'un altına tüneller kazar, geceleri milletin tavuğunu yerdi; bir keresinde Demopolis'ten Tensas'a ulaşmıştı. Maycomb kadar yaşlıydı.

"Bu gece onu görebiliriz."

"Dill nereden geldi aklına?" diye sordu kız.

"Bilmem. Yalnızca anımsadım işte."

"Ondan hiçbir zaman hoşlanmadın, değil mi?"

Henry gülümsedi. "Onu kıskanıyordum. Bütün yaz seni ve Jem'i tekeline alırdı, bense okul kapandığı gün eve dönmek zorundaydım. Bizim kasabada oynayacak kimsem yoktu."

Jean Louise sessizdi. Zaman durdu, yer değiştirdi ve tembelce geriye doğru akmaya başladı. Bu olduğunda, bu akışın sonu her

nasılsa, her seferinde yaza varırdı. Hank annesinin yanındaydı ve ortalarda yoktu, Jem kız kardeşinin arkadaşlığıyla yetinmek zorundaydı. Günler uzundu, Jem on bir yaşındaydı, dolayısıyla şöyle bir düzen oluştu:

Evin en serin köşesinde, uyku verandasındaydılar. Mayıs başından eylül sonuna kadar her gece orada uyudular. Gün doğumundan beri yatağında bir şeyler okuyan Jem elindeki futbol dergisini Jean Louise'in suratına bastırdı, bir fotoğraf gösterip sordu: "Bu kim, Scout?"

"Johnny Mack Brown. Haydi bir hikaye uyduralım."

Jem sayfayı hışırdattı. "Bu kim peki?"

"Sen."

"Tamam. Dill'i çağıralım."

Dill'i çağırmaya gerek yoktu. Bayan Rachel'ın bahçesindeki lahanalar titredi, arka çit inledi; Dill artık yanlarındaydı. Dill enteresan bir çocuktu; Mississippi, Meridian'dandı, uyanık biriydi, yol yordam biliyordu. Yazlarını Maycomb'da, Finchler'in yan komşusu olan büyük teyzesinde geçirirdi. Kısa boylu, tıknaz, pamuk saçlı, kimselere benzemeyen biriydi; bir meleğin yüzüne, bir gelinciğin sevimliliğine sahipti. Jean Louise'den bir yaş büyüktü, ama kız ondan bir kafa boyu uzundu.

"Selam," dedi Dill. "Haydi bugün Tarzancılık oynayalım. Tarzan ben olacağım."

"Sen Tarzan olamazsın," dedi Jem.

"Ben Jane'im," dedi kız.

"Eh, yine maymun olmayacağım," dedi Dill. "Hep maymun olmak zorunda mıyım?"

"Öyleyse Jane mi olmak istiyorsun?" diye sordu Jem. Gerindi, pantolonunu çekti, "Tom Swift oynayalım," dedi. "Ben Tom'um."

"Ben de Ned'im," dediler Dill ile Scout bir ağızdan. "Hayır, değilsin," dedi kız Dill'e.

Dill'in suratı kızardı. "Scout, ikinci kahramanı hep sen kapıyorsun. Ben hiç ikinci kahraman olamıyorum."

Kız yumruklarını sıktı, "Bu konuda ne yapmayı düşünüyorsun, peki?" diye sordu kibarca.

"Sen Bay Damon olabilirsin," dedi Jem. "O her daim komiktir ve sonunda herkesi kurtarır. Bilirsin, habire 'kutsamışım' diyerek her şeye sövüp sayar."

"Kutsamışım sigorta poliçemi," dedi Dill, başparmaklarını olmayan pantolon askılarına geçirirken. "Öf aman, tamam."

"Hangisini oynuyoruz?" diye sordu Jem. "Okyanus Havalimanı'nı mı Uçan Makine'yi mi?"

"Onlardan bıktım," dedi kız. "Haydi biz bir tane uyduralım."

"Tamam. Scout, sen Ned Newton'sın. Dill, sen de Bay Damon. Şimdi, Tom bir gün laboratuvarında tuğla duvarın arkasını görebilen bir makine üzerinde çalışmaktadır, içeri bir adam girer, şöyle der: 'Bay Swift?' Ben Tom olduğum için, 'Evet, bayım?' derim..."

"Tuğla duvarın arkasını hiçbir şey göremez," dedi Dill.

"Bu alet görüyor. Her neyse, adam içeri giriyor ve 'Bay Swift?' diyor."

"Jem," dedi kız, "böyle bir adam olacaksa, birine daha ihtiyacımız olacak. Gidip Bennett'i çağırayım mı?"

"Hayır, bu adamın rolü uzun değil, ben söylerim olur biter. Scout, hikayeyi senin başlatman gerekiyor..."

Bu adamın rolü, genç mucide, değerli bir profesörün otuz yıldır Belçika Kongo'sunda kayıp olduğunu ve şimdi, birinin onu bulup çıkarması için en uygun zaman olduğunu bildirmekti. Doğal olarak Tom Swift'le arkadaşlarından yardım istemeye gelmişti; Tom hemen bu serüven olasılığının üstüne atladı.

Üçü birlikte onun Uçan Makinesi'ne bindiler; makine, uzun zaman önce tespih ağacının en kalın dallarının arasına çivilediklerı geniş tahtalardan oluşuyordu.

"Burası feci sıcak," dedi Dill. "Huh-huh-huh."

"Ne?" dedi Jem.

"Burası güneşe yakın olduğundan acayip sıcak, diyorum. Kutsamışım şu uzun iç donumu."

"Böyle diyemezsin, Dill. Yükseğe çıktıkça hava soğur."

"Ben ısınır sanıyordum."

"Eh, ısınmaz işte. Ne kadar yüksek o kadar soğuk; nedeni de havanın incelmesi. Scout, şimdi sen, 'Tom, nereye gidiyoruz?' diye soruyorsun."

"Belçika'ya gittiğimizi sanıyordum," dedi Dill.

"Nereye gittiğimizi sormanız lazım, çünkü adam gerçeği size değil bana söyledi, ben de henüz size açıklamadım, anladınız mı?"

Anladılar.

Jem görevi açıklayınca, Dill sordu: "Madem bu kadar uzun zamandır kayıp, hâlâ yaşadığını nereden biliyorlar?"

"Adam dedi ki, Altın Sahili'nden bir sinyal almışlar, Profesör Wiggins–"

"Madem ondan yeni haber almış, neden kayıp olduğunu düşünüyorlar?" dedi kız.

"... kafa avcılarından oluşan yitik bir kabilenin elindeymiş," diye sürdürdü Jem sözünü, onu duymazdan gelerek. "Ned, röntgen ışınlı tüfek sende mi? Şimdi evet diyorsun."

"Evet, Tom," dedi Scout.

"Bay Damon, Uçan Makine'ye yeterli erzak depoladınız mı? *Bay Damon?*"

Dill silkinip hazırola geçti. "Oklavam yanımda olduktan sonra, gerisini boş ver, Tom. Evet, efendim! Huh-huh-huh!"

Capetown'ın dış mahallelerine başarılı bir iniş yaptılar, Scout Jem'e tam on dakikadır onu hiç konuşturmadığını, böyle giderse oynamayacağını söyledi.

"Pekâlâ. Scout, sen şöyle diyorsun: 'Tom, kaybedecek vakit yok. Haydi, doğru ormana.'"

Kız söyledi.

Sıra olup arka bahçeye geçtiler; yeşillikleri yarıyor, arada bir başı boş bir fili vurmak ya da bir yamyam kabilesiyle savaşmak

için duruyorlardı. Yolu Jem gösteriyordu. Bazen bağırıyordu: "Geri çekilin!" Bunun üzerine ılık kumun üzerine karın üstü uzanıyorlardı. Bir keresinde Bay Damon'ı Victoria Şelalesi'ne düşmekten kurtardılar, bu arada kız onlara yakın bir noktada durup surat astı, çünkü yaptığı tek şey, Jem'e bağlı olan ipi tutmaktı.

Az sonra Jem haykırdı: "Geldik sayılır, ha gayret!"

Garaja, yani kafa avcılarının yaşadığı köye doğru atıldılar. Jem dizlerinin üzerine çöktü, yılan dansı yapan bir üfürükçü gibi davranmaya başladı.

"Ne yapıyorsun?" diye sordu Scout. "Şişt! Adak için kurban adıyorum."

"Hastalanmış gibisin," dedi Dill. "Adak nedir?"

"Kafa avcılarını uzak tutmak için adak adanır. Bakın, işte oradalar!" Jem alçak sesle mırıldandı, *"buja-buja-buja,"* gibi bir şeyler söyledi, aynı anda garajdaki vahşiler harekete geçti.

Dill gözlerini mide bulandırıcı bir biçimde yuvarladı, vücudu kaskatı kesildi ve yere yuvarlandı. "Bay Damon'ı hakladılar!" diye haykırdı Jem.

Bir lamba direği kadar sertleşmiş olan Dill'i açığa, güneşe taşıdılar. Topladıkları ceviz yapraklarını Dill'in başından ayaklarına kadar bir sıra halinde dizdiler.

"Ne dersin, Tom, makine çalışacak mı?" diye sordu kız.

"Mümkün. Henüz bilemem. Bay Damon? Bay Damon, uyan!" Jem oğlanın kafasına vurdu.

Dill incir yapraklarını döke saça doğruldu. "Aa, kes şunu, Jem Finch," dedi, kollarıyla bacaklarını gerip eski pozisyonunu alırken. "Burada daha fazla yatmak istemiyorum. Sıcak bastı."

Jem onun başının üstünde bir papaya yaraşır, gizemli el hareketleri yaptı, "Ned, bak. Kendine geliyor," dedi.

Dill'in göz kapakları kımıldadı, gözleri açıldı. Ayağa kalktı, bahçede mırıl mırıl söylenerek dört dönmeye başladı: "Neredeyim ben?"

"Yanınızdasın, Dill," dedi kız azıcık telaşla.

Jem'in kaşları çatıldı. "Bu doğru olmadı ki. Şöyle demelisin: Bay Damon, Belçika Kongo'sunda sana büyü yapıldı, sen de kendini kaybettin. Ben Ned, bu da Tom."

"Biz de mi kaybolduk?" dedi Dill.

"Sen büyü altındayken öyleydik, ama artık değiliz," dedi Jem. "Profesör Wiggins şu ilerideki kulübede kazığa bağlanmış, onu oradan çıkarmalıyız..."

Scout'un bilebildiği kadarıyla, Profesör Wiggins bir süre daha kazıkta kalacaktı. Çünkü Calpurnia başını arka kapıdan uzatıp bütün büyüleri bozdu: "Limonata isteyen? Saat on buçuk. Hemen gelip için, yoksa o güneşte canlı canlı haşlanacaksınız!"

Calpurnia en azından üç dakika gölgede kalmalarını sağlayacak bir düzenlemeyle, arka sundurmadaki kapının iç tarafına üç su bardağıyla içi limonata dolu kocaman bir sürahi koymuştu. Sabahın ilerleyen saatlerinde limonata içmek, yazın her gün tekrarlanan bir olaydı. Adam başı üçer bardak limonatayı kafaya diktiler ve sabahın geri kalanının önlerinde boş boş uzandığını gördüler.

"Dobbs Çayırı'na gidelim mi?" diye sordu Dill.

Hayır.

"Peki uçurtma yapmaya ne dersiniz?" dedi kız. "Calpurnia'dan biraz un isteriz..."

"Yazın uçurtma uçuramazsın ki," dedi Jem. "Bir gıdım esinti yok."

Arka sundurmadaki termometre otuz beş dereceyi gösteriyordu, küçük garaj az ileride sıcaktan hafif hafif titreşirken, dev boyutlu ikiz tespih ağaçları ölü gibi kıpırtısızdı.

"Buldum," dedi Dill. "Haydi bir *canlandırma** yapalım."

Bakıştılar. Fena fikir değildi.

Maycomb'da yazın en sıcak ve rutubetli günleri, en az bir tane dinsel uyanış toplantısı demekti, bunlardan biri o hafta ger-

* Dini inançları canlandırmak, güçlendirmek için yapılan bir dizi toplantı. (ç.n.)

çekten de yapılmaktaydı. Kasabanın üç kilisesinin –Metodist, Baptist ve Presbiteryen– bir araya gelip konuk vaizi dinlemesi gelenekti, ancak zaman zaman, kiliseler tek bir vaizde ya da ödenecek ücrette hemfikir olamadığında, her cemaat herkese açık olan kendi toplantısını düzenlerdi; dolayısıyla bazen halk, tam üç haftalık ruhani bir yeniden uyanışa maruz kalırdı. Dinsel duyguları canlandırma zamanı, savaş zamanıydı: Günahla savaş, Coca Cola'yla, filmlerle, pazar günü avlanmayla savaş; genç kadınlardaki giderek artan boyanma ve uluorta sigara içme eğilimiyle savaş, viski tüketimiyle savaş; bu bağlamda, her yaz en az elli çocuk mihrabın karşısına geçer, yirmi bir yaşına kadar içki ve sigara içmeyeceğine, küfretmeyeceğine yemin ederdi; Jean Louise böylesine bulanık bir şeyle savaşmanın tam olarak nasıl olacağını bir türlü çözemezdi, tıpkı bunda yemin edecek hiçbir yan bulamadığı gibi. Bir başka savaş da kasabanın hanımları arasındaydı ve gezici vaize en iyi sofrayı kimin kuracağına ilişkindi. Bu arada Maycomb'un daimi papazları da bir hafta kadar karınlarını bedavaya doyurmuş olurdu; bazı saygısız çevrelerde, yerel din adamlarının fazladan iki haftalık ödenek uğruna, kiliselere kasten ayrı tören düzenlettiğine dair imalar dolaşırdı.

O hafta Jem, Dill ve Scout üç gece Baptist Kilisesi'nin (bu kez ev sahibi Baptistlerdi) çocuk bölümünde oturup Rahip James Edward Moorehead'in tebliğlerini dinlediler; Georgia'nın kuzeyinden gelme ünlü bir hatipti. En azından onlara söylenen buydu; adamın söylediklerinden pek azını anlayabildiler – cehennem hakkındaki gözlemleri hariç. Jean Louise için cehennem, tam olarak Alabama'nın Maycomb kasabası büyüklüğünde bir ateş gölüydü ve etrafı altmış metre yüksekliğinde bir tuğla duvarla çevriliydi; bu öteden beri böyleydi, böyle de kalacaktı. Şeytan günahkarları tırmıkla duvardan aşağıya itiyor, onlar da bu sıvı sülfür çorbasında sonsuza kadar fokurduyorlardı.

Rahip Moorehead uzun boylu, üzgün yüzlü bir adamdı; hafif bir kamburu ve vaazlarına şaşırtıcı başlıklar verme huyu vardı.

(*Yolda Karşılaşsan İsa'yla Konuşur muydun?* Rahip Moorehead isteseniz bile bunu yapabileceğinizden kuşkuluydu, çünkü İsa büyük bir olasılıkla bir tek Aramice konuşurdu.) Vaaz verdiği ikinci gece, konu başlığı *Günahın Bedelleri* idi. O sırada yerel sinemada aynı adlı bir film gösterilmekteydi (on altı yaşından küçüklere yasaktı): Maycomb, Rahip Moorehead'in konuşmasını sinemada yapacağını sanmış, bütün kasaba onu dinlemeye gelmişti. Rahip Moorehead böyle bir şey yapmazdı elbette. Metnini dilbilgisi açısından doğru yazabilmek için tam kırk beş dakika uğraşmış, kılı kırk yarmıştı. (Hangisi doğruydu: Günahın *bir* bedeli de ölüm müdür, yoksa *bedellerinden* biri mi? Arada fark vardı ve Rahip Moorehead, kastedileni Atticus Finch'in bile tam olarak anlayamadığı böylesi derinlikler için fazlasıyla titizlenirdi.)

Rahip Moorehead'de çocukları büyülemek gibi eşsiz bir yetenek olmasaydı, Jem, Dill ve Scout sıkıntıdan patlardı. Adam fareli köyün kavalcısıydı. İki ön dişinin arası açıktı (Dill dişlerinin takma olduğuna, doğal görünsün diye böyle yapıldığına yeminler ediyordu), dolayısıyla bir ya da daha fazla *s* harfi içeren bir sözcük kullandığında, feci derecede tatmin edici bir ses çıkarıyordu. *Sena, İsa, Mesih, sefalet, selamet, ihsan,* her akşam dinledikleri anahtar sözcüklerdi ve dikkatleri iki şekilde ödüllendiriliyordu: O günlerde hiçbir din adamı bunları kullanmadan bir vaazın sonunu getiremediğinden, bir akşamda en az yedi kez bastırılmış bir sevinçle bastırılmış bir gülme krizine yakalanmaları garantiydi; ikinci getirisi de, Rahip Moorehead'i böyle pür dikkat dinledikleri için Jem, Dill ve Scout'un cemaatin en terbiyeli çocukları olarak görülmesiydi.

Canlandırma toplantılarının üçüncü gecesinde, bizimkiler diğer çocuklarla birlikte öne çıkıp İsa'yı kişisel kurtarıcıları olarak kabul ederken, tören boyunca gözlerini yerden kaldırmadılar, çünkü Rahip Moorehead ellerini onların kafaları üstünde birleştirdi ve bir sürü şeyin yanı sıra, "Kibirlilerin koltuğunda oturmayanlar, Tanrı'nın mübarek kullarıdır," dedi. Dill kıkırtıyla karışık

berbat bir öksürük nöbetine tutulunca, Rahip Moorehead Jem'e fısıldadı: "Çocuğu açık havaya çıkar. Fazla etkilendi."

"Bakın ne diyeceğim," dedi Jem, "sizin bahçedeki balık havuzunda yapabiliriz."

Dill, iyi olur, dedi. "Tamam, Jem. Kürsü için de birkaç kutu buluruz."

Finchler'in bahçesiyle Bayan Rachel'ınkini çakıltaşı döşeli bir garaj yolu ayırıyordu. Balık havuzu Bayan Rachel'ın bahçesindeydi ve etrafı açelyalarla, gül, kamelya ve yasemin çalılarıyla çevriliydi. Havuzda birkaç şişko, yaşlı Japon balığı üç-beş kurbağa ve su kertenkelesiyle bir arada, geniş nilüfer yapraklarının, sarmaşıkların gölgesinde yaşıyordu. Zehirli yapraklarını etrafa rahatça yaymış kocaman bir incir ağacı sayesinde, burası mahallenin en serin köşesiydi. Bayan Rachel havuzun çevresine birkaç bahçe mobilyası serpiştirmişti, ceviz ağacının altında da bir bıçkı masası vardı.

Bayan Rachel'ın tütsüleme kulübesinde iki boş sandık buldular, havuzun önüne bir mihrap kurdular. Dill hemen mihrabın arkasına geçti.

"Ben Bay Moorehead'im," dedi.

"Bay Moorehead benim," diye atıldı Jem. "En büyüğünüz benim."

"Aman tamam," dedi Dill.

"Siz de Scout'la cemaat olursunuz."

"Ve yapacak hiçbir şeyimiz olmaz," dedi kız. "Bir saat oturup seni dinlemeye hiç niyetim yok, Jem Finch."

"Dill'le ikiniz bağışları toplayabilirsiniz," dedi Jem. "Koro da olabilirsiniz."

Cemaat iki bahçe koltuğu çekip mihraba karşı oturdu. Jem, "Haydi hep birlikte ilahi söyleyelim," dedi.

Scout'la Dill başladılar:

"Yüceler yücesi, sesin ne kadar da tatlı,
Benim gibi bir sefili bile kurtardı;
Yolumu kaybetmiştim ama artık buldum,
Kördüm ama artık görüyorum. Amin."

Jem kollarını kürsüye dolayıp öne eğildi, dertleşircesine konuştu: "Bu sabah hepinizi bir arada görmek ne güzel. Harika bir sabah bu."

Dill, "Amin," dedi.

"Bu sabah aramızda içini açmak ve canı gönülden ilahi söylemek isteyen var mı?" diye sordu Jem.

"Evet efendim," dedi, tıknaz yapısı ve kısa boyu yüzünden hep karakter rollerini oynamaya yazgılı Dill; doğruldu, arkadaşlarının gözleri önünde tek kişilik bir koroya dönüştü:

"Tanrının trompeti öttüğünde ve zaman sona erdiğinde,
ve gün doğduğunda, ebediyen, pırıl pırıl ve tertemiz,
yeryüzünün kurtulanları öteki kıyıda toplandığında
ve ahir zaman yoklaması başladığında,
ben burada olacağım."

Rahiple cemaati de koroya katıldı. Böyle şakırlarken, Scout Calpurnia'nın uzaktan seslendiğini duydu. Kulağındaki sivrisinek vızıltısını kışkışladı.

Bunca çabadan suratı kıpkırmızı kesilmiş olan Dill oturdu, Amin Köşesi'ni doldurdu.

Jem görünmez kelebek gözlüğünü burnuna kıstırdı, genzini temizleyip şöyle dedi: "Bugünkü metnimiz, kardeşlerim, Mezmurlar Kitabı'ndan: 'Ey kapılar, şen bir sesle açılın Efendinize.'" Jem kelebek gözlüğünü eline aldı, bir yandan camlarını silerken, deruni bir sesle yineledi: "Efendinize şen bir sesle açılın!"

Dill, "Bağışları toplama vakti," diyerek cebindeki iki adet beş senti vermesi için kızı dürttü.

"Ayinden sonra geri vereceksin, Dill," dedi Scout.

"Susun," dedi Jem. "Şimdi vaaz zamanı."

Jem kızın ömründe duyduğu en uzun, en sıkıcı vaazı verdi. Günahın, akla gelebilecek en günahkar şey olduğunu, günah işleyen birinin asla ihsan göremeyeceğini ve kibir koltuğunda oturanların iflah olmayacağını söyledi; kısacası, son üç gecedir dinledikleri her şeyi kendi yorumuyla tekrarladı. Sesi inebildiği en alçak perdeye iniyor, sonra yükselip bir cıyaklamaya dönüşüyordu; bu arada ayaklarının altındaki toprak yarılıyormuş gibi havayı pençelemekteydi. Bir ara sordu: "Şeytan nerede?" ve parmağını cemaate doğru uzattı. "Tam burada, Alabama'daki Maycomb'da."

Tam cehennem bahsine geçmişti ki, kız atıldı: "Tamam, kes artık, Jem." Rahip Moorehead'den dinlediği cehennem tasviri ona bütün hayatı boyunca yeterdi. Jem yön değiştirdi, cenneti kurcalamaya başladı: Cennet tıka basa muzla (Dill'in en sevdiği) ve elma dilim patatesle (kızın favorisi) doluydu, ölünce oraya gidecekler, Kıyamet Günü'ne kadar harika şeyler yiyeceklerdi, ama Kıyamet Günü, doğdukları günden beri yaptıkları her şeyi deftere kaydetmiş olan Tanrı onları cehenneme atacaktı.

Jem, İsa'yla bütünleşmek isteyenlerin öne çıkmasını söyleyerek vaazı bitirdi. Kız öne ilerledi.

Jem elini onun başının üstüne koyup sordu: "Genç bayan, tövbe ediyor musun?"

"Evet efendim," dedi kız.

"Vaftiz edildin mi?"

"Hayır, efendim."

"Şey..." Jem elini havuzun karanlık suyuna soktu, sonra kızın başına dayadı. "Seni vaftiz ediyorum..."

"Hey, dur hele!" diye haykırdı Dill. "Bu doğru değil!"

"Bence doğru," dedi Jem. "Scout'la ben Metodistiz."

"İyi de biz burada Baptist canlandırması yapıyoruz. Onu suya batırmalısın. Belki ben de vaftiz edilirim." Törenin ayrıntıları Dill'e yeni yeni dank ediyordu, rolü için savaşmaya hazırdı. "Burada Baptist olan benim," dedi. "Onun için de vaftiz edilmesi gereken benim."

"Şimdi iyi dinle, Dill Pickle Harris," dedi kız tehditkar bir sesle, "Sabahtan beri tek bir şey bile yapmadım ben! Sen Amin Köşesi'nde durdun, solo ilahi söyledin, bağışları topladın. Artık sıra bende."

Yumrukları sıkılı, sol kolu kıvrıktı, ayak parmakları yeri kavramıştı.

Dill geri çekildi. "Aa, kes şunu, Scout."

"Kız haklı, Dill," dedi Jem. "Sen de asistanım olabilirsin."

Jem kardeşine baktı. "Scout, giysilerini çıkar en iyisi. Islanmasınlar."

Scout üzerindeki tek giysiyi, tulumunu çıkardı. "Beni suyun altında fazla tutma," dedi, "burnumu kapamayı da unutma."

Havuzun beton kenarında durdu. Kadim bir Japon balığı yüzeye çıkıp anlamsız bir yüzle ona baktı, sonra karanlık suya dalıp gözden kayboldu.

"Bu şeyin derinliği ne kadar?" diye sordu kız.

Jem, "Altmış santim kadar," dedikten sonra doğrulaması için Dill'e döndü. Ama Dill yanlarından ayrılmıştı. Bayan Rachel'ın evine doğru son sürat koşuşunu izlediler.

"Ne dersin, kızdı mı acaba?" diye sordu kız. "Bilmem. Bekleyelim bakalım geri dönecek mi?"

Jem havuzdaki balıkları zarar görmesinler diye bir kenara kışkışlamanın iyi olacağını söyledi; kenardan eğilmiş suyu dalgalandırıyorlardı ki, arkalarından meşum bir ses geldi: "Booo!"

"Booo!" dedi Dill sarındığı çift kişilik çarşafın altından; çarşafa bir çift göz deliği açmıştı. Kollarını havaya kaldırdı, kıza doğru hamle yaptı. "Hazır mısın?" dedi. "Haydi Jem, acele et. Sıcaktan bunaldım."

"Tanrı aşkına," dedi Jem. "Senin niyetin ne yahu?"

"Ben Kutsal Ruh'um," dedi Dill alçakgönüllülükle.

Jem kızı kolundan tutup havuza soktu. Su ılık ve sümüksüydü, zeminse kaygan. "Sadece bir kere batıracaksın," dedi Scout.

Jem havuzun kenarında dikildi. Çarşaflı karaltı da ona katıldı, kollarını deli gibi çırptı. Jem kızı sırtından tutup suya bastırdı. Başı suya dalmak üzereyken Scout, Jem'in tekdüze bir makamla konuştuğunu duydu: "Jean Louise Finch, seni vaftiz ediyorum ve bunu..."

Pat!

Bayan Rachel'ın elindeki ince ağaç dalı kutsal ruhun sırtına mükemmel bir isabetle indi. Dill geri geri, darbe sağanağına doğru gidemeyeceğine göre, kendini öne attı ve havuza, kızın yanına düştü. Bayan Rachel sopayı kabarık, dolaşık nilüfer yapraklarına, yatak çarşaflarına, kollara, bacaklara ve büklüm büklüm sarmaşığa amansızca indiriyordu.

"Çabuk çık oradan!" diye haykırdı. "Seni öyle bir Kutsal Ruh'larım ki, Charles Baker Harris! En iyi çarşaflarımı alırsın ha! Bir de delik açarsın, ha! Tanrı'nın adını ağzına alıp hürmetsizlik edersin, ha! Çık oradan, çabuk!"

"Yeter artık, Rachel Teyze!" diye guruldadı Dill, başı yarı yarıya suya gömülü. "Bırak beni!"

Dill'in kendini havuzdan vakur bir biçimde kurtarma çabaları pek de başarılı olamadı: Havuzdan yeşil balçıkla sıvanmış ve ıslak çarşafa sarılmış, küçük, fantastik bir su canavarı gibi doğruldu. Başına ve boynuna bir sarmaşık dalı dolanmıştı. Kurtulmak için başını şiddetle sallayınca, Bayan Rachel sıçrayan sudan kaçınmak için geriye çekildi.

Onun peşinden Jean Louise de çıktı. Burnu kaçan su yüzünden feci şekilde karıncalanıyor, burnunu çekince de canı acıyordu.

Bayan Rachel, Dill'e dokunmadı ama ağaç dalını ona doğru salladı, "Yürü!" dedi.

İki kardeş, eve girinceye kadar arkalarından baktılar. Scout, Dill'e acımaktan kendini alamadı.

"Haydi eve gidelim," dedi Jem. "Yemek vakti gelmiştir herhalde."

Rotayı kendi evlerine çevirdiler ve babalarıyla göz göze geldiler. Garaj yolunda durmaktaydı.

Yanında tanımadıkları bir hanımla Rahip James Edward Moorehead vardı. Görünüşe bakılırsa, bir süredir orada öylece dikilmekteydiler.

Atticus onlara yaklaştı, bir yandan da paltosunu çıkarıyordu. Kızın boğazı kenetlendi, dizleri titremeye başladı. Babası paltosunu onun omuzlarına koyunca, jeton düştü: Bir rahibin karşısında çırılçıplak durmaktaydı. Kaçmayı denedi, ama Atticus onu ensesinden yakalayıverdi: "Calpurnia'nın yanına git. Eve arka kapıdan gir."

Calpurnia onu küvette var gücüyle ovalarken, bir yandan da söyleniyordu: "Bay Finch bu sabah aradı ve rahiple karısını akşam yemeğine getireceğini söyledi. Sizi çağırdım, yüzüm morarana dek seslendim. Neden karşılık vermediniz?"

"Seni duymadık," diye attı kız.

"Eh, ya pastayı fırına verecem ya da sizi toparlaycam. İkisini birden yapamam ki. Babanızı böyle yerin dibine soktuğunuz için utanın kendinizden!"

Bir ara, Calpurnia'nın kemikli parmağının kulağına gireceğini sandı. "Kes şunu," dedi.

"Eğer ikinizi de bi güzel pataklamazsa, ben pataklaycam," diye söz verdi Calpurnia. "Haydi, çık şimdi o küvetten."

Calpurnia sert havluyla neredeyse kızın derisini yüzüyordu; kollarını havaya kaldırmasını emretti. Sonra kıza ite kaka kaskatı kolalanmış, pembe bir elbise giydirdi, çenesini baş ve işaret parmaklarının arasına sıkıca kıstırıp sivri dişli bir tarakla saçlarını taradı. En sonunda da bir çift rugan pabucu kızın ayaklarının dibine fırlattı.

"Giy şunları."

"Düğmeleri kapatamıyorum," dedi kız. Calpurnia klozet kapağını çarparak kapadı, kızı üzerine oturttu. Kız inci düğmeleri onlara küçük gelen iliklerden geçirmek gibi çetin, maharet isteyen bir işin üstesinden gelen o iri korkuluk parmaklarını seyretti ve Calpurnia'nın ellerinin gücüne hayret etti.

"Şimdi doğru babana."

"Jem nerde?" diye sordu Scout.

"Bay Finch'in banyosunda, temizleniyor. Ona güvenebilirim." Oturma odasında Jem'le ikisi kanepede sessizce oturdular. Atticus ile Rahip Moorehead hiç de ilginç olmayan bir sohbet yapıyorlar, Bayan Moorehead de doğrudan, açık açık çocuklara bakıyordu. Jem kadına bakıp gülümsedi. Gülümseyişine karşılık gelmedi, o da vazgeçti.

Tam o sırada Calpurnia yemek zilini çalıp herkese rahat bir soluk aldırdı. Sofrada bir an huzursuz bir sessizliğe gömüldüler, Atticus Rahip Moorehead'den şükran duasını okumasını rica etti. Rahip Moorehead kişisel olmayan bir takdis duası yerine, bu fırsatı Jem'in ve kızın haylazlıklarını Efendimiz'e bildirmek için kullandı. Durumu bunların annesiz çocuklar olduğuyla açıklamaya girişince, Scout yerden bir santim havalandığı duygusuna kapıldı. Çaktırmadan Jem'e baktı: Oğlanın burnu neredeyse tabağının içindeydi, kulakları kıpkırmızıydı. Scout, Atticus'un bir daha başını yerden kaldırabileceğinden kuşkuluydu, Rahip Moorehead sonunda Amin deyip de Atticus gözlerini masadan kaldırınca, kuşkuları doğrulanmış oldu. İki iri gözyaşı, gözlüğün ardından yanaklarına doğru yuvarlanmaktaydı. Bu kez babalarını fena kırmışlardı. Atticus ansızın, "Özür dilerim," diyerek yerinden fırladı, doğruca mutfağa daldı.

Calpurnia elinde dolu bir tepsiyle, dikkatle salona girdi. Calpurnia evde birini görür görmez "ele güne karşı" tavrını takınırdı: Jeff Davis İngilizcesini herkes kadar düzgün konuşabildiği halde, konukların karşısında fiilleri anında dağılırdı; sebze tabaklarını mağrur bir edayla dolaştırırken, sürekli soluk alıp verir gibiydi.

Calpurnia yanına gelince, Jean Louise, "İzninizle, lütfen," diyerek uzandı ve başını Calpurnia'nın başıyla aynı hizaya getirdi: "Cal," diye fısıldadı, "Atticus çok mu kızgın?"

Calpurnia sırtını dikleştirdi, yukarıdan kıza baktı ve bütün masaya şöyle dedi: "Bay Finch mi? Hiç te bilem, Bayan Scout. Kentisi arka sundurmada gülüyo!"

Bay Finch? Gülüyo. Asfalttan toprak yola geçen araba lastikleri Jean Louise'i kendine getirdi. Parmaklarını saçlarından geçirdi. Torpido gözünü açıp bir paket sigara buldu, içinden bir tane çekip yaktı.

"Geldik sayılır," dedi Henry. "Sen nerelere gittin öyle? New York'a erkek arkadaşının yanına mı?"

"Yalnızca dalıp gitmişim," dedi kız. "Bir keresinde bir canlandırma gerçekleştirmiştik, onu düşünüyordum. Sen kaçırmıştın."

"Yüce Tanrım. Doktor Finch'in favorilerindendir o."

Jean Louise güldü. "Jack Amca bunu bana söyleyeli yirmi yılı geçmiştir, ama aklıma geldikçe hâlâ utanırım. Biliyor musun, Jem öldüğünde haber vermeyi unuttuğumuz tek kişi Dill oldu. Biri ona gazetedeki ilanı göndermiş. O da böyle öğrenmiş."

"Hep öyle olur zaten," dedi Henry. "En eski dostlar unutulur. Ne dersin, geri döner mi?"

Jean Louise başını hayır anlamında salladı. Ordu, Dill'i Avrupa'ya yollayınca, orada kalmıştı. O doğuştan bir gezgindi. Aynı kişilerle, aynı yerde uzun süre kapalı kaldığında küçük bir panter kesilirdi. Jean Louise onun yaşamının nerede sonlanacağını merak etti. Maycomb'un kaldırımlarında sonlanmayacağı kesindi.

Nehirden gelen serin hava sıcak geceyi yardı. "Finch Arazisi, Madam," dedi Henry.

Finch Arazisi dik bir uçurumdan başlayıp nehre doğru çıkıntı yapan, geniş bir mendirekte son bulan, üç yüz altmış altı basamaktan oluşuyordu. Buraya uçurumun kenarıyla arkadaki orman arasında bulunan yaklaşık üç yüz metrelik bir açıklıktan ulaşılırdı. Açıklığın karşı ucundan çıkan iki-oluklu toprak yol, karanlık ağaç-

ların arasında kayboluyordu. Yolun sonunda iki katlı beyaz bir ev, evin hem alt hem de üst katlarını çepeçevre dolanan iki sundurması vardı.

Eski Finch Evi asla harap vaziyette değil, bilakis kusursuz biçimde onarılmış durumdaydı: Orası artık bir av kulübüydü. Mobile'dan birtakım işadamları etrafındaki araziyi kiralamış, evi satın almış ve Maycomb'un özel bir kumar cehennemi olarak gördüğü şeyi kurmuştu. Oysa değildi: Eski evin odaları kış geceleri şen erkek bağırtılarıyla çınlar, arada bir, öfke değil de aşırı coşku nedeniyle bir silah ateşlenirdi. Bırakın pokerlerini oynasınlar, istedikleri kadar alem yapsınlar, diyordu Jean Louise, yeter ki eski eve bakılsın, ev korunsun.

Evin Güney'e özgü, alışıldık bir öyküsü vardı: Atticus'un büyükbabası tarafından, ünlü bir kadın katilinden satın alınmıştı; Atlantik'in her iki yakasında da iş gören ve kadınları zehirleyen adam aslında eski, nezih bir Alabama ailesindendi. Atticus'un babası bu evde doğmuştu, Atticus, Alexandra, Carolie (Mobile'lı bir adamla evlenmişti) ve John Hale Finch de öyle. Açıklık büyük aile buluşmaları için kullanılmıştı, ta ki bu tür toplantıların modası geçinceye kadar; Jean Louise o toplantıları gayet iyi anımsıyordu.

Atticus Finch'in bir İngiliz Metodisti olan büyük-büyük-büyükbabası, Claiborne yakınlarında nehrin kıyısına yerleşmiş, yedi kızla bir oğlan babası olmuştu. Kızları Albay Maycomb'un askerleriyle evlendiler, çoğaldılar ve Sekiz Aile denen ilçeyi kurdular. Yıllar içinde sayısı artan torunlar her yıl bir araya geldikçe, Finch Arazisi'ndeki konutun sakinleri piknik alanları açmak için ormanı biraz daha yontmak, yağmalamak zorunda kaldılar, böylece açık alan mevcut boyutuna ulaşmış oldu. Ancak alan aile buluşmalarından daha fazlası için kullanılıyordu: Zenciler burada basketbol oynar, Klan* sulh ve refah dönemlerinde burada toplanırdı,

* Ku Klux Klan: ABD'de iç savaştan sonra Güney eyaletlerinde Siyahların siyasi haklar elde etmesini engellemek amacıyla kurulan gizli örgüt; kendinden olmayan herkesi dışlayan, ırkçı, faşist eğilimli cemiyet. (ç.n.)

Atticus'un zamanında da ilçe beyefendilerinin hanımefendilerini muhteşem bir şölen için Maycomb'a getirme onuruna erişmek adına, at üstünde mızrak dövüşü yaptıkları, görkemli bir turnuva düzenlenir oldu. (Alexandra, Jimmy Enişte ile evlenme nedeninin, onu dörtnala giderken, elindeki sırığı halkaya geçirirken izlemesi olduğunu söylerdi.)

Finch ailesinin kasabaya taşınması da Atticus'un zamanında oldu: Atticus, Montgomery'de hukuk okumuş, mesleğini icra etmek üzere Maycomb'a dönmüştü; Jimmy Enişte'nin maharetinden gözü kamaşan Alexandra da onunla birlikte Maycomb'a döndü; John Hale Finch tıp okumak için Mobile'a gitti; Caroline ise on yedisindeyken sevdiğiyle kaçtı. Babaları ölünce araziyi kiraya verdiler, ama anneleri eski evden çıkmaya yanaşmadı. Orada kaldı, çevresindeki toprağın kiralanmasını ve parça parça satılmasını seyretti. Öldüğünde, geriye yalnızca ev, açıklık ve denize bakan sahanlık kalmıştı. Ev, Mobile'lı beyler satın alıncaya kadar boş durdu.

Jean Louise büyükannesini anımsadığına inanıyordu, ama emin değildi. İlk Rembrandt'ını, kolalı, kırmalı yuvarlak yaka takmış, pelerinli hanımı görünce, "İşte büyükanne," dedi. Atticus hayır dedi, annesine benzemiyordu bile. Ama Jean Louise'in aklında, eski evin loş bir odasına götürüldüğüne, odanın ortasında siyahlar giymiş, beyaz, dantel bir yaka takmış yaşlı, çok yaşlı bir hanımın oturduğuna ilişkin bir sanı kalmıştı.

Sahanlığa çıkan basamakların adı, elbette, Artık–Yıl–Merdiveni'ydi; Jean Louise çocukken ve yıllık aile buluşmalarına katılırken, sayısız kuzeniyle birlikte basamaklarda oynar, onlar için endişelenen anne babalarını ikide bir sarp kayalığın kenarına çekerlerdi; sonunda çocuklar bir araya toplanıp yüzme bilenlerle bilmeyenler olarak iki gruba ayrılırdı. Yüzemeyenler, açıklığın ormana bakan tarafına sürülür ve zararsız oyunlarla sınırlandırılırdı; yüzme bilenlerse iki Zenci gencin gözetiminde basamaklarda koşturabiliyordu.

Av kulübü basamakları düzgün ve bakımlı tutuyor, kagir iskeleyi de teknelerini bağlamak için kullanıyordu. Tembel adamlardı; ağaç altlarındaki çalılıkları ve çam dallarını aça yara ilerlemektense, akıntı yönünde sürüklenip kürek çekerek Winston Bataklığı'na ulaşmak daha kolaydı. Akıntının aşağılarında, uçurumun ötesinde, Finch Zencilerinin balyaları ve mahsulü yüklediği, buz kalıplarını, un ve şekeri, çiftlik teçhizatını ve hanımların ıvır zıvırını indirdikleri, eski pamuk iskelesinin izleri duruyordu. Finch Arazisi sadece gezginler tarafından kullanılırdı: Basamaklar hanımlara baygınlıklar geçirmek için mükemmel bir gerekçe sağlardı; bagajları pamuk iskelesinde bırakılmıştı – orada, Zencilerin önünde karaya çıkmaları söz konusu bile olamazdı.

"Ne dersin, basamaklar sağlam mıdır?"

"Elbette," dedi Henry. "Kulüp onlara iyi bakıyor. Şu an bir mülke izinsiz girdiğimizin farkındasın değil mi?"

"Mülke girmekmiş, haydi oradan. Bir Finch'in kendi topraklarına basamayacağı günü görmek isterdim doğrusu." Durakladı. "Ne demek istiyorsun?"

"Son parseli de geçen ay sattılar."

"Bana bu konuda tek kelime edilmedi," dedi Jean Louise.

Ses tonu Henry'yi zınk diye durdurdu. "Umursuyor musun, yoksa?"

"Yo, pek sayılmaz. Yalnızca söylemelerini isterdim."

Henry ikna olmamıştı. "Tanrı aşkına, Jean Louise, arazinin Bay Finch'e ya da diğerlerine ne faydası var ki?"

"Vergileri filan düşünürsek, hiçbir faydası yok tabii. Ben yalnızca haberim olsun isterdim, hepsi bu. Sürprizlerden hoşlanmam."

Henry güldü. Eğildi, yerden bir avuç gri kum aldı. "Bize Güneylilik mi taslıyorsun? Bir Gerald O'Hara taklidi yapmamı ister misin?"

"Kes şunu, Hank." Sesi tatlıydı.

"Bana kalırsa sen ailenin en çekilmezisin. Bu tür konularda Bay Finch yetmiş iki yaşında bir delikanlı, sense yüz yaşında bir ihtiyar."

"Dünyam altüst edilmeden önce en azından bir uyarılmak isterim," dedi kız. "Haydi iskeleye inelim."

"Üstesinden gelebilecek misin?"

"Gözümü kırpmadan yenerim seni."

Basamaklara doğru atıldılar. Jean Louise hızla inmeye başlayınca, parmakları soğuk demire sürtündü. Durdu. Merdivene geçen yıl demir borudan yapılma bir tırabzan takmışlardı. Hank artık yakalayamayacağı kadar öndeydi, yine de denedi.

Soluk soluğa sahanlığa vardığında, Henry tahtaların üzerine sere serpe yayılmıştı bile. "Katrana dikkat et, balım," dedi.

"Yaşlanıyorum," dedi kız.

Sessizce sigaralarını tüttürdüler. Henry kolunu onun ensesinin altına koydu; ara ara dönüp kızı öpüyordu. Jean Louise gökyüzüne baktı. "Uzanıp dokunuvereceksin sanki, öyle alçak ki."

Henry sordu: "Az önce dünyanın altüst edildiğini söylerken ciddi miydin?"

"Hım..." Bilmiyordu. Galiba ciddiydi. Açıklamaya çalıştı: "Son beş yıldır ne zaman eve dönsem... aslında ondan da önce, her kolej dönüşü bir şeyin daha değiştiğini görüyorum."

"... ve bu hoşuna gitmiyor?" Henry'nin ay ışığında sırıttığını görebiliyordu.

Doğrulup oturdu. "Sana anlatabilir miyim bilmiyorum, tatlım. New York'ta yaşarken, sık sık New York'un bütün dünya olmadığını hissediyorsun. Demek istediğim şu: Ne zaman eve dönsem, dünyaya geri döndüğüm duygusuna kapılıyorum; Maycomb'dan ayrılırken de dünyadan ayrıldığım duygusuna. Aptalca bir şey, doğru dürüst açıklayamıyorum; onu daha da saçmalaştıran şeyse, Maycomb'da yaşamaya kalksam, anında kuduracağımı bilmem."

"Hiç de kudurmazsın, emin ol," dedi Henry. "Bir yanıt vermen için sana baskı yapmak istemiyorum –dur, kıpırdama– ama bir konuda kararını vermelisin, Jean Louise. Yaşadığın sürece değişimi göreceksin, Maycomb'un tamamen çehre değiştirdiği

ne tanık olacaksın. Senin sorunun, pastana hemen sahip olup onu yemek istemen: Saati durdurmak istiyorsun ama durduramazsın. Er ya da geç Maycomb ile New York arasında bir seçim yapman gerekecek."

Henry anlamaya çok yakındı. Seninle evlenirim, Hank, eğer yaşamak için beni buraya, Arazi'ye getirirsen. New York'tan burası için vazgeçerim, ama Maycomb için değil.

Jean Louise gözlerini ırmağa çevirdi. Maycomb tarafı sarp kayalıktı, Abbott tarafıysa düz. Yağmur yağdığında ırmak taşar, pamuk tarlalarının üstünde sandalla gezebilirdiniz. Jean Louise ırmağın yukarı kısmına baktı. Kano Muharebesi tam orada oldu, diye düşündü. Sam Dale, Kızılderilileri kıstırdı ve Kızıl Kartal uçurumdan aşağıya atladı.

İşte o zaman anladığını düşündü
Yaşamı bu dağlarda doğmuştu
Ve denizde sona erecekti.

"Bir şey mi dedin?" diye sordu Henry.

"Yo. Yalnızca romantik takılıyordum," dedi kız.

"Bu arada, halam seni onaylamıyor."

"Kendimi bildim bileli farkındayım bunun. Ya sen?"

"Aynen."

"O zaman evlen benimle."

"Bir teklif et bakalım."

Henry kalktı, gelip onun yanına oturdu. Ayaklarını iskelenin kenarından aşağıya sarkıttılar. "Ayakkabılarım nerede?" dedi kız birden.

"Arabanın orada, çıkarıp attığın yerde. Jean Louise, şu an ikimizi birden geçindiremem. İşler yolunda giderse, birkaç yıl sonra ikimize de gayet iyi bakabilirim. Güney şu an bir fırsatlar ülkesi. Maycomb İlçesi'nde yeterli para var, yani şeye girmek için... yasama meclisinde yer alan bir koca ister miydin?"

Jean Louise şaşırmıştı. "Aday mı olacaksın?"

"Düşünüyorum."

"Makineye karşı?"

"Evet. Kendi ağırlığından çökmek üzere, eğer zemin katta yerimi alabilirsem..."

"Maycomb İlçesi'nde doğru düzgün bir hükümet öyle büyük bir şok olur ki, vatandaşların bunu kaldırabileceğini sanmıyorum," dedi kız. "Atticus ne diyor?"

"Tam zamanı olduğunu düşünüyor."

"Senin işin onunki kadar kolay olmayacak." Babası ilk kampanyasının ardından eyalet yasama meclisinde gönlünce, hiçbir muhalefetle karşılaşmadan görev yapmıştı. İlçe tarihinde tek örnekti: Atticus Finch'e karşı gelen tek bir makine yok, onu destekleyen hiçbir makine yok ve karşısında onunla yarışan tek bir aday yok. O emekli olduktan sonra, makine bağımsız kalabilen tek memuriyeti de yalayıp yuttu.

"Biliyorum, ama onlara sıkı bir rekabet yaşatabilirim. Adliye Güruhu şu ara morfin almışçasına derin uykuda, şöyle çetin bir kampanya onları kendine getirebilir."

"Bebeğim, yanında sana yardımcı bir eş olmayacak," dedi Jean Louis. "Politika beni öyle sıkıyor ki, çıldıracak gibi oluyorum."

"Eh, en azından bana rakip olmayacaksın. Buna da şükür."

"Yükselen bir genç adam, öyle mi? Yılın Adamı seçildiğini neden söylemedin bana?"

"Gülmenden korktum," dedi Henry.

"Sana mı güleceğim, Hank?"

"Öyle. Zaten sürekli, alttan alta gülüp duruyorsun sanki."

Ne diyebilirdi ki? Henry'nin duygularını kaç kez incitmişti acaba? "Çok da incelikli biri olmadığımı biliyorsun, ama Tanrı şahidim ki sana hiçbir zaman gülmedim, Hank. Yürekten, asla." Erkeğin başını kollarının arasına aldı. Kısa saçlarını çenesinin altında hissedebiliyordu; siyah kadife gibiydi. Henry onu öptü, altına doğru çekerek iskelenin zeminine yatırdı.

Bir süre sonra Jean Louise bu kucaklaşmayı sonlandırdı: "Bence artık gidelim, Hank."

"Henüz değil."

"Aman, tamam."

Hank bezgin bir sesle, "Buranın en nefret ettiğim yanı, bütün bu basamakları gerisin geri tırmanma mecburiyeti," dedi.

"New York'ta bir arkadaşım var, merdivenleri saatte bir kilometre hızla çıkar. Soluksuz kalmasını önlüyormuş. Neden sen de denemiyorsun?"

"Erkek arkadaşın mı?"

"Saçmalama," dedi kız.

"Bugün bunu ikinci kez söylüyorsun."

"Cehenneme kadar yolun var, o halde."

"Bugün bunu da söyledin."

Jean Louise ellerini kalçalarına dayadı. "Giysilerimizle yüzmeye ne dersin? Bak, bugün bunu hiç söylemedim. Şu an sana bakarken içimden seni derhal suya itmek geliyor."

"Biliyor musun, yaparsın da bence."

"Hem de en kısa zamanda," diyerek başıyla doğruladı.

Henry onu omzundan yakaladı. "Suya düşerken seni de yanımda sürüklerim."

"Tek bir ayrıcalık tanıyacağım," dedi Jean Louise. "Ceplerini boşaltman için beş saniyen var."

"Delilik bu, Jean Louise," dedi erkek cebindeki parayı, anahtarları, cüzdanı, sigaraları boşaltırken. Makosenlerini çıkardı.

Dövüş horozları gibi birbirlerini süzdüler. Henry erken davrandı, ama kız tam düşerken onu gömleğinden yakalayıp kendisiyle birlikte suya çekti. Irmağın ortasına kadar hiç konuşmadan, hızlı hızlı yüzdüler, dönüp ağır kulaçlarla iskeleye yöneldiler. "Elini ver de çıkayım," dedi kız.

Sular damlatarak, üzerlerine yapışmış giysileriyle basamakları tırmandılar. "Arabaya varıncaya kadar kururuz," dedi Henry.

"Akıntı vardı bu gece," dedi kız.

"Çok hor kullanılıyor."

"Dikkat et de bu sefer de seni şu yardan aşağıya itmeyeyim. Çok ciddiyim." Kıkırdadı. "Bayan Merriweather'ın bizim zavallı Bay Merriweather'a neler yaptığını anımsıyor musun? Evlenince ben de aynısını sana yapacağım."

Eğer karısıyla bir otoyolda tartışmaya başlarsa, Bay Merriweather'ın işi çok zordu. Bay Merriweather araba kullanmayı bilmezdi ve münakaşa çığırından çıkarsa, Bayan Merriweather arabayı durdurup iner, kasabaya otostopla dönerdi. Bir keresinde dar bir yolda fikir ayrılığı yaşamışlar ve Bay Merriweather tam yedi saat arabada mahsur kalmıştı. Sonunda yoldan geçen bir atlı araba onu almıştı.

"Yasama meclisine girersem, gece yarıları suya atlayamayız," dedi Henry.

"O zaman aday olma."

Araba homurdanarak çalıştı. Serinlik yavaş yavaş çekildi, hava yeniden boğucu bir hal aldı. Jean Louise arkalarındaki farların yansımasını ön camda gördü, sonra bir araba onları geçti. Az sonra bir başkası göründü, sonra da bir başkası. Maycomb'a yaklaşmışlardı.

Başı erkeğin omzundayken, Jean Louise halinden hoşnuttu. Her şeye rağmen yürüyebilir, diye düşündü. Ama ben evcimen biri değilim. Bir aşçıyı yönetmeyi bile bilmem. Hanımlar misafirliğe gittiğinde birbirlerine ne söyler? Şapka takmam gerekecek. Bebekleri kucağımdan düşürüp öldürürüm.

Dev boyutlu, kapkara bir arıya benzeyen bir şey yanlarından şimşek gibi geçti, yan yatarak ilerideki virajı aldı. Jean Louise doğrulup oturdu, afallamıştı. "O da neydi öyle?"

"Bir araba dolusu Zenci."

"Üstüme iyilik sağlık, ne yaptıklarını sanıyor bunlar?"

"Bugünlerde kendilerini böyle ifade ediyorlar," dedi Henry.

"Artık kullanılmış araba alacak paraları var, onlar da otoyola çıkıp gazı köklüyor. Herkes için bir tehdit bunlar."

"Ehliyet?"

"Hiç arama. Sigortayı da öyle."

"Allah Allah! Ya bir şey olursa?"

"Çok üzücü olur."

Kapıda, Henry onu tatlılıkla öptü, sonra bıraktı. "Yarın akşam?" dedi.

Kız başıyla evet dedi. "İyi geceler, tatlım."

Ayakkabılar elinde, parmak uçlarına basarak öndeki yatak odasına girdi, ışığı açtı. Soyundu, pijamasının üstünü giydi ve sessizce oturma odasına süzüldü. Bir lambayı açtı, kitap raflarına gitti. Ah, cinayet, diye düşündü. Parmağını ciltlerde gezdirdi, askeri tarihi geçti, *İkinci Pön Savaşları*'nda oyalandı, *Gerçek Nedeni*'nde durdu. Jack Amca'ya biraz hazırlıklı gitmeli, diye düşündü. Yatak odasına döndü, tavandan sarkan lambayı söndürüp başucu lambasını arandı, düğmesine bastı. Doğduğu yatağa tırmandı, üç sayfa okudu ve ışık açıkken uyuyakaldı.

ÜÇÜNCÜ KISIM

6

"Jean Louise, Jean Louise! Uyan!"
Alexandra'nın sesi bilinçsizliğine sızınca, sabahı karşılamak için kendini zorladı. Gözlerini açtı, tepesinde dikilen halasını gördü. "Ne?"dedi.

"Jean Louise, sen ne demeye – Henry Clinton'la ikiniz ne *yapmaya* çalışıyorsunuz öyle... gecenin bir vakti çırılçıplak yüzmeler filan?"

Jean Louise yatakta oturdu. "Hı?"

"Dedim ki, dün gece Henry Clinton'la birlikte nehirde çırılçıplak yüzmek ne demek? Sabahtan beri bütün Maycomb'un dilinde." Jean Louise başını dizlerine yasladı, ayılmak için kendini zorladı. "Kim söyledi bunu sana, hala?"

"Mary Webster sabahın köründe aradı. Dediğine göre, dün gece saat birde ikinizi nehrin ortasında anadan doğma yüzerken görmüşler!"

"Gözleri sağlam olanın da niyeti bozuk maalesef." Jean Louise omuzlarını silkti. "Eh, halacığım, bu durumda Hank'le evlenmek zorundayım, öyle değil mi?"

"Sana ne... ne diyeceğimi bilemiyorum, Jean Louise. Baban öğrenince ölecek, resmen yüreğine inecek. Köşe başına varmadan öğreneceğine, senden duysun bari."

Atticus elleri ceplerinde, kapıda duruyordu. "Günaydın," dedi. "Neymiş yüreğime inecek olan?"

"Jean Louise, ona ben söylemeyeceğim," dedi Alexandra. "Bu sana düşer."

Jean Louise babasına sessizce bir işaret çaktı; mesajı alındı ve anlaşıldı. Atticus ciddileşti. "Mesele nedir?"

"Mary Webster almış borazanı eline. Öncü casusları Hank'le beni dün gece nehrin ortasında anadan üryan yüzerken görmüşler de."

"Hım," dedi Atticus. Gözlüğüne dokundu. "Umarım geri geri kulaç atmıyordunuz."

"Atticus!" dedi Alexandra.

"Özür dilerim, Zandra," dedi Atticus. "Jean Louise, doğru mu bu?"

"Kısmen. Aileyi telafi edilemeyecek derecede rezil mi ettim şimdi?"

"Eh, atlatmayı beceririz herhalde."

Alexandra yatağa oturdu. "Demek ki doğru," dedi. "Jean Louise, her şey bir tarafa, dün gece Arazi'de ne işin vardı kuzum?"

"Ama nedenini biliyorsun. Mary Webster sana söylemiştir, halacığım. Daha sonra olanları anlatmadı mı? Lütfen sabahlığımı atar mısınız, efendim?"

Atticus pijama altını ona doğru fırlattı. Jean Louise yatak örtüsünün altında giyindi, örtüyü tekmeleyip bacaklarını uzattı.

Alexandra, "Jean Louise," diye başladı, sonra durdu. Atticus'un elinde kuruyup katılaşmış bir elbise vardı. Elbiseyi yatağa bıraktı, sandalyeye gitti. Oradaki kurumuş, buruşuk külotu alıp elbisenin üzerine bıraktı.

"Halana eziyet etmeyi kes, Jean Louise. Yüzerken bunlar üstündeydi, değil mi?"

"Evet, efendim. Ne dersiniz, bir sırığa geçirip kasabada dolaştırsam mı acaba?"

Alexandra şaşkın şaşkın kızın giysilerini elledi: "İyi de, hangi akla hizmet elbiselerinle suya girdin ki?"

Ağabeyi yine gülünce, atıldı: "Hiç de komik değil. Giysilerinizle yüzmüş olsanız bile, Maycomb bundan hoşlanmayacaktır. Çıplak da olabilirdiniz pekâlâ. Böyle bir şey aklınıza nereden geldi, anlayamıyorum."

"Ben de öyle," dedi Jean Louise. "Ayrıca, halacığım, eğer seni rahatlatacaksa o kadar da eğlenceli olmadığını söyleyebilirim. Birbirimize takılmaya başladık, Hank'e meydan okudum, geri adım atamadı, ben tükürdüğümü yalayamadım, sonra bir de baktık sudayız."

Alexandra etkilenmemişti: "Sizin yaşınızda, Jean Louise, bu tür davranışlar hiç yakışık almıyor."

Kız içini çekti, yataktan çıktı. "Eh, özür dilerim," dedi. "Kahve var mı?"

"Kahve termosu dolu, seni bekliyor."

Jean Louise mutfaktaki babasına katıldı. Ocağa gitti, kendine bir fincan kahve doldurup masaya oturdu. "Kahvaltıda buz gibi sütü nasıl içebiliyorsun?"

Atticus yutkundu. "Tadı kahveden daha güzel."

"Jem'le bize kahve vermesi için yalvardığımızda, Calpurnia kahvenin bizi kendisi gibi kapkara edeceğini söylerdi. Bana kızdın mı?"

Atticus bir kahkaha attı. "Tabii ki kızmadım. Yalnız ben olsam, gece yarısı böyle bir numara çekmektense, yapacak çok daha ilginç bir sürü şey bulurdum. Haydi bakalım, Pazar Okulu'na hazırlansan iyi edersin."

Alexandra'nın pazar korsesi, gündelik korselerinden daha heybetliydi. Jean Louise'in odasının kapısında dikildiğinde hazırdı; zırhını kuşanmış, şapkasını, eldivenlerini takmış, parfümünü sıkmıştı.

Pazarları Alexandra'nın günüydü: Pazar Okulu'ndan önceki ve sonraki dakikalarda, on beş Metodist hanımla birlikte kilisenin toplantı salonunda oturur ve Jean Louise'in "Haftanın Ha-

berlerine Bir Bakış" dediği bir sempozyum düzenlerlerdi. Jean Louise halasını bu kutsal pazar zevkinden mahrum bıraktığına pişmandı; Alexandra bugün savunmada kalacaktı, ama Jean Louise onun savunmaya dayalı bir savaşı da, o apaçık, dosdoğru hamlelerinden biraz daha taktiksel bir dehayla sürdüreceğinden emindi; toplantıdan sağ salim çıkıp, vaazı yeğeninin şanına leke sürülmeden dinlemeyi başaracaktı.

"Jean Louise, hazır mısın?"

"Hemen hemen," diye yanıtladı. Rujunu dudaklarında gezdirdi, alnındaki perçemi düzeltti, omuzlarını gevşetti ve döndü. "Nasıl görünüyorum?"

"Hayatım boyunca bir kez bile seni tam tekmil giyinmiş halde görmedim. Şapkan nerede?"

"Halacığım, sen de gayet iyi biliyorsun ki, bugün o kiliseye başımda şapkayla girersem, herkes birinin öldüğünü sanır."

Bugüne kadar bir tek Jem'in cenazesinde şapka takmıştı. Bunu neden yaptığını bilmiyordu, fakat cenaze töreninden önce Bay Ginsberg'e dükkanını açtırmış, bir şapka seçip başına yerleştirmişti; onu böyle görseydi Jem'in gülmekten kırılacağını biliyordu, ama şapka nedense kendini iyi hissetmesini sağlamıştı.

Kiliseye vardıklarında, Jack Amca basamaklardaydı.

Doktor John Hale Finch'in boyu, bir yetmişlik yeğeninden daha uzun değildi. Babasından yüksek kemerli bir burun, haşin bir alt dudak ve çıkık elmacıkkemikleri almıştı. Ablası Alexandra'ya benzerdi, ama fiziksel benzerlikleri boydan ibaretti: Doktor Finch zayıf, neredeyse sıskayken, ablasının vücudu çok daha gürbüzdü. Atticus'un kırk yaşına kadar evlenmemesinin nedeni erkek kardeşiydi, çünkü John Hale Finch bir meslek seçme zamanı geldiğinde, tıbbı seçmişti. O tıp okumayı seçtiğinde, pamuğun yarım kilosu bir sent idi ve Finch ailesinde olmayan tek şey paraydı. Mesleğini henüz tam oturtmamış olan Atticus bulabildiği, biriktirebildiği her kuruşu kardeşinin eğitimine harcadı; sonrasında faiziyle birlikte geri aldı.

Doktor Finch kemik uzmanı oldu, mesleğini Nashville'de icra etti, borsada kurnazca oynadı ve kırk beşine geldiğinde emekli olmasına yetecek parayı kazanmıştı; böylece bütün zamanını o ilk ve bencil aşkına, Victoria dönemi edebiyatına adayabildi; bu öyle yoğun bir uğraştı ki, ona Maycomb İlçesi'nin en kültürlü, salahiyetli, sıradışı kişisi olma şanını kazandırmaya yetmişti.

Doktor Finch bu sert, çarpıcı alkolü o kadar uzun zamandır ve öyle bir iştahla içmekteydi ki, benliği tuhaf hal ve tavırlara, acayip nidalara maruz kalmaktaydı. Konuşmasını küçük "hah"larla, "hum"larla, arkaik tabirlerle süsler, yetmezmiş gibi, modern argoya olan düşkünlüğü de istikrarsızca, tökezlercesine araya girerdi. Zekası bir şapka iğnesi kadar keskindi; dalgındı, aklı hep başka yerlerdeydi; ezelden beri bekardı ama çok keyifli hatıralar taşıyormuş gibi bir hava yaratırdı; on dokuz yaşında sarman bir kedisi vardı; Maycomblular'ın çoğu için anlaşılmaz biriydi, çünkü sohbetini Victoria döneminin bulanık, çetrefilli diline özgü ince kinayelerle renklendirirdi.

Yabancılara deliliğin sınırlarında gezinen biri izlenimi verse de, onunla aynı dalga boyundakiler Doktor Finch'in sapasağlam bir beyni olduğunu bilirdi, özellikle de iş sermaye piyasasına, spekülasyonlara falan geldiğinde, dostları ondan birkaç tavsiye alabilme uğruna, Mackworth Praed'in şiiri üzerine çektiği uzun söylevi dinlemeye bile katlanırlardı. Jean Louise aralarındaki uzun ve yakın ilişki sayesinde (tek başına geçirdiği ergenlik yıllarında Doktor Finch onu bir bilim insanına dönüştürmeye çalışmıştı), amcasının değindiği konuları çoğunlukla takip etmesine yetecek kavrayışı geliştirmişti ve onun sohbetlerine bayılırdı. Kızı sessiz gülme krizlerine sokmadığı zamanlar, tuttuğunu bırakmayan o ayı tuzağı belleğiyle ve engin, kıpır kıpır zihniyle büyülerdi.

"Günaydın, Nereus'un* kızı!" dedi amcası, onu yanağından öperken. Doktor Finch'in yirminci yüzyıla verdiği tavizlerden biri

---

* (Mit.) Pontus (Deniz) ile Gaia'nın (Toprak) oğlu; yumuşak huylu, nazik bir tanrı. (ç.n.)

de, telefondu. Yeğenini kendinden bir kol boyu uzakta tuttu, eğlendiğini gösteren bir ilgiyle inceledi.

"Hah, eve döneli on dokuz saat oldu ve sen tercihini yıkanma konusunda aşırılıklar sergilemekten yana kullandın bile! Watson tarzı davranış biçiminin klasik bir örneği – seninle ilgili bir makale yazıp *AMA Journal*'a göndersem mi acaba?"

"Şişt, seni ihtiyar şarlatan," diye fısıldadı Jean Louise sıktığı dişlerinin arasından. "Akşamüstü seni görmeye geleceğim."

"Hank'le birlikte nehrin sularında oynaşmak ha –utanın kendinizden– aileyi rezil rüsva ettin... eğlendin mi peki?"

Pazar Okulu başlamak üzereydi, Doktor Finch reverans yaparak onu kapıya yönlendirdi: "Suçlu âşığın içeride seni bekliyor," dedi.

Jean Louise amcasına onu şu kadarcık etkilemeyen bir bakış fırlattı, becerebildiği kadar vakur bir biçimde kiliseye girdi. Maycomb Metodistleri'ni gülümseyerek selamladı, eski sınıfında pencerenin yanına oturdu ve ders boyunca adeti olduğu üzere gözleri açık uyudu.

7

Hiçbir şey sana kendini, kan dondurucu bir ilahi kadar yuvanda hissettiremez, diye düşündü Jean Louise. Kapıldığı küçücük bir yalıtılmışlık duygusu varsa bile, burada, kızıl bir kefaret seline batırılmayı içtenlikle arzulayan, buna can atan, iki yüz kadar günahkarın huzurunda uçup gitti. Doktor Cowper'ın sanrılarının sonuçları Efendimiz'e sunulurken ya da ona güç veren şeyin Sevgi olduğu açıklanırken, her hafta bir saatliğine kendilerini aynı teknede bulan değişik, farklı bireylere egemen olan o yakınlığı, sıcaklığı Jean Louise de hissetti.

Kilisenin toplanma salonunun sağ tarafında, ortadaki sırada, halasının yanında oturuyordu; babasıyla Doktor Finch ise solda, önden üçüncü sırada yan yanaydılar. Bunu neden yaptıkları kız için bir sırdı, ama Doktor Finch Maycomb'a döndüğünden beri hep orada, birlikte otururlardı. Kardeş olduklarını kimse anlamaz, diye düşündü. Babasının Jack Amca'dan on yaş büyük olduğuna inanmak zordu.

Atticus Finch annesine benzerdi; Alexandra ile John Hale Finch ise babalarına. Atticus erkek kardeşinden bir baş uzundu, yüzü geniş ve aydınlıktı, düz bir burna, geniş ve ince bir ağza sahipti, ama üçünün akraba olduğunu gösteren bir şey vardı. Jack Amca ile Atticus'un saçları aynı yerden beyazlaşıyor, bir de gözleri aynı, diye düşündü Jean Louise: İşte bu. Haklıydı. Bütün Finchler düz, keskin kaşlara ve belirgin göz kapaklarına sahipti; Finchler yan yan, yukarıya ya da dosdoğru karşıya bakarken, Maycomb'un "Aile Benzerliği" dediği şey, en ilgisiz gözlemcinin bile gözüne ilişirdi.

Daldığı derin düşünceler Henry Clinton tarafından kesildi. Bağış kasesini elden ele geçirilmesi için Jean Louise'in arkasındaki sıraya vermişti, diğer kasenin kızın oturduğu sıranın öteki ucundan geri dönmesini beklerken, kıza açıkça ve ciddiyetle göz kırptı. Alexandra onu gördü, mosmor kesildi. Henry ve öteki teşrifatçı orta koridorda ilerleyip mihrabın karşısında hürmetle durdular.

Bağışların toplanmasının hemen ardından, Maycomb Metodistleri "Şükran" dedikleri, Tanrı'yı yücelten kısa ilahilere geçtiler ve elinde bağış kasesiyle, onu bir dua daha bulma derdinden kurtarması için Tanrı'ya yakarmakta olan rahibin yerini aldılar – adamcağız şu ana kadar peş peşe üç sıkı dua okumuştu bile. Jean Louise'in kiliseye dair en erken anılarından beri, Maycomb kasabası Şükran'ı tek, sadece tek bir şekilde söylemişti:

Tanrı'yı – tüm – inayetlerden de – yüce – tutun

Bu, Güney Metodizmi'nde bir gelenek olduğu kadar, tıpkı Vaizi Pataklamak gibi bir temsildi de. O pazar, Jean Louise ve cemaat ilahiyi usule uygun biçimde, yaya yaya söylemek üzere, bütün masumiyetiyle genzini temizlemekteydi ki, Bayan Clyde Haskins ansızın, hiç gereği yokken orgu böğürtüverdi:

Tanrı'yıtümina-yetlerden–yüce– tutun
Şuaşağıdakitüm-yaratık – lardan – yüce – tutun
Cennettekitüm –azizlerden – yüce – tutun
BabaOğulveKutsal – Ruh'u – yüceltin

Bunu izleyen karışıklıkta, Canterbury Başpiskosposu tam tekmil karşılarında belirseydi bile, Jean Louise şu kadarcık şaşırmazdı: Cemaat, Bayan Haskins'in ezelden beri süregelen yorumunda herhangi bir değişiklik fark etmemiş, Bayan Haskins Salisbury Katedrali'nden çıkma bir şey gibi, delice bir tempoyla almış başını giderken, Şükran'ı alışık oldukları üslupta, o şiddetli sonuna kadar tekdüze bir makamla söylemeye devam etmişti.

Jean Louise'in ilk düşüncesi, Herbert Jemson'ın aklını kaçırdığı oldu. Herbert Jemson, kendini bildi bileli, Maycomb Metodist Kilisesi'nin müzik direktörüydü. İri yarı, iyi huylu bir adamdı, güzelce kontrol altında tutulan solistlerden oluşan koroyu kolayca yönetirdi; yumuşak bariton bir sesi ve İlçe Yönetim Kadrosu'nun

en sevdiği ilahileri hiç unutmayan bir hafızası vardı. Çeşitli kiliseler arasında yaşanan ve Maycomb Metodizmi'nin canlı bir parçası olan savaşlarda, sağduyusunu koruyan, mantıklı konuşan ve cemaatin en ilkel unsurlarını Jön Türkler hizbiyle bağdaştırabilen kişi olarak Herbert'e güvenebilirdiniz. Otuz yıldır bütün boş vaktini kiliseye adıyordu, kilisesi de geçenlerde onu Güney Carolina'daki bir Metodist kampına göndererek ödüllendirmişti.

Jean Louise'in ikinci dürtüsü ise, suçu rahibe atmak oldu. Bay Stone* adında, genç bir adamdı ve Doktor Finch'in tabiriyle yavan, sıkıcı olma dalında bugüne kadar bir insanda görüp görebileceğiniz en muazzam yeteneğe sahipti. İşin aslı Bay Stone'da hiçbir yanlış taraf yoktu, diplomalı bir hesap uzmanında bulunması gereken bütün nitelikleri taşımak dışında: İnsanlardan haz etmezdi, rakamlardan iyi anlardı, mizah duygusundan yoksundu ve taş kafalının tekiydi.

Maycomb'un kilisesi yıllardır iyi bir rahip için yeterince büyük olmadığı, vasat bir rahip için de fazla büyük olduğundan, son Kilise Konferansı'nda yetkililerin Maycomblu Metodistler'e genç ve enerjik birini yollamaya karar vermesi, kasabada sevinçle karşılanmıştı. Ancak bir yıla kalmadan, genç rahip cemaati etkilemekte öyle zayıf kaldı ki, Doktor Finch bir pazar günü dalgın bir gözlemin ardından, herkesçe duyulacak biçimde şöyle demekten kendini alamadı: "Biz ekmek istedik, bize taş yolladılar."

Bay Stone'un epeydir liberal eğilimleri olduğundan kuşkulanılıyordu; kimileri onun şu Yanki** kardeşleriyle fazla içli dışlı olduğunu düşünüyordu; On İki Havari Akidesi konulu bir tartışmadan kısmen hırpalanmış bir halde çıkmıştı; en kötüsü de, hırslı olduğuna inanılıyordu. Jean Louise tam ona karşı zırh misali bir savunma geliştirmeye koyulmuştu ki, adamın müziktekiperde farklarını işitemediğini anımsadı.

---

* (İng.) Taş. (ç.n.)

** ABD'nin özellikle Kuzey eyaletlerinden olanlara verilen lakap. (ç.n.)

Herbert Jemson'ın yaptığı ilahi ihlaline tepkisiz kalan, çünkü onu duymamış olan Bay Stone kalktı, elinde İncil vaaz kürsüsüne ilerledi. İncil'i açtı, "Bugünkü metnim, İşaya (Yuşa) Kitabı yirmi birinci bölüm, altıncı ayetten," dedi.

Bunun üzerine Efendimiz bana dedi ki,
Git bir gözcü dik, ne gördüğünü haber versin.

Jean Louise, Bay Stone'un nöbetçisinin ne gördüğünü dinlemek için kendini içtenlikle zorladı, ancak bastırmaya ne kadar gayret etse de, aldığı keyfin giderek öfkeli bir hoşnutsuzluğa dönüştüğünü hissedebiliyordu; ayin boyunca gözlerini doğruca Herbert Jemson'a dikti. İlahiyi ne cüretle değiştirir? Onları yeniden Ana Kilise'ye mi döndürmeye mi çalışıyordu? Mantığının dizginleri ele almasına izin verseydi, Herbert Jemson'ın tepeden tırnağa Metodist olduğunu fark ederdi: Adam ilahiyatta fena halde güdük, iyi, hayırlı işlerde bir devdi.

Şükran İlahisi bittiğine göre, sıra buhur yakmaya gelmişti – *Ortodoksluk benim metresimdir.* Bunu Jack Amca mı söylemişti, yoksa onun şu kadim piskoposlarından biri mi? Jean Louise koridorun öteki tarafına, amcasına doğru baktı ve keskin hatlı profilini gördü: Tepesi atık, diye düşündü.

Bay Stone o monoton sesiyle vızıldıyordu... bir Hıristiyan kendini modern yaşamın hüsranlarından korumak istiyorsa... her çarşamba Aile Gecesi'ne katılabilir ve üzeri örtülü bir yemek getirebilir... şimdi ve ebediyen sizinle olsun, Amin.

Bay Stone takdis duasını bitirmiş, ön kapıya doğru ilerlemeye başlamıştı ki, Jean Louise Herbert'i köşeye kıstırma amacıyla ortadaki koridorun ucuna doğru yürüdü; adam pencereleri kapatmak için geride kalmıştı. Doktor Finch silahını daha hızlı çekmişti:

"....o şekilde söylenmemeliydi, Herbert," diyordu. "Her şey bir yana, biz Metodistiz – *D.v.*"

"Beni suçlama, Doktor Finch." Herbert üstüne gelen şey her neyse, onu savuşturmak istercesine ellerini kaldırdı. "Charles Wesley Kampı'nda bize ilahiyi böyle okumamız söylendi."

"Bize böylesine ters bir şeyi sineye çekmeyeceksin, öyle değil mi? Kim söyledi sana bunu?" Doktor Finch alt dudağını görünmez olana dek ısırdı, sonra bir şapırtıyla bıraktı.

"Müzik eğitmeni. Güney kilise müziğindeki yanlışlar konulu bir kurs veriyordu. Kendisi New Jerseyliydi," dedi Herbert.

"Demek öyle dedi?"

"Evet, efendim."

"Neymiş peki yanlışlarımız?"

Herbert aktardı: "Söylediğimiz çoğu ilahinin, 'Sok burnunu musluğun altına, İncil-i Şerif'in fışkırdığı noktaya' gibi tekerlemelerden hiç farkı yokmuş. Fanny Crosby'nin ilahilerinin kilise kanunuyla yasaklanması gerektiğini, *Kadim Kaya*'nın da Efendimize yapılmış iğrenç bir hakaret olduğunu söyledi."

"Gerçekten mi?"

"Şükran İlahisi'ni hareketlendirmemiz lazımmış."

"Hareketlendirmek mi? Nasıl peki?"

"Bugün söylediğimiz gibi."

Doktor Finch ön sıraya oturdu. Kolunu yana doğru attı, parmaklarını derin düşüncelere dalmışçasına oynatmaya başladı. Başını kaldırıp Herbert'e baktı.

"Anlaşılan," dedi, "anlaşılan Kuzey'deki kardeşlerimiz, Anayasa Mahkemesi'nin faaliyetlerinden pek de hoşnut değil. Şimdi de ilahilerimizi değiştirmeye kalkışıyorlar."

Herbert, "Güneyli ilahilerden kurtulmamızı, yenilerini öğrenmemizi öğütledi. Hiç hoşuma gitmedi – onun bayıldığı ilahilerde ahenk bile yok."

Doktor Finch'in "Hah!"ı her zamankinden de gevrekti, buysa çileden çıkmak üzere olduğunun kesin işareteydi. Öfkesini konuşabilecek kadar bastırıp, "Güneyli ilahiler mi, Herbert? Güneyli ilahiler, ha?" diye söylendi.

Sonra ellerini dizlerine dayayıp sırtını dikleştirdi.

"Şimdi, Herbert," dedi, "şu tapınakta sessizce oturalım ve bunu sakince tahlil edelim. İnancım o ki, senin adam Şükran'ı tersyüz edip İngiliz Kilisesi'nden aşağı kalmayacak şekilde söylememizi istiyor, ama sonra kalkıp tornistan ediyor – evet, tornistan ediyor ve *Yanımda Kalın* kısmını atmak istiyor?"

"Doğru."

"Lyte."

"Ee – efendim?"

"Lyte, bayım, Lyte. Peki, *Mucizevi Haç'ı İncelediğimde* ilahisinden ne haber?"

"O da onlardan biri," dedi Herbert. "Bize bir liste verdi."

"Liste verdi demek? Listedekilerden biri de *İleri, Hıristiyan Askerleri* sanırım?"

"En tepede."

"Hıh!" dedi Doktor Finch. "H.F. Lyte, Isaac Watts, Sabine Baring-Gould."

Doktor Finch son ismi Maycomb aksanıyla, yuvarlayarak söylemişti: *a*'lar ve *i*'ler uzun, heceler arasında bir duraklama.

"Hepsi de birer İngiliz, Herbert, sapına kadar. Seninki onları kovmak istiyor, öte yandan Şükran'ı hep birlikte Westminster Katedrali'ndeymişiz gibi okumamızı istiyor, öyle mi? Eh, bak sana ne diyeceğim–"

Jean Louise başını onaylarcasına sallayan Herbert'e baktı, sonra da şu an tıpkı Theobald Pontifex'e benzeyen amcasına.

"... şu senin adam tam bir züppe, Herbert, dört dörtlük bir züppe."

"Biraz hanım evladı gibiydi," dedi Herbert.

"Eminim öyledir. Peki sen bütün bu saçmalığa razı gelecek misin?"

"Tanrım, hayır," dedi Herbert. "Bir kereliğine denerim diye düşündüm, sırf tahminimin doğru çıkacağından emin olmak için. Cemaat bunu asla öğrenemez. Ayrıca, ben eskileri seviyorum."

"Ben de öyle, Herbert," dedi Doktor Finch. Doğruldu, kolunu Jean Louise'inkine doladı. "Herbert, gelecek pazar aynı saatte görüşeceğiz ve eğer bu kiliseyi yerden bir santim dahi havalanmış bulursam, seni şahsen sorumlu tutarım, haberin olsun."

Doktor Finch'in gözlerindeki bir şey Herbert'e bunun bir şaka olduğunu söyledi. Güldü, "Hiç meraklanmayın, efendim," dedi.

Doktor Finch yeğenini arabaya kadar geçirdi; Atticus ile Alexandra onları bekliyordu. "Seni bırakalım mı?" diye sordu kız.

"Tabii ki hayır," dedi amcası. Her pazar kiliseye yürüyerek gidip gelmek âdetiydi ve bunu hiçbir şey bozamazdı; ne fırtına, ne kavurucu güneş ne de dondurucu soğuklar.

Gitmek üzere dönünce, Jean Louise seslendi: "Jack Amca, *D.v.* ne demek?"

Doktor Finch hiç-mi-eğitim-almadın-genç-hanım iç çekişiyle içini çekti, kaşlarını kaldırdı ve açıkladı: "*Deo volente.* Yani Tanrı'nın isteğiyle, çocuğum. Tanrı'nın arzusuyla. Gayet güvenilir bir Katolik deyişidir."

8

Jean Louise nemli bir pazar öğleden sonrasında, saat tam 14.28'de, barbar bir oğlanın bir karınca aslanı larvasını deliğinden bir çekişte çıkarıp güneşte kıvranmaya bırakması kadar ani bir hareketle, huzurlu dünyasından çekilip alındı ve orta yerde, tek başına bırakıldı; hassas derisini artık becerebildiğince koruyacaktı. Olay şöyle gelişti:

Akşam yemeğinden ve Jean Louise'in Doktor Finch'ten aktardığı modaya uygun ilahi söyleme yorumlarıyla ev halkını eğlendirmesinden sonra, Atticus oturma odasının bir köşesine çekilip pazar gazetelerini okumaya koyuldu; Jean Louise ise çay kurabiyeleri ve Maycomb'daki en sert kahvenin eşiğinde, amcasıyla geçireceği şen şakrak akşamüstünü hevesle bekliyordu.

Kapının zili çaldı. Atticus'un seslendiğini duydu, "Girin!", sonra da ona karşılık veren Henry'nin sesini: "Hazır mısınız, Bay Finch?"

Elindeki bulaşık bezini attı; mutfaktan çıkmasına kalmadan Henry başını kapıdan uzattı: "Selam."

Aynı anda Alexandra onu duvara çivileyiverdi: "Henry Clinton, kendinden utanmalısın!"

Çekiciliği yabana atılamayacak biri olan Henry olanca çekim gücünü Alexandra'ya yönelttiyse de, kadında herhangi bir yumuşama belirtisi görülmedi. "Bayan Alexandra, bakın," dedi. "Bize isteseniz de öyle uzun boylu kızgın kalamazsınız."

"Bu sefer paçanızı kurtardım," dedi Alexandra, "ama bir dahaki sefer buralarda olmayabilirim."

"Bunun için size fazlasıyla müteşekkiriz, Bayan Alexandra." Henry Jean Louise'e döndü: "Bu akşam yedi buçukta; Arazi yok. Gösteriye gidiyoruz."

"Tamam. Şimdi nereye gidiyorsunuz?"

"Adliye'ye. Toplantı var."

"Pazar günü mü?"

"Evet."

"Doğru ya, buralarda bütün siyasi faaliyetlerin pazarları yapıldığını unutup duruyorum."

Atticus artık gitmeleri için Henry'ye seslendi. "Hoşçakal, bebeğim," dedi kızına.

Jean Louise onu oturma odasına kadar izledi. Ön kapı babasıyla Henry'nin arkasından kapanınca, yere bıraktığı gazeteleri toplamak üzere onun koltuğuna gitti. Gazeteleri kaldırdı, sayfaları sıraya dizdi, düzgünce katlayıp koltuğa bıraktı. Gece lambasının durduğu sehpadaki kitap destesini düzeltmek için bir kez daha salonun öteki tarafına geçti; tam bunu yapıyordu ki gözüne mektup zarfı büyüklüğündeki bir kitapçık ilişti.

Kapağında yamyam bir Zenci çizimi vardı; çizimin üstüne *Kara Veba* başlığı atılmıştı. Yazarı, soyadının ardında bir sürü akademik unvanı olan biriydi. Kitapçığı açtı, babasının koltuğuna oturup okumaya başladı. Bitirdiğinde, kitapçığı bir kenarından tuttu, ölü bir sıçanı kuyruğundan taşırcasına mutfağa götürdü. Kaldırıp halasının karşısına tuttu.

"Nedir bu?" diye sordu.

Alexandra gözlüğünün üstünden kitapçığa baktı. "Babanın şeylerinden biri."

Jean Louise çöp kovasının pedalına bastı ve içine attı.

"Yapma," dedi halası. "Bunlar bugünlerde zor bulunuyor."

Jean Louise ağzını açtı, kapadı, sonra yeniden açtı. "Halacığım, sen okudun mu bunu? İçinde neler yazdığından haberin var mı?"

"Kesinlikle."

Alexandra suratına karşı açık saçık bir şey söyleseydi, Jean Louise bu kadar şaşırmazdı.

"Hala... sen, şunda yazılanların yanında Doktor Goebbels'in saf bir köylü çocuğu gibi kaldığının farkında mısın?"

"Neden söz ettiğini anlamıyorum, Jean Louise. O kitapçıkta bir sürü gerçek var."

"Ya, var gerçekten," dedi Jean Louise ekşi bir sesle. "Özellikle Zencilerin, Tanrı iyiliklerini versin, kafatasları daha kalın, kafa

zarları daha ince olduğu için –artık bu ne demekse– ister istemez beyaz ırktan daha alt türde canlılar olduğunu söyleyen kısmı pek beğendim; dolayısıyla hepimiz onlara karşı müşfik olmalı, kendilerine zarar verecek bir şey yapmalarını engellemeli ve onları ait oldukları yerde tutmalıymışız. Yüce Tanrım, hala–"

Alexandra bir tüfek harbisi kadar düz, şaşmazdı. "Ee?"

"Okudukların arasında müstehcen yayınlar olduğundan hiç haberim yoktu da," dedi Jean Louise.

Halası sessizdi, o da devam etti: "Tarihin başlangıcından beri dünyanın bütün egemenlerinin beyaz olduğu meselinden gerçekten etkilendim, tek istisna Cengiz Han mı ne öyle biriymiş –yazar bu konuda pek adil davranmış– öldürücü darbeyi de Firavunların bile beyaz, tebasınınsa ya Siyah ya da Yahudi olduğunu belirterek indirmiş..."

"İyi de bu doğru, değil mi yani?"

"Elbette, ama bunun meseleyle ne ilgisi var?"

Jean Louis kendini endişeli, beklenti dolu ya da patlamak üzereymiş gibi hissettiğinde, özellikle de halasıyla yüzleşirken, beyni mıknatıs gücünü ölçen bir ibrenin oynaklığıyla devinirdi. Şu anda kafasının içinde üç neşeli figür deli gibi dönüp duruyordu; Jack Amca ve Dill'le geçirdiği saatler, yarınını gölgeleyen akıl almaz gerçeklerle köşe kapmaca oynuyordu.

Alexandra bir şeyler söylüyordu: "Söyledim ya. Babanın vatandaşlar konseyi toplantısından getirdiği bir şey işte."

"Neyden?"

"Maycomb İlçesi Vatandaşlar Konseyi. Böyle bir konseyimiz olduğunu bilmiyor muydun?"

"Bilmiyordum."

"Eh, baban yönetim kurulunda, Henry de en sadık üyelerden biri." Alexandra içini çekti. "Gerçi böyle bir konseye ihtiyacımız yok ya, neyse. Henüz Maycomb'da hiçbir şey olmadı, ama hazırlıklı olmakta fayda var tabii. Şu anda da oradalar zaten."

"Vatandaşlar konseyi? Maycomb'da?" Jean Louise aynı şeyi ahmak gibi yineleyip durduğunu fark etti. "Atticus?"

"Jean Louise," dedi Alexandra, "bana kalırsa, buralarda neler olduğunun tam da farkında değilsin–"

Jean Louise topuklarının üzerinde döndü, sokak kapısına gidip dışarı çıktı, geniş ön bahçeyi geçip sokağa adımını attı, halasının "Kasabaya Bu Şekilde gidemezsin"i arkasından yankılanırken, mümkün olduğunca hızlı adımlarla kasabaya yollandı. Garajda çalışır durumda bir araba bulunduğunu, anahtarının da holdeki sehpada durduğunu unutmuştu. Hızla yürüyor, zihninde çınlayan saçma sapan tekerlemeye tempo tutuyordu.

Haydi, hoppidi-hop-sem!
Tabii seninle evlenirsem,
Ölme vaktin geldiğinde,
O bayıldığın sevgilinin de
Boğazı kesilecek,
Hoppidi-hop-cek!

Hank'le Atticus ne işler çeviriyordu? Neler oluyordu? Bilmiyordu, ama güneş batmadan öğrenecekti.

Evde bulduğu kitapçık –Tanrı'nın ve herkesin önünde öylece duran şeyle– şu vatandaşlar konseyiyle ilintili bir şey olmalıydı. Bu konseylerin ne olduğunu gayet iyi bilirdi. New York gazeteleri onlarla doluydu. Keşke onlara biraz daha dikkat etseydi, ama tek bir sütuna şöyle bir göz gezdirmek bile ona çok tanıdık bir öykü anlatmaya yetmişti: Görünmez İmparatorluk* denen, Katoliklerden nefret eden insanlar; cahil, korku dolu, al yanaklı, görgüsüz, yasalara boyun eğen, yüzde yüz kırmızı kanlı Anglo-Saksonlar, Jean Louise'in Amerikalı hemşerileri – beyaz, avam süprüntüler.

---

* Ku Klux Klan. (ç.n.)

Atticus ile Hank bir iş çeviriyordu, orada yalnızca birer gözlemci değillerdi – halası Atticus'un yönetim kurulunda olduğunu söylemişti. Yanılıyordu. Bütün bunlar bir hataydı; Alexandra Hala olguları bazen karıştırmaz mıydı?

Kasabaya varınca yavaşladı. Etraf bomboştu; eczanenin önünde yalnızca iki araba duruyordu. Eski adliye binası parlak ikindi ışığında bembeyaz yükselmekteydi. Siyah bir av köpeği uzun ve rahat adımlarla caddenin aşağısına doğru koştu; meydanın dört bir köşesindeki kozalaklı maymun ağaçlarının dikenleri sessizce dikeldi.

Kuzey yandaki girişe yaklaşınca, bina boyunca çift sıra halinde dizilmiş olan boş arabaları gördü.

Adliye'nin basamaklarını çıkarken, orada oyalanan yaşlıları özledi, kapının iç kısmında duran su soğutucusunu, holdeki bambu oturaklı sandalyeleri özledi; güneşsiz memur odacıklarından yayılan küflü, baygın sidik kokusunu özlemedi. Vergi tahsildarının, vergi tahakkuk memurunun, ilçe sekreterinin, sicil katibinin, veraset yargıcının odalarının önünden geçti, eski boyasız basamaklardan mahkeme salonunun bulunduğu kata çıktı, küçük, kapalı bir merdivenden Siyahların balkonuna tırmandı, balkonun ilk sırasının köşesindeki eski yerine oturdu; babalarını izlemek için mahkemeye gittiklerinde, ağabeyiyle hep burada otururlardı.

Aşağıda, kaba saba tahta sıralarda, sırf Maycomb'un beyaz süprüntülerinin çoğu değil, en saygın erkekleri de oturmaktaydı.

Salonun karşı ucuna baktı, mahkemeyi izleyicilerden ayıran parmaklığın gerisindeki uzun masaya babası, Henry Clinton, gayet iyi tanıdığı üç-beş adamla hiç tanımadığı bir adam yerleşmişti.

Masanın sonunda azametli, aşırı su toplamış, gri bir sümüklüböcek misali oturan kişi, babasının ve onun gibilerin hor gördüğü her şeyin politik simgesi olan William Willoughby idi. Adam *türünün* son örneği, diye düşündü. Atticus'a kalsa böyle birine beş dakikasını ayırmazdı, ama işte buradaydı...

William Willoughby gerçekten de türünün son örneğiydi; en azından bir süreliğine. Bolluğun ortasında, kan kaybından yavaş yavaş ölmekteydi, çünkü ona yaşam veren kan, yoksulluktu. Güney Carolina, Louisiana, Alabama gibi Güney eyaletlerindeki her ilçenin bir Willoughby'si vardı, birbirlerine öyle çok benzerlerdi ki, ufak tefek yöresel farklılıklara bağlı olarak O, Büyük Adam, Küçük Adam diye adlandırılan bir kategori oluştururlardı. O, ya da işte tebası ona ne diyorsa, ilçenin en önde gelen idari koltuğunda otururdu ve genellikle şerif, yargıç ya da şartlı tahliye memuru olurdu; ancak mutasyonlar da yok değildi, tıpkı kamusal bir makamı şereflendirmemeyi seçen William Willoughby gibi. Willoughby gibiler nadirdi, çünkü sahne gerisinde kalmayı yeğlemesi, iki-paralık despotlar için elzem olan bir vasıftan, okkalı bir kişisel kibirden yoksun olduğuna işaretti.

Willoughby ilçeyi rahat bir ofisten değil, en iyi "kulübe" diye tanımlanabilecek yerden yönetmeyi seçmişti – kapısında adının bulunduğu, küçük, karanlık, kötü kokulu bir oda; bütün eşyası da bir telefon, bir mutfak masası ve boyanmamış, kullanılmaktan parlamış birkaç kaptan koltuğu. Willoughby nereye gitse, Adliye Güruhu diye bilinen ve edilgin, genellikle olumsuz karakterlerden oluşan, olmazsa olmaz bir heyet de peşinden giderdi; Willoughby'nin ne derse yapmaları için, çeşitli ilçe ve belediye makamlarına yerleştirdiği numunelerdi bunlar.

Masada Willoughby'nin yanında bunlardan biri oturuyordu; sağ kolu ve haklı gurur kaynağı Tom-Carl Joyner: Başından beri Willoughby'yle birlikte değil miydi? Willoughby'nin bütün ayak işlerini yapmaz mıydı? Eski günlerde, ekonomik bunalım sırasında gece yarıları kiracı kulübelerinin kapısına dayanmamış, ister iş isterse yardım parası olarak kamu desteği alan bu cahil, aç sefillerin kafasına, oylarını Willoughby'ye vermeleri gerektiğini vura vura sokmamış mıydı? Oy yoksa aş da yoktu. Daha alt kademedeki diğer uydular gibi Tom-Carl da yıllar içinde üzerine oturmayan, ona hiç yakışmayan saygın bir eda takınmış,

pespaye kökeninin anılmasından hazzetmez olmuştu. Bu pazar Tom-Carl, kurulması için uykularını haram ettiği küçük imparatorluğun, Willoughby ilgilenmez olduğunda ya da öldüğünde kendisine geçeceğini bilerek, kendinden son derece emin oturuyordu. Tom-Carl'ın yüzünde onu gaddar bir sürprizin beklediğini ele verecek hiçbir işaret yoktu: Başarının, refahın beslediği bağımsızlık, daha şimdiden, krallığının altını öyle bir oymuştu ki, krallık sallantıdaydı; iki seçim daha ve bir sosyoloji tezine malzeme olacak kadar büyük bir çöküş. Jean Louise onun kendini aşırı önemseyen, küçük suratını süzdü; kendi kamu görevlilerini köklerini kurutarak ödüllendiren Güney gerçekten de taş yürekli yahu, diye düşününce, az kalsın kahkahayı patlatıyordu.

Aşağıda sıra sıra duran tanıdık kafalara baktı–ak saçlar, kumral saçlar, kelliği saklayacak şekilde, özenle taranmış saçlar– ve yıllar önce, duruşma çok sıkıcıysa, çiğneyip ıslattığı kâğıt topları aşağıda parıldayan kubbeciklere nasıl gizlice fırlattığını anımsadı. Yargıç Taylor bir gün onu suçüstü yakalamış, bir tevkif müzekkeresiyle tehdit etmişti.

Mahkeme salonundaki saat gıcırdadı, zorlandı, "Fluhh!" dedikten sonra saati vurdu. İki. Ses ürpertilerle dağılırken, Jean Louise babasının kalktığını ve o kuru mahkeme sesiyle topluluğa hitap ettiğini gördü:

"Baylar, bugünkü konuşmacımız Bay Grady O'Hanlon. Kendisinin tanıtıma ihtiyacı yok. Evet, Bay O'Hanlon."

Bay O'Hanlon doğruldu, şöyle dedi: "İneğin soğuk bir sabah sütçüye dediği gibi, 'Ilık eller için sağ ol.'"

Jean Louise Bay O'Hanlon'ı ömründe ne görmüş ne de adını duymuştu. Ancak takdim edilişinin kısalığıyla, Bay O'Hanlon kim olduğunu ona güzelce anlatmıştı – bütün sıradan insanlar gibi Tanrı'dan korkan, sıradan bir adamdı ve tüm zamanını ırk ayrımının sürmesine, korunmasına adamak üzere işinden ayrılmıştı. Eh, bazılarımızın tuhaf hobileri var, diye düşündü.

Bay O'Hanlon kumral saçlı, mavi gözlü, katırımsı suratlı, iğrenç kravatlı, ceketsiz biriydi. Yaka düğmesini açtı, kravatını gevşetti, gözlerini kırpıştırdı, eliyle saçlarını sıvazladı ve konuya girdi:

Bay O'Hanlon Güney'de doğmuş, büyümüştü, okula burada gitmiş, Güneyli bir hanımla evlenmiş, bütün hayatını burada geçirmişti ve bugünkü temel derdi, Güneyli Yaşam Biçimi'ni koruyup kollamaktı ve ona ya da bir başkasına ne yapacağını söylemek, Zencilere de Anayasa Mahkemesi'ne kalmamıştı... böylesine taş kafalı bir ırk... temel ayrım... ikinci sınıf bir ırk... o yoluk yoluk, kıvırcık kafalılar... hâlâ ormanlarda... yağ kokulu... kızlarımızla evlenip... ırkımızı melezleştirerek... melezleştirmek... *melezleştirmek*... Güney'i kurtarmak... Kara Pazar... hamamböceklerinden bile daha aşağılık... ırkları Tanrı yarattı... neden ayrı tutulmaları gerektiğini de bir tek O bilir... böyle irade buyurmasaydı, hepimizi aynı renk yaratırdı... Afrika'ya dönsünler...

Babasının sesini duydu; o sıcak, rahatlatıcı geçmişten gelen, küçücük bir ses. *Beyler, bu dünyada inandığım tek bir slogan varsa, o da şudur: Eşit haklar herkese, özel ayrıcalık hiç kimseye.*

Bardağı taşıran şu Zenci vaizler... maymun gibi... faraş misali ağızlar... İncil'i çarpıtarak... mahkeme de komünistlere kulak vermeyi yeğliyor... hepsini toplayıp vatana ihanetten kurşuna dizmeli...

Bir anı, Bay O'Hanlon'ın mırıl mırıl tiradına karşı çıkmak üzere yavaşça yükseldi: Mahkeme salonu fark edilemez bir biçimde değişti, Jean Louise aşağıdaki kafaların benzerlerine baktı. Salonun karşı tarafına bakınca, locada oturan jüriyi gördü, Yargıç Taylor kürsüdeydi, altında, tam önünde oturan *emir eri* sürekli yazıyordu; babası ayaktaydı: Jean Louise'in arkadan gördüğü tiftik saçlı bir kafanın oturduğu masadan kalkmıştı...

Atticus Finch bir ceza davasını nadiren üstlenirdi; ceza hukukundan hazzetmezdi. Bu davayı kabul etmesinin nedeni, müvekkilinin suçsuz olduğunu bilmesiydi ve bu Siyah delikanlının

mahkemenin atadığı, isteksiz bir savunma yüzünden hapse girmesine gönlü asla razı gelmezdi. Oğlan ona Calpurnia aracılığıyla başvurmuş, hikayesini anlatmış ve gerçeği söylemişti. Gerçek, çirkindi.

Atticus bir avukat olarak kolları sıvadı, iddianamenin özensizliğinden güzelce yararlandı, jürinin karşısına dikildi ve Maycomb İlçesi'nde ne daha önce ne de daha sonra görülmüş bir şeyi başardı: Tecavüzle suçlanan Siyah bir oğlanı suçsuzluk hükmüyle beraat ettirdi. İddia makamının ana tanığı, beyaz bir kızdı.

Atticus'un elinde hatırı sayılır iki koz vardı: Beyaz kız on dört yaşında olmasına karşın, davalı reşit olmayan bir kızla cinsel ilişki kurmakla suçlanmamıştı, dolayısıyla Atticus ilişkinin gönül rızasıyla olduğunu kanıtlayabilirdi, zaten o da öyle yaptı. Gönül rızasını kanıtlamak, normal koşullardan daha kolay oldu: Davalı tek kolluydu. Diğer kolu bıçkıhanedeki bir iş kazasında kopmuştu.

Atticus davayı sonuna kadar, yeteneğinin her bir kıvılcımını kullanarak ve içgüdüsel bir hoşnutsuzlukla sürdürdü; bu öyle acı bir hoşnutsuzluktu ki, onu giderebilen tek şey, vicdanı rahat, kendisiyle barışık bir şekilde yaşayabileceğinin bilgisiydi. Hükmün ardından, gün ortasında adliyeden çıkıp yürüyerek evine döndü, sıcak, buharlı bir banyo yaptı. Bunun ona neye mal olduğunu hiç sorgulamadı; hiç geriye bakmadı. Onunkine benzer bir çift gözün balkondan onu izlediğini hiç bilmedi.

... sorun burnu sümüklü Zencilerin çocuklarınızla aynı okula gitmesi ya da otobüsün ön tarafına binmesi değil... Hıristiyan uygarlığın varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği ya da komünizmin köleleri olup olmayacağımız... Zenci avukatlar... Anayasayı çiğneyerek... Yahudi dostlarımız... İsa'yı öldürenler... Zenciye oy verdiler... büyükbabalarımız.... Zenci yargıçlar ve şerifler... ayrı ve eşit... toplanan vergilerin yüzde doksan beşi... Zenciye ve o yaşlı av köpeğine... altın buzağının peşinde dolanıp durarak... İncil-i Şerif'i vaaz eden... Roosevelt denen hanım... pis Zenci âşığı... kırk beş Zencinin gönlünü hoş edip tek bir Güney-

li, taptaze bakireyi bile yok sayan... Huey Long, şu Hıristiyan beyefendi... yanmış odunun budakları kadar kara... Anayasa Mahkemesi'ne rüşvet vermiş... düzgün, beyaz Hıristiyanlar... İsa bir Zenci yüzünden çarmıha gerildi...

Jean Louise'in eli kaydı. Elini balkon korkuluğundan çekip ona baktı. Sırılsıklamdı. Korkuluktaki ıslak bir nokta, üst camlardan giren cılız ışığı yansıtıyordu. Bay O'Hanlon'ın sağında oturan babasına baktı ve gördüğüne inanamadı. Bay O'Hanlon'ın sağında oturan Henry'ye baktı ve gördüğüne inanamadı...

... ama işte, hep birlikte mahkeme salonundaydılar. Ağırlığı, kişiliği olan adamlar, sorumlu adamlar, iyi adamlar. Farklılıkları ve itibarları olan adamlar... göründüğü kadarıyla, ilçenin burada olmayan tek erkeği Jack Amca idi. Jack Amca – öyle ya, bir ara onu görmeye gidecekti. Ne zaman?

Erkek meseleleri hakkında fazla bilgisi yoktu, ama babasının o masadaki, ağzından çirkef saçılan bir adamın yanındaki varlığı... çirkefin boyutunu azaltıyor muydu? Hayır. Göz yumuyordu.

Kusacak gibi oldu. Midesi kasıldı, titremeye başladı.

Hank.

Vücudundaki her bir sinir çığlıklar attı, sonra da öldü. Uyuşmuştu.

Beceriksizce ayağa kalktı, balkonun kapalı merdivenlerini tökezleyerek indi. Ayaklarının enli tahtalara sürtündüğünü duymadı, adliye saatinin bir gayret iki buçuğu vurduğunu da; zemin kattaki rutubetli kokuyu da almadı.

Göz kamaştırıcı güneş gözlerine battı, canını acıttı, elleriyle yüzünü kapadı. Ellerini yavaşça indirir, gözlerini karanlıktan aydınlığa alıştırırken, buharı tüten bu öğle sonrasında titreşen, insansız Maycomb'u gördü.

Basamakları indi, yapraklarını kışın da dökmeyen bir meşe ağacının gölgesine sığındı. Kolunu açtı, sırtını ağacın gövdesine dayadı, Maycomb'a baktı ve boğazı sıkışıverdi: Maycomb da ona bakıyordu.

Çek git buradan, dedi eski binalar. Burada sana yer yok. İstenmiyorsun. Bizim sırlarımız var.

Onlara boyun eğdi, suskun sıcakta Maycomb'un ana caddesinden, Montgomery'ye giden anayolun aşağısına doğru yürüdü.

Çiçeklere düşkün hanımların ve ağırkanlı, iri yarı erkeklerin devindiği, geniş bahçeli evlerin önlerinden geçti. Bayan Wheeler'ın yolun karşısındaki Bayan Maudie Atkinson'a seslendiğini duyar gibi oldu; Bayan Maudie onu görseydi içeriye çağırır, kek ikram ederdi; Doktor için kocaman bir pasta pişirdim, senin için de küçük bir tane yaptım. Kaldırımdaki çatlakları saydı, kendini Bayan Henry Lafayette Dubose'un saldırısına hazırladı: *Sakın bana selam demeyesin, Jean Louise Finch, bana tünaydın diyeceksin!* Eski, dik çatılı evin önünden hızla geçti, Bayan Rachel'ın evini arkada bıraktı ve kendini evinde buldu.

EV YAPIMI DONDURMA.

Gözlerini sertçe kırpıştırdı. Aklımı yitiriyorum, diye düşündü. Yola devam etmeyi denediyse de, artık çok geçti. Evinin bulunduğu yerdeki dört köşe, bodur, modern dondurma dükkanı açıktı ve bir adam camdan ona bakıyordu. Pantolonunun ceplerini yokladı, eline bir yirmi beş sent geldi.

"Bir külah kaymaklı alabilir miyim, lütfen?"

"Artık külahta satmıyoruz. Sana bir tane–"

"Önemli değil. Hangisinden varsa ondan verin," dedi adama.

"Jean Louise Finch, diil mi?"

"Evet."

"Eskiden burda otururdun, diil mi?"

"Evet."

"İşin aslı burda doğdun, diil mi?"

"Evet."

"Şimdi New York'ta yaşıyosun, diil mi?"

"Evet."

"Maycomb değişmiş, öyle diil mi?"

"Evet."

"Beni hatırlamıyosun, diil mi?"

"Hayır."

"Eh, sana söylemicem. Orda oturup dondurmanı ye ve kim oldumu çıkarmaya çalış bakalım; bulursan, sana bi tane bedava veririm."

"Teşekkür ederim, efendim," dedi Jean Louise. "Arka tarafa geçmemin bir sakıncası var mı?"

"Tabii ki yok. Arkada masalarla sandalyeler var. Millet akşamları orda oturup yiyo dondurmasını."

Arka bahçenin zemini beyaz çakıltaşıyla kaplanmıştı. Garaj, tespih ağaçları falan olmayınca ev ne kadar da küçük görünüyor, diye düşündü. Masalardan birine oturdu, dondurma kasesini önüne koydu. Düşünmem gerek.

Öyle ani oldu ki, midesi kalkıverdi. Öğürtüyü yatıştırmak için derin soluklar aldı, ama midesi bir türlü durulmuyordu. Bulantıdan yemyeşil kesildiği duygusuna kapıldı, başını masaya dayadı; istediği kadar düşünmemeye çalışsın, yine de biliyordu, bildiği şeyse şuydu:

Bugüne kadar tam anlamıyla ve bütün yüreğiyle güvendiği tek insan onu hayal kırıklığına uğratmıştı; parmağıyla gösterip tecrübeye dayanan bir bilgiyle, "O tam bir beyefendidir, ilikle-rine kadar beyefendi," diyebileceği tek erkek ona ihanet etmişti; fena halde, uluorta ve utanmazca.

9

Dürüstlük, mizah duygusu ve sabır Atticus Finch'i tanımlayan üç sözcüktü. Ayrıca onun için kullanılan bir de ifade vardı: Maycomb İlçesi'nde rastgele bir vatandaş seçin ve Atticus Finch hakkında ne düşündüğünü sorun, yanıt şuna benzer bir şey olurdu: "Ondan daha iyi bir dostum hiç olmadı."

Atticus Finch'in yaşam sırrı öyle yalındı ki, fazlasıyla karmaşıktı: Çoğu insan ilkeleri varken ve onlara göre yaşıyorken, Atticus hayatını kavga gürültü yok, velvele yok, kendi kendini irdeleme yok düsturuna harfi harfine uyarak yaşardı. Özel kişiliği aynı zamanda toplumsal kişiliğiydi. Yaşam düsturu basitçe Yeni Ahit etiğiydi, ödülü de onu tanıyan herkesten gördüğü saygı ve bağlılıktı. Düşmanları bile severdi onu, çünkü Atticus onları asla düşmanı olarak görmezdi. Hiçbir zaman zengin bir adam olmamıştı, ama o çocuklarının görüp görebileceği en zengin adamdı.

Çocukları, çocukların ender olarak bildiği şeyleri bilerek yetiştiler: Atticus halk meclisindeyken kendisinden on beş yaş küçük, Montgomeryli bir kızla tanışmış, âşık olmuş ve evlenmişti, onu memleketine, Maycomb'a getirdi; ikisi kasabanın ana caddesinde Atticus'un yeni satın aldığı eve yerleştiler. Atticus kırk ikisindeyken oğulları doğdu, bebeğe babasına ve babasının babasına atfen Jeremy Atticus adını verdiler. Dört yıl sonra bir kızları oldu, ona da annesine ve annesinin annesine atfen Jean Louise adını koydular. Bundan iki yıl sonra Atticus bir akşam işten döndü ve ön sundurmanın zemininde karısının ölüsünü buldu; sundurmanın bir köşesini serin, mahrem bir köşeye çeviren sarmaşık onu gözlerden gizliyordu. Öleli çok olmamıştı; düştüğü sandalye hâlâ sallanıyordu. Evet, oğlunun, yirmi iki yıl sonra babasının ofisinin önündeki kaldırımda ölmesine neden olan kalp yetmezliğini aileye getiren kişi, Jean Graham Finch'di.

Atticus iki küçük çocuk ve Calpurnia adındaki Zenci bir aşçıyla dul kaldığında kırk sekiz yaşındaydı. Oturup olan bitende anlam aradığı filan kuşkuluydu; yalnızca çocuklarına elinden geldiğince sahip çıktı, çocuklarının ona olan sevgisine, düşkünlüğüne bakılırsa, elinden gelen hiç de fena değildi: hiçbir zaman Yakar Top oynayamayacak kadar yorgun, muhteşem öyküler uyduramayacak kadar meşgul, abartılı bir yakınma dinleyemeyecek kadar kendi sorunlarına gömülmüş olmazdı; her gece onlara yüksek sesle okurdu, ta ki sesi çatallaşana kadar.

Atticus çocuklarına okurken bir taşla bir sürü kuş vuruyordu, ancak yaptığı şey bir çocuk psikoloğunu muhtemelen dehşete düşürürdü: O sırada ne okuyorsa Jem'le Jean Louise'e de onu okuyordu, böylece çocuklar karman çorman ama geniş ve çeşitli bilgiye sahip oldular. Yola askeri tarihle, Kanunlaşacak Yasa Tasarıları, *Gerçek Polisiye Romanlar*, *Alabama Kanunnamesi*, İncil ve Palgrave'in *Altın Hazine*'siyle çıktılar.

Atticus hemen hemen nereye gitse, Jem'le Jean Louise de peşinden giderdi. Halk meclisinin yazlık toplantısı varsa, Montgomery'ye onları da götürürdü; onları futbol maçlarına, siyasi toplantılara, kiliseye, geç vakte kadar çalışacaksa da bürosuna götürürdü. Güneş battıktan sonra Atticus'u peşinde çocukları olmaksızın nadiren görebilirdiniz.

Jean Louise annesini hiç tanımamış, anne nedir bilmemişti, ama bir anne ihtiyacını çok ender duyardı. Çocukluğunda babası onu hiç yanlış anlamamış, bir kez olsun haksız yere suçlamamıştı; tek istisna, on bir yaşındayken bir gün yemeğe eve gelip de kanının aktığını gördüğü gündü.

Öleceğini sanmış, çığlık atmaya başlamıştı. Calpurnia, Atticus ve Jem koşarak gelmişler, vaziyeti gören erkekler çaresiz gözlerle Calpurnia'ya bakmışlar, o da idareyi ele almıştı.

Jean Louise bir kız olduğunu hiçbir zaman tam anlamıyla kavrayamamıştı: Yaşamı pervasız, yumruklu dövüşlü bir hare-

ketlilikten ibaretti; güreşmek, futbol oynamak, tırmanmak, Jem'e ayak uydurmak ve fiziksel cesaret gerektiren her mücadelede akranlarını alt etmek.

Calpurnia'yı dinleyecek kadar sakinleşince, ona gaddarca bir eşek şakası yapıldığına inandı; artık kadınsı bir dünyaya, nefret ettiği, kavrayamadığı gibi kendini savunamadığı, onu istemeyen bir aleme adım atmak zorundaydı.

Jem on altı yaşına basınca onu terk etti. Saçlarını ıslatıp geriye yapıştırmaya, kızlarla buluşmaya başladı, artık Jean Louise'in tek arkadaşı Atticus idi. Sonra Doktor Finch kasabaya döndü.

Yaşlanmaya yüz tutmuş bu iki erkek onun en yalnız ve en çetin saatlerini atlatmasına, höykürüp duran bir erkek Fatma'dan genç bir kadına dönüştüğü o uğursuz araftan geçmesine yardım ettiler. Atticus onun elindeki havalı tüfeği aldı, yerine bir golf sopası tutuşturdu; Doktor Finch onu eğitti, ona kendisinin en çok ilgi duyduğu şeyleri öğretti. Kız da rolünü oynadı, dünyaya istediğini verdi: İyi ailelerin ergen kızları için uygun görülen davranış kurallarına uydu; giysilere, oğlanlara, saç modellerine, dedikoduya ve kadınsı emellere karşı yarım buçuk bir ilgi geliştirdi; ama onu sevdiğinden emin olduğu insanlardan, onların sağladığı güvenlik çemberinden uzakta olduğu her an huzursuzluk hissetti.

Atticus onu Georgia'daki bir kız kolejine yolladı; okul bitince de yer değiştirmenin, ilerlemenin tam zamanı olduğunu söyleyip neden New York'a ya da başka bir yere gitmediğini sordu. Jean Louise içten içe kırılmış, kendi evinden dışlandığı duygusuna kapılmıştı, ama yıllar geçtikçe Atticus'un bilgeliğinin gerçek değerini anladı; babası yaşlanıyordu ve kızının kendi başının çaresine bakabildiğini bilerek, kafası rahat ölmek istiyordu.

Jean Louise ayakta tek başına durmuyordu, onu arkadan destekleyen bir şey vardı: Hayatındaki en etkin, en güçlü manevi destek; babasının sevgisi. Bunu hiç sorgulamadı, üzerine hiç kafa yormadı, önemli bir karar almadan önce, bilinçaltından gayri ih-

tiyari "Atticus olsa ne yapardı?" sorusunun geçtiğini bile fark etmedi; ayaklarını yere sağlam basmasını, dimdik durmasını her seferinde sağlayanın babası olduğunu, kişiliğinde düzgün ve yüksek not almaya değer ne varsa, oraya babası tarafından konulduğunu hiç ayrımsamadı; babasına taptığını hiç bilmedi.

Tek bildiği, onlara şunu bunu vermedikleri, onları şu şu konuda kandırdıkları için ebeveynlerine sövüp sayan yaşıtlarına acıdığıydı. Bir sürü ruhsal çözümlemenin ardından korkularının, kaygılarının nedeninin sahip oldukları şeyler olduğunu keşfeden orta yaşlı ev kadınlarına acıyordu; babalarından Bizim İhtiyar diye bahseden, onların çapsız, büyük olasılıkla içkici, çocuklarını bir noktada fena halde ve bağışlanamaz biçimde hüsrana uğratan, yetersiz yaratıklar olduğunu ima eden kişilere üzülüyordu.

Acımak konusunda savurgan, o rahat, sıcacık dünyasında kendinden memnundu.

10

Jean Louise oturduğu bahçe sandalyesinden kalkıp bahçenin bir köşesine gitti ve pazar yemeğini kustu. Parmakları örgü çitin tellerini kavramıştı, Bayan Rachel'ın bahçesini Finchler'in arka bahçesinden ayıran çitti bu. Dill burada olsaydı, çitin üstünden atlayıp yanına gelir, başını tutup kaldırır, onu öperdi, sonra el ele tutuşur, evde çıkan sorun her neyse ona beraberce karşı koyarlardı. Ama Dill ondan çoktan uzaklaşmıştı.

Aklına mahkeme salonundaki sahne gelince mide bulantısı iki misli şiddetle geri döndü, ne var ki Jean Louise'in içinde boşaltacak hiçbir şey kalmamıştı.

Keşke yüzüme tükürseydin...

Korkunç bir hata olmalıydı, olabilirdi, belki de öyleydi. Zihni, gözlerinin ve kulaklarının söylediğini algılamayı reddediyordu. Sandalyesine döndü, erimiş kaymaklı dondurma gölcüğünün usul usul masanın kenarına ilerleyişini izledi. Sıvı yayıldı, durdu, bir-iki damla akıttı, sonra damlamaya başladı. Beyaz çakıltaşlarının üzerine damladı, damladı, damladı, ta ki zemin doyuncaya, daha fazlasını kabul edemez hale gelinceye kadar; sonra bir başka minik gölcük belirdi.

Bunu sen yaptın. Bunu senin yaptığın, şurada oturuşun kadar kesin.

"Adımı hâlâ bulamadın mı? Aa, şuraya bak, dondurmanı ziyan etmişin."

Jean Louise başını kaldırdı. Dükkandaki adam arka pencereden, taş çatlasın bir buçuk metre öteden dışarıya sarkmıştı. Geri çekildi, gevşek bir elbeziyle çıkageldi. Masadaki pisliği silerken, sordu: "Benim adım ne?"

Rumpelstilskin.

"Ah, özür dilerim." Adama dikkatle baktı. "Siz *co'lu* Coninghamlardan mısınız?"

Adam geniş geniş sırıttı. "Hemen hemen. Ben *cu'*lulardanım. Nasıl annadın?"

"Aile benzerliği. Nasıl oldu da ormandan çıktınız?"

"Annemden biraz kereste kaldı, ben de sattım. Ve bu dükkanı açtım."

"Saat kaç?" diye sordu kız.

"Dört buçuğa geliyor," dedi Bay Cunningham.

Jean Louise kalktı, gülümseyerek vedalaştı, yakında yine geleceğini söyledi. Kaldırıma çıktı. Tastamam iki saattir nerede olduğumdan haberim yoktu. Öyle yorgunum ki.

Kasaba merkezine dönmedi. Uzun yolu seçti, bir okulun avlusundan, iki yanı pekan cevizi ağaçlarıyla kaplı bir sokaktan, bir başka okulun avlusundan, Jem'in bir keresinde yarı şuursuz bir halde kendi takımından bir oyuncuya saldırdığı futbol sahasından geçti. Öyle yorgunum ki.

Alexandra kapı eşiğinde duruyordu. Jean Louise'in geçmesi için yana çekildi. "Nerelerdeydin?" dedi. "Jack saatler önce aradı, seni sordu. Bu Şekilde aile dışı ziyaretlere mi gittin?"

"Ben... ben bilmiyorum."

"Ne demek bilmiyorum? Jean Louise mantıklı bir şeyler söyle ve hemen gidip amcanı ara."

Canından bezmiş bir halde telefona gidip, "Bir bir dokuz," dedi. Doktor Finch'in sesi duyuldu: "Doktor Finch." Jean Louise yumuşacık bir sesle, "Özür dilerim," dedi. "Yarın görüşelim mi?" Doktor Finch, "Tamam," dedi.

Amcasının telefondaki tavırlarına gülemeyecek kadar bitkindi: Bu tür aygıtlara derin bir öfke beslerdi, konuşmaları en iyi ihtimalle tek heceliydi.

Arkasını dönünce, Alexandra şöyle dedi: "Çok solgun görünüyorsun. Bir şey mi oldu?"

Bayan, babam beni tam suların çekildiği an kumların üzerinde bir dilbalığı gibi çırpınmaya bıraktı, sense bir şey mi oldu diyorsun. "Midem," dedi.

"Şu aralar mide şikayetleri çoğaldı. Canın yanıyor mu?"

Evet, yanıyor. Hem de nasıl. Canım öyle çok acıyor ki, dayanmıyorum. "Hayır, efendim, yalnızca bulanıyor."

"Neden bir Alka-Seltzer almıyorsun ki?"

Jean Louise alacağını söyledi ve Alexandra'da şafak söktü. "Jean Louise, o erkekler toplantısına mı gittin?"

"Evet."

"Bu Şekilde mi?"

"Evet."

"Nerede oturdun?"

"Balkonda. Beni görmediler. Balkondan izledim. Halacığım, bu akşam Hank geldiğinde ona de ki... rahatsız, de."

"Rahatsız mı?"

Burada bir dakika daha duramayacaktı. "Evet, halacığım, Güneyli her beyaz, Hıristiyan, körpe bakire rahatsızlandığında ne yapıyorsa ben de onu yapacağım."

"Neymiş peki bu?"

"Yatacağım."

Jean Louise odasına gidip kapıyı kapadı, bluzunun düğmelerini açtı, pantolonun fermuarını indirdi ve annesinin dantel gibi işlenmiş dövme demirden karyolasına kendini enlemesine bıraktı. Gözleri kapalı bir yastık kaptı, suratının altına çekti. Bir dakika sonra uyumuştu.

Jean Louise düşünebilseydi, o günkü olayları zaman kadar eski, durup durup yinelenen bir öykü olarak değerlendirip, belki de olacakları önleyebilirdi: Onu ilgilendiren bölüm iki yüz yıl önce başlamış, modern tarihin en kanlı savaşının ve en insafsız barışının yok edemediği, gururlu bir toplumda sahnelenmişti; şimdiyse başa sarıyor, hiçbir savaşın ve hiçbir barışın kurtaramayacağı bir uygarlığın alacakaranlığında, dışa kapalı bir arazide yeniden sahnelenmek üzere geri dönüyordu.

Öngörüsü olsaydı, fazlasıyla seçici, yalıtılmış dünyasının bariyerlerini delebilseydi, ömrü boyunca onda bir kusur bulunduğunu, kendisinin de en yakınlarının da fark edemediği, ihmal ettiği bir göz bozukluğu olduğunu keşfedebilirdi: Jean Louise doğuştan renk körüydü.

DÖRDÜNCÜ KISIM

11

Çok uzun zaman önce, öyle bir dönem vardı ki, yaşamının tek huzurlu dakikaları sabah gözlerini ilk açtığı anla bilincini tam olarak toparladığı an arasında geçen o kısacık süreydi; sonunda uyanıp günün capcanlı kabusuna adım atmadan önceki o birkaç saniye.

Altıncı sınıftaydı; okulda ve dışarıda öğrendiği şeyler açısından hatırlanmaya değer bir ders yılıydı. O yıl kasabalı çocuklardan küçük bir grup, bir süreliğine, biri oradaki okulu ateşe verdiği için Old Sarum'dan yollanan yaşça büyük öğrencilerin istilasına uğradı. Bayan Blunt'ın altıncı sınıfına yerleştirilen oğlanların en büyüğü, on dokuzuna basmak üzereydi ve üç akranı daha vardı. Aralarında on altısında bir sürü kız vardı, okulu pamuk toplamak ve hayvanları beslemek gibi angaryalardan bir kurtuluş, bir tür tatil gibi gören mutlu, şehvetli yaratıklar. Bayan Blunt hepsine eşit davrandı: Sınıftaki en uzun boylu oğlanla aynı boyda, onun iki katı enindeydi.

Jean Louise Old Sarum'dan gelenlerle derhal ilgilendi. Gaston B. Means'i Güney Afrika'nın doğal kaynakları konulu bir tartışmaya kasten sokup sınıfın olanca dikkatini topladıktan ve teneffüs sırasında da meseleye olan hassasiyetini bir mantar tabancasıyla kanıtladıktan sonra, Old Sarum takımının güvenini güzelce kazanmış oldu.

Yaşça büyük oğlanlar yontulmamış bir nezaketle ona çöplere ateş etmeyi ve yutmadan tütün çiğnemeyi öğrettiler. Büyük kızlar vakitlerinin çoğunu, elleriyle ağızlarını kapatıp kıkır kıkır gülerek, aralarında fısıldaşarak geçiriyordu, ama Jean Louise bir voleybol maçına taraftar toplarken onlardan epey faydalanıyordu. Velhasıl, harika bir yıl olacağa benziyordu.

Harika, ta ki öğle yemeği için eve döndüğü o güne kadar. O öğleden sonra okula geri dönmedi, günü yatağında öfkeyle ağlayarak ve Calpurnia'dan edindiği korkunç bilgiyi hazmetmeye çalışarak tamamladı.

Ertesi gün okula aşırı bir vakarla girdi; mağrurca değil, şimdiye kadar ona yabancı olan bir teçhizatı yüklenmiş olarak. Başına gelenden herkesin haberdar olduğundan, ona baktıklarından emindi, aynı zamanda da şaşkındı: Bunca yıldır böyle bir şeyden bahsedildiğini nasıl olur da duymazdı? Belki de bunun hakkında kimse bir şey bilmiyor, diye düşündü. Eğer öyleyse, eh, verilecek haberleri vardı.

Teneffüste George Hill, Mutfakta-Kızgın-Yağ oyununda okula giren ilk kişi olmak isteyip istemediğini sorunca, başını hayır anlamında salladı.

"Ben artık hiçbir şey olamam," dedi, basamaklara oturup tozların içinde yuvarlanan oğlanları seyrederken. "Doğru dürüst yürüyemiyorum bile."

Buna daha fazla katlanamayınca, bahçenin bir köşesindeki meşenin altında düğüm olmuş kızlara katıldı.

Ada Belle Stevens güldü, uzun beton bankta ona yer açtı. "Niye oynamıyosun?" diye sordu.

"Canım istemiyor," dedi Jean Louise.

Ada Belle'in gözleri kısıldı, beyaz kaşları seğirdi. "Bahse girerim, senin derdinin ne olduğunu biliyorum."

"Neymiş?"

"Lanetlenmişsin sen."

"Ne olmuşum?"

"Lanet ya işte. Havva'nın Laneti. Havva o elmayı yemeseydi, bu da başımıza gelmezdi. Kendini kötü mü hissediyosun?"

"Hayır," diyen Jean Louise içinden Havva'ya küfrü bastı. "Nasıl anladın ki?"

"Doru bir kısrağa binmiş gibi yürüyosun," dedi Ada Belle. "Alışırsın. Ben yıllardır öyleyim."

"Hiçbir zaman alışamayacağım."

Zordu. Faaliyetleri kısıtlanınca, Jean Louise okul binasının arka tarafındaki bir kömür yığının gerisinde dönen ufak çaplı kumarla yetinmek zorunda kaldı. Girişimin özünde var olan tehlike, ona oyunun kendisinden daha çekici geliyordu; aritmetiği kazandığını mı kayıp mı ettiğini hesaplayacak kadar iyi değildi, böylesine vasat bir yasayı çiğnemenin hiçbir gerçek zevki yoktu, ama Bayan Blunt'ı kandırıyor olmaktan bir miktar keyif almadı da değil. Oyun arkadaşları Old Sarum'un tembelleriydi, aralarındaki en tembel de Albert Coningham idi; Jean Louise bu kafası ağır çalışan oğlana altı hafta sınavlarında paha biçilmez hizmetlerde bulunmuştu.

Ders zili çalınca, Albert pantolonundaki kömür tozunu silkelerken, "Jean Louise, bekle biraz," dedi.

Bekledi. Yalnız kalınca, Albert şöyle dedi: "Bu sefer coğrafyadan orta aldığımı bilmeni istedim."

"Bu çok iyi, Albert," dedi kız.

"Sana teşekkür etmek istedim de."

"Bir şey değil, Albert."

Albert saç çizgisine kadar kızardı, kızı yakalayıp kendine çekti ve öptü. Kız onun ıslak, ılık dilini dudaklarında hissetti ve geri çekildi. Daha önce hiç böyle öpülmemişti. Albert onu bıraktı, ayaklarını sürüyerek okul binasına doğru ilerledi. Jean Louise onu izledi; keyiflenmiş, azıcık da canı sıkılmıştı.

Bugüne kadar sadece erkek akrabalarının yanağına konduruduğu öpücüklere katlanmış, sonra da çaktırmadan yanağını silmişti; Atticus onu neresi rastgelirse orasından, hafifçe öperdi;

Jem hiç öpmezdi. Albert'in bir şekilde hesaplama hatası yaptığını düşündü, kısa bir süre sonra da unutup gitti.

Yıl ilerledi, o da teneffüsleri ağacın altında, kızların ortasında kaderine teslim olmuş bir halde oturarak değil, okul avlusunda mevsime göre farklı oyunlar oynayan oğlan çocuklarını seyrederek geçirdi. Bir sabah sahneye geç girdi ve kızları her zamankinden de gizlice kikirdeşirken buldu, nedenini sordu.

"Francine Owen var ya," dedi biri.

"Francine Owen mi? Birkaç gündür okula gelmiyor," dedi Jean Louise.

"Sebebini biliyo musun?" dedi Ada Belle.

"Yo."

"Sorun, ablası. Çocuk Kurumu ikisini de aldı."

Jean Louise, Ada Belle'i dirseğiyle dürttü, o da bankta ona yer açtı.

"Nesi varmış ablasının?"

"Hamile, peki kim hamile bırakmış dersin? Babası."

Jean Louise sordu: "Hamile ne demek?"

Kızların oluşturduğu çemberden bir inilti yükseldi. "İşte bebeği olacak, salak."

Jean Louise tanımı özümsemeye çalıştı, "İyi de bunun babasıyla ne alakası var?" dedi.

Ada Belle iç geçirdi. "Bebeğin babası, onun babası."

Jean Louise güldü. "Haydi ama, Ada Belle–"

"Bu doğru, Jean Louise. Francine'in hamile kalmamasının tek nedeni de, henüz başlamamış olması."

"Neyin başlamamış olması?"

"*Aybaşının*," dedi Ada Belle sabırsızca. "Adam ikisiyle de yapmıştır, bahse girerim."

"Neyi yapmıştır?" Jean Louise'in aklı artık tamamen karışmıştı. Kızlar çığlıklar attı. "Hiçbişiden haberin yok be, Jean Louise Finch," dedi Ada Belle. "Sen de aynen... yani Lanetlendikten sonra onu yaparsan, nur topu gibi bi bebeğin olur."

"*Neyi* yaparsam, Ada Belle?"

Ada Belle grubu süzdü, göz kırptı. "Şey, önce bi oğlan lazım. Seni sımsıkı kucaklar, derin derin soluk alıp verir, sonra da seni Fransız usulü öper. Yani seni öperken ağzını açar ve dilini senin ağzına sokar–"

Jean Louise'in kulaklarında başlayan çınlama, Ada Belle'in sesini yok ediverdi. Kız yüzündeki kanın çekildiğini hissetti. Avuçları terlemişti; yutkunmaya çalıştı. Kalkıp gidemezdi. Kalkıp giderse, anlarlardı. Ayağa kalktı; gülümseye çabalıyor ama dudakları titriyordu. Ağzını sımsıkı kapadı, dişlerini sıktı.

"... işte hepsi bu kadar. Neyin var, Jean Louise? Suratın bembeyaz. Seni korkutmadım, diil mi?" Ada Belle'in yüzü yapmacık bir sırıtışla yayıldı.

"Yo," dedi Jean Louise. "Biraz üşüdüm gibi de. En iyisi içeri gireyim."

Okul avlusunu geçerken dizlerinin titrediğini görmemeleri için dua etti. Kızlar tuvaletinde bir lavaboya eğilip kustu.

Bir yanlış anlama söz konusu değildi, Albert dilini onun ağzına sokmuştu. Dolayısıyla, hamileydi.

Jean Louise'in yetişkinliğe özgü ahlaki değerlerden ve törelerden toparlayabildikleri azdı ama yeterliydi: Evlenmeden bebek sahibi olmak mümkündü, biliyordu. Bugüne kadar bunun nasıl olduğunu öğrenmemiş, umursamamıştı da, çünkü ilginç bir konu değildi; ancak biri evlenmeden bebek sahibi olunca, ailesi yerin dibine geçiyordu. Alexandra'nın Aileyi Rezil Etmek konulu, enine boyuna söylevlerini dinlemişti; yüzkaralarının Mobile'a gönderilmesi ve düzgün insanlardan uzak bir Ev'e kapatılması söz konusuydu. Böyle birinin ailesi başını bir daha yerden kaldıramıyordu. Bir keresinde, Montgomery yolunun aşağısında bir şey olmuş, yolun yukarısında yaşayan hanımlar bu yüzden haftalarca ayıplayarak fısıldaşıp durmuşlardı.

Kendinden nefret ediyor, herkesten nefret ediyordu. Kimseye zarar vermemişti ki. Başına gelen haksızlıktan boğulacak gibiydi: o kimseye zarar vermek istememişti.

Okuldan kimseye hissettirmeden uzaklaştı, evin köşesini dolandı, gizlice arka bahçeye süzülüp tespih ağacına tırmandı ve yemek vaktine kadar orada oturdu.

Uzun ve sessiz bir öğle yemeği oldu. Jean Louise sofrada Jem'le Atticus'un varlığının doğru dürüst farkında değildi. Yemek bitince yeniden ağaca döndü, alacakaranlığa, Atticus'un ona seslendiğini duyuncaya kadar oturdu.

"İn oradan," dedi babası. Jean Louise onun sesindeki soğukluğa tepki veremeyecek kadar sefil haldeydi.

"Bayan Blunt aradı, öğle paydosunda okuldan çıktığını, bir daha da dönmediğini söyledi. Neredeydin?"

"Ağaçta."

"Hasta mısın? Hastalandığın zaman doğruca Cal'e gitmen gerektiğini biliyorsun."

"Hayır, efendim."

"Madem hasta değilsin, bu davranışını hangi haklı gerekçeye dayandırıyorsun? Evet, bir mazeretin var mı?"

"Hayır, efendim."

"Eh, sana bir şey söyleyeyim. Bu bir daha tekrarlanırsa, cezan 'Hail Columbia' marşı olur, bilesin."

"Evet, efendim."

Ona söylemek, derdini onunla paylaşmak dilinin ucuna geldi, ama suskun kaldı.

"İyi olduğuna emin misin?"

"Evet, efendim."

"Öyleyse gel eve."

Akşam yemeğinde, tabağını içindekilerle birlikte Jem'e, on beş yaşın verdiği üstünlükle, babalarıyla yetişkin sohbetine dalmış oğlana fırlatmak istedi. Jem ara ara ondan yana küçümseyen bakışlar fırlatıyordu. Senin icabına daha sonra bakacağım, merak etme, diye söz verdi içinden. Ama şu an yapamam.

Her sabah bir kedinin enerjisiyle ve iyi niyetlerle dolup taşarak uyanıyor, sonra o iç karartıcı korku bastırıyordu; her sabah

bebekten bir iz arıyordu. Endişe gün içinde bilincinden asla fazla uzaklaşmıyor, durup durup en beklenmedik anlarda dönüyor, fısıldıyor, sataşıyordu.

Sözlükte *bebek* maddesine baktı, pek az şey bulabildi; *doğum*'a baktı, o kadarını bile bulamadı. Evde eline *İblisler, İlaçlar ve Doktorlar* adlı antika bir kitap geçti, ortaçağın doğum sandalyelerine, doğum aletlerine ait resimlerden ve kadınların bazen doğumu hızlandırmak amacıyla defalarca duvarlara çarpıldığı bilgisinden, sessiz isteri nöbetleri geçirecek kadar ödü koptu. Yavaş yavaş okul arkadaşlarından bilgi topladı; kuşku uyandırmamak için sorularının arasını özenle, bazen haftalarca açıyordu.

Calpurnia'dan elinden geldiğince uzak duruyordu, çünkü Cal'in ona yalan söylediğine inanıyordu. Cal bunu bütün kızların yaşadığını, nefes almak kadar doğal bir şey olduğunu, büyüdüğüne işaret ettiğini ve ellili yaşların sonuna kadar sürdüğünü söylemişti. Bunun üzerine Jean Louise, bu dertten nihayet kurtulduğunda artık hiçbir şeyin tadını çıkaramayacak kadar yaşlı olacağını düşünerek öyle bir umutsuzluğa kapılmıştı ki, konuyu daha fazla irdelememişti. Ne var ki Cal bebeklerden ya da Fransız öpücüklerinden hiç söz etmemişti.

Sonunda, Calpurnia'yı Owen ailesi üzerinden yokladı. Cal, Bay Owen denen adamdan söz etmek istemediğini, çünkü onun insanlarla haşır neşir olamayacak kadar sağlıksız biri olduğunu söyledi. Neyse ki onu çok uzun bir süre hapiste tutacaklardı. Evet, Francine'in ablası Mobile'a gönderilmişti; zavallı kızcağız. Francine de Abbott İlçesi'ndeki Baptist Yetimhanesi'ndeydi. Jean Louise kafasını böyle insanlarla meşgul etmemeliydi. Calpurnia'nın tepesinin atmak üzere olduğunu anlayan Jean Louise konuyu burada kesti.

Bebeğin gelmesine daha dokuz ayı olduğunu öğrenince, kendini cezası ertelenmiş bir idam mahkumu gibi hissetti. Bir takvime işaretleyerek haftaları sayıyordu, ama o hesaplamaya başladığında aradan dört ay geçmiş olduğunu atlamıştı. Vakit yak-

laştıkça günlerini, sabah uyanıp da yatağında bir bebek bulma korkusuyla, iflah olmaz bir panikle geçirir oldu. Bunlar insanın karnında büyüyorlardı, bu kadarından emindi.

Fikir kafasının gerilerinde epeydir dolanıp durmakta, kız da ondan içgüdüsel bir şekilde kaçınmaktaydı: Mutlak bir ayrılık düşüncesi onun için katlanılmaz bir şeydi, ama artık erteleyemeyeceği, gizleyemeyeceği günün geleceğini de biliyordu. Atticus ve Jem'le ilişkisi en düşük seviyeye inmiş olsa da ("Bugünlerde aklın beş karış havada, Jean Louise," demişti babası. "Bir şeye beş dakikacık odaklanamaz mısın, kuzum?") onlarsız bir yaşam düşüncesi, cennet istediği kadar güzel bir yer olsun, kesinlikle savunulamazdı. Ancak Mobile'a gönderilmek ve ailesinin bundan böyle başı önde yaşamasına neden olmak: İşte bunun, Alexandra'nın bile başına gelmesini dilemezdi.

Hesaplarına göre bebek ekimde gelecekti, o da eylülün on üçünde kendini öldürecekti.

Sonbahar Alabama'ya geç gelir. 31 Ekim'deki Cadılar Bayramı'nda bile, saklambaç oynarken kalın bir palto tarafından engellenmeksizin, sundurmalardaki koltukların altına saklanabilirsiniz. Akşam alacaları uzundur, ama karanlık aniden bastırır; gökyüzü daha beş adım atmanıza kalmadan donuk turuncudan mavi-siyaha döner ve ışıkla birlikte günün son sıcak ışını da çekilip oturma odanızı terk eder.

Sonbahar Jean Louise'in en mutlu olduğu mevsimdi. Bu mevsimin seslerinde, biçimlerinde bir beklenti vardı: Evinin yakınındaki futbol sahasında genç bedenlerle buluşan meşin yuvarlağın uzaktan uzağa çıkardığı boğuk *tonk*'lar, aklına bandoları ve soğuk Coca-Cola'ları, kavrulmuş yerfıstıklarını ve havadaki insan soluklarını getirirdi. Okulun açılmasında bile dört gözle beklenen bir şeyler vardı – eski kan davalarının ve dostlukların tazelenmesi, uzun yaz boyunca yarısı unutulmuş şeyleri sil baştan öğrenmekle geçen haftalar. Sonbahar, sabah uykulu olduğun için tadını alamadığın, kaçırdığın her şeyi yiyebildiğin, sıcak öğle ye-

mekleri demekti. Velhasıl, gitme vakti geldiğinde, Jean Louise'in dünyası en mükemmel halindeydi.

Artık on iki yaşındaydı ve yedinci sınıftaydı. İlkokulun bitmesiyle başlayan değişimin tadına varacak halde değildi; ne gün boyunca farklı sınıflara gidip farklı öğretmenlerin dersine girdiği için, ne de o uzak lisenin bir yerlerinde kahraman bir ağabeyi olduğunu bildiği için bayram etti. Atticus halk meclisiyle ilintili olarak Montgomery'deydi, bu kadar az görüştüklerine bakılırsa, Jem de pekâlâ onunla birlikte, orada olabilirdi.

On üç eylülde bütün gün derslerde öylece oturdu, tek bir şey öğrenmedi. Derslerden sonra kütüphaneye gitti, hademe gelip de gitmesini söyleyinceye kadar orada kaldı. Kasabayı, onunla elinden geldiğince uzun bir süre beraber olabilmek için ağır adımlarla geçti. Eski bıçkıhane raylarını geçip buz deposuna doğru ilerlerken, gün ışığı solmaya yüz tutmuştu. Buzcu Theodore geçerken ona selam verdi, o da yolun sonuna doğru yürürken geriye, ona baktı; ta ki adam içeri girinceye kadar.

Kasabanın su deposu, buzhanenin yanındaki bir arsadaydı. Jean Louise'in bugüne kadar gördüğü en uzun, en yüksek şeydi. Minik bir merdiven zeminden başlayıp depoyu çevreleyen küçük balkona kadar çıkıyordu.

Elindeki kitapları yere attı, tırmanmaya koyuldu. Arka bahçelerindeki tespih ağaçlarından da yükseğe tırmanınca aşağıya baktı, başı döndü, yolun kalanında hep yukarıya baktı.

Bütün Maycomb ayaklarının altındaydı. Ona evini görebiliyormuş gibi geldi: Calpurnia top ekmeklerden pişiriyor olmalıydı, Jem az sonra futbol antrenmanından dönerdi. Alanın karşı tarafına baktı, tam o anda Jitney Jungle'dan çıkan, eli kolu bakkaliye torbalarıyla dolu Henry Clinton'ı gördüğünden emindi. Oğlan torbaları birinin arabasının arka koltuğuna bıraktı. Sokak lambaları bir anda, hep birden yandı, kız ani bir sevinçle gülümsedi.

Dar balkona oturdu, ayaklarını yandan aşağıya sarkıttı. Ayakkabısının önce birini, sonra öteki tekini düşürdü. Nasıl bir cenaze

töreni düzenleyeceğini merak etti: Yaşlı Bayan Duff bütün gece başını bekleyecek, insanlara bir defteri imzalatacaktı. Jem ağlar mıydı? Ağlarsa, bu ilk kez olacaktı.

Acaba balıklama mı atlasaydı yoksa kenardan aşağıya kayıverse miydi? Yere sırtüstü çarparsa belki canı daha az acırdı. Ah, Jean Louise'in onları ne kadar sevdiğini bir bilselerdi.

Biri onu kucakladı. Kollarını iki yanına yapıştıran elleri hissedince bedeni kasıldı. Henry'nin yeşil sebze lekeleriyle kaplı elleriydi. Tek kelime etmeden kızı ayağa kaldırdı, hafif hafif itekleyerek dik merdivenden indirdi.

Merdivenin dibine ulaşınca, Henry onun saçına yapıştı: "Tanrı şahidim olsun, bu sefer seni Bay Finch'e söyleyeceğim!" diye haykırdı. "Yeminle, Scout! O tankta oyun oynanır mı ya, kafayı mı yedin? Düşüp ölebilirdin!"

Bir kez daha saçını çekti, bir tutamı elinde kaldı; kızı sarstı, belindeki beyaz önlüğü çözdü, dertop edip hiddetle yere fırlattı. "Ölebileceğinin farkında değil misin? Hiç mi akıl kalmadı sende?"

Jean Louise boş boş ona bakıyordu.

"Theodore seni tepede görmüş, hemen Bay Finch'e koşmuş, onu bulamayınca beni yakaladı. Yüce Tanrım!"

Kızın tirtir titrediğini görünce, oraya oyun olsun diye çıkmadığını anladı. Yavaşça ensesinden tuttu; eve dönüş yolunda onun canını sıkan şeyi öğrenmeye çalıştıysa da, kız hiçbir şey söylemedi. Henry onu oturma odasında bırakıp mutfağa gitti.

"Bebeğim, ne işler çeviriyordun?"

Calpurnia onunla konuşurken sesinde hep engelleyemediği, muhabbetle karışık ılımlı bir tenkit sezilirdi. "Bay Hank," dedi, "sen en iyisi dükkana dön. Bay Fred seni merak ediyordur."

Elindeki anber ağacı çubuğunu büyük bir azimle çiğneyip duran Calpurnia, Jean Louise'e baktı. "Ne işler çeviriyordun?" dedi. "O su deposunda ne işin vardı?"

Jean Louise suskundu.

"Anlatırsan Bay Finch'e söylemem. Seni bu kadar üzen nedir, bebeğim?"

Calpurnia onun yanına oturdu. Kadın orta yaşı geçmiş, bedeni azıcık kalınlaşmıştı, kıvırcık saçları kırlaşıyor, miyop gözlerini kısıyordu. Ellerini kucağına dayadı, dikkatle onu inceledi. "Dünyada anlatamayacağın kadar kötü hiçbir şey yoktur," dedi.

Jean Louise kendini Calpurnia'nın kucağına attı. Pürüzlü ellerin omuzlarını, sırtını sıvazladığını hissetti. "Bebeğim olacak!" diye hıçkırdı.

"Ne zaman?"

"Yarın!"

Calpurnia onu çekip kaldırdı, önlüğünün ucuyla yüzünü sildi. "Hangi akla hizmet böyle bir fikre kapıldın?"

Jean Louise bir yandan yutkunup dururken bir yandan da büyük ayıbını anlattı, hiçbir şeyi atlamadı, onu Mobile'a göndermemeleri, germemeleri ya da duvara çarpmamaları için yalvardı. "Senin evine yerleşemez miyim? Lütfen, Cal." Onu bu dertten gizlice kurtarması için Calpurnia'ya yalvardı; gece geldiğinde bebeği buradan götürebilirlerdi.

"Bunca zamandır bu derdi içinde taşıyıp duruyordun, ha? Neden hiçbir şey söylemedin?"

Calpurnia'nın onu saran, hiçbir tesellinin kalmadığı yerde onu teselli eden kalın kollarını hissetti. Onun mırıldandığını duydu:

"... kafanı böyle masallarla doldurmak iş mi yani? Bir elime geçirsem, geberteceğim hepsini..."

"Cal, bana yardım edeceksin, değil mi?" dedi ürkekçe.

"Hem de cânım İsa'nın doğumu kadar kesin bir biçimde, bebeğim," dedi Calpurnia. "Şimdi şunu kafana sok, hamile değilsin, hiç de olmadın. O iş öyle olmuyor."

"Şey, hamile değilsem, neyim peki?"

"Bütün o kitaplara rağmen, sen gördüğüm en cahil çocuksun..." Sesi titredi. "... ama tabii, hiç öğrenme şansın olmadı ki..."

Calpurnia yavaşça ve tane tane, basit öyküyü anlattı. Jean Louise dinlerken, bir yıldır derlediği mide bulandırıcı bilgiler kristal berraklığında bir desene kavuştu; Calpurnia'nın boğuk sesi bir yıldır içinde biriken terörü çekip alırken, Jean Louise yaşamın içine geri döndüğünü hissetti. Derin soluklar aldı, serin sonbaharı genzinde duyumsadı. Mutfaktaki sosislerin cızırdadığını duydu, ağabeyinin oturma odasındaki sehpada duran spor dergilerini gördü, Calpurnia'nın saçlarından gelen ekşi-baygın briyantin kokusunu aldı.

"Cal," dedi. "Neden bunlardan hiç haberim olmadı?" Calpurnia kaşlarını çattı, bir yanıt arandı. "Sen bazı şeylerde biraz... geri kaldın, Bayan Scout. Kendine yetişemedin gibi... bak şimdi, eğer bir çiftlikte büyüseydin, yürümeyi öğrenmeden bunları öğrenirdin, ya da etrafında kadınlar olsaydı – annen hayatta olsaydı, bunları öğrenirdin..."

"Annem mi?"

"Evvet efendim. Mesela babanın anneni öptüğünü filan görürdün ve konuşmayı söker sökmez soru sormaya başlardın."

"Bütün bunları onlar da mı yaptı?"

Calpurnia altın kapama azıdişlerini gözler önüne serdi.

"Tanrı iyiliğini versin, dünyaya nasıl geldin sanıyorsun? Tabii ki yaptılar."

"Eh, bence yapmamışlardır."

"Bebeğim, duyduklarından bir anlam çıkarmak için biraz daha büyümen gerekiyor, ama annenle baban birbirlerine deli gibi âşıktı; birini böyle sevdiğinde, Bayan Scout, işte onu yapmak istersin. Birbirine böyle âşık olan herkes, onu yapmak ister. Evlenmek isterler, öpüşmek, sarılmak, işte devamını getirmek ve bebek yapmak isterler."

"Halamla Jimmy Enişte'nin istediğini sanmıyorum."

Calpurnia önlüğünün kenarını kaldırdı. "Bayan Scout, farklı insanlar farklı nedenlerle evlenirler. Bayan Alexandra, bence, bir evi olsun diye evlendi." Calpurnia onun kafasını kaşıdı.

"Ama bunlarla kafanı yorman gerekmez, seni ilgilendiren birşey değil. Önce kendi işini hallet de, başkalarının işlerine ondan sonra kafa patlat." Calpurnia ayağa kalktı. "Şu an senin işin, şu Old Sarumlular'ın söylediklerine aldırmamak –git ve onlara karşı çık demiyorum, sadece ilgilenme diyorum– ve öğrenmek istediğin bir şey olduğunda, doğruca sevgili Cal'ine koşmak."

"İyi de, neden en baştan anlatmadın bunları?"

"Çünkü senin için azıcık erken gibiydi, zaten ilgini de çekmiyordu; öğrenince pek hoşuna gitmeyeceğini düşündük. Bay Finch bekleyelim de bu fikre biraz alışsın, dedi, ama böyle çabuk ve böyle yanlış öğreneceğini hesaba katamadık, Bayan Scout."

Jean Louise hayatından gayet memnun, uzun uzun gerindi, esnedi. Uykusu gelmişti, akşam yemeğine kadar uyanık kalabileceğinden emin değildi. "Bu gece sıcak top ekmek mi yiyeceğiz, Cal?"

"Evet, bayan."

Sokak kapısının çarpıldığını, Jem'in koridoru ağır adımlarla geçtiğini duydu. Mutfağa gidiyordu, buzdolabını açacak, futbol antrenmanının susuzluğunu gidermek için bir şişe sütü başına dikecekti. Tam dalıp giderken aklına, Calpurnia'nın ona hayatında ilk kez "Evet, bayan" ve "Bayan Scout" dediği geldi; bunlar genellikle resmi konukların önünde kullanılan hitap biçimleriydi. Yaşlanıyorum demek ki, diye düşündü.

Jem tepedeki lambayı yakarak onu uyandırdı. Ağabeyinin ona doğru geldiğini gördü; beyaz kazağının önündeki kocaman, kestane rengi *M* harfi fazlasıyla göze çarpıyordu.

"Uyanık mısın, Küçük Üç-Göz?"

"Alay etmesene," dedi. Henry ile Calpurnia onu ele verdiyse, düşüp ölürdü, ama onları da yanında götürürdü.

Dikkatle ağabeyine baktı. Saçları nemliydi, buram buram okulun duşlarında kullanılan keskin sabun kokuyordu. Başlatan ben olayım bari, diye düşündü.

"Hıh, sigara içmişsin," dedi. "Kokusu bir kilometreden geliyor."

"İçmedim."

"Ayrıca savunma hattında nasıl oynayabildiğini bir türlü anlayamıyorum. Çok sıskasın."

Jem gülümsedi, kardeşinin hamlesini görmezden geldi. Söylemişler, dedi Jean Louise içinden.

Jem göğsündeki *M*'ye pat pat vurdu. "Bizim-Asla-Geçit Vermez-Finch, işte bendeniz," dedi. "Bu akşamüstü on tanesinden yedisini yakaladım."

Sehpaya gidip bir futbol dergisi aldı, açtı, sayfalarını çevirdi, bir kez daha çevirirken şöyle dedi: "Scout, başına bir şey gelirse filan... bilirsin... Atticus'a söylemek istemediğin bir şey, hani..."

"Hı?"

"Biliyorsun, okulda başın belaya filan girerse... bana haber vermen yeter. Ben sana göz kulak olurum."

Jem oturma odasından sallana sallana çıktı ve Jean Louise'i gözleri hayretle açılmış, tamamen uyanık mıyım acaba, diye merak eder halde bıraktı.

12

Onu güneş ışığı uyandırdı. Saatine baktı. Beş. Biri gece üzerini örtmüştü. Örtüyü atıp ayaklarını yere indirdi, öylece oturup onları bir anda yirmi altı yaşına basmış bulmanın şaşkınlığıyla uzun bacaklarına baktı. Makosenleri, yirmi dört saat önce çıkardığı yerde, hazırolda bekliyordu. Ayakkabıların yanında tek bir soket çorap duruyordu, diğerini ayağında buldu. Çorabı çıkardı, yalınayak tuvalet masasına yürüdü, gözüne aynadaki yansıması ilişti.

Yüzüne esefle baktı. Bay Burgess'in "Ortlaklar" diyeceği şeye benzemişsin, dedi aynaya. Hey Yarabbi, on beş yıldır böyle uyanmamıştım. Bugün pazartesi, cumartesiden beri buradayım, iznimin bitmesine daha on bir günüm var ve havan toplarının cayırtısıyla uyanıyorum. Kendi haline güldü; eh, kayıtlara geçmiş en *uzun* uykuydu – fillerinkinden bile uzundu, ama hiç de dinlenmiş bir hali yoktu.

Bir paket sigarayla üç mutfak kibriti aldı, kibritleri paketin naylonunun içine soktu, sessizce hole çıktı. Önce tahta kapıyı, sonra da tel kapıyı açtı.

Başka gün olsa, yalın ayak ıslak çimlerde durur, bülbüllerin sabah konserini dinlerdi; her gündoğumunda tazelenen ve dünyanın yarısı tarafından gözden kaçırılan bu sessiz, dingin güzelliğin anlamsızlığı üzerine kafa yorardı. Pırıl pırıl bir doğu göğüne uzanan, gövdesi sarı halkalı çamların altında gezinir, bütün duyuları sabah sevincine yenik düşerdi.

Bu sevinç onu içine almayı bekliyordu, ama Jean Louise ne baktı ne de dinledi. Dün geri dönmeden önce, huzur dolu yalnızca iki dakikası vardı: Taze sabahın ilk sigarasının tadını hiçbir şey öldürmemeli. Jean Louise dumanı kıpırtısız havaya itinayla üfledi.

Düne ihtiyatla dokundu, sonra geri çekildi. Şu an düşünmeye cesaretim yok; yeterince uzaklaşıncaya kadar da olmayacak. Çok tuhaf, diye düşündü, fiziksel acı gibi bir şey olmalı. Acıya dayana-

madığın zaman, vücudun kendini savunmaya geçer derler; bayılırsın ve artık hissetmez olursun. Tanrı sana kaldıramayacağın acıyı yollamaz...

Bu Maycomb'un kadim deyişlerindendi; başsağlığına giden kasabalı üzgün hanımların diline pelesenk olan, ölü yakınlarını tam anlamıyla avutması beklenen bir klişe. Pekâlâ, o da kendini avutacaktı. Kalan iki haftasını evde kibar, mesafeli bir dalgınlıkla oturarak geçirecekti; hiçbir şey söylemeden, hiçbir şey sormadan, hiçbir suçlamada bulunmadan. Bu koşullarda yapabileceğinin en iyisini yapacaktı.

Kollarıyla dizlerini sardı, başını kollarına dayadı. Keşke sizi bir batakhanede iki adi kadınla yakalasaydım – çimenlerin biçilmesi gerek.

Jean Louise garaja gitti, sürme kapıyı kaldırdı. Benzinli çim biçme makinesini çıkardı, yakıt kapağını açıp depoyu kontrol etti. Kapağı geri taktı, minik bir manivelaya hafifçe vurdu, bir ayağını makineye dayadı, öteki ayağını çimlere sağlamca bastı ve marş ipini hızla çekti. Motor iki kez öksürdü, sonra sustu.

Allah kahretsin, boğdum onu.

Çim biçme makinesini çekerek güneşe çıkardı, garaja dönüp kocaman bir çalı kırpma makası buldu. Garaj yolunun girişindeki küçük arka gitti, arkın iki ağzında boy atmış olan gürbüz otları makasla kırpmaya başladı. Ayaklarının altında bir şey kıpırdandı, çukurlaştırdığı sol avucunu küçük çekirgenin üstüne kapatıverdi. Sağ elini yavaşça hayvancağızın altına soktu, avuçlayıp kaldırdı. Çekirgenin deli gibi çırpınan kanatları avuçlarına değiyordu; onu yeniden yere bıraktı. "Dışarılarda çok oyalanmışsın," dedi. "Haydi bakalım doğru eve, anneciğine."

Bir kamyon tepeyi tırmandı, gelip önünde durdu. Zenci bir oğlan kamyonun kenarındaki basamaktan aşağı atladı, ona üç şişe süt uzattı. Jean Louise sütleri götürüp ön basamaklara bıraktı, arka dönerken çim makinesinin ipini bir kere daha çekti. Bu kez motor çalıştı.

Arkasındaki biçilmiş, temiz ve düzgün ize hoşnutlukla baktı. Biçilen otlar taze, gevrekti ve bir dere kenarı gibi kokuyordu. Bay Wordsworth'ün benzinli bir çim biçme makinesi olsaydı, İngiliz Edebiyatı'nın seyri tamamen değişirdi, diye düşündü.

Bir şey görüş hattını ihlal edince, başını kaldırıp baktı. Alexandra ön kapıda duruyor, eliyle derhal-buraya-gel işareti yapıyordu. Yeminle, korsesi üzerinde. Geceleri yatakta yüzüstü dönebiliyor mu acaba?

Alexandra kapıda dikilmiş yeğenini beklerken, böylesi gece faaliyetlerine ilişkin hiçbir ipucu vermiyordu: Gür, kır saçları her zamanki gibi düzgünce toplanmıştı; makyajsızdı ve bu hiçbir fark yaratmamıştı. Hayatı boyunca gerçek anlamda herhangi bir duygu hissetti mi acaba? Francis ortaya çıktığında muhtemelen canını acıtmıştır, ama herhangi bir şeyin onu etkileyip etkilemediğini cidden merak ediyorum.

"Jean Louise!" diye tısladı halası. "O şeyle kasabanın yarısını yataklarından uğratıyorsun! Babanı uyandırdın bile, dün gece zaten gözünü bile kırpmadı. Derhal durdur şunu!"

Jean Louise motoru susturdu, bastıran ani sessizlik, onlarla arasındaki ateşkesi sonlandırdı.

"Ayrıca o şeyi çıplak ayak çalıştırmaman gerektiğini biliyorsun. Fink Sewell bu yüzden üç ayak parmağını kaybetti, Atticus da geçen sonbahar arka bahçede bununla bir buçuk metrelik bir yılanı biçti. Cidden yani, bazen öyle şeyler yapıyorsun ki, kim görse çizmeyi aştığını düşünür!"

Jean Louise kendine rağmen gülümsedi. Alexandra'nın arada bir sözcükleri yerli yersiz kullandığı, uygunsuz benzetmeler yaptığı görülmemiş şey değildi; Mobile'lı bir Yahudi ailenin en genç üyesinin, on üçüncü yaşını doldurduğu gün sergilediği iştah üzerine yaptığı yorum, en akılda kalanlardan biriydi: Alexandra, Aaron Stein'ın bugüne kadar gördüğü en açgözlü oğlan olduğunu, *Menopoz* günü tam on dört tane mısır yediğini söylemişti.

"Sütü neden içeri almadın? Şimdiye çoktan kesilmiştir."

"Sizleri uyandırmak istemedim, halacığım."

"Eh, uyandık bile," dedi kadın aksi aksi. "Kahvaltı ister misin?"

"Sadece kahve, lütfen."

"Bu sabah senden giyinip kasabaya inmeni isteyeceğim. Atticus'u arabayla bırakacaksın. Bugün eli kolu hiç tutmuyor."

Keşke babası evden ayrılıncaya kadar yataktan çıkmasaydı; öte yandan, onu kasabaya götürmesi için babası nasılsa uyandırırdı onu.

Eve girdi, mutfağa gidip masaya oturdu. Alexandra'nın, babasının tabağının yanına koyduğu acayip yeme-içme aletlerine baktı. Atticus burada çizgiyi çekmiş, yemek yerken birinin ona yardım etmesinin önünü kesmişti, Doktor Finch de sorunu çözmek için bir çatal, bıçak ve kaşığın saplarını kocaman, tahta makaralara sıkıştırmıştı.

"Günaydın."

Jean Louise babasının mutfağa girdiğini duydu. Gözlerini tabağına dikti. "Günaydın, efendim."

"Duyduğuma göre kendini iyi hissetmiyormuşsun. Eve gelince sana bir baktım, ama mışıl mışıl uyuyordun. Bu sabah iyi misin?"

"Evet, efendim."

"Sesin pek öyle gelmiyor."

Atticus bütün bu nimetler ve sahip oldukları bütün lütuflar için Efendimize şükranlarını sundu, bardağını tutup kaldırdı, içindekini masaya döktü. Süt kucağına aktı.

"Özür dilerim," dedi. "Bazı sabahlar toparlanmam biraz vakit alıyor."

"Kıpırdama, şimdi temizlerim." Jean Louise fırlayıp kalktı, lavaboya gitti. İki elbezini dökülen sütün üzerine attı, çekmeceden temiz bir bez alıp babasının pantolonuyla gömleğindeki lekeleri sildi.

"Bugünlerde kuru temizlemeciye okkalı faturalar ödüyorum," dedi babası.

"Evet, efendim."

Alexandra, Atticus'un tabağına yumurta, jambon ve kızarmış ekmek koydu. Artık babasının bütün dikkati kahvaltıya yöneldiğinden, Jean Louise ona rahatça bakabileceğini düşündü.

Atticus değişmemişti. Yüzü her zamanki gibiydi. Neden bugün Dorian Gray'e ya da işte öyle birine benzeyeceğini sandım ki?

Telefon çalınca yerinden sıçradı.

Jean Louise ne yapsa, telefonun sabahın altısında çalmasına alışamayacak, ayak uyduramayacaktı. Mary Webster'in Saati. Telefonu Alexandra açtı, sonra mutfağa döndü. "Telefon sana, Atticus. Arayan şerif."

"Ne istediğini sor Zandra, lütfen."

Alexandra yeniden göründüğünde, şöyle dedi: "Biri seni aramasını istemiş galiba..."

"Söyle de Hank'i arasın. Bana söylemek istediği her neyse, Hank'e söyleyebilir." Jean Louise'e döndü. "Hem bir kız kardeşim hem de genç bir ortağım olduğuna öyle memnunum ki. Birinin kaçırdığını öteki hallediyor. Bu saatte şerifin ne istediğini de merak ettim doğrusu."

"Ben de öyle," dedi kız dümdüz bir sesle.

"Tatlım, bugün gidip Allen'a bir görün derim. Tersliğin üstünde."

"Evet, efendim."

Gizlice babasının kahvaltı edişini izledi. O hantal aleti şekli de boyu da normal bir şeymiş gibi kullanıyordu. Yüzüne çaktırmadan bir göz attı ve beyaz kıl dipleriyle kaplı olduğunu gördü. Sakal bıraksaydı, aksakallı bir erkek olurdu, ama saçları yeni yeni kırlaşıyordu, kaşlarıysa hâlâ kapkaraydı. Jack Amca'nın saçları şimdiden alnına kadar aklaşmış, halasınınkiler de iyice kırlaşmıştı. Gitme vaktim yaklaşınca, benimkiler beyazlamaya nereden başlayacak acaba? Ne diye böyle şeyler düşünüyorum ki?

"İzninizle," diyerek kalktı, kahvesini alıp oturma odasına geçti. Fincanı bir sehpaya bıraktı, tam storları açmaya koyulmuştu ki, Henry'nin arabasının garaj yoluna girdiğini gördü. Henry onu pencerenin önünde dikilirken buldu.

"Günaydın. Solgun bir gökyüzüne benziyorsun," dedi.

"Teşekkür ederim. Atticus mutfakta."

Henry her zamanki gibi görünüyordu. İyi bir uyku çektikten sonra, yara izi eskisi kadar belirgin değildi. "Bir şeye mi bozuldun?" diye sordu. "Dün balkona el salladım, ama fark etmedin."

"Beni gördün mü?"

"Tabii. Dışarıda bizi beklersin diye umuyordum, ama çıktığımızda gitmiştin. Bugün daha iyisin ya?"

"Evet."

"Eh, yine başımın etini yeme de."

Jean Louise kahvesini içti, bir fincan daha istediğine karar verdi ve Henry'nin peşinden mutfağa girdi. Henry lavaboya yaslanmış, işaret parmağına taktığı araba anahtarını çeviriyordu. Neredeyse dolaplarla aynı boyda, diye düşündü kız. Ona normal, aklı başında bir cümle söylemeyi bir daha asla beceremeyeceğim.

"... velhasıl olmuş," diyordu Henry. "Er ya da geç olacaktı zaten."

"İçkili miymiş?" diye sordu Atticus.

"İçkili değil, körkütük sarhoşmuş. Sahibi oldukları şu batakhanede sabaha kadar süren bir içki aleminden dönüyormuş."

"Ne olmuş?" dedi Jean Louise.

"Zeebo'nun oğlan," dedi Henry. "Şerif hapse attığını söylüyor –oğlan ondan Atticus'u aramasını istemiş– gelip çıkarması için... hıh."

"Neden?"

"Tatlım, Zeebo'nun oğlu bu sabah şafak vakti, son sürat Mahalle'den çıkarken karşıdan karşıya geçmekte olan yaşlı Bay Healy'yi ezmiş, oracıkta öldürmüş."

"Ah, hayır..."

"Kimin arabasıymış?" diye sordu Atticus.

"Zeebo'nun sanırım."

"Ne dedin şerife?"

"Oğlana söyle, Atticus bu davaya elini bile sürmez, dedim."

Atticus dirseklerini masaya dayadı, kendini geri itti.

"Bunu yapmamalıydın, Hank," dedi yumuşak bir sesle. "Tabii ki alacağız davayı."

Teşekkürler, Tanrım. Jean Louise hafifçe içini çekti, gözlerini ovuşturdu. Zeebo'nun oğlu, Calpurnia'nın torunu oluyordu. Atticus pek çok şeyi unutmuş olabilirdi, ama o aileyi asla unutmazdı. Dün hızla çözülüyor, kötü bir geceye dönüşüyordu. Zavallı Bay Healy, büyük olasılıkla öyle sarhoştu ki, başına ne geldiğini anlamamıştı bile.

"Ama Bay Finch," dedi Henry. "Bence hiçbiri–"

Atticus kolunu sandalyenin köşesine dikkatle yerleştirdi. Düşüncelerini toplarken, saat kösteğine dokunmak, saat cebini dalgın dalgın karıştırmak gibi bir alışkanlığı vardı. Bugün elleri kıpırtısızdı.

"Hank, tahminimce, davadaki bütün olguları öğrenince, oğlan için yapabileceğimiz en iyi şey, suçu kabul etmek olacak. Şimdi, oturup yanlış ellere düşmesini beklemektense, mahkemede onun yanında yer almamız daha doğru olmaz mı?"

Henry'nin yüzüne yavaş yavaş bir gülümseme yayıldı. "Ne demek istediğinizi anlıyorum, Bay Finch."

"Eh, ben anlamıyorum," dedi Jean Louise. "Yanlış eller dediğiniz ne?"

Atticus ona döndü. "Scout, sen muhtemelen bilmiyorsundur, ama parasını NAACP'nin ödediği avukatlar buralarda akbabalar gibi dolanıyor ve aynen böyle bir şeyin olmasını bekliyorlar..."

"Siyah avukatları mı kastediyorsun?"

Atticus başıyla doğruladı. "Evet. Artık eyalette onlardan üç ya da dört tane var. Çoğunlukla Birmingham'da ya da o tür yerlerdeler, ama şehir şehir geziyor, gözlüyor ve bir Zencinin beyaz birine karşı bir suç işlenmesini bekliyorlar... ne kadar çabuk haberdar olduklarını bilsen şaşarsın. Ve anında ortaya atılıp, şey, anlayabileceğin şekilde açıklayayım, böyle duruşmaların jürisin-

de mutlaka Zenci bulunmasını talep ediyorlar. Jüri komisyonunun üyelerini mahkemeye davet ediyor, yargıcın değiştirilmesini istiyor, bildikleri her yasal numarayı deniyorlar – ki bilmedikleri numara da yok. Yargıcı hata yapmaya zorluyorlar. Hepsinden önemlisi de, durum lehlerine görünüyorsa, davayı federal bir mahkemeye taşımaya çalışıyorlar. Bunlar hemen yanı başımızdaki komşu mahkemelerde oldu, burada da olmayacağının hiçbir garantisi yok."

Atticus, Henry'ye döndü. "İşte bu yüzden, bizi istiyorsa davasını üstleneceğimizi söylüyorum."

"NAACP'nin Alabama'da faaliyet göstermesi yasak diye biliyordum," dedi Jean Louise.

Atticus'la Henry ona bakıp güldüler.

"Tatlım," dedi Henry, "Abbott İlçesi'nde buna benzer bir olay olduğunda neler döndüğünden haberin yok. Bu bahar bir süre, ciddi bir bela çıkmasından korktuk. Burada bile, nehrin karşısındaki insanlar bulabildikleri bütün cephaneyi toplayıp–"

Jean Louise mutfaktan çıktı.

Oturma odasında Atticus'un temkinli, tarafsız sesini duydu: "... akıntının önünü bu taraftan azıcık kesmek... Maycomblu bir avukat istemesi iyi oldu..."

Kendini tutmazsa kahvenin midesinden kabarıp taşması an meselesiydi. Calpurnia'nın kabilesi her zaman ve ilk önce kime başvurmuştu? Atticus, Zeebo'yu kaç kere boşamıştı? En az beş kez. Bu oğlan hangisiydi? Bu sefer başı ciddi beladaydı, gerçek yardıma ihtiyacı vardı; peki bunlar ne yapıyor, mutfakta oturmuş NAACP'den bahsediyor... çok değil, kısa bir süre önce olsaydı, Atticus bunu sırf iyiliğinden yapardı, sırf Cal'in hatırı için yapardı. Bugün ilk iş gidip Cal'i görmeli...

Sevdiği insanları pençesine alan bu korkunç veba neyin nesiydi böyle? Jean Louise'in onu böyle apansız, çırılçıplak görmesinin nedeni, ondan uzakta olması mıydı? Kana yıllar içinde, yavaş yavaş mı sızmıştı yoksa? Burnunun dibinde öylece duruyor,

Jean Louise'in bakmasını, görmesini mi bekliyordu? Hayır, hiç de değil. Sıradan insanları ciğerleri patlayasıya haykıran pisliklere dönüştüren neydi; Jean Louise'e benzeyen, onun hamurundan olan insanları katılaştırıp daha önce hiç ağızlarına almadıkları "pis zenci" sözcüklerini söyleten şey neydi?

"... hadlerini bilirler umarım," dedi Alexandra, Atticus ve Henry'yle birlikte oturma odasına girerken.

"Kaygılanacak bir şey yok," dedi Henry. "Bundan da sağ salim çıkarız. Tatlım, bu akşam yedi buçuk?"

"Evet."

"Eh, biraz daha hevesli görünebilirsin yani."

Atticus kıkırdadı. "Senden bıktı bile, Hank."

"Sizi kasabaya götüreyim mi, Bay Finch? Vakit fena halde erken, ama yola koyulup sabah serinliğinden istifade bazı işleri halletmek istiyorum."

"Sağol, ama Scout beni daha sonra götürür."

Çocukluk lakabını kullanması, kulaklarına gümbürtüyle çarptı. Bana bir daha asla böyle hitap etme. Bana Scout diyen adam öldü ve senin mezarına gömüldü.

"Jean Louise, bir liste hazırladım, Jitney Jungle'dan almanı istiyorum," dedi Alexandra. "Şimdi gidip üstünü değiştir. Kasabaya bir koşu gidip dönebilirsin –dükkan açık– babanı da sonra götürürsün."

Jean Louise banyoya gidip küvetteki sıcak suyu açtı. Odasına döndü, dolaptan pamuklu bir elbise çekip koluna attı. Bavulunda topuksuz bir çift ayakkabı buldu, bir külot aldı, hepsini banyoya götürdü.

Ecza dolabının aynasında kendine baktı. Hanginiz Dorian şimdi?

Gözlerinin altında mavi-kahverengi gölgeler vardı, burnunun kenarlarından ağzının köşelerine inen çizgiler belirgindi. Çizgiler artık gayet aşikar, diye düşündü. Yanağını tutup çekti, elmacıkkemiğinin üstünde oluşan incecik kırışıklığa baktı. Umu-

rumda bile değil. Kendimi evliliğe hazır hissettiğimde, doksanıma basmış olacağım ve iş işten geçmiş olacak. Kim gömecek beni? Ailenin en genciyim – işte insanlar bu yüzden çocuk doğuruyor.

Soğuk suyu açıp suyu ılıştırdı, dayanabileceği ısıya gelince küvete girdi, ölçülü bir şekilde keselendi, sabunlandı, suyu boşalttı, çabucak kurulanıp giyindi. Küveti gelişigüzel yıkadı, ellerini kuruladı, havluyu asıp banyodan çıktı.

"Dudaklarına ruj sür," dedi, koridorda onu karşılayan halası. Sonra da dolaba gidip elektrikli süpürgeyi çıkardı.

"Dönünce ben yaparım," dedi Jean Louise.

"Döndüğünde bitmiş olur."

Güneş, Maycomb'un kaldırımlarını henüz kavurmamıştı ama yakındı. Jean Louise arabayı bakkalın önüne park etti, içeriye girdi.

Bay Fred onunla tokalaştı, onu gördüğüne memnun olduğunu söyledi, makineden soğuk bir kola aldı, ıslak şişesini önlüğüyle kurulayıp ona verdi.

Hayatın hiç değişmeyen iyi yönlerinden biri de bu, diye düşündü kız. Bay Fred yaşadıkça, ben buraya döndükçe, o burada beni... şu yalın karşılama biçimiyle bekliyor olacak. Nereden aklında kalmıştı bu? Alice Harikalar Diyarında? Tavşan Kardeş? Yo, Bay Köstebek. Uzun bir yolculuktan dönen, yorgunluktan bitkin haldeki Köstebek, tanıdıklarının kucaklamak üzere sakin sakin onu beklediğini görür.

"Ben malzemeleri hazırlayayım, sen de rahat rahat kolanı iç," dedi Bay Fred.

"Teşekkür ederim, efendim," dedi Jean Louise. Listeye baktı, gözleri büyüdü. "Halam Kuzen Joshua'ya gitgide daha çok benziyor. Kokteyl peçetesiyle ne yapacak ki?"

Bay Fred kıkırdadı. "Tahminimce parti peçetesi demek istiyor. Onun ağzından kokteyl kelimesini hiç duymadım."

"Bundan sonra da duymayacaksın."

Bay Fred işe koyuldu, az sonra dükkanın arka tarafından seslendi. "Bay Healy'yi duydun mu?"

"Ah... Hı hı..." dedi Jean Louise. O bir avukatın kızıydı.

"Ona neyin çarptığını bilememiş," dedi Bay Fred. "İşin aslı, nereye gittiğini bile bilmiyormuş, zavallı ihtiyar. Bugüne kadar kaçak içkiyi onun gibi tüketen birini görmedim. Bu onun hayattaki tek başarısıydı."

"Şişe çalardı bir de, değil mi?"

"Hem de nasıl çalardı," dedi Bay Fred. "Adliye'de yetenek yarışması yaptıkları geceleri anımsıyor musun? Mutlaka orada olur, şişesini üflerdi. Şişeyi dolu getirir, sesini yumuşatmak için biraz içer, sonra biraz daha, içkinin seviyesi iyice düşünce de solosuna başlardı. Hep *Old Dan Tucker*'ı çalar, her an bir rezalet çıkaracak diye hanımlar telaşlanırdı; ama içtiğini bir türlü kanıtlayamadılar. Bilirsin, saf alkol pek kokmaz."

"Neyle geçinirdi?"

"Emekli aylığıyla, sanırım. İspanyol Savaşı – doğrusunu istersen, bir savaşa katılmış ama hangisiydi unuttum. İşte, istediklerin."

"Teşekkürler, Bay Fred," dedi Jean Louise. "Aman Tanrım, yanıma para almayı unutmuşum. Kasa fişini Atticus'un masasına bırakabilir miyim? Az sonra o da kasabaya inecek."

"Elbette, tatlım. Baban nasıl?"

"Bugün tatsız, ama Tufan da başlasa bürosuna gidecektir."

"Neden bu sefer temelli kalmıyorsun?"

Bay Fred'in yüzünde iyi niyetli bir meraktan fazlasını göremeyince, gardını indirdi: "Bir gün öyle yapacağım."

"Biliyor musun, Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştım," dedi Bay Fred. "Denizaşırı gitmedim, ama ülkenin büyük kısmını gördüm. Geri dönmek içimden gelmedi, ben de savaştan sonra on yıl uzaklarda kaldım, ancak kalış sürem uzadıkça Maycomb'u da gittikçe daha çok özledim. Öyle bir noktaya gelmiştim ki, ya dönecektim ya da ölecektim. İnsan memleketini yüreğinden asla söküp atamıyor."

"Bay Fred, Maycomb'un diğer küçük kasabalardan hiçbir farkı yok. Siz yalnızca bir kesit alıyorsunuz ve–"

"Öyle değil, Jean Louise. Bunu sen de biliyorsun."

Jean Louise başını doğrularcasına salladı. "Haklısınız."

Nedeni, yaşamının burada başlamış olması değildi. Nedeni, insanların burada doğmuş, doğmuş, doğmuş olmasıydı, ta ki sonunda seni doğurtuncaya kadar; sıra sana, Jitney Jungle'da kola içen şu kadına gelinceye kadar.

Şimdiyse keskin bir ayrışmanın, bir kopuşun farkındaydı; sırf Atticus'la Henry'den de değil üstelik. Bütün Maycomb ve Maycomb İlçesi saatler ilerledikçe ondan uzaklaşıyor, o da otomatikman kendini suçluyordu.

Arabaya binerken başını çarptı. Bunlara bir türlü alışamayacağım. Jack Amca'nın felsefesinde birkaç sağlam nokta var gerçekten de.

Alexandra arka koltuktaki alışveriş torbalarını aldı. Jean Louise yana eğildi, binmesi için babasına kapıyı açtı; sonra onun üstünden eğilip tekrar kapadı.

"Bugün araba sana lazım mı, halacığım?"

"Hayır, canım. Bir yere mi gideceksin?"

"Evet efendim. Çok gecikmem."

Pür dikkat sokağı incelemekteydi. Yeter ki ona bakmayayım, onu duymayayım, onunla konuşmayayım.

Berberin önünde durunca, "Bay Fred'e borcumuzu sorar mısın?" dedi. "Kasa fişini torbadan çıkarmayı unuttum. Senin ödeyeceğini söylemiştim."

Sonra kapıyı açtı, babası da arabadan indi.

"Dikkatli ol!"

Atticus yanlarından geçen arabanın sürücüsüne el salladı. "Çarpmadı canım," dedi.

Jean Louise alanın etrafında bir tur attı, Meridian otoyoluna çıkıp bir çatalağzına gelinceye kadar ilerledi. Burada olmuş olmalı, diye düşündü.

Asfaltın bittiği yerdeki kırmızı çakıltaşlarında koyu renk lekeler vardı; arabayla Bay Healy'nin kanının üzerinden geçti. Toprak yolda bir başka çatalağzına varınca sağa döndü, kocaman arabanın tamamen kapladığı, daracık bir patikada ilerledi. Daha fazla gidemeyeceği noktaya kadar gitti.

Kenardaki hendeğe doğru yan yatmış arabalar, yolu tıkamıştı. Sonuncunun arkasına park edip dışarıya çıktı. Sıra boyunca yürürken 1939 model bir Ford'un, hafiften klasikleşmiş bir Chevrolet'nin, bir Willy'nin yanından geçti, ön kapısında, kromdan bir yarım çemberin içindeki MEKANI CENNET OLSUN sözcükleri dikkat çeken, turkuvaz rengi bir cenaze arabası görünce durakladı. Afallamıştı, arabanın içine bir göz attı: Arka tarafa sıra sıra sandalyeler çivilenmişti, dolayısıyla boylu boyunca yatan, ölü ya da diri bir bedene yer yoktu. Bu bir taksi, diye düşündü.

Kapının üzerindeki çıngıraklı teli çekip içeriye girdi. Calpurnia'nınki tertemiz süpürülmüş bir bahçeydi: Jean Louise daha yeni süpürüldüğünü anlayabiliyordu, pürüzsüz ayak izleri arasında, çalı süpürgesinin bıraktığı tırtıklı izler hâlâ belirgindi.

Başını kaldırıp baktı, Calpurnia'nın küçük evinin sundurmasını envai çeşit kılığa bürünmüş Zenciler doldurmuştu: Bayramlık elbiselerini giymiş iki kadın, benekli patiskadan önlük takmış bir başkası, bir de tarla kıyafeti giymiş kadın vardı. Jean Louise erkeklerden birinin Profesör Sumpter olduğunu fark etti; Maycomb İlçesi'nin en büyük Zenci okulu olan Mt. Sinai Ticaret Enstitüsü'nün müdürüydü. Profesör Sumpter her zamanki gibi siyahlara bürünmüştü. Jean Louise diğer siyahlı adamı tanımıyor olsa da, papaz olduğunu anlamıştı. Zeebo'nun üzerinde iş tulumu vardı.

Onu görünce sırtlarını dikleştirdiler, sundurmanın kenarından çekilip yekvücut oldular. Erkekler şapkalarını, kasketlerini çıkardı, önlüklü kadın ellerini önlüğünün altında birleştirdi.

"Günaydın, Zeebo," dedi Jean Louise.

Zeebo öne doğru bir adım atıp düzeni bozdu. "Nassınız, Bayan Jean Louise? Burda oldunuzu bilmiyoduk."

Jean Louise, Zencilerin onu süzdüğünün fazlasıyla farkındaydı. Sessiz ve saygılıydılar, yoğun bir dikkatle onu gözlüyorlardı. "Calpurnia evde mi?" diye sordu.

"Evet efendim, Bayan Jean Louise, annem evde. Çaarmamı ister misin?"

"İçeri girebilir miyim, Zeebo?"

"Evet, efendim."

Siyahlar iki yana çekilip oturma odasına girebilmesi için ona yol verdiler. Nasıl davranması gerektiğinden emin olamayan Zeebo kapıyı açtı, geçmesi için geri durdu. "Bana yolu göster, Zeebo," dedi kız.

Onun peşinden karanlık bir salona girdi, havaya temiz bir Zencinin tatlımsı, mis kokusu ile enfiye ve *Hearts of Love* briyantinin kokusu sinmişti. O girince, birkaç gölgeli karaltı ayağa kalktı.

"Bu taraftan, Bayan Jean Louise."

Küçücük bir koridorda ilerlediler, Zeebo çam ağacından, boyasız bir kapıyı tıklattı. "Anne," dedi. "Bayan Jean Louise geldi." Kapı yavaşça açıldı, aralıkta Zeebo'nun karısının başı göründü. Kadın, üçünün zar zor sığabildiği koridora çıktı. "Merhaba, Helen," dedi Jean Louise. "Calpurnia nasıl?"

"Felaket durumda, Bayan Jean Louise. Frank'in başı daha önce hiç derde girmemişti..."

Frank'ti demek. Calpurnia çok sayıdaki torunları arasında en çok Frank'le gururlanırdı. Oğlan Tuskegee Enstitüsü'nün bekleme listesindeydi. Doğuştan yetenekli bir tesisatçıydı, içinden su geçen her şeyi onarabilirdi.

Peş peşe doğurup durmaktan karnı sarkmış olan Helen, sırtını duvara yasladı. Ayakları çıplaktı.

"Zeebo," dedi Jean Louise, "Helen'le yine beraber mi yaşıyorsunuz?"

"Evet efendim," dedi Helen uysalca. "Epiy yaşlandı artıkın." Jean Louise mahcup mahcup bakan Zeebo'ya gülümsedi. Jean Louise hayatı buna bağlı olsa bile, Zeebo'nun karman çorman

medeni geçmişini çözmeyi asla beceremezdi. Helen'in, Frank'in annesi olduğunu tahmin ediyordu, ama emin değildi. Helen'in Zeebo'nun ilk karısı olduğundan emindi, şimdiki karısı olduğundan da aynı şekilde emindi, tamam, ama arada daha kaç kişi vardı allasen?

Atticus'un bu çiftten bahsettiğini anımsıyordu, yıllar önce boşanmak için onun bürosuna gelmişler. Onları barıştırmayı deneyen Atticus, Helen'e kocasını geri alıp almayacağını sormuş. "Bakın şincik, efendim, Bay Finch," demiş kadın tane tane. "Zeebo etrafta sürtüp duruyo, başka kadınlarla düşüp kalkıyo. Benden artıkın hoşlaşmıyo, karısından hoşlaşmayan bi koca istemem."

"Helen, Calpurnia'yı görebilir miyim?"

"Evet, bayan, buyrun girin."

Calpurnia odanın bir köşesinde, şöminenin karşısındaki ahşap sallanan sandalyede oturuyordu. Odada demir bir karyola, onun üzerinde de "Çift Alyans" desenli bir yatak örtüsü vardı. Duvarda Zencilere ait üç tane devasa, yaldız çerçeveli fotoğrafla, bir de Coca-Cola takvimi asılıydı. Kalınca şömine rafı alçı, porselen, kil ve opalden yapılma küçük, parlak süs eşyalarıyla doluydu. Tavandan sarkan kordonun ucundaki çıplak ampul yanıyor, şöminenin gerisindeki duvara ve Calpurnia'nın oturduğu köşeye keskin gölgeler düşürüyordu.

Ne kadar küçük görünüyor, diye düşündü Jean Louise. Eskiden nasıl da uzundu.

Calpurnia yaşlanmıştı, kemikleri çıkmıştı. Gözleri bozulduğundan, teninin tatlı kahverengisiyle haşin bir tezatlık oluşturan, siyah çerçeveli bir gözlük takmıştı. İri elleri kucağındaydı, Jean Louise içeri girince ellerini kaldırdı, parmaklarını açtı.

Calpurnia'nın kemikli parmaklarını gören Jean Louise'in boğazı sıkışıverdi; Jean Louise hastalandığında öyle narinleşen, yaramazlık ettiğinde birer abanoz kesilen, anlaşılması güç, çetrefil görevleri yıllarca, büyük bir sevgiyle yerine getiren parmaklar. Jean Louise onları tutup dudaklarına götürdü.

"Cal," dedi.

"Otur, bebeğim," dedi Calpurnia. "Sandalye var mı orda?"

"Var, Cal." Jean Louise bir sandalye çekti, eski dostunun karşısına oturdu.

"Cal, sana şunu söylemeye geldim – senin için yapabileceğim bir şey varsa, bana mutlaka söylemelisin."

"Teşekkür ederim, bayan," dedi Calpurnia. "Aklıma hiçbişi gelmiyo."

"Bilmeni isterim ki, Bay Finch'in bu sabah erkenden olaydan haberi oldu. Frank şerife onu aratmış, Bay Finch de... ona yardım edecek."

Sözcükler dudaklarında eriyip gitti. Dün değil evvelsi gün olsaydı, öyle bir güvenle "Bay Finch ona yardım edecek" derdi ki, duyan da Atticus'un geceyi gündüze çevireceğini sanırdı.

Calpurnia başını salladı. Başını kaldırmış doğruca kıza bakıyordu. Beni iyi göremiyor, diye düşündü Jean Louise. Kaç yaşında acaba? Yaşını hiçbir zaman tam bilemedim, kendisinin de bildiğinden kuşkuluyum ya neyse.

"Merak etme, Cal," dedi. "Atticus elinden geleni yapacaktır."

"Yapçaanı biliyorum, Bayan Scout. Hep en iyisini yapar. Hep duğrusunu yapar."

Jean Louise ağzı hayretten açık şekilde yaşlı kadına bakakaldı. Calpurnia resmi durumlarda ortaya çıkan, kibirli bir vakarla oturuyordu; onunla birlikte bozuk dilbilgisi de ortaya çıkardı. Şu an dünya dönmeyi kesseydi, ağaçlar donsa, deniz aldığı ölüleri geri verseydi, Jean Louise farkına varmazdı.

"*Calpurnia*!"

Calpurnia'nın konuştuğunu hayal meyal duydu. "Frank, o yanlış yaptı... bedelini ödeyecek... torunumu çok seviyorum... ama Bay Finch olsa da olmasa da hapse gircek..."

"*Calpurnia, kes şunu!*"

Jean Louise ayağa fırlamıştı. Gözyaşlarının atağa geçtiğini hissetti, kör gibi pencereye yürüdü.

Yaşlı kadın hiç kıpırdamamıştı. Jean Louise dönüp bakınca, onun öylece oturduğunu gördü; muntazaman soluk alıp veriyor gibiydi.

Calpurnia konuk ağırlama tavrını takınmıştı.

Jean Louise yeniden onun karşısına geçip oturdu. "Cal," diye feryat etti, "Cal, Cal, Cal, bana ne yapıyorsun böyle? Neyin var? Ben senin bebeğinim, beni unuttun mu? Neden beni dışlıyorsun? Bana ne yapıyorsun?"

Calpurnia ellerini kaldırdı, yavaşça indirip sallanan sandalyenin kolçaklarına dayadı. Yüzünde milyonlarca minik kırışıklık vardı, kalın camların ardındaki gözleriyse loştu.

"Sizler bize ne yapıyorsunuz peki?" dedi.

"Size mi?"

"Evet, efendim. Bize."

Jean Louise usulca konuştu, Calpurnia'dan çok kendine hitap etti: "Yaşadığım sürece başıma böyle bir şeyin geleceği, aklımın köşesinden bile geçmezdi. Ama işte, geldi. Beni iki yaşımdan beri büyüten insanla konuşamıyorum... şurada oturmuş aynen bunu yaşıyorum ve buna inanamıyorum. Aklım almıyor. Konuş benimle, Cal. Tanrı aşkına benimle dosdoğru konuş. Böyle susup oturma!"

Yaşlı kadının yüzüne baktı ve umut olmadığını anladı. Calpurnia onu gözlüyordu ve Calpurnia'nın gözlerinde şefkatten eser yoktu.

Jean Louise ayaklandı. "Bana bir tek şey söyle, Cal," dedi. "Gitmeden önce, tek bir şey... lütfen, bilmek zorundayım. Bizden nefret mi ettin yoksa?"

Yaşlı kadın yılların olanca ağırlığıyla ezilmiş bir halde, hiç konuşmadan oturuyordu. Jean Louise bekledi.

Sonunda, Calpurnia başını hayır anlamında salladı.

"Zeebo," dedi Jean Louise, "yapabileceğim bir şey olursa, Tanrı aşkına ara beni."

"Evet efendim," dedi koca adam. "Ama yapılıcak bi şi yok gibi gözüküyo. Frank onu kesin öldürdü ve kimse bi şi yapamaz. Bay Finch bilem böyle bi konuda hiçbi şi yapamaz. Sen buralardayken, benim senin için yapabileceğim bi şi var mı, bayan?"

Sundurmada, onlar için açılmış boşlukta duruyorlardı. Jean Louise içini çekti. "Evet, Zeebo, şu an var. Gelip arabamı çevirmeme yardım edebilirsin. Bana kalsa, kendimi mısır tarlasında bulurum."

"Evet efendim, Bayan Jean Louise."

Yoldaki daracık, sınırlı boşlukta arabaya ustalıkla manevra yaptıran Zeebo'yu seyretti. Umarım eve dönecek gücü bulabilirim, diye düşündü. "Teşekkür ederim, Zeebo," dedi canından bezmiş bir halde. "Dediklerimi unutma." Zenci, şapkasının siperine dokundu, annesinin evine döndü.

Jean Louise arabada oturdu, gözlerini direksiyona dikti. Nasıl olur da, şu yeryüzünde sevdiğim her şeyi iki gün içinde kaybederim? Jem olsa, o da bana sırt çevirir miydi? Bu kadın bizi sevdi, yemin ederim sevdi. Ama az önce karşımda öylece oturdu ve beni değil, beyaz bir insanı gördü. Beni o büyüttü, şimdiyse umurunda bile değil.

Bu hep öyle değildi, yemin ederim değildi. İnsanlar bir nedenle birbirlerine güvenirdi; nedenini unuttum. O zamanlar birbirlerini atmaca misali kollamazlardı. On yıl önce olsa, şu basamakları tırmanırken karşılaştığım bakışlarla asla karşılaşmazdım. Cal bizlerden birine o konuk ağırlama hallerini asla takınmazdı... Jem'in, o değerli, biricik Jem'inin ölümü az kaldı yüreğine iniyordu...

Jean Louise iki yıl önce bir akşamüzeri Calpurnia'nın evine gidişini anımsadı. Kadın bugün olduğu gibi, odasında oturuyordu, gözlüğü burnuna düşmüştü. Ağlıyordu. "Onu yola getirmek hep öyle kolaydı ki," dedi Calpurnia. "Canım oğlum,

yaşamı boyunca tek bir gün sorun yaratmadı. Savaştan dönerken bana bir armağan getirdi, elektrikli bir palto." Gülümseyince, Calpurnia'nın yüzü milyonlarca kırışığa kesti. Yatağa gitti, altından geniş bir kutu çekti. Kutuyu açtı, siyah deriden geniş mi geniş, kocaman bir şey çıkardı. Bir Alman askeri pilotunun paltosuydu. "Gördün mü?" dedi. "Isınıyor." Jean Louise paltoyu inceleyince, içine minicik kablolar döşenmiş olduğunu gördü. İçi pil dolu bir cebi vardı. "Bay Jem, kışın kemiklerini ısıtır, demişti. Ondan korkmamamı, ama çalışırken dikkatli olmamı söylemişti." Arkadaşları, komşuları elektrikli paltonun içindeki Calpurnia'ya gıpta etmişti. "Cal," dedi Jean Louise. "Lütfen geri dön. Senin evde olmadığını bilirsem, New York'a iç huzuruyla dönemem." Bunun yardımı olmuş gibiydi: Calpurnia doğrulup oturmuş, başını sallamıştı. "Tamam, bayan," dedi. "Geri döneceğim. Tasalanma."

Jean Louise marş düğmesine bastı, araba kayarcasına yola koyuldu. *Hop tiri tiri tiri nam, yakala zenciyi ayak parmağından. Höykürürse de düş yakasından...* Tanrı yardımcım olsun.

BEŞİNCİ KISIM

13

Alexandra mutfak masasındaydı, yemek pişirme ayinlerinden birine dalıp gitmişti. Jean Louise parmak uçlarına basarak geçip gitmeyi denediyse de, işe yaramadı.

"Gel de bir bak."

Halası masadan biraz uzaklaştı, üç katlı narin sandviçlerle dolu, kesme kristalden servis tabaklarını gözler önüne serdi.

"Atticus'un öğle yemeği mi?"

"Hayır, bugün karnını kasabada doyurmaya çalışacak. Kadın konukların arasına paldır küldür dalmaktan nefret eder, bilirsin."

Yüce Musa, Yahudiler'in Peygamberi. Sabah Kahvesi.

"Tatlım, neden oturma odasına çeki düzen vermiyorsun. Bir saat sonra buradalar."

"Kimleri davet ettin?"

Alexandra öyle akıl almaz bir konuk listesi sıraladı ki, Jean Louise derin derin iç geçirdi. Kadınların yarısı ondan genç, yarısı daha yaşlıydı; onlarla hatırlayabildiği tek bir deneyim bile paylaşmamıştı; bütün ilk ve ortaokul eğitimi boyunca muntazaman kavga ettiği kız hariç. "Sınıf arkadaşlarım nerede?" diye sordu.

"Civarlarda bir yerlerde sanırım."

Ah, evet. Old Sarum civarlarında ve ormanın derinliklerinde elbette. Onlara ne olduğunu merak etti.

"Bu sabah birini ziyarete mi gittin?" diye sordu Alexandra.

"Cal'i görmeye gittim."

Alexandra'nın bıçağı masaya çarpınca çatırdadı. "Jean Louise!"

"*Bu sefer* ne oldu, yahu?" Bu onunla çıkacağım son raund, dolayıyla Tann yardımcım olsun. Halama göre, ömrü hayatımda tek bir doğru şey yapmadım ben.

"Sakin ol, genç bayan." Alexandra'nın sesi soğuktu. "Jean Louise, Maycomb'da hiç kimse Zencileri ziyarete gitmiyor artık; bize yaptıkları şeylerden sonra, asla. O sünepe, uyuşuk tavırlarını geçtim, bazen insana apaçık bir küstahlıkla bakıyorlar; iş konusunda onlara bel bağlamayı filan da unut gitsin.

"Şu NAACP buraya geldi ve bunları öyle bir zehirledi ki, zehir artık kulaklarından fışkırıyor. İlçede şimdiye kadar büyük bir belayla karşılaşmamamızın tek nedeni, güçlü bir şerifimizin olması. Sen olup bitenin *farkında değilsin.* Kendimi bildim bileli iyi davrandık onlara, gerektiğinde kefaletle hapisten çıkardık, gerektiğinde borçtan kurtardık, ortada iş yokken onlar için iş yarattık, kendilerini geliştirmeleri için teşvik ettik, onlar da medenileştiler, ama tatlım, o uygarlık cilası öyle ince ki, bir avuç Kuzeyli Zenci tam yüz yıllık gelişmeyi bir çırpıda yerle bir edebiliyor işte...

"Hayır efendim, onları koruyup kolladığımız için bize bu şekilde teşekkür etmelerinden sonra, artık başları derde girdiğinde Maycomb'da bir kişinin bile içinden onlara yardım etmek gelmiyor. Tek yaptıkları, kendilerini besleyen eli ısırmak oldu. Hayır efendim, bizden buraya kadar – kendi kendilerini geliştiriversinler artık."

Jean Louise tam on iki saat uyumuştu, ama bitkinlikten omuzları sızlıyordu.

"Mary Webster'in Sarah'ı yıllardır üyelik kartı taşıyor... kasabadaki herkesin aşçısı da öyle. Calpurnia gidince, sırf Atticus'la ikimiz için yeni birini aramakla filan uğraşmadım. Bugünlerde bir Zenciyi mutlu etmek, bir krala hizmet etmekten farksız..."

Benim azize halam tıpkı, tüm zamanını ırk ayrımcılığının idamesine adamak için işi gücü bırakan Bay Grady O'Hanlon gibi konuşuyor.

"... hep sen vereceksin, hep sen vereceksin, ta ki kimin kime hizmet ettiğini merak etmeye başlayıncaya kadar. Bunları artık işe alma zahmetine değmez – nereye gidiyorsun?"

"Oturma odasını toparlamaya."

Derin bir koltuğa gömüldü ve her durumdan nasıl olup da ciddi anlamda zararlı çıktığını düşündü. Halam düşmanca hislerle dolu bir yabancı, Calpurniam suratıma bile bakmıyor, Hank kafayı yemiş, Atticus... bende bir yanlışlık var, evet, terslik bende. Öyle olmalı, çünkü bütün bu insanlar bir anda değişmiş olamaz ya.

Neden tüyleri ürpermiyor? Kilisede duydukları her şeye nasıl böyle bütün kalpleriyle inanırlar, kalkıp bütün o lafları söylerler, bütün o lafları dinlerler ve kusmazlar? Hıristiyan olduğumu sanırdım, oysa değilmişim. Ben başka bir şeyim, ama bunun ne olduğunu bilmiyorum. Bugüne kadar doğru ve yanlış diye bildiğim ne varsa, bu insanlardan öğrendim – işte tam da bu insanlardan. Dolayısıyla sorun bende demek ki, onlarda değil. Bana bir şey olmuş demek.

Hepsi birden acayip, birbirini yankılayan bir biçimde, işlerin Zenciler yüzünden bu hale geldiğini söylemeye çalışıyor... ama Tanrı şahit, alıp başımı gidecek noktaya gelmemin nedeni Zenciler değil; şu pencereden uçup gidebilirim, hem de her an.

"Hâlâ toparlamadın mı salonu?" Alexandra tam karşısında duruyordu.

Jean Louise kalktı, oturma odasını hale yola soktu. Saksağanlar tarifeye uygun olarak, saat on buçukta sökün ettiler. Jean Louise ön basamaklarda durdu, onları tek tek karşılayıp içeri buyur etti. Eldivenler, şapkalar takmışlardı, buram buram gülyağı, parfüm, kolonya ve pudra kokuyorlardı. Makyajları Mısırlı bir

teknik ressamı kıskançlıktan çatlatabilirdi, giysileri –özellikle de ayakkabıları– kesinlikle Montgomery ya da Mobile'dan alınmaydı: Jean Louise'in gözüne oturma odasının dört bir yanında A.Nachmanlar, Gayferlar, Levy's ve Hammellar ilişti.

Bugünlerde nelerden konuşuyorlardı acaba? Jean Louise birkaç gündür kulaklarını yitirmişti, ama az sonra onlara yeniden kavuştu. Yeni Evliler kendini beğenmiş bir edayla gevezelik ediyor, Bob'larından, Michael'larından, Bob'la ve Michael'la nasıl dört aydır evli olduklarından, Bob'un ve Michael'ın adam başı nasıl onar kilo aldığından söz ediyorlardı. Jean Louise genç konuklarını, sevgili kocalarındaki hızlı büyümenin olası bilimsel nedenleri üzerine aydınlatma dürtüsünü bastırdı ve dikkatini Bebek Bezi Takımı'na yöneltti, buysa moralini had safhada bozdu:

Jerry iki aylıkken yüzüme bakıp dedi ki... tuvalet terbiyesinin başlama tarihi bence... vaftiz edilirken Bay Stone'un saçlarına yapıştı, Bay Stone da... hâlâ yatağı ıslatıyor. Hem parmağını emmekten vazgeçirdim hem de... görüp görebileceğin kesinlikle en şirin kazak: Önünde küçük, kırmızı bir fil var, üzerinde de çaprazlama "Kızıl Gelgit" yazıyor... birinin elinden kapıp almak bize beş dolarcığa mal oldu.

Hafif Süvari Alayı solunda oturuyordu: Otuzlu yaşlarının başında ya da ortasında bulunan, boş vakitlerini Güzelyazı Kulübü'ne, briçe ve elektrikli ev aletleri konusunda birbirleriyle yarışmaya adayan kadınlar:

John diyor ki... Calvin'in dediğine göre... hele böbreğe bayılırım, ama Allen beni kızartmalardan vazgeçirdi... etimi fermuara kıstırdığım gün, yemin ettim bir daha asla... yanına kâr kalacağını mı sanıyor kuzum... zavallıcık, ben onun yerinde olsaydım, kesinlikle... şok tedavisi uygulamışlar... her cumartesi gecesi boy gösteren Lawrence Welk'e rüşvet verdiğini söylüyorlar... gülmek mi, gülmekten öleceğimi sandım! Bir de baktım karşımda... gelinliğime hâlâ sığabiliyorum, biliyor musun?

Jean Louise sağındaki üç Ebedi Umutlu'ya baktı. Hiçbir konuda başarıya ulaşamamış, kişiliği mükemmel, şen şakrak Maycomb kızlarıydı. Evli çağdaşları tarafından ezilirler, belli belirsiz bir acıma uyandırırlar ve kasabaya, arkadaşlarını ziyarete gelen her müsait erkekle randevuya çıkartılırlardı. Jean Louise bunlardan birine ekşi bir keyifle baktı: On yaşındayken bir gruba katılmak için ilk ve son girişiminde bulunmuş, bir gün Sarah Finley'e sormuştu: "Bu öğleden sonra seni görmeye gelebilir miyim?" "Olmaz," dedi Sarah. "Annem senin çok hoyrat olduğunu söylüyor."

Bak Sarah, ikimiz de yalnızız; tamamen farklı nedenlerle olsa da yalnızız ve bunun insanda yarattığı duygu tıpatıp aynı, öyle değil mi? Ebedi Umutlular aralarında alçak sesle konuşmaktaydı.

Yaşadığım en uzun gündü... bankanın arkasında... cadde üzerinde yeni bir ev, yanında da... Eğitim Birliği filan, hepsini toplayınca her pazar dört saatin kilisede geçiyor...Bay Fred'e domateslerimi iyi pişmiş sevdiğimi kimbilir kaç kez söyledim. Dedim ki, bu büroya klima takmadığınız takdirde, ben de... maç boyunca kusup durdum. Kim böyle bir numara çeker, Tanrı aşkına?

Jean Louise açılan gediğe atlayıverdi: "Hâlâ bankada mısın, Sarah?"

"Tanrım, evet. Son nefesimi orada vereceğim galiba."

Hım. "Ah, Jane neler yapıyor – neydi soyadı? Bilirsin, lisedeki kankan?" Sarah ile Jane-Bilmem-Ne ayrılmaz ikiliydi.

"Ah, o mu? Savaş sırasında cidden tuhaf bir oğlanla evlendi, şimdi *ah*'layıp *vah*'layıp duruyor, görsen tanımazsın."

"Ya? Nerede yaşıyor şimdi?"

"Mobile. Savaşta Washington'a gitti ve iğrenç bir aksanla döndü. Herkes bu havaların ona hiç yakışmadığını düşünüyor, ama kimse cesaret edip bir şey söyleyemediği için de, bizimki aynen devam ediyor. Konuşurken başını havaya nasıl, şöyle diktiğini, anımsıyor musun? Hâlâ öyle yapıyor."

"Öyle mi?"

"Hı hı."

Halamın da ne biçim adetleri var, lanet olsun, diye düşünüyordu ki, Alexandra'nın ona işaret ettiğini gördü. Mutfağa gitti, bir tepsi kokteyl peçetesiyle döndü. Tepsiyi sırayla dolaştırırken, parmaklarını devasa bir klavsenin tuşlarında hızla gezdirdiği duygusuna kapıldı:

Hayatımda hiç... o harika filmi gördün mü... yaşlı Bay Healy ile...meğer onca zamandır şömine rafının üzerinde, gözümün önünde duruyormuş... ya, öyle mi? On bir filan, sanırım... sonu boşanmaya varacak. Her şey bir yana, adamın... dokuz ay boyunca her saat başı sırtını ovdu... ölebilirdin valla. Ah, onu bir görecektin... bütün gece, her beş dakikada bir işeyerek. Bir son verdim...Old Sarumlu şu berbat kız hariç, herkesi.... Farkı anlamaz ki... satır aralarına gizlese de, adamın *tamı tamına* neyi kastettiği belli.

Sandviç tepsisiyle tuşlarda gezinmeye devam:

Bay Talbert yüzüme bakıp dedi ki... klozete oturmayı asla öğrenemeyecek... evet, her perşembe akşamı, fasulyesine. Şeyde kaptığı Yanki zımbırtılarından biri işte...Warren *ev mi almış*? Hayır, canım, Warren *evlenme* teklif etmiş dedim...yok, çöpçüye. Lafını bitirince, ancak bu kadarını yapabildim... çavdarla. Elimde değil işte, onunla kendimi şey gibi hissediyorum, koca bir... Amin! Bu iş bitince öyle sevineceğim ki...karısına davranış biçimi...tonlarca bez, bir de neden bu kadar yorgun olduğumu sormaz mı? Ne de olsa, o...meğerse baştan beri dosyaların içindeymiş.

Alexandra arkasından geldi, dağıttığı kahveyle tuşların sesini boğdu, ta ki yumuşacık bir mırıltıya dönüşünceye kadar. Jean Louise ona en çok Hafif Süvari Alayı'nın uyacağına karar vermişti, böylece bir puf çekip onlara katıldı. Hester Sinclair'i sürüden kopardı: "Bill nasıl?"

"İyi. Onunla yaşamak her gün biraz daha zorlaşıyor. Bu sabah yaşlı Bay Healy'nin başına gelen ne kötü, değil mi?"

"Hem de nasıl."

Hester sordu: "O oğlanın sizin aileyle bir alakası yok muydu?"

"Doğru. Bizim Calpurnia'nın torunu."

"Hay Allah. Bugünlerde şu gençlerin hiçbirini çıkaramıyorum. Onu cinayetle yargılayacaklar herhalde?"

"Kasıtsız adam öldürmeyle sanırım."

"Ah." Hester hayal kırıklığına uğramıştı. "Evet, sanırım haklısın. İsteyerek yapmadı tabii."

"Öyle, isteyerek yapmadı."

Hester güldü. "Ben de biraz heyecan yaşayacağız sanmıştım."

Jean Louise'in kafatası seğiriverdi. Galiba mizah duygumu yitiriyorum, belki de sorun budur. Kuzen Edgar'a benzemeye başladım.

Hester sözünü sürdürüyordu: "... buralarda on yıldır şöyle sağlam bir duruşma görmedik. Güzel bir Zenci duruşması yani. Bıçaklamaktan, sarhoş olmaktan başka bir şey yok."

"Mahkemeye gitmekten mi hoşlanıyorsun?"

"Elbette. Geçen bahar görüp görebileceğin en vahşi boşanmayı izledim. Old Sarum'dan yaygaracı bir çiftti. Yargıç Taylor iyi ki öldü – bu tür şeylerden ne kadar nefret ettiğini bilirsin, habire hanımların salondan çıkmasını isterdi. Bu yenisinin umurunda bile değil. Eh–"

"Bir dakika izin ver, Hester. Kahveni tazeleyelim."

Ağır, gümüş kahve ibriğini Alexandra taşıyordu. Jean Louise onun kahve dolduruşunu izledi. Bir damla bile dökmedi. Hank'le ben eğer... Hank.

Uzun, alçak tavanlı oturma odasına, çift sıra halinde oturan kadınlara, hayatı boyunca şöyle böyle tanıyabildiği kadınlara baktı; bunlarla beş dakikadan fazla konuştuğu takdirde can sıkıntısından düşüp ölebilirdi. Aklıma onlara söyleyebilecek hiçbir şey gelmiyor. Durmaksızın yapıp ettiklerinden bahsediyorlar, bense onların yaptıkları şeylerin nasıl yapıldığından habersizim. Evli olsam –bu kasabadan biriyle evlenmiş olsam– bunlar benim dostlarım olacaktı, şimdi aklıma onlara söyleyecek hiçbir şey gelmiyor.

Lakabım Dilsiz Jean Louise olurdu herhalde. Bütün şu sosyal etkinliklerin tekinde bile başarılı olamazdım, oysa halam şahane vakit geçiriyor. Ömrümü kiliselerde, briç partilerinde tüketir, kitap eleştirileri sunmak üzere Amanuensis Kulüp'e çağrılırdım, benden toplumun bir üyesi olmam beklenirdi. Böyle bir evlilik, bende olmayan öyle çok şeyi gerektiriyor ki.

"... felaket üzücü bir şey," dedi Alexandra, "ama işte bunlar böyle, ellerinde değil. Calpurnia içlerinde en iyisiydi. Onun şu Zeebo'su, o çapkın hâlâ uslanmadı, ama biliyor musunuz, Calpurnia onu yattığı her kadınla evlenmeye zorladı. Yanılmıyorsam beş kez, evet, Calpurnia ne yapıp edip evlendirdi onu. Hıristiyanlık bunu gerektirir."

"Akıllarından ne geçtiğini asla bilemezsin," dedi Hester. "Benim Sophie mesela, bir gün sordum, 'Sophie,' dedim, 'bu yıl Noel hangi güne geliyor?' Sophie kafasındaki o yün yapağını kaşıdı, 'Bayan Hester,' dedi, 'galiba bu yıl ayın yirmi beşine geliyo.' Gülmekten öleceğimi sandım. Ben yılın hangi günü demiyorum, haftanın hangi günü olduğunu soruyorum. Be hey ahmak!"

Mizah, mizah, mizah, mizah duygumu yitirmişim. *New York Post* olup çıktım.

"... ama hâlâ devam ediyorlar. Onları durdurmaya kalkışmak, sadece yeraltına itiyor, hepsi bu. Bill yakında yeni bir Nat Turner isyanı görürsek şaşırmayalım diyor, bir dinamit fıçısının üzerinde oturuyoruz, dolayısıyla her an her şeye hazırlıklı olsak iyi olur," dedi Hester.

"Ah, ah – Hester, ben tabii bu konularda fazla bilgili değilim, ama Montgomery'dekilerin toplanma zamanının çoğunu kilisede, dua ederek geçirdiğini sanıyordum."

"Ah, çocuğum, amacın sırf Doğu'nun sempatisini kazanmak olduğunu bilmiyor musun? İnsanoğlunun bildiği en eski numara bu. Kaiser Bill ömrü boyunca her akşam Tanrı'ya dua etmişti." Jean Louise'in belleğinde saçma sapan bir şiir titreşti. Nerede okumuştu onu?

Yüce Yaradanın inayetiyle, sevgili Augustam,
Yine kaldık bir felaketle karşı karşıya;
On bin Fransız askeri yollandı aşağıya,
Şimdi yakar tüm inayetlerin kaynağı Tanrı'ya.

Hester'in bu bilgiyi nereden edindiğini merak etti. Hester Sinclair'in kafasına silah dayanmadığı sürece, *Good Housekeeping* dergisinden başka bir şey okuyabileceğine inanmıyordu. Biri söylemiş olmalıydı. Kim?

"Son günlerde tarihle mi ilgileniyorsun, Hester?"

"Ne? Ah, yalnızca Bill'imden duyduklarımı tekrarlıyordum; o sıkı bir okurdur. Kuzey'de başı çeken Zencilerin, Gandhi'nin yaptığını yapmaya çalıştıklarını söylüyor, eh, bunun ne olduğunu biliyorsundur."

"Maalesef bilmiyorum. Neymiş?"

"Komünizm."

"Ah... Komünistlerin şiddet yoluyla devirmekten, yakıp yıkmaktan filan yana olduğunu sanıyordum."

Hester başını hayır dercesine salladı. "Sen nerede yaşıyorsun, Jean Louise? İşlerine gelecek her yolu kullanır onlar. Tıpkı Katolikler gibiler. Katoliklerin nasıl ta oralara gittiğini ve insanlar din değiştirsin diye kendilerinin de resmen yerliler gibi yaşadığını bilirsin. Baksana, Aziz Pavlus'un tıpkı onlar gibi Zenci olduğunu söylüyorlar; sırf bir Siyahı daha aralarına alabilmek için. Bill diyor ki –savaşta ta oralara kadar gitmişti, biliyorsun– o adalardaki vuduyu, Sivil Devrim'i filan tam anlayamamış, ama rahip yakalığı takmış bir vuducu görsem şaşırmazdım diyor. İşte komünizmde de aynen böyle. Bu ülkeyi ele geçirmek için her şeyi, ne olursa olsun, her şeyi yaparlar. Etrafımız onlarla sarılı, kimin onlardan olduğunu, kimin olmadığını anlayamıyorsun. Hey, burada, Maycomb İlçesi'nde bile–"

Jean Louise güldü. "Aman Hester, komünistlerin Maycomb İlçesi'yle ne işi olur ki?"

"Bilemem, ama hemen Tuscaloosa yolu üzerinde bir hücre olduğunu biliyorum; o çocuklar olmasaydı, sınıf arkadaşlarından biri de bir Zenci olacaktı."

"Ne demek istediğini anlayamadım, Hester."

"Şu yeni moda profesörleri duymadın mı kuzum, hani şeyde – Meclis toplantısında tuhaf tuhaf sorular soran profesörleri? Eğer o erkek öğrenci birliğindeki çocuklar olmasaydı, kim bilir..."

"Hey Allahım, Hester, ben yanlış gazeteleri okuyorum anlaşılan. Benim okuduğumda, çetenin şu lastik fabrikasından olduğu yazıyordu..."

"Ne okuyorsun sen, *Worker** gazetesini mi?"

Kendi kendine meftunsun. Aklına gelen her şeyi söyleyebiliyorsun, ama benim anlayamadığım şey, senin aklına gelenler. Kafanı ikiye ayırmak, içine bir olgu yerleştirmek ve beyninin kıvrımlarından geçişini, ağzından çıkıncaya kadar katettiği yolu izlemek isterdim. İkimiz de burada doğduk, aynı okullara gittik, aynı şeyleri öğrendik. Sen ne gördün, ne duydun, çok merak ediyorum.

"... NAACP'nin tek amacının Güney'i devirip yönetimi ele geçirmek olduğunu herkes biliyor..."

Şüpheler, güvensizlikler içinde doğmak ve hayatını bütün erkeklerin kötü yaratıldığı önermesine adamak.

"... açıkça söylemekten çekinmiyorlar, Siyah ırkın tamamen ortadan kalkmasını istiyorlarmış; işe bununla başlarlarsa, dört kuşak sonra başarırlar, diyor Bill..."

Umarım dünya şu söylediklerini fazla dikkate almaz ya da çabucak unutur.

"... ve farklı düşünen varsa, ya komünisttir ya da bir an önce olsun. Pasif direnişmiş, hıh, kıçımın kenarı..."

İnsani olayların akışı içinde, bir halkı ötekine bağlayan siyasi bağların, komünizm gerekçesiyle koparılması gerekliliği ne zaman ortaya çıkıyor acaba?

---

* İşçi, emekçi. (ç.n.)

"... oldu bitti kendilerinden bir ton açık kişilerle evlenmeye çalışmazlar mı zaten? Irkı melezleştirmek istiyorlar..."

Jean Louise araya girdi. "Hester, izin ver de bir şey sorayım. Cumartesiden beri buradayım ve cumartesiden beri ırkı melezleştirmekle ilgili bir sürü laf duydum. Ve ister istemez aklıma takıldı; bence bu çok talihsiz bir ifade ve Güney söyleminden bir an önce çıkarılıp atılmalı. Bir ırkı melezleştirmek –tabii doğru sözcük buysa– için iki ırk gerekir; dolayısıyla, biz beyazlar melezleşme diye höykürüp dururken, diğer ırk olarak kendimizi suçlamış olmuyor muyuz? Benim bundan çıkardığım sonuç, eğer yasal olsaydı, millet Zencilerle evlenmek için kuyruğa girerdi demek ki. Bir bilim insanı olsaydım, ki değilim, bu tür konuşmaların bu tür laflar eden kişinin pek de hoşuna gitmeyecek, derin, psikolojik bir anlamı olduğunu söylerdim. En iyi ihtimalle, kişinin kendi ırkına duyduğu, korkutucu bir güvensizliğe işaret ediyor."

Hester Jean Louise'e baktı. "Ne demek istediğini anlamadığımdan eminim," dedi.

"Ne demek istediğimden ben de pek emin değilim," dedi Jean Louise, "tek bildiğim, ne zaman böyle laflar duysam, saçlarımın sinirden tel tel olduğu. Sanırım nedeni, büyürken bu tür sözleri hiç duymamış olmam."

Hester tırnaklarını çıkarıverdi: "Şimdi sen şeyi mi ima ediyorsun–"

"Kusura bakma," dedi Jean Louise. "Onu kastetmedim. Gerçekten özür dilerim."

"Kimden söz ediyordun o zaman?"

"Benim sözünü ettiğim... bilirsin, ayaktakımı, şu beyaz süprüntüler. Zenci kadınları metres tutan tipler filan."

Jean Louise durup gülümsedi. "Bak bu çok tuhaf. Yüz yıl önce beyefendilerin Siyah kadınları vardı, bugünse süprüntülerin var."

"Çünkü o zaman o kadınların sahibiydi onlar, sersem. Hayır, NAACP'nin peşinde olduğu şey de bu beyaz süprüntüler zaten.

Zencilerin bu sınıfla evlenmesini ve bunu, bütün toplumsal şablon değişinceye kadar sürdürmesini istiyorlar."

Toplumsal kalıp. Çift Alyanslı yatak örtüleri. Yo, bizden nefret etmiş olamaz, kusura bakmayın, olanaksız bu. Dünden beri kendimi dibe doğru bastırılıyormuş gibi hissediyorum, derinlere, iyice diplere...

"EE, NEW YORK NASIL BAKALIM?"

New York. New York mu? New York'un nasıl olduğunu söyleyeyim sana. New York'ta bütün yanıtlar var. İnsanlar Genç İbrani Erkekler Birliği'ne, İngilizce Konuşanlar Derneği'ne, Carnegie Hall'a, Sosyal Araştırmalar Okulu'na gidiyorlar ve yanıtları buluyorlar. Şehir sloganlarla, izm'lerle ve hızlı, kesin yanıtlarla soluk alıp veriyor. New York şu an bana şöyle diyor: Sen, Jean Louise Finch, senin gibilere ilişkin öğretilerimize göre tepki vermiyorsun, dolayısıyla sen yoksun. Senin kim olduğunu bize ülkenin en iyi beyinleri söyledi. Bundan kaçamazsın, bu yüzden seni suçlamıyoruz, tamam, ama senden istediğimiz bir şey var: Senin nasıl davranman gerektiğini bilenlerin koyduğu kurallara göre hareket etmeni, başka biri olmaya çalışmamanı istiyoruz.

Karşılık verdi: Lütfen inanın, ailemde olanlar sandığınız gibi değil. Tek söyleyebileceğim şu; insan ahlakına, edebine dair öğrendiğim her şeyi, burada öğrendim. Sizden öğrendiğim tek şeyse, kuşku duymak. Sizin aranızda yaşayıncaya ve birbirinizden nasıl her gün nefret ettiğinizi görünceye kadar nefret nedir bilmezdim. Birbirinizden nefret etmenizi önlemek için kanun çıkarmak zorunda bile kalmışlar. Hızlı cevaplarınızdan, metrolardaki sloganlarınızdan tiksiniyorum, en çok da görgü, terbiye yoksunluğunuzdan iğreniyorum: Ne yazık ki, var olduğunuz sürece sahip olamayacaksınız onlara.

İyi ama bir sincaba dahi haşin davranamayan bir adam mahkeme salonunda oturdu, bütün o murdar beyinli küçük adamların davasını hararetle savundu. Jean Louise onu pek çok kez bakkalda kuyruğa girmiş, Zencilerin ve Tanrı bilir daha nelerin

arkasında sırasını beklerken görmüştü. Bay Fred'in o adama soru sorarcasına kaşlarını kaldırdığını, babasının onu başıyla selamladığını görmüştü. O hiç düşünmeden, içgüdüsel bir biçimde sırasını bekleyen bir adamdı; terbiyeliydi.

Bak kızım, gerçekleri biliyoruz: Hayatının ilk yirmi bir yılını linç kültürü olan bir ülkenin, nüfusunun üçte ikisini Zenci tarım işçilerinin oluşturduğu bir ilçesinde geçirdin. Dolayısıyla, bırak numarayı.

Bana inanmayacaksınız ama ben yine de söyleyeceğim: Bugüne kadar hayatımda bir kez olsun, aile üyelerimin ağzından "pis zenci" sözcüğünü duymadım. Pis zenciler bağlamında düşünmeyi hiç öğrenmedim. Siyahlarla bir arada büyüdüm, yanımda Calpurnia, çöpçü Zeebo, bahçıvan Tom, adı lazım değil, daha kimler kimler vardı. Etrafım yüzlerce Zenciyle sarılıydı, onlar tarlalardaki emekçilerdi, pamuğu toplayanlar, yolları yapanlar, evlerimiz için ağaç kesenlerdi. Yoksuldular, hastalıklı ve pistiler, kimileri tembel ve miskindi, ama yaşamım boyunca bana onlardan tiksinmem, içlerinden birinden korkmam, içlerinden birine kabalık etmem gerektiği ya da onlardan birine kötü davranabileceğim, bunun da yanıma kâr kalabileceği fikri asla aşılanmadı. Onlar benim dünyama saygısızca dalmadılar, ben de onlarınkine dalmadım: Ava çıktığımda bir Siyahın arazisine izinsiz girmedim, orası bir Siyaha ait olduğu için değil, hiç kimsenin arazisine izinsiz girmemem gerektiği için. Bana zihinsel, toplumsal konum ya da refah düzeyi açısından benim kadar talihli olmayanları asla ezmemem, sömürmemem öğretildi, ayrıca bu herkes için geçerliydi, sırf Zenciler için değil. Bunun tersinin nefret edilesi bir şey olduğunu anlamam sağlandı. İşte ben Siyah bir kadın ve beyaz bir erkek tarafından, böyle yetiştirildim.

O zaman ona göre yaşamalıydın. Bir adam sana, "İşte gerçek bu," diyorsa, sen de ona inanıyorsan, sonra da söylediği şeyin gerçek olmadığını keşfediyorsan, hayal kırıklığına uğrarsın ve bir daha onun tuzağına düşmemek için dikkat kesilirsin.

Ancak o adam yaşamını gerçeğe adadıysa –sen de onun kendini adadığı şeye inandıysan– sen sadece hayal kırıklığına uğradığı için artık gözünü dört açan biri değilsindir, orta yerde, elleri bomboş kalmış birisindir. Bence aklımı kaçıracak hale gelmemin nedeni bu...

"New York mu? O hep orada olacak." Jean Louise sorgulayıcısına döndü; küçük bir şapkası, küçük yüz hatları ve küçük, sivri dişleri olan, genç bir kadındı. Adı Claudine McDowell'dı.

"Fletcher'la geçen bahar oraya gittik ve gece gündüz sana ulaşmaya çalıştık."

Eminim çalışmışsınızdır. "Hoşunuza gitti mi? Dur, söyleme, ben söyleyeyim: Harika vakit geçirdiniz, ama orada yaşamak aklınızın ucundan bile geçmez."

Claudine fare dişlerini gösterdi. "Kesinlikle! Nasıl tahmin ettin?"

"Medyumluğum var. İyice gezdiniz mi?"

"Tanrım, hem de nasıl. Latin Mahallesi'ne, Copacabana'ya ve *Pijama Oyunu*'na gittik. Gördüğümüz ilk tiyatro oyunuydu ama feci hüsrana uğradık. Hepsi öyle mi?"

"Çoğu. Malum şeyin tepesine çıktınız mı?"

"Hayır, ama Radio City'yi gezdik. Biliyor musun, insanlar orada rahatça yaşayabilir. Radio City Music Hall'de bir gösteri izledik ve inan Jean Louise, sahneye bir at çıktı."

Jean Louise hiç şaşırmadığını söyledi.

"Fletcher da ben de eve döndüğümüze sevindik. Orada nasıl yaşayabildiğini anlamıyorum. Fletcher'ın orada iki haftada harcadığı parayla burada altı ay geçiniriz biz. Fletcher, çok daha azıyla burada bahçeli, müstakil bir ev sahibi olabilecekken, insanların ne demeye orada yaşadıklarını aklım almıyor, diyor."

Nedenini ben söyleyebilirim. New York'ta kendi kendinin efendisisin. İstersen o güzelim yalnızlığınla uzanıp bütün Manhattan'ı kucaklayabilirsin, istersen de cehennem olup gidersin.

"Eh, dedi Jean Louise, "alışmak bayağı zaman alıyor tabii. İki yıl boyunca nefret ettim oradan. Günbegün sindirdi, gözümü kor-

kuttu, ta ki birinin otobüste beni ittiği, karşılığında benim de onu ittiğim sabaha kadar. Onu itekledikten sonra fark ettim ki, şehrin bir parçası olmuşum."

"İteklemek, işte yaptıkları aynen bu. Oralılarda terbiye diye bir şey yok," dedi Claudine.

"Aslında var, Claudine. Yalnızca bizimkinden farklı. Otobüste beni iten kişi, benim de onu itmemi bekliyordu. Yapmam gereken buydu; oyunun kuralı bu. Yoksa, New York'taki kadar iyi insanı başka yerde bulamazsın."

Claudine dudaklarını büzdü. "Şey, ben bütün o İtalyanlarla, Porto Rikolularla filan haşır neşir olmak istemem. Bir gün bir kafede etrafıma bakındım ki ne göreyim; Zenci bir kadın yan masamda oturmuş yemeğini yiyor, *yan* masada. Bunu yapabileceğini biliyordum elbette, ama yine de şoke oldum."

"Sana herhangi bir şekilde zarar verdi mi?"

"Vermedi sanırım. Hemen kalkıp çıktım oradan."

"Biliyorsun," dedi Jean Louise tatlılıkla, "oralarda artık serbestçe dolaşıp duruyorlar, her cins insan yani."

Claudine omuzlarını kaldırdı. "Onların arasında nasıl yaşıyorsun, anlayamıyorum."

"Onları fark etmiyorsun; gözüne batmıyorlar. Onlarla birlikte çalışıyor, onlarla yan yana ya da aynı masada yiyor, aynı otobüse biniyorsun ve özellikle istemediğin sürece onların farkına varmıyorsun. Yan koltuğumda kocaman, şişman bir Zenci adamın oturduğunu, ancak inmek üzere yerimden kalktığımda fark ediyorum. Evet, gözüne çarpmıyorlar işte."

"Eh, benim gözüme kesinlikle çarptılar işte. Sen kör filan olmalısın."

Kör, evet, ben buyum. Gözlerimi hiç açmadım. İnsanların yüreğine bakmak aklıma bile gelmedi, sadece yüzlerine baktım. Doğuştan kör... Gözleri görmeyen. Bay Stone. Bay Stone dün kiliseye bir gözcü dikti. Bana da bir tane bulmalıydı. Bana yol gösterecek, önden gidip gördüklerini her saat başı bana açıklayacak bir göz-

cüye ihtiyacım var. Bana birinin şunu şunu dediğini, ama şunu şunu kastettiğini söyleyecek, tam ortaya bir çizgi çekecek ve şurada şu adalet var, orada da o adalet var diyecek ve bana aradaki farkı anlatacak bir gözcüye ihtiyacım var. Öne çıkıp herkese, istediği kadar komik olsun, yirmi altı yılın bir şakayı sürdürmek için fazla uzun olduğunu beyan edecek bir gözcü gerek bana.

14

"Halacığım," dedi Jean Louise, sabahtan kalan enkazı temizlemeleri bitince, "araba sana lazım değilse, Jack Amca'ya gitmeyi düşünüyorum."

"Şu an tek istediğim biraz kestirmek. Sen yemek yemeyecek misin?"

"Hayır, bayan. Jack Amca bana sandviç filan hazırlar."

"Yerinde olsam buna bel bağlamazdım. Son günlerde öyle az yiyor ki."

Jean Louise arabayı Doktor Finch'in evinin önünde durdurdu, öndeki yüksek basamakları çıkıp kapıyı çaldı, bağıra çağıra şarkı söyleyerek içeriye girdi:

"İhtiyar Jack Amca, elinde bastonla koltuk değneği
Gençken kaçırmazdı uçan sineği;
Yapıştırırdı üstüne kadeveyi..."

Doktor Finch'in evi küçüktü, ama devasa bir giriş holü vardı. Burası bir zamanlar üzeri açık bir verandaydı, ancak Doktor Finch kapattırıp evin içine almış, duvarlara da kitap rafları yaptırmıştı.

Evin arka tarafından seslendi: "Duymadım sanma, seni kaba kız. Mutfaktayım."

Jean Louise koridorda ilerledi, bir kapıdan geçti ve bir zamanlar açık bir sundurma olan yere geldi. Şimdi, evin bütün odaları gibi burası da çalışma odası gibi bir şeye dönüşmüştü. Sahibinin kişiliğini böylesine güçlü bir biçimde yansıtan bir başka mekan görmemişti. Düzenin orta yerine egemen olan, tekinsiz bir dağınıklık: Doktor Finch evini askeri bir disiplinle tertemiz tutardı, ama oturduğu her yerde kitap desteleri oluşurdu; aklının estiği her yere oturmak gibi bir alışkanlığı olduğundan, evin en olma-

yacak yerlerinde kitap yığınları birikir, bu da temizlikçi kadının sürekli sövüp saymasına neden olurdu. Kadının kitaplara dokunmasına izin vermezken, kusursuz bir temizlik isterdi; dolayısıyla zavallı kadıncağız toz almayı, silip süpürmeyi, cilalamayı hep kitap destelerinin etrafından yapmak zorundaydı. Bahtsız bir hizmetçi çileden çıkıp adamın o sırada okumakta olduğu, Tuckwell'in *Pre-Tractarian Oxford*'undaki yerini kaybetmiş, Doktor Finch de onu süpürgeyle kovalamıştı.

Amcası görününce Jean Louise, stillerin, tarzların gelip geceğini ama amcasıyla Atticus'un yeleklerinden asla vazgeçmeyeceğini düşündü. Doktor Finch ceketsizdi, kucağında da yaşlı kedisi Rose Aylmer vardı.

"Neredeydin dün, yine nehirde mi?" Keskin gözlerini kıza dikti. "Dilini çıkart."

Jean Louise dilini çıkardı, Doktor Finch, Rose Aylmer'i sağ dirseğinin kıvrımına geçirdi, yelek cebini karıştırıp bir yarımgözlük çıkardı, sallayıp açtı ve burnunun üzerine iliştirdi.

"Eh, orada öylece bırakma. Çek içeri," dedi. "Berbat görünüyorsun. Mutfağa gelsene."

"Yarım-gözlük kullandığını bilmiyordum, Jack Amca," dedi Jean Louise.

"Hah – boşa para harcadığımı keşfettim."

"Nasıl yani?"

"Eski gözlüğümün üstünden bakarak. Bu gözlüğün fiyatı yarı yarıya."

Doktor Finch'in mutfağının ortasında bir masa vardı, masadaki tabakta da, üzerinde tek bir sardalyenin yattığı bir adet tuzlu peksimet.

Jean Louise'in ağzı hayretten açıldı. "Öğle yemeğin bu mu şimdi? Cidden, Jack Amca, daha da acayipleşmen gerçekten mümkün mü?"

Doktor Finch masaya yüksek bir tabure çekti, Rose Aylmer'i üzerine yerleştirdi, "Hayır. Evet," dedi.

Jean Louise'le amcası masaya geçip oturdular. Doktor Finch peksimetle sardalyeyi alıp Rose Aylmer'in önüne koydu. Kedi küçük bir ısırık aldı, başını eğip çiğnemeye koyuldu.

"İnsan gibi yiyor," dedi Jean Louise.

"Umarım biraz adab-ı muaşeret öğretmişimdir," dedi amcası. "Artık öyle yaşlandı ki, onu lokma lokma besliyorum."

"Neden uyutmuyorsun?"

Doktor Finch öfkeyle yeğenine baktı. "Neden uyutacakmışım? Nesi var ki? Daha en az on yıl yaşar."

Jean Louise amcasını sessizce onayladı, onun yaşına –orantısal anlamda– geldiğinde Rose Aylmer kadar iyi görünebilmeyi diledi. Rose Aylmer'in sarı tüyleri mükemmel durumdaydı, endamını hâlâ koruyordu, gözleri de parlaktı. Artık yaşamının çoğunu uykuda geçiriyor, Doktor Finch günde bir kez onu tasmayla arka bahçede dolaştırıyordu.

Doktor Finch yemeğini bitirmesi için kediyi sabırla yüreklendirdi, iş bitince de lavabonun üstündeki dolaba gidip bir ilaç şişesi çıkardı. Şişenin kapağı bir damlalıktı. Damlalığa şişedeki sıvıdan bolca çekti, şişeyi bıraktı, Rose Aylmer'i ensesinden sıkıca kavradı ve ağzını açmasını söyledi. Kedi söz dinledi. İlacı yuttu, başını salladı. Doktor Finch sıvıdan damlalığa biraz daha çekti, "Aç ağzını," dedi Jean Louise'e.

Jean Louise yutkundu, inledi. "Yüce Tanrım, neydi bu?"

"C vitamini. Allen'ın sana bir bakmasını istiyorum."

Jean Louise, tamam, dedi, amcasına bugünlerde kafasının neyle meşgul olduğunu sordu.

Doktor Finch ocağa doğru eğilmişti. "Sibthorp," dedi.

"Efendim?"

Amcası fırından bir salata kasesi çıkardı, içinin yeşilliklerle tepeleme dolu olduğunu gören Jean Louise şaşırdı. Umarım fırın açık değildi, diye düşündü.

"Sibthorp, kızım. Sibthorp," dedi adam. "Richard Waldo Sibthorp. Romalı Katolik rahip. İngiltere Kilisesi'nin dört dörtlük

töreniyle defnedilmişti. Onun gibi birini daha bulmaya çalışıyorum. Ziyadesiyle önemli."

Jean Louise amcasının entelektüel konuşmalarda kullandığı stenoya alışkındı: Birbirinden kopuk bir ya da iki olguya değinmek ve bundan, görünüşte desteksiz bir sonuca varmak gibi bir huyu vardı. Doktor Finch sonra, eğer doğru bir biçimde dürtüldüyse, o engin ve alışılmadık bilgi birikiminin makarasını yavaşça ve güvenle çözer, kendine has, özel bir ışıkla parıldayan bir muhakeme, uslamlama yeteneğini ortaya sererdi.

Ama Jean Louise'in burada bulunma nedeni, ufak çaplı bir Victoria dönemi estetinin tereddütleriyle oyalanmak değildi. Salatadaki yeşillikleri, zeytinyağını, sirkeyi ve daha bilmediği bir sürü malzemeyi, çetin bir kemik ameliyatında sergilediği titizlik ve güvenle karıştıran amcasını seyretti. Salatayı iki tabağa bölüştürdü, "Ye, çocuğum," dedi.

Doktor Finch öğle yemeğini aç kurt gibi çiğniyor, tabağındaki marulları, avokado parçalarını, yeşil biberi ve soğanları muntazam sıralar halinde dizen yeğenini gözlüyordu. "Pekâlâ, sorun nedir? Hamile misin?"

"Tanrım, hayır. Jack Amca!"

"Bugünlerde genç kadınları ne kaygılandırır, diye düşündüğümde, aklıma gelen tek şey bu da. Bana derdini açmak ister misin?" Sesi yumuşadı. "Haydi ama, Scout."

Jean Louise'in gözleri yaşlarla bulandı. "Neler oluyor, Jack Amca? Mesele nedir? Atticus'un *nesi* var? Bana kalırsa Hank'le halam aklını kaçırmış, ben de kesin kaçırmak üzereyim."

"Gözüme o ikisiyle ilgili herhangi bir terslik çarpmadı. Çarpmalı mıydı?"

"Sen onları dünkü toplantıda görmeliydin..."

Jean Louise gözlerini amcasına doğru kaldırdı; adam sandalyesini tehlikeli bir biçimde, arka ayakları üzerinde dengede tutmaya çalışıyordu. Ellerini masaya dayayıp destek aldı, keskin yüz hatları gevşedi, kaşları kalktı, kahkahayı koyverdi. Saldal-

yenin ön ayakları gümbürtüyle yere indi, gülmesi kıkırdamaya dönüştü.

Jean Louise'in tepesi attı. Masadan bir hışım kalktı, sandalyesini devirdi, tutup kaldırdı ve kapıya doğru yürüdü. "Buraya alay konusu olmaya gelmedim, Jack Amca," dedi.

"Aman otur yerine, çeneni de kapa," dedi amcası. Kızı gerçek bir ilgiyle süzüyordu, mikroskobun altındaki bir şeymiş, mutfağında istemeden gerçekleşen bir tıp mucizesiymiş gibi.

"Şurada oturduğum ve nefes aldığım sürece, yüce Tanrı'nın beni böyle bir sahneyi görecek kadar yaşatacağı aklımın ucundan geçmezdi: Birinin, bir devrimin ortasına daldığını, suratına acıklı bir ifade yerleştirip 'Mesele nedir?' diye soracağını, yani." Yeniden güldü, başını salladı.

"Mesele ha, çocuğum? Kendini toparlarsan ve şu şey bitkisi gibi –hah, dana ayağı gibi!– davranmayı kesersen, sana meselenin ne olduğunu anlatırım. Gözlerinle kulakların, beyninle gelip geçici temaslar dışında herhangi bir irtibat kuruyor mu, merak ediyorum doğrusu." Yüzü gerildi. "Duyduklarının bazısından hoşlanmayacaksın."

"Neler söyleyeceğin umurumda bile değil, Jack Amca, yeter ki bana babamı bir Zenci düşmanına neyin dönüştürdüğünü söyle."

"Kapa çeneni!" Doktor Finch'in sesi haşindi. "Babana sakın öyle deme. O sözcüğün anlamı kadar tınısından da nefret ederim."

"Ona ne diyeyim peki?"

Amcası uzun uzun iç geçirdi. Ocağa gitti, kahve demliğinin durduğu ön gözü yaktı. "Dur şunu sakince gözden geçirelim," dedi. Ona doğru dönünce Jean Louise keyifli bir ışıltının gözlerindeki kızgınlığı kovduğunu, sonra çözemediği bir anlamla karıştığını gördü. Amcasının mırıldandığını duydu, "Hay Allah. Hay Yarabbi, öyle tabii. Roman bir hikaye anlatmak zorunda."

"Ne demek istedin bununla?" diye sordu kız. Amcasının bir gönderme yaptığının farkındaydı, ama bunun ne olduğunu bile-

miyordu, ayrıca umursamıyordu da. Amcası isterse onu fena halde sinir edebiliyordu, şimdi de bunu istediği belliydi; Jean Louise öyle içerlerdi ki buna.

"Hiçbir şey." Jack Amca oturdu, gözlüğünü çıkarıp yeniden yelek cebine soktu. Düşünerek, ölçüp biçerek konuştu. "Bebeğim," dedi, "bütün Güney'de baban ve baban gibiler, tamamen çöpe atılmak üzere olan belli bir felsefenin korunması, sürdürülmesi adına artçı kolluk kuvveti misali dövüşüyor, bir tür geciktirme mücadelesi veriyorlar..."

"Eğer bu dün duyduğum felsefeyse, çöpe gitmesi isabet olmuş."

Doktor Finch ona baktı. "Babanın amacının Zencilere hadlerini bildirmek olduğunu düşünüyorsan, büyük bir hata yapıyorsun demektir."

Jean Louise ellerini kaldırdı, sesini yükseltti: "Ne düşünecektim peki? Duyduklarım midemi bulandırdı, Jack Amca. Resmen midemi kaldırdı..."

Amcası kulağını kaşıdı. "Bugüne kadarki yaşamının bir noktasında, senin önüne belli tarihsel olgular ve ince ayrıntılar sürüldüğü kesin..."

"Jack Amca, sakın şimdi bana o nutuklardan birini atma... bunun bir savaşı sürdürmekle hiçbir ilintisi yok."

"Tam tersine, eğer anlamak istiyorsan, öyle çok ilintisi var ki. Fark etmen gereken ilk şey, bir ulusun dörtte üçünün bugüne kadar anlamayı başaramadığı şey – daha doğrusu *şeydi*, Tanrı yardımcımız olsun. Biz nasıl insanlardık, Jean Louise? Nasıl insanlarız? Bu dünyada hâlâ en çok kime yakınız?"

"Yalnızca birer insan olduğumuzu sanıyordum. Hiçbir fikrim yok."

Amcası gülümsedi ve gözlerinde saflıktan uzak bir ışık belirdi. Şimdi kıvırtacak, elimden kayıp gidecek, diye düşündü Jean Louise. Ve ben onu yakalayıp geri getirmeyi asla beceremeyeceğim.

"Maycomb İlçesi'ni ele al," dedi Doktor Finch. "Tipik bir güney beldesi. Buradaki herkesin birbiriyle akraba ya da neredeyse akraba olmasındaki tuhaflık, aykırılık hiç dikkatini çekmedi mi?"

"Jack Amca, insan birisiyle nasıl *neredeyse* akraba olur?"

"Çok basit. Frank Buckland'ı anımsıyorsun, değil mi?"

Jean Louise kendine rağmen usulca ve sinsice Doktor Finch'in ağına çekildiğini hissetti. Adam kurnaz, olağanüstü bir örümcekti, ama yine de örümcekti. Kız ona doğru bir adımcık attı: "Frank Buckland mi?"

"Şu doğabilimci. Bavulunda ölü balık taşır, odasında çakal beslerdi."

"Evet?"

"Matthew Arnold'u hatırlıyor musun, peki?"

Hatırladığını söyledi.

"Eh, Frank Buckland, Matthew Arnold'ın babasının kız kardeşinin kocasının, yani eniştesinin ilk evliliğinden olma oğluydu, dolayısıyla hemen hemen akrabaydılar. Anlıyor musun?"

"Evet efendim, ama..."

Doktor Finch gözlerini tavana dikti. "Yeğenim Jem'in nişanlısı," dedi yavaşça, "büyük amcasının oğlunun karısının ikinci dereceden kuzeni değil miydi?"

Jean Louise ellerini gözlerine bastırdı, öfkeyle düşündü. "Öyleydi," dedi sonunda. "Jack Amca, bence konuyla ilgisiz bir çıkarsama yaptın, bense hiç mi hiç aydınlanmadım."

"Hepsi aynı şey, gerçekten."

"İyi de, bağlantıları kuramıyorum."

Doktor Finch ellerini masaya koydu. "Çünkü bakmadın," dedi. "Gözlerini hiç açmadın." Jean Louise yerinden sıçradı.

"Jean Louise," dedi amcası, "Maycomb İlçesi'nde nefes almış bütün o taş kafalı Keltlerin, Angloların ve Saksonların yaşayan nüshaları bugün hâlâ aramızda. Dean Stanley'i anımsadın mı?"

Anılar geri geliyordu; saatlerin bir türlü geçmediği o bitmek bilmez günler. Jean Louise bu evdeydi, sıcacık ateşin karşısında, okunan küf kokulu, yavan kitapları dinliyordu. Amcasının sesi her zamanki gibi ya alçak bir homurtuydu ya da elinde olmadan attığı kahkahalar yüzünden tiz. Dean Stanley adındaki dalgın, kabarık saçlı, ufak tefek papazla iriyarı karısı belleğine süzüldü.

"Adam sana Fink Sewell'i hatırlatmıyor mu?"

"Hayır, efendim."

"Düşün, kızım. Düşün. Sen düşünmediğine göre, sana bir ipucu vereyim. Stanley Westminster Başrahibi iken, I. James'in izini sürmek amacıyla manastırdaki neredeyse herkesin geçmişini eşelemişti."

"Aman Tanrım!" dedi Jean Louise.

Buhran sırasında, Maycomb sakinlerinden olan ve bağımsız düşünce biçimiyle epeydir dikkat çeken Bay Finckney Sewell, öz büyükbabasını mezarından çıkartmış ve kredi borcunu ödeyebilmek için altın dişlerini sökmüştü. Şerif onu mezar soygunculuğu ve altın istifçiliğinden tutuklayınca, Bay Fink buna şöyle bir teoriyle itiraz etti: Büyükbabası onun büyükbabası değilse, kimin büyükbabasıydı? Şerif, ihtiyar M. F. Sewell'in artık halkın malı olduğunu söylediyse de, Bay Fink hırçın bir edayla, mezarlıktaki o parselin, büyükbabanın ve altın dişlerin bana ait olduğunu sanıyordum, diyerek tutukluğunun derhal iptalini istedi. Maycomb kamuoyu ondan yana çıktı: Bay Fink şerefli bir adamdı, borçlarını ödemeye çalışıyordu ve kanun ona tebelleş olmayı kesmeliydi.

"Stanley'i kazı çalışmalarına iten tarihsel dürtüler gayet yüceydi," dedi Doktor Finch düşünceli düşünceli, "ama hepsinin kafası aynen bu şekilde çalışıyordu. Manastırda vaaz vermek için bulabildiği bütün tanrıtanımazları yardıma çağırdığını yadsıyamazsın. Yanılmıyorsam, bir keresinde Bayan Annie Besant için komünyon ayini düzenlemişti. Piskopos Colenso'ya nasıl arka çıktığını da hatırlarsın."

Hatırlıyordu. Her konudaki görüşleri o gün çürük, temelsiz, bugünse arkaik bulunan Piskopos Colenso, bizim ufak tefek başrahibin bir numaralı evcil hayvanıydı. Colenso, din adamlarının toplandığı her yerde şiddetli tartışmaların odağı oluyordu; Stanley bir keresinde kilise temsilciler meclisinde onu savunan, ses getiren bir konuşma yapmış, Colenso'nun İncil'i Zulu diline çevirme zahmetine girişen tek sömürge piskoposu olduğunun ve sırf bunun bile hepinizin yaptığından katbekat büyük bir hizmet olduğunun farkında mısınız, diye sormuştu.

"Fink tıpkı onun gibiydi," dedi Doktor Finch. "Buhran'ın en karanlık günlerinde *Wall Street Journal*'a abone olmuş ve tek kelime etmeye kalkışana meydan okumuştu." Kıkırdadı. "Postanedeki Jake Jeddo postayı her tanzim edişinde sinirsel kasılmalar geçirecek hale geliyordu."

Jean Louise amcasına uzun uzun baktı. İşte buradaydı, Atom Çağı'nın ortasında, onun mutfağında oturuyor ve bilincinin en kuytu köşeleriyle, onun yaptığı teşbihlerde, kıyaslamalarda insafsızca haklı olduğunu biliyordu.

"... al birini vur ötekine," demekteydi Doktor Finch. "Ya da Harriet Martineau'yu al..."

Jean Louise kendini Göller Bölgesi'nde, ellerini, ayaklarını çırparak suda dik durmaya çalışırken buldu. Başını yukarıda tutabilmek için debeleniyordu.

"Bayan E.C.B. Franklin'i anımsıyor musun, peki?"

Anımsıyordu. Bayan Martineau için yılları el yordamıyla aralaması gerekmişti, ama Bayan E.C.B. kolaydı: Gözünün önünde İskoç tarzı, tığ işi bir başlık, altından tığla işlenmiş pembe bir külotun ve tığ işi çorapların seçildiği, tığ işi bir elbise belirdi. Bayan E.C.B. her cumartesi Cape Jessamine Copse adındaki çiftliğinden çıkıp beş kilometreye yakın yol yürüyerek kasabaya gelirdi. Bayan E.C.B. şiir yazardı.

"Ufak çaplı kadın şairleri anımsadın mı... ikinci ligdekileri?" diye sordu Doktor Finch.

"Evet, efendim."

"Ee?"

Jean Louise çocukken bir süre *Maycomb Tribune* gazetesinde matbaa çıraklığı yapmış ve Bayan E.C.B. ile Bay Underwood arasındaki, sonuncu atışma da dahil, pek çok atışmaya tanık olmuştu. Bay Underwood eski tüfek dizgicilerdendi ve saçmalığa tahammülü yoktu. Bütün gün kocaman, siyah bir linotipin* başında çalışır, molalarda zararsız vişne likörüyle dolu, yarım litrelik bir testiden içini ferahlatırdı. Bir cumartesi Bayan E.C.B. elinde coşkulu hislerinin bir dökümüyle, azametle ofise girdi, Bay Underwood da *Tribune*'ü böyle bir coşku patlamasıyla rezil edemeyeceğini söyledi: Şiir formunda bir inek güzellemesiydi ve şöyle başlıyordu:

O güzelim inek ki, bir zamanlar benimdi
Gözleri iri, kahverengiydi...

Ve Hıristiyan felsefeyi altüst eden vahim ihlaller içeriyordu. Bay Underwood, "İnekler cennete gitmez," deyince, Bayan E.C.B. "Bu inek gitti," diye karşılık verdi ve şiirsel yetki denen şeyi açıkladı. Zaman içinde sınırsız çeşitlilikte mersiyeler yayımlamış olan Bay Underwood, bunu yine de basamayacağını, hem kafirce olduğunu, hem de vezin kurallarına uymadığını söyledi. Öfkeden gözü dönen Bayan E.C.B. bir camekanı açtı ve içinden çıkardığı Biggs Store el ilanlarını büronun dört bir yanına saçtı. Bay Underwood bir balina gibi soluyarak vişne liköründen koca bir yudum aldı, kadının suratına baka baka yuttu ve kadın adliye meydanına varıncaya kadar arkasından sövüp saydı. Bundan sonra Bayan E.C.B. sadece özel gelişimi için dizeler döktürdü. İlçe onun eksikliğini hissetti.

* Matbaa harflerini satır halinde dizip döken makine. (ç.n.)

"Şimdi, salt böyle garip, sıradışı tipler arasında değil, suyun karşı tarafındaki bazı bölgelerde varolan... ıı... ıhm... genel bir zihniyet değişimi arasında da belli belirsiz bir bağ olduğunu kabul etmeye hazır mısın?"

Bunun üzerine Jean Louise havlu attı.

Doktor Finch yeğeninden çok kendi kendine sordu: "1770'lerdeki o ateşli-beyaz sözcükler nereden geliyordu?"

"Virginia," dedi Jean Louise hiç duraksamadan.

"Peki 1940'larda, daha biz işin içine dahil olmadan, gazetesini okuyan ve haberleri dinleyen her Güneyli'yi özel bir korku türüyle ürperten şey neydi? Kabile duygusu, tatlım; kökeninde o vardı. Britanyalılar orospu çocuğu olabilirdi, tamam, ama *bizim* orospu çocuklarımızdı..."

Doktor Finch kendini tuttu. "Şimdi geriye git," dedi hararetle. "1880'lerin başındaki İngiltere'ye git; sapığın tekinin makineyi keşfetmesinden önceye. Nasıl bir yaşamdı oradaki?"

Jean Louise hiç düşünmeden yanıtladı: "Düklerden ve dilencilerden oluşan bir toplum..."

"Hah! Caroline Lamb'i, zavallı şeyi hâlâ anımsıyorsan, sandığım kadar yozlaşmamışsın demektir. Hemen hemen kavradın, ama tam değil: Temelde bir tarım toplumuydu, bir avuç toprak sahibi ile bol miktarda kiracı. Şimdi, savaştan önce Güney nasıldı peki?"

"Bir avuç büyük toprak sahibiyle bol miktarda tarım işçisinden ve köleden oluşan bir tarım toplumu."

"Doğru. Bir süreliğine köleleri dışarıda bırak, ne kalıyor elinde? Bir miktar Wade Hampton ile binlerce küçük toprak sahibi ve kiracı. Güney, mirası ve toplumsal yapısı açısından, küçük bir İngiltere'ydi. Şimdi, her Anglo-Sakson'un yüreğinde çarpan tek şey nedir – irkilme, bunun bugünlerde çirkin bir sözcük olduğunu biliyorum. Evet, durumu ya da konumu ne olursa olsun, cehalet engelleri ne olursa olsun, kendini maviye boyamaktan vazgeçtiği günden beri, onun kanında dolaşan nedir?"

"Gururludur. Biraz da inatçıdır."

"Çok haklısın. Başka?"

"Ben... bilemiyorum."

"O küçük, ayaktakımı Konfederasyon Ordusu'nu türünün son örneği yapan şey neydi? Onu öylesine âcizken, mucize yaratacak kadar güçlü kılan şey?"

"Ah... Robert E. Lee mi?"

"Aman be kızım!" diye haykırdı amcası. "O bir bireyler ordusuydu! Çiftliklerinden çıkıp savaşa yürüdüler!"

Doktor Finch nadir bulunan bir örneği inceleyecekmişçesine gözlüğünü çıkarıp taktı, başını geriye atıp kıza baktı. "Hiçbir makine," dedi, "parçalanıp un ufak edildikten sonra kendini yeniden toparlayıp çalışmaya başlayamaz, ama o kuru kemikler doğruldu ve akın akın yürümeye başladı, hem de ne yürüme! Neden peki?"

"Tahminimce nedeni köleler, vergiler filandı. Üzerinde hiç kafa yormadım."

Doktor Finch tatlılıkla söylendi: "Hey Yarabbi."

Öfkesine hâkim olmak için gözle görünür bir çaba sarf ederek ocağa gitti, tıslayan kahve demliğini susturdu. İki fincana doldurduğu fokurdayan kapkara kahveyi masaya getirdi.

"Jean Louise," dedi kupkuru bir sesle, "Güneyli nüfusta, bırak köle sahibi olmayı, hayatında bir köle görmüş olanların oranı taş çatlasın yüzde beşti. Şimdi, geri kalan yüzde doksan beşin tepesini attıran bir şey olmuş olmalı."

Jean Louise boş boş amcasına bakıyordu.

"Hiç aklına gelmedi mi – bunca zamandır bir yerlerde bu mealde hiçbir titreşim almadın mı... bu yörenin ayrı bir ulus olduğuna dair? Politik ilişkileri ne olursa olsun, kendi halkına sahip bir ulusun bir başka ulusun içinde var olması? Oldukça paradoksal, tehlike sinyalleri veren haksızlıklarla dolu, ama gecede ateş böcekleri gibi yanıp sönen özel, mahrem bir onura sahip, binlerce kişi? Billur berraklığında tek bir nedende birleşen, böylesine farklı nedenlerle girilen başka hiçbir savaş yoktur. Onlar

kimliklerini korumak için savaştılar. Siyasi kimliklerini, bireysel kimliklerini."

Doktor Finch'in sesi yumuşadı. "Bugün bütün o jet uçaklarımızla, aşırı dozda Nembutal'larımızla filan, bir adamın oturduğu eyalet gibi önemsiz bir şey uğruna savaşa katılması, saçmasapan bir Donkişotluk gibi görünüyor."

Gözlerini kırpıştırdı. "Hayır, Scout, o yırtık pırtık, cahil insanlar günümüzde sanatçıların ve müzisyenlerin tek ayrıcalığıymış gibi görünen bir şeyi ayakta tutabilmek için neredeyse kanlarının son damlasına kadar savaştılar."

Jean Louise amcasının tangur tungur giden yük arabasına doğru delice bir pike yaptı: "Bunlar nerden baksan... yüz yıl önce olup bitmiş şeyler, efendim."

Doktor Finch sırıttı. "Öyle mi, gerçekten? Nereden baktığına bağlı bu. Paris'te bir kaldırımda oturuyorsan, bunu kesin bir dille söyleyebilirsin. Ama bir kere daha bak bakalım. O küçük ordudan kalanların çocukları oldu – Tanrım, nasıl da çoğaldılar. Güney, savaştan sonraki kalkınma, yeniden inşa dönemini kalıcı tek bir politik değişimle geçirdi: Artık kölelik yoktu. İnsanlar azalmadı, baştaki sayının altına inmedi – bazı yerlerde, korkutucu derecede arttı. Hiçbir zaman yok edilmediler. Toprağa serilmişlerdi, ama sıçrayıp kalktılar. Tütün Yolu ortaya fırladı, bütün olup bitenin en çirkin, en utanılası yüzü ortaya fırladı: Özgür Zencilerle açık ekonomik rekabet içinde yaşayan beyaz ırk.

"O adam yıllardır, yıllardır sırf derisinin rengi nedeniyle Siyah kardeşlerinden çok daha iyi, çok daha üstün olduğuna inanmıştı. Oysa onun kadar pis, onun kadar kötü kokan, onun kadar yoksul biriydi. Şimdilerde hayatında görmediği kadar çok şeyi var, terbiye dışında her şeye sahip, ama oturmuş dünden kalma nefretini besleyip duruyor..."

Doktor Finch kalktı, fincanlara biraz daha kahve doldurdu. Jean Louise onu seyretti. Yüce Tanrım, diye düşündü, benim büyükbabam da o savaştaydı. Amcamla Atticus'un babaları. Daha

bir çocuktu ve üst üste yığılan cesetleri gördü, küçük dereler halinde Shiloh tepesinden aşağıya akan kanı seyretti...

"Gelelim bugüne, Scout," dedi amcası. "Bugün, tam şu anda, Güney'e benliğine tamamen yabancı bir politik felsefe zorla dayatılıyor, ne var ki Güney ona henüz hazır değil – kendimizi diğerleriyle aynı karanlık sularda buluyoruz. Tarih, zaman kadar kesin bir biçimde kendini tekrarlıyor ve insanın insan olduğu ne kadar kesinse, şurası da o kadar kesin: İnsanoğlunun ders çıkarmak için bakacağı son yer tarihtir. Bu seferki toparlanmanın, yeniden yapılanmanın görece kansız olması için Tanrı'ya dua ediyorum."

"Anlamıyorum."

"Ülkenin kalanına bir bak. Düşünce yapısı açısından Güney'i çoktan sollayıp geçmiş. Mülk edinme hakkı denen, örf ve âdetlere dayanan o kadim hukuk kavramı neredeyse ortadan kalktı. İnsanların bir hükümetin görevlerine karşı tavrı, beklentisi değişti. Ezilenler ayağa kalktı, talep etti ve haklarını aldı – bazen, hak ettiklerinden de fazlasını. Varlıkların daha fazla alması kısıtlandı. İhtiyarlığın kış ayazlarından korunuyorsun, ama kendi çabanla, kendi isteğinle değil, kendine bakabileceğine güvenmiyoruz, dolayısıyla seni güvenceye alacağız, diyen bir devlet tarafından. Velhasıl böyle envai çeşit tuhaflık bu ülkedeki hükümetin bir parçası oldu, onun tekeline girdi. Amerika artık cesur yeni atomik dünya, Güney ise Sanayi Devrimi'ni daha yeni başlatıyor. Son yedi-sekiz yılda, etrafına şöyle bir bakıp buralarda ortaya çıkan yeni bir sınıf gördün mü?"

"Yeni sınıf mı?"

"Aman be çocuğum! Nerede senin şu kiracı çiftçiler? Fabrikalarda. Tarla işçilerin nerede? Aynı fabrikalarda. Kasabanın öteki tarafındaki küçük beyaz evlerde şimdi kimlerin oturduğunu hiç fark etmedin mi? Maycomb'un yeni sınıfı. Seninle aynı okula giden ve minicik çiftliklerde büyümüş olan kızlarla oğlanlar. Senin kuşağın."

Doktor Finch burnunu çekti. "O insanlar Federal Hükümet'in gözbebeği. Hükümet evlerini yapmaları için onlara para veriyor, ordusunda görev alabilsinler diye bedava eğitim sağlıyor, yaşlılık-

larında onlara bakıyor ve işten çıkarıldıkları takdirde, geçimlerini haftalarca üstleniyor..."

"Jack Amca, hiçbir şeyi beğenmeyen, aksi ihtiyarın tekisin."

"Aksi mi? Haydi oradan. Ben ataerkilliğe ve hükümete gayet meşru ve yüksek dozda bir güvensizlik duyan, yaşını başını almış, sağlıklı bir adamım. Baban da aynen böyle..."

"Bana gücün yozlaşmaya eğilimli olduğunu, mutlak gücünse mutlaka yozlaştığını söylüyorsan, şu kahveyi yüzüne fırlatırım, inan."

"Bu ülkede beni korkutan tek şey şu: Devlet bir gün öyle bir canavarlaşacak ki, en küçük bireyler ayaklar altında ezilecek ve artık yaşamanın hiçbir değeri kalmayacak. Şu yorgun dünyamızda, Amerika'nın hâlâ tek ve benzersiz olan yanı, burada bir insanın beyninin götürebildiği yere kadar gidebilmesi, istiyorsa da cehennemin dibine gidebilmesi; ancak bu da fazla sürmeyecek."

Doktor Finch cana yakın bir sincap gibi sırıttı. "Melbourne, hükümetin tek ve asli görevinin suçu önlemek ve verdiği sözleri tutmak olduğunu söylemişti; madem kendimi hiç de gönüllü olmadığım halde yirminci yüzyılda buldum, buna bir madde daha ekleyeceğim: Ulusal savunmaya katkıda bulunmak."

"Bu çok muğlak bir beyanat."

"Aynen öyle. Bize öyle çok özgürlük alanı bırakıyor ki."

Jean Louise dirseklerini masaya dayadı, parmaklarını saçlarından geçirdi. Amcasında bir terslik vardı. Bilinçli bir şekilde Jean Louise'e etkileyici ve dokunaklı ama dile dökülmemiş bir müdafaa yapıyor, konudan bilinçli bir şekilde uzak duruyordu. Burada bir aşırı basitleştirme, şurada bir kaytarma; sıvışmalar, kandırmacalar. Neden acaba? Onu dinlemek, tatlı tatlı akıp giden sözcük selinin büyüsüne kapılmak öyle kolaydı ki, öte yandan, alışıldık konuşma tarzının tuzu biberi olan o manidar jestlerin, o "hım" ve "hah" sağanağının ortalarda olmadığı da gözünden kaçmamıştı. Amcasının ne kadar derin bir kaygı içinde olduğunu bilmiyordu.

"Jack Amca," dedi. "Bütün bunların Çin'deki yumurta fiyatıyla ne ilgisi var? Ne demek istediğimi bal gibi biliyorsun."

"Ha," dedi adam. Yanakları pembeleşti. "Ukalalık etmeye başladık demek?"

"Zencilerle beyazlar arasındaki ilişkinin hayatımda gördüğüm en berbat halde olduğunu görmek ukalalıksa, evet – bu arada, onları bir kez bile ağzına almadın. Senin şu azize kız kardeşinin neden böyle davrandığını, babama ne olduğunu öğrenmek istemek ukalalıksa, ona da evet."

Doktor Finch ellerini kavuşturdu, çenesinin altına soktu. "İnsanın doğumu son derece tatsızdır. Pistir, fazlasıyla acılıdır, bazen de tehlikelidir. Ve illa ki kanlıdır. Aynısı uygarlık için de geçerli. Güney, müthiş ıstırap veren son doğum sancılarını çekiyor. Yeni bir şey doğurmak üzere; bunun hoşuma gideceğinden emin değilim ama o sırada zaten burada olmayacağım. Sen olacaksın. Benim ve ağabeyim gibi erkeklerin modası geçti, gitme zamanımız geldi, ama bu toplumun anlamlı şeylerini de yanımızda götürecek olmamız çok yazık – aralarında bazı iyi şeyler de vardı."

"Daldan dala atlamayı kes de bana cevap ver!"

Doktor Finch ayağa kalktı, masaya yaslanıp eğildi, kızın yüzüne baktı. Burnundan çıkan çizgiler ağzına uzanıyor, keskin, yamuk bir ikizkenar oluşturuyordu. Gözleri ateş saçsa da, sesi hâlâ mülayimdi:

"Jean Louise, bir adam suratına doğrultulmuş çifte namlulu bir tüfeğe bakıyorsa, kendini savunmak için bulabildiği ilk silaha sarılır, bu ister bir taş, ister yakacak odun olsun, isterse bir vatandaşlar konseyi."

"Bu bir cevap değil!"

Doktor Finch gözlerini yumdu, yeniden açtı, masaya baktı.

"Süslü püslü cümlelerle meselenin etrafında dolanıp duruyorsun, Jack Amca; bunu yaptığını daha önce hiç görmemiştim. Sana ne sorsam, bana hep dosdoğru yanıtlar verdin. Neden şimdi de öyle yapmıyorsun?"

"Çünkü yapamam. Bunu yapmaya ne gücüm var ne de yetkim."

"Böyle konuştuğunu ilk kez duyuyorum."

Doktor Finch ağzını açtı, sonra sımsıkı kapadı. Kızı kolundan tutup yan odaya götürdü ve yaldız çerçeveli bir aynanın karşısına dikti.

"Bak kendine," dedi. Jean Louise baktı. "Ne görüyorsun?"

"Kendimi ve seni." Amcasının yansımasına doğru döndü. "Biliyor musun, Jack Amca, ürkütücü bir yakışıklılığın var."

Son yüz yılın amcasını bir anlığına ele geçirdiğini gördü. Amcası başını selam verircesine eğmekle, kızı doğrularcasına sallamak arası, melez bir hareket yaptı, "Biraz senin gibi," dedi. Kızın arkasında durdu, omuzlarını kavradı. "Kendine bir bak," dedi. "Sana ancak bu kadarını söyleyebilirim. Gözlerine bak. Burnuna bak. Çenene bak. Ne görüyorsun?"

"Kendimi görüyorum."

"Bense iki kişi görüyorum."

"Erkek Fatma'yla şimdiki kadını mı yani?"

Doktor Finch'in yansımasının başını hayır anlamında salladığını gördü. "Hayır, çocuğum. O da var tabii, ama benim kastettiğim o değil."

"Jack Amca, neden pusa karışıp ortadan yok olmayı seçtiğini anlayamıyorum..."

Doktor Finch başını kaşıdı, bir tutam kırçıl saçı havaya kalktı. "Özür dilerim," dedi. "Beni affet. Sen yoluna devam et ve yapacağın şeyi yap. Seni durduramam, zaten durdurmamalıyım, Childe Roland.* Ama bu öyle pis, öyle riskli bir şey ki. Nasıl kanlı bir iş–"

"Jack Amca, tatlım, nerelere gittin şimdi?"

---

* En popüler versiyonunu 1892'de Joseph Jacobs'ın yazdığı, tanınmış bir İngiliz masalı. Elfland Kralı tarafından kaçırılan kız kardeşlerini kurtarmak için sırasıyla mücadele eden erkek kardeşlerin öyküsünde Jacobs, kralın sarayından Kara Kule diye söz eder. Kardeşini kurtarmayı Childe Roland başarır. (ç.n.)

Doktor Finch onu kendine çevirdi, bir kol boyu uzağında tuttu. "Jean Louise, beni dikkatle dinlemeni istiyorum. Bugün konuştuklarımızla ilgili... sana bir şey söylemek ve hepsini birleştirip birleştiremeyeceğini görmek istiyorum. Şöyle ki: Geçmişte yaşadığımız İç Savaş'ın çıkışında ikincil, tesadüfi etken neydi, şu an içinde bulunduğumuz savaşın ve senin özel savaşının çıkmasındaki tesadüfi etken ne? Şimdi iyice düşün ve söyle bakalım, sence ben ne demek istiyorum?"

Doktor Finch bekledi.

"İkinci dereceden peygamberler gibi konuşuyorsun," dedi kız.

"Galiba öyle. Pekâlâ, şimdi daha da dikkatli dinle: Daha fazla katlanamadığında, yüreğin ikiye bölündüğünde, doğruca bana gelmelisin. Anlıyor musun? Bana gelmek zorundasın. Söz mü?" Kızı sarstı. "Söz ver."

"Evet efendim, söz, ama..."

"Şimdi ikile," dedi amcası. "Çek git ve Hank'le postacılık oyna. Yapacak daha iyi işlerim var..."

"Peki sonra?"

"Seni ilgilendirmez. Haydi, kışt kışt."

Jean Louise basamakları inerken, Doktor Finch'in dudağını ısırdığını, mutfağa gidip Rose Aylmer'in tüylerini okşadığını, sonra elleri ceplerinde çalışma odasına girdiğini, odayı yavaş adımlarla bir aşağı bir yukarı arşınladığını, sonunda da gidip telefonu kaldırdığını görmedi.

ALTINCI KISIM

15

Deli işte, deli, resmen zırdeli. Eh, bütün Finchler öyle değil mi zaten? Ancak Jack Amca ile diğerlerinin arasındaki fark, onun deli olduğunu bilmesi.

Bay Cunningham'ın dükkanının arkasındaki masalardan birinde oturuyor, karton kutudaki dondurmasını yiyordu. Bay Cunningham dürüstlükten asla ödün vermeyen biri olarak, dün adını doğru tahmin ettiği için ona bedavadan bir top dondurma vermişti; Jean Louise'in Maycomb'da hayran olduğu o minicik şeylerden biriydi: İnsanlar verdikleri sözleri hatırlardı.

Lafı nereye getirmeye çalışıyordu? *Söz ver bana – çıkışındaki tesadüfi etken – Anglo-Sakson – kirli dünya – Childe Roland.* Umarım yol yordam duygusunu hiç yitirmez, aksi halde onu bir yere kapatmak zorunda kalacaklar. Yüzyılımızın öyle uzağında ki, tuvalete bile gidemiyor, abdesthaneye gidiyor. Ancak deli ya da değil, o içlerinde henüz bir şey yapmayan ya da söylemeyen tek kişi...

Ne demeye geldim ki buraya? İyice yüreğime insin diye herhalde. Arka bahçedeki, eskiden ağaçların, araba kulübesinin bulunduğu yerdeki çakıltaşlarına bakmak, yoksa hepsi bir rüya mıydı, diye kendime sormak için. Jem balıkçı arabasını şuraya bırakırdı, arka çitin dibindeki toprağı eşeleyip solucan toplardık, bir keresinde şuraya bir bambu filizi ekmiştim, tam yirmi yıl ya-

şatmaya çalıştık. Bay Cunningham oradaki toprağı tuzlamış olmalı, bambu filan göremiyorum.

Öğlen saat bir güneşinde oturup evi yeniden inşa etti, bahçeyi babasıyla, ağabeyi ve Calpurnia'yla doldurdu, Henry'yi sokağın karşısına, Bayan Rachel'ı da bitişik eve yerleştirdi.

Ders yılının son iki haftasıydı ve Jean Louise ilk dansına gidiyordu. Geleneksel olarak, son sınıf öğrencileri kız ve erkek kardeşlerini, Mezuniyet Şöleni'nden bir gece önce son iki sınıfın onuruna yapılan ve her seferinde mayıs ayının son cumasına denk getirilen Diploma Dansı'na davet etmişti.

Jem'in futbol süveteri giderek muhteşem bir hal almıştı – takım kaptanıydı ve Maycomb on üç sezondur ilk kez Abbottsville'i yenmişti. Henry son sınıfın Münazara Kolu'nun başkanıydı ve dersler dışında zaman ayırabildiği tek etkinlik de buydu; Jean Louise ise dolu dolu on dördündeydi, kendini Victoria dönemi şiirine ve dedektif romanlarına vermişti.

O günlerde ırmağın karşı yakasından kızlarla çıkma modası başladığından, Jem, Abbott İlçesi'nden bir kıza öylesine tutulmuştu ki, son yılını Abbottsville Lisesi'nde tamamlamayı ciddi ciddi düşünmüş, ama Atticus tarafından engellenmişti; bu konuda son derece kararlı davranan Atticus, Jem'i iki kapılı bir A-Model almasına yetecek bir meblağla teselli etmişti. Jem arabasını parlak siyaha boyadı, beyaz yanaklı lastikleri biraz daha boyayla vurguladı; taşıtını gıcır gıcır cilalı tutuyor ve her cuma akşamı, kocaman bir kahve değirmeninden farksız sesler çıkarmasına ve gittiği her yerde geniş bir köpek sürüsünü başına toplamasına aldırmaksızın, olgun bir vakarla Abbottsville'e sürüyordu.

Jean Louise, Jem'in onu baloya götürmesi için Henry'yle bir tür anlaşma yaptığından emindi, ama aldırmıyordu. Başta gitmek istemedi, fakat Atticus, Jem'den başka herkesin kız kardeşinin orada olmasının tuhaf kaçacağını, çok eğleneceğini, isterse Ginsberg'e gidip kendine bir elbise seçebileceğini söyledi.

Jean Louise nefis bir şey buldu. Beyaz, kabarık kolları, döndüğünde balon gibi şişen bir eteği olan bir elbise. Tek bir yanlışlık vardı: Elbisenin içinde bovling kukası gibi görünüyordu.

Calpurnia'ya danıştı, o da vücut tipi konusunda kimse bir şey yapamaz, dedi; eh, onun endamı da böyleydi, zaten on dört yaşındaki kızların tamamının endamı az çok böyleydi.

"Ama öyle acayip görünüyorum ki," dedi kız, yakasını çekiştirerek.

"Hep böyle görünüyordun," dedi Calpurnia. "Demek istediğim, ne giysen böyle duruyor. Bu elbise farklı değil."

Jean Louise üç gün boyunca endişelenip durdu. Dansın yapılacağı akşamüstü Ginsberg'in dükkanına gitti, bir çift takma göğüs aldı, eve dönüp taktı.

"Cal, şimdi bir bak."

"Senin vücut yapın gayet düzgün," dedi Calpurnia. "Ama bunları alıştıra alıştıra kullansan daha iyi olmaz mıydı?"

"Ne demek istiyorsun?"

Calpurnia mırıldandı: "Alışmak için onları bir süre takmalıydın – artık çok geç."

"Aman Cal, saçmalama."

"Eh, ver bakayım onları bana. Birbirine dikeceğim."

Jean Louise takma göğüsleri ona uzatırken, aklına ansızın gelen bir düşünce onu olduğu yere mıhlayıverdi. "Eyvahlar olsun," diye fısıldadı.

"Şimdi ne oldu?" dedi Calpurnia. "Bir haftadır buna hazırlanıyorsun. Neyi unuttun?"

"Cal, dans etmesini bildiğimi sanmıyorum."

Calpurnia ellerini kalçalarına dayadı. "Bu da tam vaktinde aklına geldi yani," dedi mutfak saatine bakarak. "Üç kırk beş."

Jean Louise telefona koştu. "Altı, beş, lütfen," dedi ve babasının sesini duyar duymaz feryat figana başladı.

"Sakin ol ve Jack'ten yardım iste," dedi babası. "Jack zamanında çok iyiydi."

"Menuet dansının tozunu attırırdı herhalde," dedi, ama yine de amcasını aradı, o da şevkle yardıma koştu.

Doktor Finch yeğenini Jem'in pikabındaki ezgiye uyarak yönlendirdi: "Büyütülecek bir şey değil... satranç gibi... yalnızca odaklan... yo, yo, yo, poponu içeri çek... halat çekme oyununda değilsin... salon danslarından nefret ederim... ağır işçilikten farksız... beni yönlendirmeye çalışma... oğlan ayağına basarsa, ayağını hareket ettirmediğin için kabahat sendedir... aşağıya bakma... sakın, sakın, sakın... hah, şimdi kaptın işte... sadece temel hareketler, gösterişli şeylere kalkışma."

Bir saatlik yoğun bir odaklanmadan sonra Jean Louise basit boks adımlarında ustalaştı. İçinden canla başla sayıyor, amcasının aynı anda hem konuşup hem dans edebilme becerisine hayranlık duyuyordu.

"Gevşe, rahat ol, gayet güzel becereceksin," dedi amcası. Doktor Finch'in çabaları Calpurnia'nın ikram ettiği bir fincan kahveyle ve akşam yemeği ile ödüllendirildi; adam her ikisini de kabul etti. Oturma odasında tek başına Atticus'la Jem'i bekledi; yeğeni kendini banyoya kilitlemişti, bir yandan sabunlanıyor, bir yandan dans ediyordu. Banyodan ışıldayarak çıktı, yemeğini bornozuyla yedi ve durumun ailesini ne kadar eğlendirdiğinden habersiz, odasına sıvıştı.

Giyinirken, Henry'nin ön sundurmadaki ayak seslerini duydu, onu almaya fazla erken geldiğini düşündü, ama oğlan koridorda Jem'in odasına doğru ilerledi. Jean Louise dudaklarına *Tangee Orange* sürdü, saçlarını taradı ve tepedeki o asi tutamı Jem'in briyantiniyle yapıştırdı. Oturma odasına girince, babasıyla Doktor Finch ayağa kalktılar.

"Tablo gibi görünüyorsun," dedi Atticus. Onu alnından öptü.

"Dikkat et," dedi Jean Louise. "Saçımı bozacaksın."

Doktor Finch sordu: "Son bir prova yapalım mı?"

Henry onları oturma odasında dans ederken buldu. Jean Louise'in yeni siluetini görünce gözlerini kırpıştırdı, Doktor Finch'n omzuna dokundu. "Araya girebilir miyim, bayım?"

"Çok güzel olmuşsun, Scout," dedi kıza. "Sana bir şey getirdim."

Jean Louise, "Sen de çok hoş görünüyorsun, Hank," dedi. Henry'nin yünlü kumaştan, sadece pazar günleri giydiği, lacivert pantolonuna sert bir ütü çizgisi yapılmıştı, ten rengi ceketi deterjan kokuyordu; Jean Louise onun boynundan sarkan Jem'in açık mavi kravatını tanıdı.

"Harika dans ediyorsun," dedi Henry ve Jean Louise tökezledi.

"Aşağıya bakma, Scout!" diye atıldı Doktor Finch. "Dedim ya, tıpkı bir fincan kahve taşımak gibi. Fincana bakarsan mutlaka dökersin."

Atticus cep saatini açtı. "Irene'i almak istiyorsa, Jem'in yola çıkması gerek. Şu düldülle kırktan fazla yapamaz."

Jem görününce Atticus kravatını değiştirmesi için onu odasına geri yolladı. Oğlan yeniden ortaya çıktığında Atticus ona aile arabasının anahtarını, biraz para, bir de altmışın üstüne çıkmaması konulu bir söylev verdi.

"Baksanıza," dedi Jem, Jean Louise'e hayranlığını hakkıyla dile getirdikten sonra, "siz hep beraber Ford'la gidebilirsiniz, böylece benimle ta Abbottsville'e gelmek zorunda kalmazsınız."

Doktor Finch ceket ceplerini karıştırmaktaydı. "Nasıl gideceğinizin benim için hiçbir önemi yok," dedi. "Yeter ki gidin. Etrafımda böyle şık şıkıdım dolanarak beni huzursuz ediyorsunuz. Ayrıca Jean Louise terlemeye başladı bile. Cal, içeri gelsene."

Calpurnia çekinerek koridorda duruyor, her zamanki aksi tavrıyla sahneyi onaylıyordu. Henry'nin kravatını düzeltti, Jem'in ceketindeki görünmez iplik parçasını aldı, Jean Louise'den mutfağa teşrif etmesini rica etti.

"Bence onları elbiseye dikmeliydim," dedi kuşkulu bir edayla takma göğüslere bakarak. O sırada Henry, haydi gidelim yoksa Doktor Finch kalp krizi geçirecek, diye seslendi.

"Her şey yolunda, Cal."

Oturma odasına dönünce amcasını bastırılmış bir sabırsızlık kasırgasının ortasında buldu; elleri ceplerinde, ilgisizce duran babasıyla tam bir tezat oluşturuyordu. "Artık gitseniz iyi olacak," dedi Atticus. "Alexandra'nın gelmesi an meselesi – o zaman iyice gecikirsiniz."

Tam ön sundurmaya çıkmışlardı ki Henry zınk diye duruverdi. "Unuttum!" diye haykırdı ve Jem'in odasına koştu. Elinde bir kutuyla döndü, kutuyu hafif bir reveransla Jean Louise'e sundu: "Sizin için, Bayan Finch," dedi. Kutuda iki pembe kamelya vardı.

"Ah," dedi kız. "Hem de satın almışsın!"

"Ta Mobile'dan getirttim," dedi Henry. "Altı otobüsüyle geldiler."

"Nereye takayım?"

"Yüce İsa, ait oldukları yere elbette!" diye patladı Doktor Finch. "Gel buraya!"

Kamelyaları Jean Louise'in elinden çekip aldı, omzuna iğneledi, sahte göğüslerini sertçe süzdü. "Şimdi bana bir iyilik yapıp mekanı terk eder misiniz?"

"Çantamı unuttum."

Doktor Finch mendilini çıkarıp çenesinden geçirdi. "Henry," dedi, "sen gidip o iğrenç şeyi çalıştır, biz seni önde bekleriz."

Maycomb İlçe Lisesi'nin spor salonu balonlarla ve boydan boya uzanan, kırmızılı-beyazlı krepon kağıtlarıyla, zevkle süslenmişti. Uzak bir köşeye uzun bir masa hazırlanmıştı; kağıt bardaklar, sandviç dolu tabaklar, kâğıt peçeteler, mor bir sıvıyla dolu iki panç kasesini çevreliyordu. Spor salonunun zemini yeni cilalanmış, basketbol potaları tavana doğru katlanmıştı. Sahnenin ön kısmı yeşilliklerle kuşatılmıştı, tam ortaya da, özel bir nedeni olmaksızın, kırmızı kartondan iri harfler konmuştu: MİL.

"Çok güzel olmuş, değil mi?" dedi Jean Louise.

"Feci güzel görünüyor," dedi Henry. "Maç filan yokken daha büyük görünüyor, öyle değil mi?"

Panç kaselerinin etrafında duran, küçük ya da büyük kardeşlerden oluşan gruba katıldılar. Topluluğun Jean Louise'den etkilendiği gözle görülebiliyordu. Her gün gördüğü kızlar ona elbisesini nereden aldığını sordular, sanki hepsi de alışverişe oraya gitmemiş gibi: "Ginsberg'den aldım. Calpurnia boyunu kısalttı." Daha birkaç yıl önce ilişkisinin göz-oyma düzeyinde olduğu oğlanlar şimdi onunla gevezelik ederken tedirgince kıpırdanıyordu.

Henry ona bir bardak panç uzatınca, Jean Louise fısıldadı: "Gidip son sınıflarla filan takılmak istersen, benim için sakıncası yok."

Henry ona bakıp gülümsedi. "Sen benim partnerimsin, Scout."

"Biliyorum, ama kendini mecbur hissetme diye–"

Henry güldü. "Kendimi hiçbir şeye mecbur hissetmiyorum. Buraya seni getirmeyi ben istedim. Haydi dans edelim."

"Tamam, ama ağırdan al."

Kızı döndüre döndüre pistin ortasına getirdi. Hoparlörden ağır bir parça yükseldi, içinden sistematik bir şekilde sayan Jean Louise tek bir hatayla dansı bitirdi.

Gece ilerledikçe, mütevazı da olsa bir başarı kazandığını ayırımsadı. Pek çok oğlan araya girip onunla dans etmişti ve kız ne zaman bunaldığını belli etse, Henry imdada yetişmişti.

Çılgınca caz parçalarında yerinde oturacak ve Güney Amerika esintili müzikleri es geçecek kadar akıllıydı; Henry hem konuşup hem dans etmeyi iyi öğrenmişsin deyince de, on ikiden vurduğunu anladı. Gecenin sonsuza kadar sürmesini diledi.

Jem'le Irene'in girişleri heyecan yarattı. Jem son sınıfın En Yakışıklı Erkeği seçilmişti ve çok yerinde bir seçimdi: Annesinin kahverengi ceylan gözlerini, Finchler'in kalın kaşlarını ve düzgün hatlarını almıştı. Irene ise özgüvenin, çokbilmişliğin son noktasıydı. Yeşil taftadan, vücuduna yapışan bir elbiseyle yüksek topuklu ayakkabılar giymişti, bileklerindeki düzinelerce köle bileziği dans ederken şıngırdıyordu. Soğuk yeşil gözleri, simsiyah saçları ve her an hazır bir gülümsemesi vardı; Jem'in değişmez bir kararlılıkla tutulup durduğu kız tipiydi.

Jem kız kardeşiyle görev dansını yaptı, gayet iyi gittiğini ama burnunun parladığını söyledi, kız da buna karşılık dudağında ruj lekesi olduğunu söyledi. Parça bitti, Jem onu Henry'ye teslim etti. "Haziranda orduya katılacağına inanamıyorum," dedi Jean Louise. "Sanki çok yaşlıymışsın izlenimi veriyor."

Henry yanıtlamak üzere ağzını açtı, ansızın gözleri pörtledi ve kızı kucaklayıp kendine çekti.

"Ne oldu, Hank?"

"Burası sence de çok ısınmadı mı? Haydi dışarı çıkalım."

Jean Louise ondan uzaklaşmaya çalıştıysa da, oğlan onu sımsıkı tuttu, dans ede ede yan kapıdan geceye çıkarttı.

"Neyin var, Hank? Yanlış bir şey mi söyledim..."

Kızı elinden tuttu, yan taraftan geçirip okul binasının önüne götürdü.

"Ah," dedi Henry. Kızın her iki elini de tuttu. "Tatlım," dedi. "Ön tarafına bir bak."

"Burası zifiri karanlık. Bir şey göremem ki."

"Öyleyse dokun."

Dokundu ve soluğunu tutuverdi. Sağ takma memesi, göğsünün tam ortasındaydı, diğeriyse neredeyse sol koltukaltında. Göğüsleri çekiştirerek yerlerine oturttu ve gözyaşlarına boğuldu.

Okulun basamaklarına oturdu; Henry yanına çöktü, kolunu onun omzuna attı. Jean Louise ağlaması bitince, sordu: "Ne zaman fark ettin?"

"Tam o sırada, yemin ederim."

"Bana epeydir gülüyorlar mıydı dersin?"

Henry başını hayır anlamında salladı. "Kimsenin fark ettiğini sanmıyorum, Scout. Dinle, benden önce Jem dans etti seninle, görseydi sana mutlaka söylerdi."

"Jem'in aklı fikri Irene'de. Doğruca tepesine gelen bir hortumu bile fark etmez o." Yeniden ağlamaya başladı, usulca. "Yüzlerine bir daha asla bakamayacağım."

Henry onun omzunu okşadı. "Scout, onlar biz dans ederken kaydı, yemin ederim. Mantıklı ol – biri görmüş olsaydı hemen sana söylerdi, biliyorsun."

"Hayır söylemezdi. Sadece fısıldaşıp gülüşürlerdi. Nasıl davrandıklarını bilirim."

"Son sınıftakiler yapmaz," dedi Henry yatıştırırcasına. "Jem geldiğinden beri, futbol takımıyla dans edip duruyorsun."

Doğruydu. Takım, teker teker, bu zevki onlara bahşetmesini istemişti: Jem ortalığı velveleye vermeden, kardeşinin iyi vakit geçirmesini sağlamıştı.

"Ayrıca," diye sürdürdü Henry sözünü, "o şeylerden hiç hoşlanmam. Onları takınca kendin gibi görünmüyorsun."

Canı yandı, "Yani komik mi görünüyorum?" dedi. "Onlarsız da komik görünüyorum."

"Demek istediğim, Jean Louise olmuyorsun." Sonra ekledi: "Hiç de komik görünmüyorsun, bana gayet güzel geliyorsun."

"Çok kibarsın, Hank, ama öylesine söylüyorsun. Benim ne yazık ki şişman olmaması gereken yerlerim şişman ve–"

Hank baykuş gibi öterek onun sözünü kesti. "Kaç yaşındasın sen? On beşe basmak üzeresin. Daha gelişimin tamamlanmadı ki. Gladys Grierson'ı hatırlarsın. Ona 'Mutlu Popo' dediklerini anımsıyor musun?"

"Hank!"

"Eh, bir de şimdi bak kıza."

Son sınıfın en leziz motiflerinden bir olan Gladys Grierson, vaktinde Jean Louise'in şikayetlerinin çok daha beterinden mustaripti. "Şimdi tam bir fıstık oldu, öyle değil mi?"

Henry amirane bir tavırla kestirip attı: "Scout, dinle, bütün gece onları dert edip duracaksın. Çıkart gitsin."

"Olmaz. Haydi eve gidelim."

"Eve gitmiyoruz, içeriye geri döneceğiz ve bir güzel eğleneceğiz."

"Hayır!"

"Kahretsin, Scout, içeri dönüyoruz dedim, çıkart şunları!"

"Beni eve götür, Henry."

Henry kızgın, meraksız parmaklarını kızın yakasından içeri daldırdı, sinir bozucu ilaveleri çekip aldı ve karanlığın içine doğru becerebildiğince uzağa fırlattı.

"*Evet*, artık girebilir miyiz içeri?

Kızın görünümündeki değişimi kimse fark etmemiş gibiydi, buysa, Henry'nin dediği gibi, herkesin sürekli ona baktığını sanıp bir tavuskuşu gibi kibirlenmesinin ne kadar abes olduğunu kanıtlıyordu.

Ertesi gün okul vardı, bu yüzden dans saat on birde sona erdi. Henry Ford'u Finchler'in yokuşundan indirdi, tespih ağaçlarının altında durdurdu. Jean Louise'le ikisi ön kapıya gittiler, kızın geçmesi için kapıyı açmadan önce, kollarını ona tatlılıkla doladı ve dudaklarından öptü. Jean Louise yanaklarının yandığını hissetti.

"Bir tane de şans getirmesi için," dedi oğlan.

Onu bir kez daha öptü, sonra da kapıyı kızın arkasından çekti; Jean Louise onun sokağın karşısındaki odasına doğru koşarken ıslık çaldığını duydu.

Acıkmıştı, parmak uçlarına basarak koridorda mutfağa doğru ilerledi. Babasının odasının önünden geçerken, kapının altından ışık sızdığını gördü. Hafifçe vurup içeriye girdi. Atticus yatakta kitap okuyordu.

"İyi vakit geçirdin mi?"

"Harika vakit geçirdim," dedi. "Atticus?"

"Hım?"

"Sence Hank benim için çok mu yaşlı?"

"Ne?"

"Yok bir şey. İyi geceler."

Ertesi gün yoklama boyunca Henry'ye abayı yakmanın ağırlığıyla oturup kaldı, ancak sınıf öğretmeninin ikazı üzerine dikkat kesilebildi: Orta ve son sınıflar ilk devre zilinden sonra özel bir toplantı için bir araya gelecekti.

Toplantı salonuna giderken aklındaki tek şey, Henry'yi görme olasılığıydı, bir de Bayan Muffett'in* ne diyeceğine ilişkin cılız bir merak. Muhtemelen yine bir savaş tahvili satma kampanyasıydı.

Maycomb İlçe Lisesi'nin müdürü Bay Charles Tuffett'ti** ve adını telafi etmek için, suratına onu beş sentin üzerindeki Kızılderili'ye benzeten haşin bir ifade yapıştırmayı alışkanlık edinmişti. Ne var ki kişiliği bu kadar etkileyici değildi: Hüsrana uğramış bir adam, hayatta umduğunu bulamamış, gençlere karşı anlayışsız bir eğitimciydi. Mississippi'nin dağlık yöresindendi, bu da onu Maycomb'da dezavantajlı bir duruma düşürüyordu: Kalın kafalı dağlılar, kıyılardaki ve düzlüklerdeki hayalperestleri anlamazlar, Bay Tuffett de bir istisna değildi. Maycomb'a gelince hiç vakit kaybetmeden ebeveynlere çocuklarının bugüne kadar gördüğü en terbiyesiz güruh olduğunu, öğrenip öğrenebilecekleri tek mesleğin tarım işçiliği olduğunu, futbolla basketbolun zaman kaybı olduğunu, kendisinin de, neyse ki, kulüplere, ders dışı aktivitelere filan yüz vermediğini, çünkü okulun, tıpkı yaşam gibi, başlı başına bir iş olduğunu güzelce belirtti.

Öğrenci kitlesi de, en gencinden en büyüğüne, ona aynı şekilde karşılık veriyordu: Bay Tuffett'e sürekli tahammül ediliyor, çoğunlukla da yok sayılıyordu.

Jean Louise toplantı salonunun orta bölümüne, sınıfıyla birlikte oturdu. Son sınıf koridorun öteki tarafında, arka çaprazındaydı, dolayısıyla dönüp Henry'ye bakmak kolaydı. Henry'nin yanında oturan Jem sabahları hep olduğu gibi kısık gözlü, tehlikeli ve sessizdi. Bay Tuffett karşılarına dikilip birkaç duyuru okuyunca, Jean Louise adamın böylelikle ilk dersleri kaynatmasına minnet duydu; bunun anlamı bugün matematik yoktu. Tam arkasını dönmüştü ki, Bay Tuffett sadede geldi:

---

* Soyadı Tuffett olan müdürle dalga geçmek için, acemi, beceriksiz anlamındaki muff sözcüğünden hareketle, Bayan Muffett diyor. (ç.n.)

** Süngertaşı, ponza taşı. (ç.n.)

Adam, hayatı boyunca her çeşit öğrenciyle karşılaştığını söyledi, okula silahla gelenleri bile görmüştü, ama bu sabah okulun ön tarafındaki yaya yolunda tanık olduğu ahlaksızca eylemle meslek yaşamında hiç karşılaşmamıştı.

Jean Louise komşularıyla bakıştı. "Derdi ne bunun?" diye fısıldadı. Sol yanındaki, "Tanrı bilir," diye yanıtladı.

Böylesi bir rezaletin boyutlarının farkında mıydılar? Bilmelerini isterdi ki, bu ülke savaşa girmişti, oğullarımız –erkek kardeşlerimiz ve erkek evlatlarımız– bizim için çarpışır ve can verirken, birisi onlara ağza alınmaz çirkinlikte bir hakarette, bizzat eylemciyi yerin dibine sokan bir eylemde bulunmuştu.

Jean Louise etrafındaki şaşkın surat denizine baktı; böyle seyircili durumlarda genellikle suçluları kolayca saptardı, ama bu kez dört bir yanı duruma anlam veremeyen, bomboş bir şaşkınlıkla çevriliydi.

Dahası, dağılmadan önce, Bay Tuffett bunu kimin yaptığını bildiğini söyledi; söz konusu şahıs yumuşak bir muamele görmek istiyorsa, en geç saat ikide elinde yazılı bir ifadeyle onun odasına gelmeliydi.

Bay Tuffett'in okul müdürlerinin şu en eski hoşgörü numarasına sığınması karşısında, tiksintiyle homurdanmamak için kendini tutan kalabalık ayaklandı ve onun peşinden binanın ön tarafına gitti.

"Yazılı itiraflara bayılır zaten," dedi Jean Louise yanındakilere.

"Bunun her şeyi yasallaştırdığına inanıyor."

"Evet, yazılı olmadığı sürece hiçbir şeye inanmaz," dedi biri.

"Yazıldığı zaman da, her sözcüğüne körü körüne inanır," dedi bir başkası.

"Biri kaldırıma gamalı haçlar çizdi herhalde," dedi bir üçüncüsü.

"İlk kez yapılmıyor ki," dedi Jean Louise.

Binanın köşesini döndüler ve zınk diye durdular. Ortada yanlış bir şey görünmüyordu; kaldırım temizdi, ön kapılar yerindeydi, çalılıklara dokunulmamıştı.

Bay Tuffett bütün okulun toplanmasını bekledi, sonra dramatik bir tavırla yukarıyı gösterdi. "Bakın," dedi. "Hepiniz bakın!"

Adam bir vatanseverdi. Bütün savaş tahvili satış kampanyalarına başkanlık eder, Savaşa Destek toplantılarında insanı usandıran ve mahcup eden konuşmalar yapardı; bizzat önayak olduğu ve müthiş bir gururla izlediği bu proje kapsamında, okul avlusunun ön kısmına devasa bir pano diktirmiş, vatanı için savaşan Maycomb İlçe Lisesi'nin mezunlarının isimlerini yazdırmıştı. Öğrencilerin Bay Tuffett'in panosuna bakışı biraz daha olumsuzdu: Bunun için adam başı yirmi beş sent toplamış ama bütün şeref payını kendisine ayırmıştı.

Jean Louise, Bay Tuffett'in parmağını takip ederek ilan panosuna baktı. Okudu: VATAN HİZMETİNDELE... Son harfin önünü kapatan ve sabah esintisinde tatı tatlı dalgalanan şey, onun takma göğüsleriydi.

"Sizi temin ederim ki," dedi Bay Tuffett, "imzalı bir ifadenin bugün saat en geç ikide masamda olması, hepinizin hayrına olur. Dün gece bu kampüsteydim," dedi, her bir sözcüğü vurgulayarak. "Haydi, şimdi sınıflarınıza."

İşte bu endişe vericiydi. Okul danslarında etrafta sinsice dolanır, öpüşüp koklaşanları yakalamaya çalışırdı. Duran arabalara bakar, sopayla çalılara vururdu. Belki de görmüştü onları. Hank'in onları fırlatması şart mıydı yani?

"Blöf yapıyor," dedi Jem teneffüste. "Öte yandan, yapmıyor da olabilir tabii."

Okulun kafeteryasındaydılar. Jean Louise davranışlarıyla kuşku uyandırmamaya çalışıyordu. Okul kahkahadan, dehşetten ve meraktan patlamak üzereydi.

"Bakın, son kez söylüyorum, bırakın da gidip anlatayım," dedi.

"Saftiriklik etme, Jean Louise. Adamın bu konulardaki tavrını biliyorsun. Hem sonuçta, o işi yapan benim," dedi Henry.

"Eh, Tanrı aşkına, onlar benimdi ama!"

"Hank'in neler hissettiğini anlıyorum, Scout," dedi Jem.

"Adamla konuşmana izin veremez. Bunu yapamaz."

"Neden yapamazmış?"

"Zilyonuncu kez söylüyorum ki yapamam, işte bu kadar. Anlayamıyor musun?"

"Hayır."

"Jean Louise, sen benim dün geceki partnerimdin–"

"Erkekleri anlamayı yaşadığım sürece beceremeyeceğim," dedi artık Henry'ye âşık olmayan kız. "Beni korumak zorunda değilsin, Hank. Bugün senin partnerin değilim. Senin gidip söylemen de mümkün değil, biliyorsun."

"İşte burası kesin, Hank," dedi Jem. "Diplomana el koyar."

Diploma Henry için, arkadaşlarının çoğuna kıyasla çok daha büyük bir önem taşıyordu. İçlerinden bazısı okuldan atılmaya aldırmazdı; gerekirse şehir dışındaki bir yatılı okula giderler, olur biterdi.

"Adamı en hassas yerinden vurdun, biliyorsun," dedi Jem. "Mezuniyetine iki hafta kala seni okuldan atmak, tam onun yapacağı şey."

"Öyleyse bana bırakın," dedi Jean Louise. "Okuldan kovulmaya bayılırım." Bayılırdı da. Okul onu dayanamayacağı kadar sıkıyordu.

"Burada konu bu değil, Scout. Dediğini yapamazsın, nokta. Belki ben açıklayabilirim – yo, açıklayamam aslında," dedi Henry, dün geceki fevriliğinin sonuçları kafasına dank ederken. "Hiçbir şeyi açıklayamam."

"Pekâlâ," dedi Jem. "Durumumuz şu. Hank, bence adam blöf yapıyor, ama yapmama şansı da yüksek. Bilirsin, etrafı sinsi sinsi kollar durur. Bütün konuşmalarınızı duymuş olabilir, çalışma odasının penceresinin tam altındaymışsınız..."

"Ama odası karanlıktı," dedi Jean Louise.

"... karanlıkta oturmaya bayılır. Scout gidip söylerse ortalık karışır, ama sen söylersen gözünü kırpmadan seni okuldan atar ve sen mezun olmak zorundasın, oğlum."

"Jem," dedi Jean Louise. "Filozof olmak harika bir şey, ama buşekilde hiçbir yere varamıyoruz..."

"Hank, gördüğüm kadarıyla senin durumun şöyle," dedi Jem, kız kardeşini sükunetle yok sayarak, "itiraf edersen mahvolursun, etmezsen de mahvolursun."

"Ben–"

"Aman, kapa çeneni, Scout!" dedi Henry sertçe. "Bunu senin yapmana izin verirsem, başımı bir daha yerden kaldıramayacağımı anlamıyor musun?"

"Vay, böyle kahramanları da ömrümde görmedim!"

Henry sıçrayıp kalktı. "Durun hele!" diye bağırdı. "Jem, arabanın anahtarlarını ver ve etütte yokluğumu hissettirme. Ekonomi dersine yetişirim."

Jem atıldı: "Bayan Muffett gittiğini duyar, Hank."

"Hayır, duymaz. Arabayı yola kadar iterim. Ayrıca, o da etütte olacak."

Bay Tuffett'in gözcülüğündeki bir etütten sıvışmak kolaydı. Öğrencilere duyduğu kişisel ilgi minimum düzeydeydi, bir tek, diğerlerinden daha asi olanların adını bilirdi. Kütüphanedeki oturma düzeni belliydi, ama biri etüde katılmayacağını bildirdiğinde, saflar sıkılaştırılırdı; sıranın sonundaki kişi boş kalan sandalyeyi koridora çıkarır, dersten sonra yeniden yerine koyardı.

Jean Louise dikkatini İngilizce öğretmenine veremedi, kaygıyla geçen elli dakikanın sonunda Yurttaşlık Bilgisi dersine giderken, Henry tarafından durduruldu.

"İyi dinle," dedi oğlan kısa ve öz. "Dediğimi aynen yapacaksın: Gidip ona anlatacaksın. Yaz şimdi..." Kıza bir kalem verdi, o da not defterini açtı.

"Yaz: 'Sevgili Bay Tuffett. O şeyler benimkilere benziyor.' Tam adını yazıp imzala. En iyisi üzerinden mürekkeple geç ki, adam inansın. Ve öğlenden hemen önce gidip ver. Anladın mı?"

Kız başıyla onayladı. "Öğlenden hemen önce."

Yurttaşlık Bilgisi dersine gittiğinde, dersin bitmiş olduğunu anladı. Öğrenciler gruplar halinde koridorda toplaşmış mırıldanıyor, gülüşüyordu. Sırıtmalara, dostça göz kırpmalara vakarla katlan-

dı – bütün bunların kendini daha iyi hissetmesini sağladığı bile söylenebilirdi. En kötüsüne inananlar daima yetişkinlerdir, diye düşündü; yaşıtları, Jem'le Hank'in dolaşıma soktuğu şeye inanacaktı, ne daha azına ne de daha çoğuna. İyi ama, suçu neden itiraf etmişlerdi ki şimdi? Sonsuza kadar alay konusu olacaklardı Gerçi umurlarında değildi, çünkü mezun oluyorlardı, kendisiyse burada daha üç yıl oturmak zorundaydı. Hayır, Bayan Muffett onu okuldan uzaklaştıracak, Atticus da başka bir yere gönderecekti. Bayan Muffett lanet hikayeyi anlatınca, Atticus deliye dönecekti. Neyse, Hank'in başı beladan kurtulacaktı ya. O ve Jem bir süreliğine fazlasıyla kahramanca davranmışlardı, ama sonunda haklı çıkan kendisi olmuştu. Evet, yapılacak tek şey buydu.

İtirafnamesini mürekkeple yazdı, öğle arası yaklaşırken, hevesi kaçtı. Normalde hiçbir şey onu Bayan Muffett'la yapacağı bir kavga kadar eğlendiremezdi, adam öyle mankafaydı ki, ciddi ve kederli yüz ifadeni özenle koruduğun sürece ona neredeyse her şeyi söyleyebilirdin, ancak bugün Jean Louise'in diyalektikle uğraşacak hali yoktu. Gergin ve sinirliydi, bu yüzden kendinden nefret ediyordu.

Koridorda müdürün ofisine doğru yürürken, midesinde belli belirsiz bir bulantı vardı. Toplantıda menfur ve ahlaksızca bir saldırı demişti adam; şimdi kasabaya ne diyecekti bakalım? Maycomb dedikoduya bayılır, onunla beslenirdi, Atticus'a her yandan envai çeşit söylenti yağacaktı...

Bay Tuffett çalışma masasının gerisinde oturuyor, ters ters masanın üzerine bakıyordu. "Ne istiyorsun?" dedi başını hiç kaldırmadan.

"Size bunu vermek istedim, efendim," dedi kız, içgüdüsel bir hareketle geri çekilerek.

Bay Tuffett onun notunu aldı, okumadan dertop edip çöp sepetine attı.

Jean Louise bir kuştüyüyle vurulup yere serildiği duygusuna kapıldı.

"Ah, Bay Tuffett," dedi, "Tembihlediğiniz gibi, doğruca size geldim. Ben onu – onları Ginsberg'den aldım," diye ekledi gereksizce. "Amacım şey değildi, yani..."

Bay Tuffett ona baktı, yüzü öfkeden kızarmaktaydı. "Karşımda durup bana amacının ne olmadığını söyleme! Meslek hayatım boyunca böyle bir rezaletle–"

İşte şimdi başı beladaydı.

Ama dinledikçe, Bay Tuffett'in ağzından çıkanların kendisinden çok öğrenci kitlesine yönelik, genel laflar olduğu izlenimine kapıldı; adamın sabahki duygularının bir yankısıydı. Adam sözünü, Maycomb İlçesi'nin ortaya çıkardığı sağlıksız tavırlara dair bir özetle bağlamak üzereydi ki, Jean Louise araya girdi:

"Bay Tuffett, yaptığım şey yüzünden herkesin topluca suçlanmasını istemem – acısını herkesten çıkarmanıza gerek yok."

Bay Tuffett masasının kenarını kavradı, sıkılı dişlerinin arasından konuştu: "Şu son küstahlık nedeniyle derslerden sonra bir saat okulda kalabilirsin, küçük hanım!"

Kız derin bir soluk aldı. "Bay Tuffett," dedi, "sanırım bir yanlışlık oldu. Ben gerçekten anlayamıyorum, yani tam olarak–"

"Anlamıyorsun, öyle mi? Öyleyse göstereyim sana!"

Bay Tuffett masada duran, not defterinden kopartılmış sayfaların oluşturduğu kalın desteyi kaptığı gibi ona doğru salladı.

"Sen, bayan, yüz beşincisin!"

Jean Louise sayfaları inceledi. Hepsi birbirinin eşiydi. Her birine, "Bay Tuffett, benimkilere benziyorlar," yazılmış, dokuzuncu ve daha üst sınıflardaki bütün kız öğrenciler tarafından imzalanmıştı.

Jean Louise bir an derin düşüncelere dalmış bir halde, öylece durdu; aklına söyleyecek, Bay Tuffett'e yardımı dokunabilecek hiçbir şey gelmeyince, adamın odasından sessizce sıvıştı.

Öğle yemeği için arabayla eve dönerlerken, "Yenilmiş bir adam," dedi Jem. Jean Louise ağabeyiyle Henry'nin arasında oturuyordu; Bay Tuffett'in ruhsal durumu hakkında anlattıklarını ciddiyetle dinlemişlerdi.

"Hank, sen tam bir dahisin," dedi kız. "Nereden aklına geldi bu fikir?"

Henry sigarasından derin bir nefes çekti, bir fiskede camdan dışarı fırlattı. "Avukatıma danıştım," dedi mağrur bir edayla.

Jean Louise elleriyle ağzını kapayıverdi.

"Daha doğal ne olabilir," dedi Henry. "Bildiğiniz gibi, bana göz kulak olmaya başladığında, bacak kadar çocuktum. Dolayısıyla kasaba merkezine gittim ve durumu açıkladım. Kısacası, nasihat istedim."

"Bunu yapmanı Atticus mu öğütledi?" diye sordu Jean Louise huşu içinde.

"Hayır, o öğütlemedi. Fikir benden çıktı. Bir süre ayak diredi, burada mesele denkserlikleri mi neyse işte artık onları tartmak, dedi ve benim ilginç ama hassas bir konumda olduğumu söyledi. Koltuğunu pencereye çevirdi, dışarıya baktı ve kendini hep müvekkilinin yerine koymaya çalıştığını belirtti..." Henry duraksadı.

"Devam et."

"Şey, sorunumun aşırı hassasiyeti dikkate alındığında ve ortada bir suç kastı olmadığından, jüri üyelerinin gözlerine azıcık toz fırlatmanın –artık bu ne demekse– sakıncası olmazmış, sonra da, aman, ne bileyim işte."

"Ah Hank, biliyorsun işte."

"Eh, sayısal çoğunluğa ilişkin bir şey söyledi, benim yerimde olsaymış suç ortaklığı konusunda yalan yere yemin etmeyi aklından bile geçirmezmiş, ancak bildiği kadarıyla bütün takma gögüsler birbirine benzermiş, dolayısıyla benim için yapabileceğinin hepsi buymuş. Faturayı ay sonunda göndereceğini söyledi. Fikir aklıma geldiğinde, daha ofisten çıkmamıştım bile!"

"Hank, bana ne diyeceğiyle ilgili bir şey söyledi mi?" diye sordu Jean Louise.

"Sana ne diyeceği mi?" Henry ona döndü. "Sana tek kelime etmeyecek. Edemez. Birinin avukatıyla konuştuğu her şeyin sır olarak kalacağından haberin yok mu?"

Tonk. Jean Louise dondurmanın karton kutusunu masaya çarpıp dümdüz etti, üzerindeki resimler ezilerek dağıldı. Güneş saat ikiyi gösteriyordu, tıpkı dün gösterdiği, yarın da göstereceği gibi.

Cehennem demek, ebedi bir ayrılık demek. Ne yapmıştı da, ömrünün kalanını sevdiği insanlara kavuşma özlemiyle, günümüzü ziyaret etmeksizin, uzun zaman öncesine gizli yolculuklar yaparak geçirmek zorunda kalacaktı? Onlarla aynı kandan, aynı candanım, köklerim bu topraklarda, yuvam burası. Ama onlar beni aynı kandan saymıyor, toprağın kökleri filan umursadığı yok; ben bir partideki yabancıyım.

16

"Hank, Atticus nerede?"

Henry masasından başını kaldırıp baktı. "Selam, tatlım. Kendisi postanede. Benim de kahve vaktim. Haydi, gel benimle."

Onu Bay Cunningham'ın dükkanından ayrılıp ofise gitmeye zorlayan dürtü, Henry'nin peşinden dışarı çıkardı: İkisine gizlice, tekrar tekrar bakmak, tehlikeli, fiziksel bir metamorfoz geçirmediklerini görüp içini rahatlatmak istiyordu, öte yandan onlarla konuşmak, onlara dokunmak istemiyordu; ola ki varlığıyla onları başka rezillikler yapmaya kışkırtabilirdi.

Henry ile yan yana hem eczane hem de kafe karışımı dükkana doğru yürürken, Maycomb'un onlar için bir sonbahar ya da kış düğünü planlayıp planlamadığını merak etti. Ben de ne tuhafım, diye düşündü. Onunla şöyle ya da böyle uyum sağlamadığım sürece bir erkekle yatağa girmem mümkün değil. Bırakın yatmayı, şu an onunla konuşamıyorum bile. En eski dostumla konuşamıyorum.

Locaya benzeyen bir köşeye geçip karşılıklı oturdular, Jean Louise kağıt peçeteliği, şekerliği, tuzluğu ve biberliği incelemeye koyuldu.

"Çok sessizsin," dedi Henry. "Sabah Kahvesi nasıldı?"

"Feci."

"Hester geldi mi?"

"Evet. O Jem'le yaşıt, değil mi?"

"Evet, aynı sınıftaydılar. Bill bu sabah bana, Hester'in yine savaş boyalarını süründüğü söyledi."

"Hank, Bill Sinclair bayağı karamsar biri olmalı."

"Neden?"

"Hester'in aklına soktuğu bütün o boş safsatalar–"

"Hangi safsatalar?"

"Ah, işte Katolikler, komünistler, Tanrı bilir daha neler. Hepsi bir olmuş kızın kafasında at koşturuyor."

Henry güldü. "Balım, Hester için güneş Bill'le doğuyor, Bill'le batıyor. Adamın ağzından çıkan her şey, Tanrı kelamı. Erkeğine âşık."

"Erkeğini sevmek bu mu demek?"

"Eh, bununla epeyce ilintili."

Jean Louise, "Yani kimliğini kaybetmek, öyle mi?" diye sordu.

"Bir bakıma, evet," dedi Henry.

"Öyleyse, bir gün evleneceğimden fazlasıyla kuşkuluyum. Uğruna bunu yapabileceğim bir erkekle hiç karşılaşmadım–"

"Benimle evleneceksin ama, öyle değil mi?"

"Hank, en iyisi şimdi söylemek ve meseleyi halletmek: Seninle evlenmeyeceğim. Nokta."

Böyle bir şey söylemeye niyeti yoktu, ama kendini engelleyememişti.

"Bunu daha önce de duydum."

"Şey, şimdiden söylüyorum ki, bir gün evlenmeye karar verirsen" –konuşan gerçekten de kendisi miydi?– "etrafa bakınmanın senin için en hayırlısı olacağı. Sana hiçbir zaman âşık olmadım, ama seni her zaman sevdim, bunu sen de biliyorsun. Bir ara, seni bu şekilde sevmemin evlenmemize yeteceğini düşündüm, ancak..."

"Ancak ne?"

"Ancak seni artık bu şekilde de sevmiyorum. Seni kırdım, ama durum bu." Evet, konuşan kendisiydi, o malum, aşırı özgüveniyle konuşuyor, bir kafede erkeğin kalbini kırıyordu. Eh, o da onunkini kırmıştı.

Henry'nin suratı ifadesizleşti, kızardı ve yara izi göze çarpar oldu. "Jean Louise, söylediklerinde ciddi olamazsın."

"Her kelimesinde ciddiyim."

Acıtıyor, değil mi? Bak bakalım, nasıl acıtıyor. Bunun nasıl bir duygu olduğunu artık biliyorsun.

Henry masanın üzerinden uzanıp onun elini tuttu. Jean Louise elini çekti. "Sakın dokunma bana," dedi.

"Sevgilim, sorun ne?"

Sorun mu? Sana sorunun ne olduğunu söyleyeyim. Bazı kısımları hiç hoşuna gitmeyecek ama.

"Pekâlâ, Hank. Mesele basitçe şu: Dün o toplantıdaydım. Seni ve Atticus'u aşağıdaki masada, olanca ihtişamınızla ve o... o iğrenç adamla, o pislikle yan yana gördüm ve açık söyleyeyim, midem bulandı. Velhasıl evlenmeyi düşündüğüm erkek, velhasıl öz babam, velhasıl beni öyle bir iğrendirdi ki kustum, hâlâ da kusuyorum! Tanrı aşkına, nasıl yaparsınız? Böyle bir şeyi nasıl yaparsınız?"

"Hepimiz, yapmak istemediğimiz pek çok şeyi yapmak zorundayız, Jean Louise."

Kız parladı. "Ne biçim yanıt bu be? Jack Amca'nın sonunda kafayı tamamen sıyırdığını düşünmüştüm ama artık o kadar da emin değilim!"

"Tatlım," dedi Henry. Şekerliği masanın ortasına itti, sonra geri çekti. "Bir de şöyle bak. Maycomb Vatandaşlar Konseyi'nin bu dünyadaki tek amacı – tek amacı Anayasa Mahkemesi'ne karşı bir protesto, Zencilere karşı da, işleri böylesine aceleye getirmemeleri için bir uyarı, aynı zamanda–"

"–aynı zamanda da, ortalıktaki bütün beyaz süprüntülerin ayağa fırlayıp pis zenci diye höykürebilmesi için, dört dörtlük bir dinleyici topluluğu. Böyle bir şeyin nasıl parçası olursun, nasıl?" Henry şekerliği ona doğru itti, tekrar geri çekti. Jean Louise şekerliği onun elinden aldı, masanın bir köşesine çarparak koydu.

"Jean Louise, daha önce de söylediğim gibi, yapmak zorunda kaldığımız..."

"...yapmamamız gereken..."

"Bitirmeme izin verecek misin? Yapmak istemediğimiz ama yapmak zorunda kaldığımız bir sürü şey var. Hayır, bırak da konuşayım, lütfen. Ne demek istediğimi daha iyi anlamanı sağlayacak bir şey bulmaya çalışıyorum... Klan'ı biliyorsun...?"

"Evet, Klan'ı biliyorum."

"Şimdi bir sus. Klan uzun zaman önce saygın bir örgüttü, Masonlar gibi. Bir ağırlığı olan neredeyse her erkek onun üyesiydi, Bay Finch'in gençliğinde yani. Bay Finch'in de katıldığını biliyor muydun?"

"Bay Finch'in hayatı boyunca katıldığı hiçbir şeye şaşırmam artık. Şimdi anlaşılıyor–"

"Jean Louise, kapa çeneni! Bay Finch'in Klan'dan hiçbir çıkarı yoktu, şimdi de yok. Örgüte neden katıldığını biliyor musun? O maskelerin ardında tam olarak hangi kasaba sakininin bulunduğunu öğrenmek için. Hangi erkeklerin, hangi insanların. Tek bir toplantıya gitmiş, bu da ona yetmiş. Yüce Sihirbaz, meğer Metodist vaizmiş..."

"Tam da Atticus'un hoşlandığı güruh."

"Sus dedim, Jean Louise. Sana Atticus'u yönlendiren güdüyü açıklamaya çalışıyorum: O sıralar Klan tamamen siyasal bir güçtü, öyle haç yakmalar filan yoktu, yine de baban suratlarını örten insanlarla bir arada olmaktan müthiş rahatsız oldu, hâlâ da oluyor. Eğer bir gün gerekecek olursa, kimlerle mücadele edeceğini öğrenmek zorundaydı – bunların kim olduğunu bilmesi gerekiyordu..."

"Velhasıl, saygıdeğer babam Görünmez İmparatorluk'un bir üyesi, yani?"

"Jean Louise, burada kırk yıl öncesinden söz ediyoruz..."

"Büyük olasılıkla Ulu Ejderha rütbesine erişmiştir şimdiye."

Henry tarafsız bir sesle, "İnsanların eylemlerinin gerisinde yatan güdüleri görmeni sağlamaya çalışıyorum," dedi. "Bir erkek, karşıdan bakıldığında pek de matah olmayan bir şeyin parçasıymış gibi görünebilir, fakat o kişiyi buna iten güdüleri iyice anlamadan onu yargılamak bize düşmez. Bir erkek içten içe kaynıyor olabilir, ama ılımlı bir tepki vermenin, öfkesini sergilemekten daha çok işe yarayacağını biliyordur. Bir insan düşmanlarına lanet okuyabilir, onları yok sayabilir, oysa onları tanımak çok daha akıllıcadır. Dedim ya, bazen istemediğim halde–"

Jean Louise atıldı: "Sen şimdi sürüye ayak uydur mu diyorsun, vakti gelince de–"

Henry onu düzeltti: "Dinle, balım. İnsanların, özellikle de erkeklerin, yaşadıkları topluma hizmet edebilmeleri için, o toplumun belli taleplerine uymaları, boyun eğmeleri gerektiği hiç aklına gelmedi mi?

"Maycomb İlçesi benim memleketim, tatlım. Benim bildiğim, yaşanacak en iyi yer. Burada çocukluğumdan beri iyi bir sicil oluşturdum. Maycomb beni bilir, ben de Maycomb'u. Maycomb bana güvenir, ben de Maycomb'a. Ekmeğimi bu kasabadan çıkarıyorum, bu kasaba bana iyi bir yaşam verdi.

"Ancak Maycomb buna karşılık bazı şeyler istiyor. Makul, temiz bir hayat sürmeni, Kiwanis Kulüp'e katılmanı, pazar günleri kiliseye gitmeni istiyor, onun usullerine ayak uydurmanı istiyor..."

Henry tuzluğu inceledi, başparmağını onun tırtıklı kenarlarında gezdirdi. "Şunu hiç unutma, tatlım," dedi. "Sahip olduğum her şey için eşek gibi çalışmam gerekti. Meydanın karşısındaki dükkanda çalıştım – çoğu zaman öylesine bitkin düşerdim ki, yapabildiğim tek şey, dersleri aksatmamak olurdu. Yazları memlekette, annemin dükkanında çalışırdım, orada çalışmadığım zamanlarda da evde çekiç sallıyor olurdum. Jean Louise, seninle Jem'in elde var bir saydığı şeylere, ben çocukluğumdan beri tırnaklarımla kazıyarak sahip olabildim. Sizin elde var bir saydığınız bazı şeylere de hiç sahip olamadım, asla da olamayacağım. Sırtımı yaslayabileceğim tek şey, kendimim–"

"Bu hepimiz için geçerli, Hank."

"Hayır, değil. Burada değil."

"Ne demek istiyorsun?"

"Senin yapabileceğin bazı şeyleri ben yapamam, diyorum."

"Ben neden böylesine ayrıcalıklı biriymişim peki?"

"Sen bir Finch'sin."

"Evet, ben bir Finch'im. Ne olmuş?"

"Dolayısıyla, canın isterse üzerinde işçi tulumu, ucu aşağıdan sarkan gömleğinle ve yalınayak kasabada gerine gerine dolanabilirsin. Maycomb şöyle der: 'Eh, yine Finch damarı kabardı, onun tarzı bu.' Maycomb güler, sonra da kendi işine bakar: 'Şu bizim Scout hiç değişmeyecek.' Maycomb nehirde çırılçıplak yüzdüğünü duyunca hiç şaşırmaz, kıs kıs güler. 'Zerre değişmemiş,' der. 'Bildiğimiz Jean Louise işte. Hatırlıyor musunuz, bir keresinde...'"

Tuzluğu masaya bıraktı. "Ama Henry Clinton hele bir kaidelerden azıcık sapmaya görsün, Maycomb, 'Eh, Clinton damarı kabardı,' demez, 'İçindeki ayaktakımı ortaya çıktı işte,' der."

"Hank. Doğru değil bu, sen de biliyorsun. Hem haksızlık, hem de vefasızlık, ama en çok da gerçekdışı!"

"Jean Louise, doğru bu," dedi Henry tatlılıkla. "Muhtemelen bunu oturup hiç düşünmemişsindir, ama–"

"Hank, sen bir tür aşağılık kompleksine kapılmışsın."

"Ben öyle bir şeye kapılmadım. Sadece Maycomb'u iyi tanıyorum. Bu konuda zerre hassasiyetim yok, ama Tanrı şahit, bunun kesinkes bilincindeyim. Maycomb bana yapamayacağım bazı şeyler olduğunu ve yapmak zorunda olduğum bazı şeyler olduğunu söylüyor; tabii eğer–"

"Eğer ne?"

"Yani tatlım, burada yaşamaktan gerçekten hoşlanıyorum; diğer erkeklerin hoşlandığı şeylerden de öyle. Kasabanın bana duyduğu saygıyı korumak, bu kasabaya hizmet etmek, bir avukat olarak isim yapmak, para kazanmak istiyorum. Evlenmek, bir aile kurmak istiyorum..."

"Tam da bu sırayla sanırım!"

Jean Louise oturdukları locadan kalktı, sert adımlarla kafeden çıktı. Henry hemen peşine takıldı. Kapıda durdu, içeriye seslenip hesabı az sonra halledeceğini söyledi.

"Jean Louise, dur!"

Kız durdu.

"Evet?"

"Balım, ben yalnızca gözünü açmaya çalışıyordum–"

"Gözlerim gayet açık!" dedi Jean Louise. "Korkmuş, küçük bir adam görüyorum; Atticus'un sözünden çıkmaya korkan, kendi ayakları üzerinde durmaktan korkan, öteki kırmızı yanaklı erkeklerden ayrı düşmekten korkan, küçük bir adam görüyorum..."

Yürümeye başladı. Arabanın olduğu yöne doğru yürüdüğünü sanıyordu. Arabayı ofisin önüne park ettiğini sanıyordu. "Jean Louise, lütfen bir dakika bekler misin?"

"Pekâlâ, bekliyorum."

"Hayatın boyunca garanti saydığın şeyler olduğunu söyledim ya..."

"Tabii ya, garanti saydığım öyle çok şey var ki. Hepsi de, tastamam sende sevdiğim şeyler. Sana daima saygı duydum, seni Tanrı bilir nelerin yerine koydum, çünkü elde ettiğin, bir parçan yaptığın her şey için çalışıp çabaladın, canını dişine taktın. Bunların arasında bir dolu meziyetin bulunduğunu düşünüyordum, ama belli ki yanılmışım. Cesur, gözüpek olduğunu sanıyordum, ayrıca–"

Kaldırımın aşağısına doğru yürüdü, Maycomb'un ona baktığının, Henry'nin ise yanında süklüm püklüm, gülünç bir halde yürüdüğünün farkında değildi.

"Jean Louise, lütfen beni bir dinler misin?"

"Allah kahretsin, ne var?"

"Sana bir şey sormak istiyorum –tek bir şey– ne yapmamı bekliyordun kuzum? Söyle, benim ne yapmamı bekliyordun?"

"Ne yapmanı mı? Senden o altın kaplama kıçını vatandaşlar konseyinden uzak tutmanı bekliyordum! Atticus'un tam karşında oturması umurumda bile değil; sağında İngiltere Kralı'nın, solunda da Yehova Hazretleri'nin oturması şeyimde bile değil! Senden bir erkek olmanı bekliyordum, hepsi bu!"

Keskin bir soluk aldı. "Ben... sen lanet olası bir savaşın içindesin, bu da korkmanın bir başka türü, ama o savaşı verdin, onu atlattın. Sonra da ömrünü korku içinde tüketmek üzere eve döndün – *Maycomb*'dan korkarak! Maycomb, Alabama'dan korkmak – vay canına!"

Ofisin kapısına varmışlardı.

Henry onu omuzlarından yakaladı. "Jean Louise, bir saniye durur musun? Lütfen? Beni dinle. Aman aman biri olmadığımı biliyorum, ama bir dur düşün. Lütfen düşün. Burası, bu kasaba benim hayatım, anlamıyor musun? Allah kahretsin, ben Maycomb ayaktakımının bir üyesiyim, ama Maycomb'un da bir parçasıyım. Ödleğim, küçük bir adamım, öldürülmeye bile değmem, ama burası benim *yuvam*. Ne yapmamı istiyorsun, evlerin çatısına çıkıp bağırmamı mı? Ben Henry Clinton'ım ve buradan hepinizin pespaye martavalcılar olduğunu söylüyorum! Burada yaşamak zorundayım, Jean Louise. Bunu anlamıyor musun?"

"Senin kahrolası ikiyüzlünün teki olduğunu çok iyi anlıyorum."

"Sana göstermeye çalıştığım şey şu, balım: Sen bende olmayan tatlı bir ayrıcalığa sahipsin. Avazın çıktığı kadar bağırabilirsin, ben bağıramam. Bana tamamen karşı olan bir kasabaya nasıl yararlı olabilirim? Buradan çekip gitsem... Bak, belli bir eğitim aldığımı ve Maycomb için az ya da çok yararlı biri olduğumu kabul ediyorsun herhalde? Bir fabrika işçisi benim işimi yapamaz. Şimdi, bütün bunları çöpe atıp bakkal dükkanına dönmem ve insanlara hukuksal yeteneğimle becerebildiğimce yardım etmek yerine un satmam mı gerekiyor? Hangisi daha değerli?"

"Henry, kendinle yaşamayı nasıl beceriyorsun?"

"Kolay sayılır. Bazen kanaatlerimi dünya aleme ilan etmiyorum, hepsi bu."

"Hank, biz iki ayrı kutubuz. Çok fazla şey bildiğimi söyleyemem, ama bir şeyi çok iyi biliyorum: Ben seninle aynı evde yaşayamam. Ben bir ikiyüzlüyle yaşayamam."

Arkasından gelen kuru, kibar bir ses şöyle dedi: "Neden yaşayamazmışsın, anlamadım. İkiyüzlülerin de bu dünyada yaşamaya diğerleri kadar hakkı var."

Jean Louise arkasını döndü ve babasıyla burun buruna geldi. Şapkasını geriye itmişti, kaşları kalkıktı, kızına gülümsüyordu.

17

"Hank," dedi Atticus. "Neden gidip meydandaki güllere şöyle uzun uzun bakmıyorsun? İstemesini bilirsen, Estelle sana bir tane verebilir. Göründüğü kadarıyla, bugün ondan usulünce gül isteyen tek kişi ben olmuşum."

Atticus elini ceketinin yakasına götürdü; yaka deliğine kıpkırmızı, taptaze bir gonca iliştirilmişti. Jean Louise alana doğru baktı ve Estelle'i gördü; çalıların altını çapalayıp duran, ikindi güneşine karşı siyah bir karaltı.

Henry elini Jean Louise'e uzattı, sonra geri çekip yeniden bedeninin iki yanından sallandırdı, tek sözcük etmeden uzaklaştı. Kız caddenin karşısına geçen erkeğin arkasından baktı.

"Onun hakkındaki her şeyi biliyordun, öyle mi?"

"Kesinlikle."

Atticus ona öz oğlu gibi davranmış, yaşasaydı Jem'in hakkı olacak olan sevgiyi ona vermişti – ansızın, tam da Jem'in öldüğü noktada durduklarını ayrımsadı. Atticus onun ürperdiğini gördü.

"Hâlâ seninle, değil mi?" dedi.

"Evet."

"Bunu aşma vaktin gelmedi mi? Ölülerini göm, Jean Louise."

"Bunu tartışmak istemiyorum. Buradan gitmek istiyorum."

"Öyleyse ofise girelim."

Babasının ofisi onun için hep bir sığınak olmuştu. Ona kucak açmıştı. Burası, dertler ortadan kalkmadığında, onları katlanılır kılan yerdi. Atticus'un çalışma masası, üzerindeki dava özetleri, dosyalar ve profesyonel eşyalarla hâlâ, kendini soluk soluğa, bir külah dondurmanın aciliyetiyle, beş sent istemek için içeriye attığındaki gibi miydi acaba? Babasının oturduğu dönen koltuğu çevirdiğini ve bacaklarını uzattığını görebiliyordu. Sonra elini cebine daldıracak, bir avuç bozukluk çıkaracak ve içlerinden onun için çok özel bir beş sent seçecekti. Kapısı çocuklarına asla kapanmazdı.

Babası yavaşça oturdu, koltuğunu ona doğru çevirdi. Jean Louise acının yüzünü yalayıp geçtiğini gördü.

"Hank'le ilgili her şeyi biliyordun yani?"

"Evet."

"Erkekleri anlamıyorum."

"Eh, bakkaliye parasıyla karısını aldatan erkek, bakkalı kandırdığını düşünmez. Erkekler dürüstlüklerini şu güvercin yuvalarına benzeyen, ayrı ayrı gözlerde saklamaya eğilimlidir, Jean Louise. Bazı bakımlardan sapına kadar dürüstken, bazı bakımlardan da kendilerini kandırırlar. Hank'e karşı bu kadar haşin olma, elinden geleni yapıyor. Jack bana bir şeye üzüldüğünü söyledi."

"Jack Amca mı–"

"Bir süre önce aradı ve başka şeylerin yanı sıra –eğer henüz patlamadıysan– patlamak üzere olduğunu söyledi. Az önce işittiklerime bakılırsa, patlama gerçekleşmiş."

Jack Amca ona söylemişti demek. Aile üyeleri tarafından teker teker terk edilmeye alışmıştı artık. Jack Amca bardağı taşıran son damlaydı; hepsinin canı cehenneme. Aferin sana, diyecekti ona. Diyecek ve çekip gidecekti. Onunla tartışmayacaktı, bu abes olurdu. Adam onu her seferinde yeniyordu: Ömrü boyunca onunla girdiği hiçbir tartışmayı kazanamamıştı ve bir kez daha denemeye niyeti yoktu.

"Evet, efendim, bir şeye üzüldüm. Şu katıldığın vatandaşlar konseyine. Bence mide bulandırıcı bir şey, bunu da işte açık açık söylüyorum."

Babası koltuğunda geriye yaslandı. "Jean Louise," dedi, "sen New York gazetelerinden başkasını okumuyorsun. Hiç kuşkum yok ki, tek gördüğün vahşi tehditler, bombalamalar filan. Maycomb Konseyi Kuzey Alabama'daki, Tennessee'deki benzerleri gibi değil. Bizimki kendi insanlarımız tarafından oluşturuldu ve onlar tarafından yönetiliyor. Dün hemen hemen ilçedeki bütün

erkekleri orada gördüğüne ve oradaki neredeyse bütün erkekleri tanıdığına bahse girerim."

"Evet, efendim, öyle. O yılan Willoughby'ye varıncaya kadar hepsini."

"Oradaki her erkek muhtemelen farklı bir nedenle oradaydı," dedi babası.

Hiçbir savaş böylesine farklı nedenlerle sürdürülmemiştir. Kim demişti bunu? "Tamam, ama hepsinin orada toplanma nedeni tekti."

"Ben iki katılma nedenimi söyleyeyim sana. Federal Hükümet ve NAACP. Jean Louise, Anayasa Mahkemesi'nin kararına ilk tepkin ne oldu?"

Güvenli bir soruydu bu. Yanıtını verecekti.

"Öfkeden gözüm döndü," dedi.

Dönmüştü. Tahmin etmişti, böyle bir sonuç çıkacağını anlamıştı, buna hazırlıklı olduğunu düşünmüştü, ama köşebaşındaki kulübeden bir gazete alıp da okuyunca, önüne çıkan ilk bara dalmış ve bir kadeh sek burbonu kafaya dikmişti.

"Neden peki?"

"Şey, işte yine karşımıza geçmiş bize ne yapacağımızı söylüyorlar, dedim..."

Babası sırıttı. "Kendin gibilerle aynı tepkiyi vermekle yetinmişsin," dedi. "Kafanı kullanmaya başlayınca ne düşündün peki?"

"Fazla bir şey düşünmedim ama beni korkuttu. Her şey geriye gidiyor gibiydi – arabayı atın önüne, üstelik çok çok uzağa bağlıyorlardı."

"Nasıl yani?"

Babası onu kışkırtıyordu. Kışkırtsın bakalım. Şu an güvenli bir zemindeydiler. "Eh, bir kanunun eksiğini kapatmaya çalışırken, bir başkasını adeta yok ettiler. Onuncuyu. Küçük bir yasa, yalnızca tek cümlelik, ama her nasılsa, anayasadaki en anlamlı kanun da o sanki."

"Bu sonuca kendi başına mı vardın?"

"Tabii, elbette. Atticus, Anayasa hakkında hiçbir şey bilmiyorum..."

"Şu ana kadar söylediklerin anayasal açıdan gayet sağlam. Devam et."

Nasıl devam edeyim? Gözlerinin içine bakamadığımı söyleyerek mi? Madem Anayasa'ya ilişkin görüşlerini sormuştu, öyleyse dinleyecekti: "Aslında görebildiğim kadarıyla, mahkeme nüfusun küçük bir parçasının gerçek gereksinimlerini karşılamak üzere, büyük çoğunluğu etkileyebilecek korkunç bir karar aldı – bizimle aklına esen herhangi bir şeyi başlatmak isteyen uyanık biri arasındaki tek şey olan Anayasa ve Anayasa Mahkemesi kalkıp bir solukta koskoca bir yasayı iptal ediveriyor; benim yorumum böyle. Denetimlerden, teftişlerden, dengelerden filan oluşan bir sistemimiz var, ama yasama üzerinde neredeyse hiçbir denetimimiz yok; bu tehlikeli işi kim başaracak peki? Eyvahlar olsun, Actors Studio gibi konuşmaya başladım."

"Efendim?"

"Yok bir şey. Ben... ben yalnızca doğrusunu yapmaya çalışırken kendimizi savunmasız bıraktığımızı söylüyorum; kendimizi doğrudan fiziksel varlığımıza yönelik cidden tehlikeli olabilecek bir şeye maruz bıraktığımızı..."

Parmaklarıyla saçlarını karıştırdı. Karşı duvardaki sıra sıra, kahverengi ve siyah ciltli kitaplara, mahkeme raporlarına baktı. Solundaki duvarda asılı duran, Dokuz Yaşlı Adam'ı gösteren solmuş resme baktı. Roberts ölmüş müydü? Anımsayamıyordu.

Babasını sesi sabırlıydı: "Evet, ne diyordun–?"

"Diyordum ki, ben hükümetti, ekonomiydi, bu konularda fazla bir şey bilmem, bilmek de istemem ama Federal Hükümet'in benim için, yani sıradan bir vatandaş için daha çok kasvetli koridorlar ve uzun bekleyişler demek olduğunu biliyorum. Refah düzeyimiz arttıkça daha çok bekliyoruz, daha çok bıkkınlık hissediyoruz. Şu duvardaki örümcek kafalı ihtiyarlar bunu biliyor-

du – ama şimdi bizden bekleneni yapıp Kongre aracılığıyla ve kanun yapan eyalet meclisleri yoluyla işi yokuşa sürmek yerine, durumu düzeltmeye kalkıştığımızda, sadece onların ekmeğine yağ sürmüş, koridorların sayısını artırmalarını, bekleyişleri uzatmalarını sağlamış oluyoruz..."

Babası doğrulup oturdu, kahkahayı bastı.

"Sana söylemiştim, bunlar hakkında hiçbir bilgim yok."

"Tatlım, öyle sıkı bir eyalet hakları savunucususun ki, seninle kıyaslandığımda ben Roosevelt liberali kalıyorum."

"Eyalet hakları savunucusu mu?"

"Şimdi kulağımı kadınsı muhakeme tarzına ayarladığıma göre," dedi Atticus, "kendimizi birebir aynı şeylere inanan kişiler olarak bulabiliriz."

Jean Louise gördüklerini ve duyduklarını sızdırmaya şu ana kadar pek de gönüllü değildi, gerisin geri New York'a sıvışacak, Atticus'u bir anıya dönüştürecekti. Üçünün, Atticus, Jem ve kendisinin, yaşamın karman çorman olmadığı ve insanların yalan söylemediği bir döneme ait anısına. Ama babasının suçunu örtbas etmesine göz yumamayacaktı. O suça bir de ikiyüzlülük eklemesine izin veremezdi:

"Atticus, madem bütün bunlara inanıyorsun, neden doğrusunu yapmıyorsun? Düzeltmiyorsun? Demek istediğim, Anayasa Mahkemesi ne kadar kötü niyetli olursa olsun, bir yerden başlanması gerekiyor–"

"Sence, Mahkeme öyle dedi diye, öylece kabullenmek zorunda mıyız yani? Hayır, Bayan. Ben meseleye öyle bakmıyorum. Benim bir vatandaş olarak bunu hazmedeceğimi sanıyorsan, bayağı yanılıyorsun. Dediğin gibi, Jean Louise, bu ülkede Mahkeme'den daha üstün bir şey varsa, o da Anayasa'dır–"

"Atticus, konuşurken fikir birliği içinde olduğumuzu sansak da, öyle değiliz."

"Senin dile getirmekten kaçındığın bir şey var. Nedir o?"

Kara Kule. Childe Roland kara kuleye geldi. Lise edebiyatı. Jack Amca. Artık anımsıyorum.

"Ne mi? Söylemeye çalıştığım şey, yapış tarzlarını onaylamıyor olduğum, bunu yapma biçimleri aklıma geldikçe korkudan ölecek gibi oluyorum ama yine de böyle yapmak zorundaydılar. Burunlarının dibinde bu vardı, onlar da bunu yapmak zorunda kaldılar. Atticus, artık bunu düzeltme vaktimiz geldi..."

"Düzeltmek mi?"

"Evet, efendim. Onlara bir fırsat vermeliyiz."

"Zencilere mi? Onlara fırsat verilmediğini mi düşünüyorsun?"

"Aynen öyle düşünüyorum, efendim."

"Bu ülkede bir Zenciyi canının istediği yere gitmekten, istediği şeyi bulmaktan alıkoyan ne var?"

"Bu çok kapsamlı bir soru, bunu sen de biliyorsun! Bu ahlaksal ikiyüzlülükten, sahtekarlıktan öylesine bıkıp usandım ki, neredeyse–"

Kıza iğneyi batırmış, o da iğnenin acısını hissettiğini göstermişti. Kendine engel olamıyordu.

Babası bir kalem aldı, masaya hafif hafif vurmaya başladı. "Jean Louise," dedi. "Belli bir uygarlık seviyesine erişmiş insanların arasında geri kalmış, zaten geriye dönük bir grup insanın yaşamasının ve sosyal bir Arcadia* oluşturmasının mümkün olamayacağı hiç aklına gelmedi mi?"

"Atticus, beni köşeye sıkıştırmaya çalışıyorsun, dolayısıyla sosyolojiyi bir an konu dışı bırakalım. Bunu elbette biliyorum ama bir keresinde bir şey duydum. Bir slogan duydum, beynime nakşoldu. 'Herkese eşit haklar, kimseye özel ayrıcalıklar,' diyordu ve benim için, her ne söylüyorsa, o anlama geliyordu. Ben bu laftan şöyle bir anlam çıkarmadım: Destenin en tepesindeki kart beyaz adama, en dibindeki kart da Siyah adama..."

---

* Antik Yunan'da yalın ve mutlu bir ırkın yaşadığı rivayet edilen, dağlık bölge; cennet hayatı yaşanan kırlar, ovalar. (ç.n.)

"Meseleye bir de şöyle bak," dedi babası. "Zenci toplumumuzun geri kalmış olduğunun farkındasın, değil mi? Bunu kabul ediyorsun? 'Geri' sözcüğünün olanca çağrışımlarının farkındasın?"

"Evet, efendim."

"Burada, Güney'deki Siyah nüfusun büyük çoğunluğunun vatandaşlık sorumluluklarını tam olarak paylaşmaktan aciz olduğunun ve bunun nedeninin farkındasın, değil mi?"

"Evet, efendim."

"Ama onların vatandaşlığın bütün ayrıcalıklarına sahip olmasını istiyorsun?"

"Allah kahretsin, bal gibi çarpıtıyorsun!"

"Tanrı'nın adını sövgüyle anmaya gerek yok. Şunu bir daha düşün: Irmağın karşısındaki Abbott İlçesi'nin başı belada. Nüfusun neredeyse dörtte üçü Siyah. Oradaki şu büyük Normal Okul sayesinde, seçmen sayısı şimdi neredeyse yarı yarıya. Terazinin dengesi bozulsa, elinde ne kalır? İlçe yönetim kurulu oluşturulamaz, çünkü Zencilerin oyu beyazları geçerse, ilçedeki bütün idari kadroları Zenciler doldurur ve–"

"Nasıl bu kadar emin olabiliyorsun?"

"Tatlım," dedi Atticus. "Aklını kullan. Oy verdiklerinde hep birlikte, bloklar halinde veriyorlar."

"Atticus, İspanyol-Amerikan Savaşı'nı haber yapması için gazete ressamını gönderen şu yaşlı yayıncıya benziyorsun. 'Sen resimleri çiz. Savaşı ben yaparım.' En az onun kadar sinik, onun kadar kural tanımazsın."

"Jean Louise, benim tek çabam sana bazı yalın gerçekleri anlatmak. Her şeyi hem olduğu gibi, hem de olması gerektiği gibi görmelisin."

"O zaman, neden kucağında oturduğum sıralar bana onları oldukları gibi göstermedin? Neden gözümü açmadın, bana tarih okurken ve senin için bir anlam taşıdığına inandığım şeyleri okurken dikkatli davranmadın ve her şeyin etrafında 'Sadece Beyazlara' yazılı bir çit bulunduğunu söylemedin?"

"Tutarlı değilsin," dedi babası yumuşakça.

"Neden?"

"Anayasa Mahkemesi'ni varoluşunun tek bir santimine sıkıştırıyor, sonra arkanı dönüp NAACP'nin ağzıyla konuşuyorsun."

"Yüce Tanrım, ben Mahkeme'ye Zenciler yüzünden kızmadım ki. Zenciler savunma dosyasını yargıcın kürsüsüne çarptılar, tamam, ama tepemi attıran bu değildi. Ben onların Onuncu Madde'ye yaptıkları şeye ve o bulanık, belirsiz düşünme biçimlerine köpürüyorum. Zenciler sonuçta–"

Bu savaşın çıkmasındaki geçici, ikincil husus... kendi, özel savaşına.

"Bugünlerde bir kart taşıyor musun?"

"Bunun yerine beni çekip vursan ya! Atticus, Tanrı aşkına!"

Babası iç geçirdi. Ağzının çevresindeki çizgiler derinleşti. Eklem yerleri şişmiş elleri hâlâ kalemle oynuyordu.

"Jean Louise," dedi, "şimdi sana becerebildiğimce basit bir dille, bir şey söyleyeceğim. Eski kafalı olabilirim, ama buna bütün yüreğimle inanıyorum. Ben bir tür Jefferson tarzı demokratım. Bunun ne olduğunu biliyor musun?"

"Hım, senin Eisenhower'a oy verdiğini sanıyordum. Jefferson'ın da, Demokrat Parti'nin en muhteşem kişiliklerinden biri olduğunu filan sanıyordum."

"Okula geri dön bence," dedi babası. "Bugünlerde Demokrat Parti'nin Jefferson'la bütün ilişkisi, resmi şölenlerde onun fotoğrafını asmak. Jefferson, tam vatandaşlığın öyle bol keseden dağıtılan ve hafife alınacak bir şey değil, her insan tarafından kazanılması gereken bir imtiyaz olduğuna inanırdı. Ona göre, bir insan salt insan olduğu için oy kullanamazdı. Sorumluluğunu bilen biri olmalıydı. Jefferson'a göre bir oy, kişinin 'ben de yaşayayım-onlar da yaşasın' ekonomisinde bileğinin hakkıyla kazandığı, değerli bir ayrıcalıktı."

"Atticus, tarihi yeniden yazıyorsun."

"Hayır, yazmıyorum. Bugünlerde nelere inandığını sayıp döken insanların laflarıyla yetinmektense, biraz geriye dönüp ku-

rucu atalarımızın gerçekte neye inandığına bakmak, senin için de yararlı olabilir."

"Jeffersonci olabilirsin, ama Demokrat değilsin."

"Jefferson da değildi."

"Öyleyse nesin sen, her şeyi küçümseyen bir züppe filan mı?"

"Evet. İş hükümete gelince züppe denmeyi kabul ederim. Ben de yaşayayım-onlar da yaşasın ekonomisinde kendi başımın çaresine bakmam için yalnız bırakılmak doğrusu hoşuma giderdi; eyaletimin de bir başına, NAACP'den nasihat almaksızın kendini idare etmesini isterim, NAACP zaten bu işlerden hiç anlamadığı gibi, umursadığı da yok. O örgütün son beş yılda ortalığı karıştırdığı kadar, hiçbir–"

"Atticus, son iki günde gördüklerimin yarısı bile NAACP'nin marifeti değil. Müsebbibi biziz."

"Biz mi?"

"Evet, efendim, biz. Sen. Eyaletin haklarına ya da bize nasıl bir hükümet gerektiğine ilişkin bütün o çekişmelerin, ahkam kesmelerin arasında, Zencilere yardım etmeyi akıl eden oldu mu?

"Treni kaçırdık, Atticus. Yayılıp oturduk ve NAACP'nin gelmesine göz yumduk, çünkü biz Mahkeme'nin yapacağı şeye, yaptığı şeye öylesine kızgındık ki, doğal olarak 'pis zenci' diye haykırmaya başladık. Acısını onlardan çıkardık, çünkü hükümete içerlemiştik.

"Beklenen olunca, zerre taviz vermedik, onun yerine kaçtık. Onlara bu kararla yaşamaları için yardım etmemiz gerekirken, tabanları öyle bir yağladık ki, Bonaparte'ın çekilişini aratmaz. Yanılmıyorsam tarihimizde ilk kez kaçtık, kaçınca da kaybettik. Nereye gideceklerdi? Kime başvuracaklardı? Bence NAACP'nin yaptığı her şeyi, hatta daha fazlasını hak ediyoruz."

"Söylediklerinde ciddi olduğunu sanmıyorum."

"Son derece ciddiyim."

"O zaman konuyu hemen pratik bir zemine oturtalım. Zencilerin akın akın okullarımıza, kilise ve sinemalarımıza doluşmasını ister misin? Onları dünyamızda ister misin?"

"Onlar insan, öyle değil mi? Bu iş bize para kazandırırken onları buraya bayıla bayıla getirtiyorduk."

"Çocuklarının, Zenci çocuklara yer açmak için kalitesi düşürülen bir okula gitmesini ister misin?"

"Caddenin ilerisindeki şu okulun eğitim seviyesi bundan daha aşağıda olamazdı, bunu sen de biliyorsun. Siyahların da, diğer herkesle aynı olanaklara sahip olmaya hakları var, onların da aynı fırsatlardan yararlanmaya hakları–"

Babası genzini temizledi. "Dinle, Scout, beni yanlış olduğunu düşündüğün bir şeyi yaparken gördün ve kızdın, tamam, ama sana durumumu anlatmaya çabalıyorum. Hem de umutsuzca çabalıyorum. Yalnızca bilgin olsun diye söyleyeceğim, hepsi bu. Bugüne kadar deneyimlerime göre, beyaz beyazdır, siyah da siyah. Şimdiye kadar, beni bunun aksine ikna edecek bir sav duymadım. Yetmiş iki yaşındayım, ama önerilere hâlâ açığım.

"Şimdi bir düşün. Güney'deki bütün Zencilere bir anda tekmil vatandaşlık hakları verilse, ne olur? Yanıtı ben vereyim. Yine bir 'Yeniden Yapılanma' yaşarız. Eyaletindeki devlet kurumlarının, bu işten hiç anlamayan kişiler tarafından yönetilmesini ister misin? Bu kasabanın, örneğin... dur bir dakika – Willoughby üçkağıtçının teki, biliyoruz, ama onun kadar bilgili olan, onun bildiklerini bilen tek bir Zenci tanıyor musun? Zeebo da Maycomb belediye başkanı olurdu herhalde. Kasabanın kasasını, Zeebo kalibresinde birine teslim eder misin? Sayıca üstünlüğü ele geçirdiler, biliyorsun.

"Tatlım, buradaki Zencilerin bir halk olarak hâlâ çocukluk evresinde olduğunu anlamaz gibisin. Oysa bunu bilmen gerekir, hayatın onların arasında geçti. Beyazların usullerine uyum sağlama yolunda olağanüstü gelişme kaydettiler, ama önlerinde daha çok mesafe var. Gayet iyi gidiyordu, kaldırabilecekleri bir hızda ilerliyorlardı ve oy kullananların sayısı da eskisine göre kat be kat artmıştı. Sonra NAACP o gerçekdışı talepleriyle ve devlet

yönetimine ilişkin pespaye fikirleriyle paldır küldür araya girdi. Kendi halkına ne yapacağını, o halkın gündelik sorunlarından bihaber birilerinden duymak istemediği ve buna sinirlendiği için Güney'i suçlayabilir misin?

"Zenci bir erkeğin toprağa sahip olması ya da onu kiralaması NAACP'nin umurunda bile değil; o adamın tarımdan ne kadar iyi anladığı ya da bir ticaret öğrenip kendi ayakları üzerinde durmaya çalışıp çalışmadığı da öyle. Ah hayır, NAACP'nin ilgilendiği tek şey, o adamın oyu.

"Evet, göründüğü kadarıyla kendi ırkından, onu ortadan kaldırmak isteyecek kadar utanan kişilerin işgaline direndiği, karşı koyduğu için Güney'i suçlayabilir misin?

"Burada büyümüş, senin sürdüğün yaşamı sürmüş birinin görebildiği tek şey, nasıl olur da sadece Onuncu Madde'yi ayağının altında çiğneyen biri olur? Jean Louise, bizi mahvetmeye çalışıyorlar – aklın nerelerde senin?"

"Tam burada, Maycomb'da."

"Ne demek istiyorsun?"

"Demek istediğim, ben burada, senin evinde büyüdüm ve kafandan neler geçtiğini asla anlamadım. Yalnızca söylediklerini duydum. Bizim doğal olarak, Tanrı o tiftik tiftik kafalarına selamet versin, Zencilerden daha iyi olduğumuzu, onların ilerlediğini, ancak buraya kadar ilerleyebileceklerini, daha ileriye gidemeyeceklerini bana söylemeyi ihmal ettin, dün Bay O'Hanlon'ın söylediğini bana söylemeyi ihmal ettin. O salonda konuşan sendin, ama söylemeyi Bay O'Hanlon'a bıraktın. Züppe ve zorba olmanın yanı sıra korkağın tekisin, Atticus. Adaletten söz ederken, adaletin insanlarla ilgisi olmayan bir şey olduğunu söylemeyi unuttun...

"Bu sabah seni Zeebo'nun oğlu hakkında konuşurken duydum... bizim Calpurnia'ya hiç değinmedin, onun bizim için taşıdığı anlama, bize ne kadar sadık olduğuna – sen karşında sadece

bir Zenci gördün, NAACP'yi gördün ve denkserlikleri tarttın, öyle değil mi?

"Savunduğun şu tecavüz davasını anımsıyorum, ama meselenin özünü kaçırdım. Adalete âşıksın, tamam. Bir dava özetine, bir belgeye madde madde yazılmış soyut adalete... o Siyah oğlanla ilgisi bile yok, sen yalnızca temiz, düzgün bir dava sonucu istiyorsun. Oğlanın dava konusu araya giriyor, senin düzenli zihnini karıştırıyor, böylece düzensizlikten düzen çıkartmak zorunda kalıyorsun. Bu senin için bir mecburiyet ve seni zorlamaya başlıyor..."

Jean Louise ayağa kalkmıştı, sandalyesinin sırtına tutunuyordu.

"Atticus, işte bunu suratına çarpıyorum, iyice de kanırtacağım: Git genç arkadaşlarına söyle, eğer Yaşam Biçimimizi korumak, sürdürmek istiyorlarsa, buna kendi evlerinden başlasınlar. Bu işe okullarda, kiliselerde ya da başka yerlerde başlanmaz, evde başlanır. Onlara bunu söyle ve örnek olarak da şu kör, ahlaksız, yanlış yönlendirilmiş, Zenci âşığı kızını göster. Önüm sıra çan çalarak yürü ve 'Günahkar!' de. Beni yaptığın hata olarak sergile. Beni parmağınla göster: Jean Louise Finch, okula birlikte gittiği beyaz süprüntüler yüzünden her türlü saçmalığa, safsataya maruz kaldı, ancak okula hiç gitmemiş olsa da, mesele yine de onu derinden etkilemiş olacaktı. Onun için Tanrı kelamıymışçasına kutsal olan her şeyi evde, babasından öğrendi. Atticus, sen bana içimdeki tohumları gösterdin, işte bunlar şimdi sana geri dönüyor–"

"Söyleyeceklerin bitti mi... mutlaka söylemen gerekenler?"

Jean Louise alayla omuz silkti. "Yarısına bile gelmedim. Bana yaptığın şey için seni asla affetmeyeceğim. Beni aldattın, beni evimden uzaklaştırdın ve ben iki arada bir derede kalakaldım – artık Maycomb'da bana yer yok ve ben başka hiçbir yerde kendimi tam anlamıyla yuvamda hissedemeyeceğim."

Sesi çatallaştı. "Tanrı aşkına, neden tekrar evlenmedin ki? Beni doğru dürüst büyütecek tatlı, yarım akıllı bir Güneyli kadınla evlenemez miydin? Beni kirpiklerini kırpıştıran ve sırf biricik kocası için yaşayan, aptal aptal sırıtan, samimiyetsiz bir manolyaya dönüştürecek bir kadınla niye evlenmedin? En azından neşeyle dolup taşan biri olurdum. Yüzde yüz Maycomblu olurdum; küçük yaşamımı keyifle sürer, sana sevgiyle bağrına basacağın torunlar verirdim; halam gibi her yere karışır, ön sundurmada yelpazelenir, mutlu bir şekilde ölürdüm. Bana neden adaletle adalet arasındaki, doğruyla doğru arasındaki farkı öğretmedin? Neden yapmadın bunu?"

"Gerekli olduğunu düşünmedim, şimdi de düşünmüyorum."

"Eh, gördüğün gibi gerekliymiş işte. Tanrım! Tanrı demişken, neden bana Tanrı'nın ırkları yarattığını ve Siyahları, misyonerler oraya gidip İsa'nın onları sevdiğini ama onlar için Afrika'yı uygun gördüğünü anlatsınlar diye, Afrika'ya yerleştirdiğini güzelce açıklamadın? Bizim onları buraya getirmemizin, bir de onları suçlu çıkarmamızın korkunç bir hata olduğunu? İsa'nın bütün insanlığı, her türünü sevdiğini, ama çevreleri müstakil çitlerle sarılı, farklı insan türleri olduğunu, İsa'nın da zaten, isteyen herkesin o çitin içinde kaldığı sürece, istediği yere kadar gidebileceğini söylediğini?"

"Jean Louise, ayakların yere değsin."

Bunu öyle bir rahatlıkla söylemişti ki, kız konuşmayı kesiverdi. Yolladığı ağır suçlama dalgası babasına olanca şiddetiyle çarpmıştı, ama adam hâlâ orada öylece oturuyordu. Öfkeye kapılmayı reddediyordu. İçinde bir yerde, yeryüzünde hiçbir gücün, hele de bir kadının onu bir beyefendi olmaktan alıkoyamayacağını hissetti, ama içindeki piston işlemeyi sürdürdü:

"Pekâlâ, yeryüzüne inelim bakalım. Doğruca evimizin oturma odasına konayım. Senin yanına ineyim. Sana inandım. Seni örnek aldım, Atticus, hayatımda hiç kimseye duymadığım, bun-

dan sonra da duymayacağım saygıyı sana duydum. Bana azıcık ipucu verseydin, bana verdiğin sözlerden hiç olmazsa birkaç kez dönseydin, tepeni attırmama ya da sabrını taşırmama izin verseydin – daha vasat bir insan olsaydın, belki dünkü davranışını daha kolay hazmedebilirdim. Seni bir-iki kez aşağılık bir şey yaparken yakalamama göz yumsaydın, dün olanları anlayabilirdim belki. O zaman, ne yapalım onun tarzı bu, bizim ihtiyar bu işte, derdim, çünkü yol boyunca buna hazırlanmış olurdum..."

Babasının yüzü merhametli, neredeyse yalvarır gibiydi. "Kesinlikle kötü bir şeye bulaştığımdan emin görünüyorsun," dedi. "Konsey bizim tek savunma mekanizmamız, Jean Louise–"

"Tek savunmamız Bay O'Hanlon mı?"

"Bebeğim, büyük bir mutlulukla söyleyebilirim ki, Bay O'Hanlon Maycomb İlçe Konseyi'ni temsil eden, tipik bir üye değil. Onu takdim ederken ne kadar kısa kestiğimi fark etmişsindir umarım."

"Kısa kesmiş olabilirsin, Atticus, ama o adam–"

"Bay O'Hanlon önyargılı biri değil, Jean Louise, düpedüz sadist."

"Öyleyse neden çıkardınız onu o kürsüye?"

"Çünkü kendisi istedi."

"Efendim?"

"Ah evet," dedi babası muğlakça. "Eyaletin dört yanını dolanıp vatandaşlık kurullarında konuşma yapıyor. Bizimkinde de konuşmak istedi, biz de izin verdik. Bana kalırsa, Massachusetts'deki bir örgüt tarafından finanse ediliyor..."

Babası koltuğunu çevirdi, camdan dışarı bakmaya başladı. "Sana anlatmaya çalıştığım şey, Maycomb konseyinin, her halükârda, yalnızca bir savunma yöntemi olduğu–"

"Savunmaymış! Atticus, şu an Anayasa'dan söz etmiyoruz. Bir konuda senin gözlerini açmaya çalışıyorum. Sen ki, bütün insanlara eşit davranırsın. Buradaki beyazların Zencilere, sırf onlarla konuşurken bile, sırf onlardan bir şey yapmalarını isterken

bile sergilediği o üstten bakan, küstah tavra sende hayatım boyunca bir kez olsun tanık olmadım. Onlarla konuşurken sesinde haydi-işine-pis-zenci tınısı duymadım.

"Öte yandan, elini onların, bütün bir halkın suratına doğru kaldırıp, 'Orada dur. Ancak bu kadar ilerleyebilirsin!' diyorsun."

"Fikir birliğine vardığımızı sanıyordum, şey hususunda..."

Jean Louise'in sesi alay doluydu: "Onların geri kalmış, cahil, pis, gülünç, miskin, işe yaramaz oldukları, çocuk kaldıkları, bazılarının aptal olduğu hususunda fikir birliğine vardık, ama bir konuda anlaşamadık, asla da anlaşamayacağız. Sen onların insan olduğunu yadsıyorsun."

"Nasıl yani?"

"Onlara umudu yasaklıyorsun. Bu dünyadaki her insan, Atticus, kafası, kolları ve bacakları olan her birey, yüreğinde umutla doğar. Bunu Anayasa'da bulamazsın, ben bunu bir kilisede öğrendim. Onlar, çoğu sıradan, basit insanlar, ama bu onları altinsan yapmaz.

"Onlara, İsa'nın onları sevdiğini söylüyor, ama çok fazla değil, diye ekliyorsun. İnsanların büyük bir çoğunluğunun iyiliğine olduğunu düşündüğün amaçları savunmak, haklı çıkarmak için korkutucu yöntemlere başvuruyorsun. Amaçların doğru olabilir –aynı amaçlara inandığımı söyleyebilirim– ancak insanları piyon olarak kullanamazsın, Atticus. Bunu yapamazsın. Hitler ve Rusya'daki malum güruh ülkeleri için bazı hoşluklar yaptılar, ama bunları yaparken milyonlarca insanı katlettiler..."

Atticus gülümsedi. "Hitler, ha?"

"Daha iyi değilsiniz. Ondan daha sağlam ayakkabı değilsiniz. Tek fark, insanların bedenlerini değil de ruhlarını öldürmeniz. Onlara şöyle diyorsunuz: 'Bak, uslu durun. Terbiyenizi takının. Efendi olur, dediğimizi yaparsanız hayattan bir sürü şey elde edersiniz, yok sözümüzü dinlemezseniz, sizi eli boş bırakırız, dahası şimdiye kadar verdiklerimizi de geri alırız.'

"Bu işin yavaş ilerleyeceğini biliyorum, Atticus, bunu çok iyi biliyorum. Ama er geç olması gerektiğini de biliyorum. Merak ediyorum, Güney'de 'Zencilere İyi Davranma Haftası' kutlansa ne olur acaba? Güney sadece bir haftalığına onlara temel, taraf-sız bir nezaket gösterse? Neler olur acaba? Bu onları havalara mı sokar yoksa özsaygının ilk adımlarını mı attırır? Sen hiç hakir görüldün mü, Atticus? Hor görüldün mü? Bunun nasıl bir duygu olduğundan haberin var mı? Hayır, sakın bana onların çocuk olduğunu, bu duyguya kapılmadığını söyleme: Ben bir çocuktum ve o duyguyu hissettim, dolayısıyla yetişkin çocuklar da hissediyor olmalı. Şöyle sağlam bir horgörü, Atticus, insana kendini diğer insanlarla haşır neşir olamayacak kadar iğrenç hissettiriyor. İnsan oldukları yüz yıldır sistematik bir biçimde yadsınan bu insanların, ayakta kalmayı nasıl başardıkları benim için tam bir muamma. Bir hafta sergileyeceğimiz edepli bir tavırla, nasıl bir mucize yaratabiliriz, çok merak ediyorum.

"Boşu boşuna konuşuyorum, çünkü bana hak vermediğini, hiçbir zaman da vermeyeceğini biliyorum. Beni tam olarak dile getiremediğim bir anlamda aldattın, ama dert etme, bunun semeresi tamamen bana ait. Sen dünyada sanırım yüzde yüz güvendiğim tek kişiydin ve ben artık o defteri kapadım."

"Seni öldürdüm, Scout. Buna mecburdum."

"Her tarafa çekilebilecek, hiçbir anlam ifade etmeyen lafları kes artık! Sen kibar, tatlı, yaşlı bir beyefendisin ve ben artık bana ettiğin hiçbir söze inanmayacağım. Senden ve temsil ettiğin her şeyden nefret ediyorum."

"Eh, ben seni seviyorum."

"Sakın bir daha söyleme! Seviyormuş, hah! Atticus, buradan derhal gidiyorum, nereye gittiğimi bilmiyorum ama gidiyorum. Yaşadığım sürece bir daha bir Finch'i ne görmek istiyorum ne de sesini duymak!"

"Nasıl istersen."

"Seni iki yüzlü, yanar-döner orospu çocuğu seni! Karşıma geçmiş, 'Nasıl istersen' diyor; beni yere serdikten, üzerimde tepindikten, suratıma tükürdükten sonra orada öylece oturup 'Nasıl istersen,' diyorsun, öyle mi? Şu dünyada sevdiğim her şey paramparça olurken... oturmuş 'Nasıl istersen' diyor... Beni seviyormuş! *Seni orospu çocuğu!*"

"Bu kadarı yeter, Jean Louise."

Bu kadarı yeter: Jean Louise'in ona inandığı günlerde, savunma konuşmasını bağlarken kullandığı tipik cümleydi bu. Demek beni öldürüyor, bu arada da laf ebeliği yapıyor... Benimle nasıl böyle alay eder? Bana nasıl böyle davranabilir? Yüce Tanrım, beni buradan uzaklaştır... Yarabbi, götür beni buradan...

YEDİNCİ KISIM

18

Arabayı nasıl çalıştırdığını, yolda tutmayı nasıl becerdiğini, eve sağ salim nasıl varabildiğini hiçbir zaman anlayamadı.

Seni seviyorum. Nasıl istersen. Bunu söylememiş olsaydı, belki Jean Louise sağ kalmayı başarabilirdi. Atticus onunla adil bir şekilde dövüşseydi, o da onun sözcüklerini Atticus'a geri fırlatırdı; avuçlarının arasında cıvayla böyle kalakalmazdı.

Odasına gitti, bavulunu yatağın üzerine fırlattı. Tam şu bavulun durduğu yerde doğdum. Neden o anda boğmadın ki beni? Neden bu kadar uzun yaşamama izin verdin?

"Jean Louise, ne yapıyorsun?"

"Toplanıyorum, halacığım."

Alexandra yatağın yanına geldi. "Daha on gün bizimlesin. Bir terslik mi var?"

"Hala, Tanrı aşkına rahat bırak beni!"

Alexandra itiraz etti. "Şu Yanki ağzını bu evde kullanmasan olmaz mı? Bir şey mi oldu?"

Jean Louise dolaba gitti, elbiselerini askılarından çekip aldı, yatağa dönüp hepsini bavula tıktı.

"Bavul böyle yapılmaz," dedi Alexandra.

"Benim tarzım böyle."

Yatağın yanında duran ayakkabıları kaptı, elbiselerin üzerine fırlattı.

"Ne var, Jean Louise, ne oldu?"

"Halacığım, cümle aleme ilan edebilirsin: Maycomb'dan öyle uzağa gidiyorum ki, geri dönmek en az yüz yılımı alır! Bu kasabayı da, içindeki herhangi birini de bir daha görmek istemiyorum, bu hepiniz için geçerli; cenaze levazımatçısı, veraset yargıcı ve Metodist Kilise'nin mütevelli heyetinin başkanı dahil!"

"Atticus'la kavga ettin, değil mi?"

"Ettim."

Alexandra yatağa oturdu, ellerini kavuşturdu. "Jean Louise, ne yüzünden kavga ettiğinizi bilmiyorum, haline bakılırsa bayağı da kötü geçmiş, ama bildiğim bir şey var. Hiçbir Finch kaçmaz."

Halasına döndü: "İsa Mesih aşkına, bir Finch'in ne yaptığını, bir Finch'in ne yapmadığını söyleyip durma artık! Finchler'in marifetleri nah şurama geldi, bir saniye daha kaldıramayacağım! Bunu doğduğum günden beri beynime çakıp duruyorsun – baban şöyledir, Finchler böyledir! Babamın ne olduğunu şu an ağzıma alamam, Jack Amca ise Harikalar Diyarındaki Alice'ten farksız! Sana gelince, kibirli, dar kafalı ihtiyarın–"

Jean Louise sustu, büyülenmişçesine Alexandra'nın yanaklarından yuvarlanan yaşlara baktı. Alexandra'nın ağladığını hiç görmemişti; Alexandra ağlarken diğer insanlara benziyordu.

"Halacığım, affet beni. Lütfen. Haydi, affettiğini söyle – belden aşağı vurdum, kabul."

Alexandra yatak örtüsünün yıpranmış yerlerindeki püskülleri çekiştiriyordu. "Tamam, sorun değil. Bir de bunu dert etme şimdi."

Jean Louise halasının yanağını öptü. "Bugün biraz zıvanadan çıktım da. Galiba incinince içgüdüsel olarak ilk tepkin karşındakini incitmek oluyor. Ben pek hanımefendi sayılmam, halacığım, ama sen öylesin."

"Hanımefendi olmadığını düşünüyorsan, yanılıyorsun, Jean Louise." Alexandra gözlerini sildi. "Ama bazen tuhaf davrandığın doğru."

Jean Louise bavulunu kapadı. "Halacığım, benim bir hanımefendi olduğumu düşünmeye devam edebilirsin, en azından saat beşe, Atticus eve gelinceye kadar. O zaman fikrini değiştireceksin. Pekâlâ, hoşçakal."

Tam bavulunu arabaya taşıyordu ki, kasabanın tek beyaz taksisinin yokuşu tırmandığını ve Doktor Finch'i indirmek üzere kaldırıma yanaştığını gördü.

Bana gel. Daha fazla kaldıramayacağını anladığında, doğruca bana gel. Eh, sana daha fazla tahammül edemeyeceğim. Bütün o mesellerini, lafı dolandırıp durmalarını kaldıramam artık. Beni rahat bırak. Eğlencelisin, tatlısın, falan filan, ama lütfen düş yakamdan.

Gözünün ucuyla amcasının sakince garaj yolunu tırmandığını gördü. Kısa boyuna rağmen amma uzun adımlar atıyor, diye düşündü. Onunla ilgili anımsayacağım şeylerden biri de bu olacak. Döndü, anahtarı bagajın kilidine soktu, yanlış anahtardı, bir başkasını denedi. Bu sefer işe yaradı, o da bagaj kapağını kaldırdı.

"Bir yere mi gidiyorsun?"

"Evet efendim."

"Nereye?"

"Şimdi arabaya bineceğim ve onu Maycomb Kavşağı'na süreceğim, orada gelen ilk treni bekleyeceğim ve o trene bineceğim. Atticus'a söyle, arabasını istiyorsa birini gönderip aldırsın."

"Kendine acımayı kes de beni dinle."

"Jack Amca, sizin lanet olası takımı dinlemekten öyle gına geldi ki, her an yetişin adam öldürüyorlar diye bağırabilirim! Beni rahat bırakamaz mısın? Bir dakikalığına yakamdan düşemez misin?"

Bagaj kapağını çarparak kapadı, anahtarı hırsla çekti ve doğrulduğu anda, Doktor Finch'in var gücüyle salladığı elinin tersini ağzına yedi.

Başı sola savruldu ve adamın aynı şiddetle geri dönen eliyle buluştu. Sendeledi, dengesini bulabilmek için arabaya tutundu. Amcasının yüzü, oynaşıp duran minicik ışıkların arasında titreşiyordu.

"Dikkatini toplamanı sağlamaya çalışıyorum," dedi Doktor Finch.

Jean Louise parmaklarını gözlerine, şakaklarına, başının yan tarafına bastırdı. Bayılmamak, kusmamak, başının dönmesini engellemek için mücadele ediyordu. Ağzının içine kan dolduğunu hissedince bilinçsizce yere tükürdü. Yavaş yavaş kafasının içindeki gong benzeri titreşimler duruldu, kulaklarındaki çınlama kesildi.

"Aç gözlerini, Jean Louise."

Gözlerini defalarca kırpıştırdı ve amcası netleşti. Yürüyüş bastonunu sol dirseğine asmıştı; yeleği tertemizdi; yakasına kızıl bir gonca iliştirmişti.

Mendilini kıza uzattı. Jean Louise mendili alıp ağzını sildi. Eli ayağı boşalmıştı.

"Hırsın geçti mi?"

Başını evet anlamında salladı. "Onlarla daha fazla savaşamayacağım," dedi.

Doktor Finch onun koluna girdi. "Ama onlara katılamazsın da, öyle değil mi?" diye mırıldandı.

Jean Louise ağzının şiştiğini hissetti, dudaklarını güçlükle oynattı. "Az kaldı beni nakavt ediyordun. Öyle bitkinim ki."

Amcası hiç konuşmadan onu eve yönlendirdi, holden geçirip banyoya soktu. Kızı küveti kenarına oturttu, ilaç dolabına gidip kapağını açtı. Gözlüğünü taktı, başını geriye atıp üst raftan bir şişe aldı. Bir paketten bir top pamuk çıkardı, sonra kıza döndü.

"Başını kaldır," dedi. Pamuğa şişedeki sıvıdan döktü, kızın üst dudağına eğildi, suratını buruşturdu ve pamuğu kesiklere dokundurdu. "Bu bir şeyler kapmanı engeller. Zandra!" diye bağırdı.

Alexandra mutfağın kapısında belirdi. "Ne var, Jack? Aa, Jean Louise, sanmıştım ki–"

"Onu boş ver. Evde misyoner vanilyası* var mı?"

"Jack, saçmalama!"

---

* İçkinin alkol olarak değil de, bir tür çeşni, tatlandırıcı niyetine tüketildiğini ima edip dalga geçiyor. (ç.n.)

"Haydi ama. Meyveli keklerde kullandığınızı biliyorum. Allah Allah, Alexandra, viski getir bari! Jean Louise, oturma odasına git."

Kız yarı şuursuz halde oturma odasına girip oturdu. Amcası az sonra bir elinde üç parmak viskiyle dolu bir bardak, öteki elinde suyla dolu bir başka bardak, içeriye girdi.

"Şunu bir dikişte içersen benden sana bir on sentlik," dedi.

Jean Louise içti, boğazında kaldı.

"Nefesini tutsana, sersem. Şimdi de suyu iç."

Jean Louise su bardağını kaptı, hızla içti. Gözlerini kapadı ve ılık alkolün içine yayılmasını bekledi. Gözlerini açınca amcasının koltukta oturmuş tatlı tatlı kendisini süzdüğünü gördü.

Az sonra, sordu: "Şimdi nasılsın?"

"Sıcak bastı."

"İçkiden. Kafan nasıl peki?"

Kız cılız bir sesle yanıtladı: "Bomboş, efendimiz."

"Huysuz kız, bana bilgiçlik taslama! Evet, söyle bakalım, kendini nasıl hissediyorsun?"

Jean Louise kaşlarını çattı, göz kapaklarını sımsıkı kapadı, diliyle hassas ağzına dokundu. "Nedense farklı hissediyorum," dedi. "Burada oturuyorum, ama kendimi New York'taki dairemde oturuyormuş gibi hissediyorum. Bilemiyorum – bir tuhafım."

Doktor Finch doğruldu, ellerini ceplerine soktu, sonra çıkardı, kollarını arkasında kavuşturdu. "Pekâlâ, şimdi gidip bir içki içeceğim. Hayatımda hiçbir kadına el kaldırmadım. Ama galiba şimdi de gidip halana vuracağım; bakalım ne olacak. Sen biraz burada otur, sesini çıkarma."

Jean Louise oturdu, amcasının mutfakta kız kardeşini haşladığını duyunca kıkırdadı. "Tabii ki bir şeyler içeceğim, Zandra. Hak ettim. Her gün kadınları dövmüyorum ne de olsa; inan bana, eğer alışkın değilsen insanın içine fena oturuyor... ah, o gayet iyi... valla alkolü içmekle yemek arasındaki farkı anlamakta zorlanıyorum... hepimiz cehenneme gideceğiz, bu yalnızca bir zaman

meselesi... aman be kardeşim, kocakarılar gibi davranmasana, henüz yerlerde sürünmüyorum... neden bir kadeh de sen yuvarlamıyorsun?"

Jean Louise zamanın durduğu ve pek de tatsız olmayan bir boşluğun içine hapsolduğu duygusuna kapıldı. Etrafta toprak yoktu, insan da öyle; belli belirsiz, dostane bir atmosferin egemen olduğu tarafsız bir yerdeydi sanki. Kafayı buldum, diye düşündü.

Amcası yeniden oturma odasına daldı; buz, su ve viskiyle dolu uzun bir bardaktan küçük yudumlar almaktaydı. "Bak, Zandra'dan ne kopardım? Meyveli keklerin canı cehenneme."

Jean Louise onu sıkıştırmayı denedi: "Jack Amca," dedi. "İçimde, bu öğleden sonra olanları bildiğine dair güçlü bir his var."

"Biliyorum. Atticus'a söylediğin her sözcüğü biliyorum, ayrıca Henry'ye attığın fırçayı neredeyse benim evden bile duydum."

Uyanık ihtiyar, beni kasabaya kadar takip etmiş.

"Gizlice dinledin, ha? Hem de sen, onca–"

"Elbette dinlemedim. Ne dersin, meseleyi artık tartışabilir miyiz?"

Tartışmak mı? "Evet, sanırım. Tabii benimle dosdoğru konuştuğun sürece. Şu an Piskopos Colenso'yu çekebileceğimi hiç sanmıyorum."

Doktor Finch koltuğa düzgünce yerleşti ve ona doğru eğildi.

"Seninle dosdoğru konuşacağım, canım," dedi. "Neden, biliyor musun? Çünkü şimdi bunu yapabilirim."

"Yapabilir misin?"

"Evet. Geriye bak, Jean Louise. Düne, bu sabahki kahveye, bu akşamüstüne..."

"Bu sabah hakkında ne biliyorsun?"

"Telefon diye bir şey duydun mu? Zandra birkaç makul soruyu memnuniyetle yanıtladı. Yapacağın hamleleri dört bir yana ilan ediyorsun, Jean Louise. Bu öğleden sonra sana dolambaçlı bir yoldan yardımcı olmaya çalıştım, işini kolaylaştırmayı, biraz öngörü sunmayı denedim, azıcık yumuşatmayı–"

"Neyi yumuşatmak, Jack Amca?"

"Bu dünyaya gelişini azıcık yumuşatmak."

Doktor Finch içkisinden bir yudum alınca, Jean Louise o keskin, kahverengi gözlerinin bardağın üstünden parıldadığını gördü. Bunu unutup duruyorsun, dedi kendine. Öyle hareketli, öyle kıpır kıpır ki, seni ne kadar yakından, nasıl dikkatle gözlediğini fark edemiyorsun. Deli, evet, dünyaya gelen bütün tilkiler kadar deli. Ama tilkilerden çok daha bilgili. Tanrım, sarhoş oldum.

"... geriye bak," diyordu amcası. "Hâlâ orada, değil mi?"

Jean Louise baktı. Oradaydı, evet. Her bir sözcüğü. Ama bir farklılık vardı. Sessizce oturup düşündü.

"Jack Amca," dedi sonunda. "Her şey hâlâ orada. Hepsi oldu. Yaşandı. Ama biliyor musun, her nasılsa daha dayanılır gibi. Katlanması – daha kolay."

Doğruyu söylüyordu. Her şeyi dayanılır kılan bir zaman yolculuğu yapmamıştı. Bugün bugündü. Amcasına şaşkınlıkla baktı. "Tanrı'ya şükür," dedi Doktor Finch sakince. "Şimdi neden daha dayanılır hale geldiğini biliyor musun, birtanem?"

"Hayır, efendim. İşlerin bu halinden memnunum, bana yetiyor. Sorgulamak istemiyorum, böyle kalsın istiyorum."

Amcasının gözlerinin üzerinde olduğunun farkındaydı, başını yana çevirdi. Ona güvenmekten henüz çok uzaktı: Mackworth Praed'den, tıpkı ona benzediğimden filan söz etmeye kalkışırsa, kendimi güneşin batmasına kalmadan Maycomb Kavşağı'na atacağım.

Amcasının, "Sonunda bunu kendi başına da bulacaksın," dediğini duydu. "Ama izin ver de işi hızlandırayım. Yoğun bir gün geçirdin. Katlanabiliyorsun, Jean Louise, çünkü artık kendi ayaklarının üzerinde duran bir bireysin."

Mackworth Praed'e değil, kendime ait bir bireyim. Başını kaldırıp amcasına baktı.

Doktor Finch bacaklarını uzattı. "Aslında oldukça karmaşık," dedi, "bense senin komplekslerinle ilgili kibirli fikirlere kapılmak

gibi ömür törpüsü bir yanlışa düşmeni istemiyorum – artık bununla başımızın etini yer, ölene kadar canımızı sıkarsın, dolayısıyla ondan uzak durmalıyız. Her insanın adası, Jean Louise, her insanın bekçisi vicdanıdır. Kolektif bilinç diye bir şey yoktur."

İşte bunu ondan duymak yeniydi. Ama bırak konuşsun, bir şekilde yolunu bulup yine on dokuzuncu yüzyıla gidecektir.

"... şimdi sen, bir vicdanla doğmuş genç bayan, yaşamının bir yerlerinde onu bir deniz kabuğu gibi babanın vicdanına yapıştırmışsın. Büyürken, büyüdüğünde, yaptığın şeyden tamamen habersiz bir şekilde, babanı Tanrı ile karıştırmışsın. Onu hiçbir zaman bir erkeğin yüreğini ve bir erkeğin kusurlarını, zaaflarını taşıyan bir erkek olarak görmedin – kabul ediyorum, görmen gerçekten zor olurdu, çünkü çok az hata yapıyor, ama o da hepimiz gibi hata yapıyor. Sen duygusal anlamda sakattın, ona dayanıyor, aradığın yanıtları ondan alıyor ve kendi yanıtlarının mutlaka onun yanıtlarıyla örtüşeceğini varsayıyordun."

Jean Louise koltukta oturan karaltıyı dinlemeyi sürdürdü.

"Sonra bir gün, tesadüfen, onu vicdanının –tabii senin de vicdanının– tam da antitezi olan bir şey yaparken gördüğünde, bunu sözcüğün gerçek anlamıyla kaldıramadın. Bu seni bedenen hasta etti. Hayat senin için yeryüzündeki cehenneme döndü. Kendini öldürmek zorundaydın ya da ayrı, bağımsız bir varoluş sürdürebilmen için o seni öldürmek zorundaydı."

Kendimi öldürmek. Onu öldürmek. Yaşamak için onu öldürmek zorundaydım... "Bundan uzun zamandır haberdarmış gibi konuşuyorsun. Sen–"

"Haberdarım. Baban da öyle. Arada bir merak ederdik, acaba senin vicdanınla onunki yolları ne zaman ve hangi sebeple ayıracaklar diye." Doktor Finch gülümsedi. "Eh, işte öğrenmiş olduk. Ayaklanmalar başladığında buralarda olduğuma şükrediyorum. Atticus seninle benim konuştuğum şekilde konuşmayı beceremezdi..."

"Nedenmiş?"

"Onu dinlemezdin çünkü. İstesen de dinleyemezdin. Tanrılarımız bizden uzaktadır, Jean Louise. Onlar insanın seviyesine asla inmemeli."

"Bana – üzerime saldırmamasının nedeni bu mu? Bu yüzden mi kendini savunmaya bile yeltenmedi?"

"Oturup putlarını teker teker kırmanı seyretmiyordu. Oturmuş, onu bir insan konumuna indirgemeni seyrediyordu."

Seni seviyorum. Nasıl istersen. Ateşli bir tartışma, bir fikir alışverişi yapabilecekken, bir dostuyla, Atticus'la arasındaki katı ve farklı görüş açılarını çarpıştırabilecekken, Jean Louise mahvetmeye, yakıp yıkmaya kalkışmıştı. Onu paramparça etmeye, enkaza çevirmeye, yeryüzünden silmeye çalışmıştı. Childe Roland kara kuleye geldi.

"Beni anlıyor musun, Jean Louise?"

"Evet, Jack Amca, seni anlıyorum."

Doktor Finch bacak bacak üstüne attı, ellerini ceplerine soktu. "Kaçmayı bıraktığında, Jean Louise, ve durup arkana döndüğünde, o dönüş insanüstü bir cesaret gerektirdi."

"Efendim?"

"Ah, bir askerin tehlikeli, mayınlı bir bölgeden geçmesini sağlayan türden bir cesaret değil bu. O, mecbur olduğu için topladığı bir cesarettir. Bu cesaret türüyse – şey, bir insanın yaşama azminin, kendini koruma içgüdüsünün bir parçasıdır. Bazen yaşayabilmek için azıcık öldürmemiz gerekir, bunu yapmadığımızda – kadınlar bunu yapmadığında, sabahlara kadar ağlamaktan helak olurlar, anneleri de her gün çarşafları yıkamak zorunda kalır."

"Kaçmayı bıraktığında derken ne kastediyorsun?"

Doktor Finch kıkır kıkır güldü. "Biliyor musun," dedi, "babana o kadar çok benziyorsun ki. Bugün sana bunu göstermek için epey uğraştım ve maalesef merhum George Washington Hill'in bile kıskanacağı taktiklere başvurdum – ona öyle çok benziyorsun ki, tek fark senin bağnaz biri olman, onunsa olmaması."

"Pardon?"

Doktor Finch alt dudağını ısırdı, sonra bıraktı. "Hım. Bağnaz. Öyle aşırı boyutlarda değil, yalnızca sıradan, şalgam büyüklüğünde bir bağnaz."

Jean Louise kalktı, kitap raflarına gitti. Bir sözlük çekip sayfalarını karıştırdı. "Bağnaz," diye okudu. "İsim. 'Kendi kilisesine, dini inancına ya da görüşüne inatla, körü körüne ve tahammülsüzce bağlı olan kişi.' Şunu bir açıklayın, bayım."

"Ben yalnızca kaçmakla ilgili sorunu yanıtlıyordum. Dur da, şu tanım üzerinde biraz durup birkaç ayrıntı vereyim. Bir bağnaz, görüşlerine karşı çıkan, meydan okuyan biriyle karşılaştığında ne yapar? Pes etmez. Direnir, kaskatı durur. Dinlemeye bile yeltenmez, sadece galeyana gelir. Şimdi sana gelelim; sen babalığın kitabını yazmış biri tarafından tersyüz edildin ve kaçtın. Hem de nasıl kaçma.

"Eve döndüğünden beri çirkin, oldukça saldırgan laflar duyduğuna hiç kuşku yok, ancak hasmının karşısına dikilip onu birkaç darbede perişan edeceğine, arkanı dönüp kaçtın. Son tahlilde şöyle demiş oldun: 'Bu insanların yaptıklarından hoşlanmıyorum, dolayısıyla da onlara ayıracak vaktim yok.' Bence onlara vakit ayırsan iyi edersin, balım, aksi halde asla büyüyemezsin. Altmışında da aynen şu anki gibi olursun – o zaman da benim yeğenim değil, hastanelik bir vaka olursun. Zihninde, sırf aptal bulduklarının değil, hiç kimsenin fikirleri için yeterince yer açmaya niyetin yok."

Doktor Finch ellerini kavuşturdu, ensesine dayadı. "Aç gözünü, bebeğim, insanlar Klan'la aynı görüşte değil, ama beyaz çarşaflara filan bürünüp kendilerini ele güne rezil etmelerini önlemek için de kıllarını bile kıpırdatmazlar."

"Bay O'Hanlon'ın o kürsüye çıkmasına neden izin verdin?" "Çünkü kendisi istedi." Ah Tanrım, ne yaptım ben?

"Ama Jack Amca, insanları dövüyorlar..."

"Bak, bu başka bir şey ve baban hakkında gözden kaçırdığın şeylerden bir başkası. Despotlardan, Hitlerler'den, yanar-döner

orospu çocuklarından söz ederken aşırıya kaçtın – bu arada, bu sıfat nereden geldi aklına? Bana soğuk bir kış gecesini, keçeli sıçan avını filan anımsatıyor..."

Jean Louise irkildi. "Bunu da mı söyledi sana?"

"Ah evet, ama şimdi bir de ona ettiğin hakaretler için kendine eziyet etme. Avukatların derisi kalındır. Zamanında çok daha kötülerini duydu."

"Kızından değil ama."

"Her neyse, dediğim gibi–"

Hatırlayabildiği kadarıyla amcası ilk kez, konuya geri dönüyordu. Amcasının kişiliğine ters davrandığınıysa ikinci kez görüyordu: Birincisi, eski oturma odalarında sessizce oturur, Tanrı sana kaldıramayacağın kadarını asla yollamaz, türü yumuşak mırıltılara kulak kabartırken olmuş, amcası ansızın şöyle demişti: "Omuzlarım ağrıyor. Evde hiç viski var mı?" Bugün mucizeler günü anlaşılan, diye düşündü.

"... Klan etrafta canının istediği kadar gösteri yapabilir, ama bombalamaya ve insanları dövmeye başladığı an, karşısına kimin dikileceğini, onu kimin durduracağını gayet iyi biliyorsun, öyle değil mi?"

"Evet efendim."

"O tamamen hukuka göre yaşıyor. Birinin bir başkasını dövmesini engellemek için elinden geleni yapar, sonra arkasını dönüp doğrudan Federal Hükümet'i durdurmaya girişir – tıpkı senin gibi, çocuğum. Sen de döndün ve doğrudan kendi teneke tanrına giriştin. Ancak şunu unutma, o bunu daima kitabına ve hukukun ruhuna uygun bir biçimde yapacaktır. Onun yaşam tarzı bu."

"Jack Amca–"

"Şimdi de suçluluk hissetmeye başlama, Jean Louise. Sen bugün yanlış bir şey yapmadın. Ve sakın, John Henry Newman aşkına, sakın ola bağnazlığını dert etmeye başlama. Dedim ya, yalnızca şalgam boyunda bir bağnazsın."

"Ama Jack Amca–"

"Şunu da hep hatırla: Geriye bakıp, düne, on yıl önceye bakıp o günkü halimizi görmek her zaman daha kolaydır. Zor olan, şu anki bizi görmektir. Bu beceriyi edinebilirsen, yuvarlanıp gidersin."

"Jack Amca, şu ebeveyn-konusunda-hayal kırıklığına-uğramak, gözünün açılması filan olayını bakaloryamı verirken hallettiğimi sanıyordum, ama başka bir–"

Amcası ceketinin ceplerini karıştırmaya koyuldu. Aradığı şeyi buldu, paketten bir sigara çekti, "Kibritin var mı?" dedi.

Jean Louise donup kalmıştı.

"Kibritin var mı, dedim?"

"Kafayı mı yedin? Beni sigarayla yakaladığında canıma okumuştun... seni alçak ihtiyar!"

Bir Noel günü, kızı evin bodrumunda bir yerlerden aşırdığı sigaralarla yakaladığında, gerçekten de bir güzel pataklamıştı.

"Bu da sana bu dünyada adalet olmadığını kanıtlamıştır herhalde. Artık arada bir ben de bir tane tüttürüyorum. İhtiyarlığa verdiğim tek taviz bu. Bazen endişeye kapıldığımı hissediyorum... ve en azından ellerimi oyalayacak bir şey bulmuş oluyorum."

Jean Louise koltuğunun yanındaki sehpada bir kutu kibrit buldu. Kibrit çöplerden birini yakıp amcasının sigarasına tuttu. Ellerini oyalayacak bir şey, diye düşündü. Amcasının bu ellerle, lastik eldivenlerini takmış, işe duygularını karıştırmaksızın ve büyük bir ustalıkla, kimbilir kaç çocuğu yakaladığı gibi ayağa diktiğini merak etti. Adam deliydi, evet.

Doktor Finch sigarasını baş parmağıyla yanındaki iki parmağının arasına kıstırdı. Derin düşüncelere dalmış bir halde izmarite baktı. "Sen renk körüsün, Jean Louise," dedi. "Hep öyleydin, hep de olacaksın. İki insan arasında senin gördüğün tek fark, dış görünüşleri, zekaları ve karakterleri arasındaki farklılıklar. Ne kadar kışkırtılsan da, insanlara ırk üzerinden bakmayı asla kabul etmedin; ırk artık günümüzün en hararetli meselesiyken, sen herhangi bir meseleyi ırksal açıdan düşünmeyi hâlâ beceremiyorsun. Sen karşında sadece insan görüyorsun."

"Ama Jack Amca, kalkıp illa da bir Zenciyle evleneceğim filan demiyorum ki."

"Biliyorsun, neredeyse yirmi yıl doktorluk yaptım, dolayısıyla korkarım insanları daha çok hastalıkları ve çektikleri görece acı temelinde değerlendiriyorum, ama ufak bir beyanatta bulunmayı göze alacağım: Dünyada, sırf bir ya da düzinelerce Zenciyle aynı okula gittiğin için, illa da bir Zenciyle evlenmek isteyeceksin diye bir şey yok. Bu, üstünlük taslayan beyazların çalıp durduğu tamtamlardan biri. New York'ta kaç tane karışık-ırk evliliği gördün?"

"Şimdi düşündüm de, bayağı az. Oranlarsak yani."

"İşte cevabın. Üstünlük iddiasındaki beyazlar gerçekten de çok uyanık. Bizi o olmazsa olmaz 'aşağılık ırk' repliğiyle korkutmayı başaramayınca, meseleyi mikroplu ve zehirli bir cinsellik kozasına sarıyorlar, çünkü burada, Güney'deki aşırı muhafazakarların ta yürekten korktuğu tek şeyin bu olduğunu biliyorlar. Güneyli annelerin yüreğine dehşet salıyorlar ki, çocukları büyüyünce Zencilere âşık olmasın. Onlar bunu vahim bir mesele haline getirmese, mesele nadiren ortaya çıkar. Diyelim ki ortaya çıktı, o da zaten mahrem alanda kalacaktır. NAACP'nin bu noktada da yanıtlaması gereken pek çok soru var. Ancak üstünlük iddiasındaki beyazların mantığa vurmaktan ödleri kopar, çünkü nesnel, soğukkanlı bir muhakemenin onları yeneceğini bilirler. Çirkin bir sözcük olan önyargı ile tertemiz bir sözcük olan inancın ortak bir noktası var: Her ikisi de mantığın bittiği yerde başlar."

"Çok acayip, değil mi?"

"Dünyanın acayipliklerinden bir tanesi." Doktor Finch koltuktan kalktı, sigarasını kızın yanıbaşındaki sehpada duran kül tablasına bastırdı. "Şimdi, küçük hanım, beni evime götür. Saat neredeyse beş. Babanı alma vaktin yaklaştı."

Jean Louise yeryüzüne döndü. "Atticus'u mu alacağım? Bir daha onun gözlerinin içine asla bakamam!"

"Dinle, evlat. Yirmi yıllık bir alışkanlıktan kurtulman gerek, hem de derhal. Buna hemen şimdi başla. Atticus'un sana gökler-den yıldırım göndereceğini filan mı sanıyorsun?"

"Ona söylediklerimden sonra? Onca laftan–"

Doktor Finch yürüyüş bastonunu yere vurdu. "Jean Louise, babanı hiç mi tanımadın?"

Hayır. Tanımamıştı. Dehşete kapıldı.

"Yanılmıyorsam seni bir sürpriz bekliyor," dedi amcası.

"Jack Amca, yapamam."

"Bak, kızım, sakın yapamam deme! Bir daha söylersen şu bas-tonu kafana geçiririm, inan bana!"

Çıkıp arabaya gittiler.

"Jean Louise, eve dönmeyi hiç düşündün mü?"

"Eve mi?"

"Söylediğim son cümleciği ya da sözcüğü tekrarlamaktan vazgeçersen, sana minnettar kalırım. Eve. Evet, yuvana."

Jean Louise sırıttı. İşte yine Jack Amca oluyordu. "Hayır efen-dim," dedi.

"Eh, seni aşırı yükleme tehlikesine rağmen soracağım; en azından bir düşüneceğini taahhüt eder misin? Farkında olmaya-bilirsin, ama burada sana her zaman yer var."

"Atticus'un bana ihtiyacı olduğunu mu söylüyorsun?"

"Kesinlikle hayır. Ben Maycomb'u düşünüyordum."

"Harika olur doğrusu, ben bir yanda, buranın tamamı öteki yanda. Buradaki yaşam bu sabah duyduğum türden konuşmala-rın bitmek bilmez bir akışıysa, bu yaşama ayak uydurabileceğimi hiç sanmıyorum."

"Buraya, Güney'e ilişkin ıskaladığın şeylerden biri de bu. Kaç kişinin senin tarafında olduğunu bilseydin apışıp kalırdın; tabii *taraf* doğru sözcükse. Sen özel bir vaka değilsin. Ormanlar senin gibilerle dolu, ama yine de senin gibilerin artmasına ihtiyacımız var."

Jean Louise arabayı çalıştırdı, garaj yolunda geri geri gitti. "Ne yapabilirim ki yahu?" dedi. "Onlarla savaşamam. İçimde savaşacak güç kalmadı..."

"Kastettiğim şey savaşmak değildi; her sabah işe gitmekten, akşamları eve dönmekten, dostlarınla buluşmaktan söz ediyorum."

"Jack Amca, uyuşamadığım ve benimle uyuşamayan bir yerde yaşayamam."

"Hım," dedi Doktor Finch. "Melbourne demiş ki–"

"Melbourne'un ne dediğini söylemeye kalkıştığın an arabayı durdurur, seni indiririm, hemen burada! Yürümekten nefret ettiğini biliyorum – kiliseye yürüyerek gidip geldikten ve kediyi bahçede dolaştırdıktan sonra, pilin bitmiş olmalı. Evet, seni derhal indiririm; sakın yapmayacağımı sanma!"

Doktor Finch iç geçirdi. "Güçten düşmüş bir ihtiyara karşı ne kadar da saldırgansın, ancak karanlıkta debelenmeye devam etmek istiyorsan, senin bileceğin iş tabii..."

"Güçten düşmüş, ha! Hadi oradan, sen ancak bir timsah kadar acizsin!" Jean Louise eliyle ağzına dokundu.

"Çok güzel, madem Melbourne'un sözlerini tekrarlamama izin vermiyorsun, ben de kendi sözcüklerimle söylerim: Dostların sana ihtiyaç duyduklarında, yanılıyorlar demektir. Haklı olduklarında sana ihtiyaç duymazlar..."

"Ne demek istiyorsun?"

"Bugünlerde Güney'de yaşamak belli bir olgunluk türünü gerektiriyor, demek istiyorum. O da sende henüz yok, ama yaklaştığını gösteren bir gölge var. Zihinsel alçakgönüllülükten yoksunsun–"

"Tanrı korkusunun bilgeliğin başlangıcı olduğunu sanıyordum."

"Aynı şey. Tevazu."

Doktor Finch'in evine varmışlardı. Jean Louise arabayı durdurdu.

"Jack Amca," dedi. "Hank konusunda ne yapacağım?"

"Er geç yapacağın şeyi."

"Kırıp dökmeden bırakmak mı?"

"Hı hı."

"Neden?"

"Aynı hamurdan değilsiniz."

İstediğini sev, kendi hamurundan olanla evlen. "Bak, seninle ayaktakımının görece faziletlerine ilişkin bir tartışmaya girmeyeceğim..."

"Bunun konuyla ilgisi yok. Haydi artık, senden bıktım. Gidip akşam yemeğimi yemek istiyorum."

Doktor Finch elini uzattı, onun çenesini çimdikledi. "İyi günler, genç bayan."

"Bugün benim için neden kendini bu kadar paraladın? Şu evden çıkmaktan bile nefret ettiğini biliyorum."

"Çünkü sen benim çocuğumsun. Sen ve Jem benim hiç sahip olamadığım çocuklarımsınız. İkiniz uzun zaman önce bana değerli bir şey verdiniz ve ben şimdi borçlarımı ödemeye çalışıyorum. İkinizin bana öyle yararı oldu ki–"

"Nasıl?"

Doktor Finch'in kaşları kalktı. "Bilmiyor muydun? Atticus'un yüreği bunu size söylemeyi kaldırmadı mı? Hey, Zandra'nın da bilmemesine şaştım kaldım... Allah Allah, bütün Maycomb biliyor sanıyordum."

"Neyi?"

"Annene âşık olduğumu."

"Anneme mi?"

"Ah evet. Atticus onunla evlendiğinde ve ben Noel tatili için Nashville'den buraya döndüğümde, annene deli gibi âşık oldum. Hâlâ da öyleyim – bilmiyor muydun bunu?"

Jean Louise başını direksiyona dayadı. "Jack Amca, kendimden öylesine utanıyorum ki, ne yapacağımı bilemiyorum. Öyle bağırıp çağırdığımı düşündükçe... Ah, kendimi öldürebilirim!"

"Yerinde olsam yapmazdım. Bir gün için yeterince odaksal intihar yaşandı."

"Onca zamandır, sen–"

"Ya, aynen öyle tatlım."

"Atticus'un haberi var mıydı?"

"Elbette."

"Jack Amca, kendimi havada yüzüyormuş gibi hissediyorum."

"Şey, amacım *bu* değildi. Yapayalnız değilsin, Jean Louise. Özel bir vaka değilsin. Haydi git, babanı al şimdi."

"Bütün bunları böylece söyleyebiliyorsun yani? Böyle rahatça."

"Hı hı. Aynen öyle. Dediğim gibi, senle Jem benim için çok özeldiniz – benim hayal-çocuklarımdınız, ama Kipling'in dediği gibi, bu başka bir hikaye... yarın ara beni, karşında vakur bir adam bulacaksın."

O, bir cümlede üç yazardan alıntı yapabilen ve hepsini de anlamlı kılabilen, tanıdığı tek kişiydi. "Sağol, Jack Amca."

"*Sen* sağol, Scout."

Doktor Finch arabadan indi, kapıyı kapadı. Başını camdan içeriye sokup kaşlarını kaldırdı, ağırbaşlı bir sesle şöyle dedi:

"Bir zamanlar fazlasıyla tuhaf bir kadın idim –
Hırçınlığının ve kibrinin acısını çeken."

Jean Louise kasabaya doğru ilerlemeye koyulmuştu ki, ansızın anımsadı. Frene asıldı, camdan dışarıya sarkıp uzaktaki zayıf karaltıya seslendi:

"Ama biz sadece saygın olması koşuluyla coşkulu danslar ederiz, öyle değil mi, Jack Amca?"

19

Büronun ön holüne girdi. Henry'nin hâlâ masasında olduğunu gördü. Yanına gitti.

"Hank?"

"Merhaba," dedi Henry.

Jean Louise, "Bu akşam yedi buçuk?" dedi.

"Tamam."

Onlar veda buluşması için randevulaşırken, bir dalga yuvarlanıyor, geri çekiliyordu; Jean Louise dalgayı yakalamak için koştu. Henry onun bir parçasıydı ve Finch Arazisi kadar, Coninghamlar ve Old Sarum kadar zamansızdı. Maycomb ve Maycomb İlçesi Henry'ye Jean Louise'in hiç bilmediği, hiç de öğrenemeyeceği şeyler öğretmişti; Maycomb şimdi de Jean Louise'i ona, en eski arkadaşı olmak dışında, tamamen yararsız bir şey olarak sunuyordu.

"Jean Louise, sen mi geldin?"

Babasının sesi onu korkuttu.

"Evet efendim."

Atticus odasından çıkıp giriş holüne geldi, askıdan şapkasıyla bastonunu aldı. "Hazır mıyız?" dedi.

Hazırız. Hazır olduğumuzu söyleyebilirsin. Seni yok etmeye ve toprağa gömmeye kalkıştım, sense kalkmış hazır mıyız diyorsun; nesin sen? Seni yenemem, sana katılamam. Bunu anlamıyor musun?

Babasının yanına gitti. "Atticus," dedi. "Ben–"

"Pişman olabilirsin, ama ben seninle gurur duyuyorum."

Başını kaldırıp bakınca babasının ışıl ışıl bir yüzle ona baktığını gördü.

"Ne?"

"Seninle gurur duyduğumu söyledim."

"Seni anlamıyorum. Erkekleri hiç anlamıyorum, anlamayacağım da."

"Eh, doğru olduğuna inandığı şeyi sonuna kadar savunan bir kız evlat dilemiştim – her şeyden önce de bana karşı savunan."

Jean Louise burnunu ovuşturdu. "Sana bayağı çirkin laflar ettim ama," dedi.

"Doğru olmadığı sürece bana edilen her lafı kaldırabilirim. Sövmeyi bile doğru dürüst bilmiyorsun, Jean Louise. Bu arada, o yanar-döner benzetmesini de nereden buldun?"

"Buradan, Maycomb'dan."

"Hey Yarabbi, neler öğrendiğini düşündükçe..."

Hey Yarabbi, neler öğrendim. Dünyanın altüst olmasını istemedim, ama o dünyayı benim adıma korumaya çalışan adamı ezip parçalamak istedim. Onun gibi olanların tamamını çiğnemek istedim. Sanırım bir uçağa benziyor: Onlar havanın aerodinamik direnci, biz itme kuvvetiyiz, birlikte aletin uçmasını sağlıyoruz. Bizim gibilerin sayısı çok fazla olursa, burnumuz ağırlaşır, kalkmaz; onlardan çok fazla olursa da kuyruğumuz – bu bir denge meselesi. Onu alt edemem, ama ona katılamam da...

"Atticus?"

"Evet, bayan?"

"Galiba seni çok çok seviyorum."

Eski düşmanının omuzlarının gevşediğini gördü, şapkasını başının gerisine doğru itişini seyretti. "Haydi eve gidelim, Scout. Uzun bir gün oldu. Kapıyı açar mısın?"

Babasının geçmesi için yana çekildi. Arabaya kadar peşinden gitti ve binbir zahmetle ön koltuğa yerleşmesini bekledi. Babasını insan denen o tek ırka sessizce buyur ederken, keşfin etine saplanan keskin acısı azıcık ürpermesine neden oldu. Biri mezarının üstünden geçti, diye düşündü, saçmasapan bir ayak işine koşan Jem'dir muhtemelen.

Arabanın öteki tarafına dolandı, direksiyonun altına kayarken, bu sefer başını çarpmamaya dikkat etti.

Harper Lee 'den 55 yıl sonra unutulmaz bir roman daha...

Amerikan edebiyatının başyapıtlarından biri olan, Pulitzer ödüllü *Bülbülü Öldürmek*'in unutulmaz karakteri Jean-Louise "Scout" Finch, 20 yıl sonra New York'tan çocukluğunun geçtiği kasabaya, babası Atticus Finch'in yanına, yuvaya dönüyor. Çocukluğunda eşitlik, doğruluk ve adalet kavramlarıyla kişiliğinin yapı taşlarını oluşturan babası Atticus'un hayal kırıklığı yaratan değişimi, artık 26 yaşında genç bir kadın olan Scout'u derinden etkiliyor.

Harper Lee'nin bilge kaleminden çıkan ve daha yayınlanmadan son yılların en büyük edebiyat olayı haline gelen *Tespih Ağacının Gölgesinde*, bir tarihsel dönemi güçlü ve gerçekçi çağrışımlarla aktarmakla birlikte, güncelliğiyle de bir eserin kendi devrini aşabileceğinin en nadide kanıtlarından biri...

ISBN: 978-975-570-760-0
9 789755 707600
18 TL
www.selyayincilik.com
www.twitter.com/selyayincili
www.facebook.com/SelYayi
www.instagram.com/selyayi